Литературна история

ЧИТ

Пд 8

Българска литература
БИБЛИОТЕКА

11 · 1983

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Редакционна колегия

Тончо Жечев (главен редактор), *Стефан Кожухаров, Кръстьо Куюмджиев, Дочо Леков* (зам.-главен редактор), *Иван Сарандев, Цвета Унджиева, Катя Янева* (секретар)

Адрес на редакцията: „Литературна история“
Институт за литература, ул. „Чапаев“ 52, бл. 17, София 1113

© Институт за литература
1983
c/o Jusautor, Sofia

82 (05)

Издателство на Българската академия на науките

Коректор *К. Тошкова* Редактор *С. Вълчева* Техн. редактор *Т. Никова* Код 28 9535322311/5058-18-83
Изд. индекс 8883 Даден за набор 11. I. 1983 г. Подп. за печат на 20. VIII 983 г.
Формат 70×100/16 Тираж 700 Печ. коли 10 Изд. коли 12,96 УИК 16,68 Цена 2,68 лв.
Печатница на БАН, 1113 София, ул. „Акад. Георги Бончев“ Поръчка № 162

ISSN 0204-7756

Литературна история

литер.

Книга 11 · 1983 · София

ЧИТ

Българска академия на науките

Институт за литература

Бр 7179/83

ПРОВЕРКА 2009 - 2010

БАН Институт за литература БИБЛИОТЕКА

Съдържание

Никола Георгиев — От „Ще си викна песента“ към „Искам да напиша днес поема“ (Из „Тезиси по българска историческа поетика“) 3
Катя Станева — Създаване на националната читателска аудитория през Възраждането. 17
Юлия Николова — Езоповите басни и тяхното разпространение в българската възрожденска книжнина. 30
Катя Бъклова — Списание „Учител“ (1893—1912) и народническите идеи в българската литература. 46

Научни съобщения

Стефан Кожухаров — Новооткрита поетична творба от XIII в., посветена на Филотея Темнишка (Предварително съобщение) 54
Добри Вичев — Някои уточнения за Кристоф Шмид и неговата рецепция в епохата на Българското възраждане. 60
Иван Радев — Ръкописен стихотворен сборник от 50-те години на XIX в. 65
Пейо Димитров — Бележки към биографията на Добри Войников 72

Изследователи на българската литература в чужбина

Илия Тодоров — Андрей Николаевич Робинсон (По повод на неговата 65-годишнина). 79

Анкети

Камен Ваеевски — Моето детство (Из литературната анкета „Марий Ягодов“) 85

Литературен архив

Светла Гюрова — Описание на София от средата на XVII в. (Из доклада на българския католически архиепископ Петър Богдан Бакшев от 1653 г.) 93
Цветана Нанова — Константин Величков (Непубликувани документи за смъртта на писателя). 103

Рецензии

Цвета Унджиева — Христо Ботев. Опит за психография от Борис Делчев 107

Хроника

Елена Томова — Научна сесия „Рилският манастир в историята и културата на българския народ“ 110

Библиография

Елена Цветанова — Българска литературно-историческа библиография. Книги, статии, литературни анкети, публикувани през 1979 г. 113

От „Ще си викна песента“ към „Искам да напиша днес поема“

(Из „Тезиси по българска историческа поетика“)

Никола Георгиев

В тези откъси от творби на Ботев и Вапцаров („Хайдути“ и „Романтика“) има прилики, присъщи на художествената литература от всички времена, и разлики, показателни за българския литературен процес.

И в двата откъса се назовава творческо действие. В „Хайдути“ „викна“ актуализира в „гласовите“ си значения на „пея“ — както това става в синтагмата „ще си викна песента“, във фолклорната амплификация „след теб да викна, запея“, а и в творбата като цяло. (По повод на „викна“ ще добавим, че от средата на миналия век до Първата световна война българската лирика сменя гласовата си доминанта: от зова, вика, словото „с пълен глас“, към тихия говор, шепота, мълчанието, та до художествено условния отказ от езика изобщо; но за това — в друг тезис по историческата поетика.) В „Романтика“ също е назовано творческо действие — „да напиша“, към чиито „графически“ значения творбата заедно с целия културен контекст добавя основните значения на творене на художествена литература.

И в двата откъса е назован жанрът на творбата, която ще възникне — у Ботев „песен“, у Вапцаров „поема“. Вапцаровото определение е подкрепено от още един литературен „термин“ (какъвто в лириката на Ботев липсва, пък и трудно бихме си го представили там): „поема, в която да диша на новото време *стихът*“.

Преди да разгледаме важните за нас разлики между „пея“ и „пиша“, „песен“ и „поема“, ще се спрем накратко върху общностите между двете групи явления.

Противно на някои представи литературната творба много често включва в себе си и един — художествено условен — самонаблюдателен пласт. В него експлицитно се назовава това, което върши творбата — например „запева“ на „Енеидата“: „Оръжията и мъжете аз възпявам“, в него се назовава типът или жанрът на творбата — „нашето прелюбопитно повествование“, „нашият роман“, в него се наблюдава развитието на изказа и подборът между различните възможности — например „и чието име не ще спомена от страх свойта песен да не оскверня“. В този пласт се говори за обстоятелствата, съпътстващи създаването на творбата — например: „Богиньо, възпей гибелния гняв на Ахил“ или „И стиховете, дето пишем, когато краднем от съня си“, в този пласт се говори за природата, възможностите

и целите на изкуството, говори се и за други неща, които няма да изброяваме и класифицираме, но не защото те са вече изброени и класифицирани — литературознанието не влага особена ревност в заниманията си с този въпрос, — а защото задачата ни тук е друга.

При цялата им пъстрота всички подобни случаи имат обща основа — езиковата противоречивост. Всички те са текст относно друг текст, спрямо който те застават надредно и . . ., спрямо който те все пак са част, а не самостоятелен текст. Всеки метатекст обаче е същевременно и сам по себе си текст, текст със собствен смисъл и функции (парадоксът на Ръсел за класовете се проявява тук колкото очевидно, толкова и своеобразно). Това раздвояване е свързано с другата важна част от противоречивостта на езика. Речевият акт носи информация не само със смисъла си, но и сам по себе си, като действие и форма. Така например въпросът, „Колко е часът?", съчетава в себе си значенията „не зная, искам да зная, кажете ми колко е часът" със значението „*питам* колко е часът". В едни ситуации взема превес първото, осведомителното значение, а в други — второто, „предизвикателното" значение и въпросът се превръща в „реторичен", т. е. в празен въпрос според едно широко разпространено гледище или, както е наистина, в силен въпрос, който „притиска" събеседника (примерно с производното значение „как можа да закъснееш толкова?!"). Във втория случай питащият не поставя въпрос в собствения му смисъл, а *бориви* с формата на въпроса, превръщайки речевия акт в *речев жест*. Това явление е свързано с „думата-действие", с т. нар. перформативна функция на езика (например „обещавам", „обявявам война", „прокълнавам"), но не е тъждествено с тях.[1]

Противоречието между надреден („мета") и съреден текст, между речев акт и речев жест е повсеместно разпространено, но в художествената литература то действува със своеобразни функции, защото е в контекст, чиито съставки са раздвоени между собствения си смисъл и трансфункционалната си подчиненост спрямо другите съставки и спрямо цялото, творбата, и защото самата художественост е раздвоена между своята вътрешнотекстова затвореност и метатекстова и битийна отвореност.

Ето един прост пример. Първото полустишие на „Енеидата" — „Оръжията и мъжете аз възпявам" (Arma virumque cano) — носи метатекстовото значение „с това, което следва оттук нататък, възпявам битките и героите"; нещо подобно би могъл да каже Вергилий, запитан какво пише. Този текст обаче не е самостоятелен, не е „външен", а е свързан с „това, което следва", и образува с него текстова цялост. Оттук идва и първото семантическо и логическо противоречие: на едната страна са метатекстовите и транзитивните значения на израза, на другата страна са иманентните и интранзитивните му значения. А първият резултат от противоречието е, че епопеята на Вергилий „превключва" в себе си, оставяйки художествено многозначна връзка с външни текстове, а оттук и с околния свят. Що се отнася до корена на противоречието, той очевидно е в парадоксната семантика на „възпявам". В нея се съчетават значенията „извършвам речев (или „песенен") акт със значенията на този акт, от които пък произтича перформативната функция на „възпявам" — речево действие върху даден обект, променящо неговия социален статус (примерно възвеличаващ го). При това разностранно противоречиво наслагване началният израз на „Енеидата" добива значения и на речев жест, т. е. на акционна метафора, която от речевото действие извежда значения за високите достойнства на „оръжията и мъжете" и естествено на творбата, която ги „възпява".

---

[1] Вж J. L. Austin. How to Do Things with Words. Cambridge, Mass., 1962.

Сложното и приносно място на надредните отрязъци между художествената и извънхудожествената действителност можем да онагледим с пример, който е по-близък и за нас, и за поставената тук тема. В „Хаджи Димитър“ от Ботев пеят: жетварката, балканът, самодивите и . . . певците. В стиха за певците („и певци песни за него пеят“) трагично-величавото песенно насищане на баладата достига връхната си съсредоточеност: тричленна етимологична фигура (певци — песни — пеят), която се появява в последния и, както го налага творбата, обобщителния стих на решаващата със своето рязко възмогване строфа „Тоз, който падне . . .“[2]. Пеят вече не самодивите, жетварката, балканът, а тези, чиято същност се определя от песента — певците. И пак за разлика от другите тяхната песен е обектно насочена — те пеят „за него“, за юнака. Тези и останалите разлики обаче са положени върху общата основа на „пее“ и „песен“, свързани са с множество връзки по прилика и контраст, поради което в художественото и още повече в баладичното дифузиране на смисловите единици се пораждат две взаимно изключващи се и съвместно действуващи значения: жетварката, балканът, самодивите се включват — и не се включват — в обхвата на „певците“. По същия път се поражда и едно по-общо и художествено по-важно противоречие. Творбата говори за певците като за нещо извън себе си („те“), но е така наситена с песенност и сама така прославя юнака, че имплицитно се присъединява към тях (ставайки „ние“). Отново се сблъскват надредни и средни значения: „другите пеят за юнака и аз описвам това“ и „другите и аз пеем за юнака“. От съчетаването на тези прости (но само в анализа) значения се поражда едно от водещите внушения на Ботевата балада: всичко, всички пеят за юнака. В отношенията между песен в песен и песен за песен се съдържа и една от връзките между художествената условност и реалността (примерно между „юнака“ и Хаджи Димитър Асенов, между „балкана“ и Стара планина, между лирическия аз и автора на творбата).

А ето и още един пример, който при цялото си своеобразие е типологически тъждествен с предходните. В началото на „Романтика“ от Вапцаров лирическият аз обявява творческото си намерение — да напише „поема“ — и в няколко стиха обяснява каква ще бъде тя. След това описанието на бъдещата творба рязко прекъсва и изложението — досущ по вапцаровски — преминава в полемика: „Какъв е този хленч, защо въздишат хората . . .“ Преходът, по-точно скокът, оставя смислова празнина, в което значението „споря с бъдещите читатели на поемата си или с тези, които отсега ще ми възразят“ не е единствено, не е дори основното. Още оттук смисловият хоризонт на творбата започва да се разширява, като изходната литературна тема („аз искам да напиша поема, в която . . .“) постепенно се превръща в средство за изразяване на възгледи за епохата, техниката, човека, превръща се — ако си позволим игрословицата — от текст и метатекст в претекст. Следва кратко възражение на хленча („Романтиката е сега в моторите. . .“), после отново се чува гласът на „другата страна“, комуникативно сближен (от „хората“ става „вие“) и полемично още по-обезсилен, след което на принципа на редуването се подхваща и настъпателно доразвива първото възражение. Спорът с опонентите засега приключва, а изказът отново се връща на лирическия аз — и то по начин, който напомня встъпителната му изява: „Аз искам да напиша днес поема“ — „Аз виждам в бъдещето тези орляци“. Вместо пишещия поет обаче се появява гледащият в бъдещето съвременен провидец. Тясната литературност на поемата“ и „стиха“ продължава да се разчупва, изложението води нашироко и надалеч от първо-

[2] Н. Георгиев. Ботевата балада „Хаджи Димитър“ (опит за разбор). — Лит. мисъл, 1974, кн. 3.

началната тема. Втората част на творбата се състои от описание на виденията в бъдещето и от заключителна, аргументирана от досегашното развитие на творбата защита на новата романтика. А поемата? А изходните намерения и обещания на лирическия аз? След няколко разнопосочни прехода изходната тематична линия се отклонява далеч встрани, оставяйки между впечатляващото начало и далечния завършек поле за пораждане на различни по сила противоречиви или противоположни значения. Едно от тях е, че втората част на творбата (от „Аз виждам в бъдещето . . .“ нататък) е именно поемата, която лирическият аз възнамерява да напише. Друго от тях е, че втората част доразвива спора „за“ и „против“ новата романтика и че цялото стихотворение представлява размисли и полемично разчистване на почвата, върху която лирическият аз ще изгради поемата си — с тази особеност, че по законите на езиковата парадоксност, докато е траело това предварително разчистване на почвата, се е появила художествена творба. И тъй като тези значения могат да съществуват само едно чрез друго, и тъй като в своята противоречивост те не изчерпват творбата, стига се до трето, най-общо значение-противоречие: стихотворението „Романтика“ е и не е поемата, за която се говори в началото му. Последното значение, изложено аналитично, изглежда най-малко вероятно, но наблюденията върху българското литературно мислене показват, че в цялостните представи за „Романтика“ тъкмо то е водещото.

Ако поемата и нейното написване образуват такива надредни и съредни значения, такива противоречия и парадокси, то нейното участие в стихотворението е художествено условно, а с речевия акт се борави жестово. Един от по-общите ефекти от това отново е косвената самооценка — пожеланието „да диша на новото време стихът“ определя стиха и на „Романтика“. В творчеството на Вапцаров обаче изключително многото самонаблюдателни отрязъци и дори самонаблюдателни стихотворения изпълняват и по-своеобразна, вапцаровска функция. В разликата между „пиша“ и „виждам“, „поезия“ и „живот“ литературните категории отмерват точката на изкуственото или поне на вторичното, спрямо която действителността, описана в стихотворенията му, добива стойност на по-жива и по-безизкусна. Парадоксното и художествено условното в случая е, че когато „вижда“, а не „пише“, лирическият аз пак „пише“ и че безизкусното и извънлитературно описание е изкуство и литература.

В нашата и в чуждата литература има творби, в които началната литературна „декларация“ е обособена по-ясно, а парадоксът между текст и метатекст действува по-остро, но и по-еднозначно. Цялата първа част на „Хайдути“ от „Я надуй, дядо, кавала“ нататък описва обстановката, в която певецът се готви да запее, описва качествата му на песнопоец („глас меден загорски“), съпровода му, какви песни му е додеяло да слуша и какви сам желае да пее — и така до заключителното решение „пък ще си викна песента“. След това, обособена композиционно, смислово, графично, идва следващата част, същинската „песен“. С противоречивото си положение — да бъде част от творбата и същевременно нещо различно в нея — дългият обособен „запев“ на „Хайдути“ създава плавен, постепенен преход към художествената действителност и служи като вторична основа и мяра за изграждане на „вътрешната“ художественост. (Срв. с „Пролога“ към „Кървава песен“ от Пенчо Славейков.)

В миналите векове обрамването на творбата с някакъв текст, междинен по смисъл и функции, е било рядко нарушавано правило. В рамкирането са участвували и текстове, не така здраво интегрирани към „същинската“ творба, например посвещнията, предговорите, послесловите, обяснения и

отговори на авторите. В своето относително кратко развитие новата българска литература също мина по пътя на ограничаване на встъпително-заключителната рамка.

При всички разлики между „Хайдути" и „Романтика" в тях има една важна общност: вътре в творбата се говори за творбата и за творчеството. А каква е теоретико-познавателната стойност на този самонаблюдателен пласт? Сериозна и достойна за доверие — отговаря Бруно Марквард, авторът на многотомната история на немската литературоведска мисъл. Според Марквард[3] има една осъществена от творбата, иманентно присъща на творбата („werkimmanente") поетика и една назована, описателна, „формулирана" („formulierte") поетика. Към „формулираната" той отнася научните системи, трактатите, рецензиите и . . . самонаблюдателните пластове в литературните творби. Такова приравняване обаче е крайно съмнително. Не че творбата не може да изразява възгледи за себе си и за литературата, но преди да се възприемат те като извор на теоретични знания, нужно е да се разбере къде и с какви функции са изразени те. Литературното изследване е в някаква степен метатекст, а изразяваните в художествената творба възгледи „pro domo sua" са раздвоени между надредност и съредност, между цел сами за себе си и *средство* за изграждане на творба, която не е и „по дефиниция", т. е. по законите на текста не може да бъде тъждествена с тях. С художествените възгледи творбата борави, създавайки художествен резултат, нетъждествен с тези възгледи! Ето защо нужна е предпазливост, пресяване през много аналитични мрежи, за да се разграничи истински доктриналното от условното, спомагателното и дори пародийното в самонаблюдателния пласт.

Трудно е да се каже каква част от изследвачите проявяват такава предпазливост, но стигне ли се до т. нар. и така обичаните от литературната история „програмни произведения", предпазливостта напуска сякаш и най-предпазливите изследвачи. Казаното в подобни произведения за художествената литература опростено и лековерно се възприема като израз на авторова или групова доктрина, изолирани откъси от тях се използуват като решаващи доводи за доказване „музикалността" в лириката на Верлен или за прехода към субективизъм у Яворов. В чуждестранното литературознание „Съответствията" на Бодлер, „Поетическото изкуство" на Верлен, „Гласните" на Рембо редовно биват използувани като „надеждни" източници за литературната история и историческата поетика, а у нас в най-много методологически грехове е вкарала изследвачите Яворовата „Песен на песента ми". Нито явната художествено условна противоречивост на изложените в нея възгледи за миналото и бъдещото творчество на поета, нито очебийно парадоксното наслагване между надредност и съредност в заглавието (песен-на-песента) смогнаха да предвардят механичното превеждане на нейни откъси в категории като „субективизъм", „солипсизъм", „агностицизъм", „аутизъм". Началното стихотворение на „Безсъници" чрез образа на една „песен" създава нова „песен", т. е. нова творба, и без да отричаме реалните прояви на доктриналност в първата страна, с много по-голяма увереност можем да се опрем върху получения резултат, върху „Песен на песента ми" като идейно-художествена система. Не отделните художествени „декларации", а полученият от тях нов смисъл може по-специфично да определи мястото на стихотворението в творческия път на Яворов.

На самонаблюдателността в литературната творба може да се погледне и от друг ъгъл: че вътре в себе си творбата чертае собствения си модел и —

[3] B. M a r k w a r d t. Formulierte und werkimmanente Poetik. Poetics. Warszawa, p. 733, etc.

препоръчително — модела на себеподобните си творби. Връщайки се по етимологичните дири на думата „поетика“ (старогръцки „пойео“), група изследвачи нарекоха този тип „творческо-теоретическа“ поетика — „пойетика“ — и посочиха Лесинг като пръв неин теоретик.[4] Разбира се, всяка творба чрез самата себе си очертава своя индивидуален („фенотипен“) и надиндивидуален („генотипен“) модел и с развитието си непрекъснато се доближава или отклонява от него, но го очертава *чрез* себе си, имплицитно. Започне ли да го разкрива *във* себе си, да го определя експлицитно, това не е вече нейният модел, а само едно от средствата, с които тя борави (твърде често пародийно), за да изгради собствения си.

Тъй като засегнахме въпроса за някои от подмамващите опори на историческата поетика, ще добавим към казаното и следното. Около художествената литература (в исторически най-широкото разбиране на понятието) съществува внушителен междинен пласт текстове: литературни манифести, предговори, теоретизации, като тези на Фр. Шлегел, Юго, Маларме, Брюсов, Валери, Иван Радославов, критически статии като на Пенчо Славейков и Гео Милев, „поетическите изкуства“ на Хораций, Й. Вида, Боало, Поуп, литературни автобиографии, изповеди и пр. от този род. От тях литературните историци охотно черпят сведения за литературните възгледи на автора или авторската група. И с право, или поне с по-голямо право, отколкото от собствено художествените произведения. Погледнато обаче принципно, този пласт текстове трябва да бъде поставен в особено методологическо и практическо положение. Теоретическото познание не е тяхна водеща цел, а изразяването на възгледи за художествената литература е подчинено на нещо по-важно — да се хвърли мост между собствения тип творчество и обществото и да се рушат мостовете между обществото и творчеството на „другите“. От логическо гледище подобни текстове стоят малко над и повече на равнището на художествената литература (всички те носят в някаква степен нейни стилови белези, някои са и в стихова реч). От литературно-функционално гледище пък те представляват преобладаващо сфереден, междинно свързващ пласт между художествената литература и обществото, продължение на художествената литература „с други средства“. При всичките си частни жанрови деления те образуват единен, засега безимен и малко изследван жанр, чиито жанрови принципи още един път отдалечават мисленото от казаното. . . Ето защо с двойна и тройна лупа трябва да се четат предговорите към романите от XVII и XVIII в., ако решим да черпим от тях сведения за тогавашните възгледи и теории на романа (тяхната условност е била осъзнавана и пародирана още навремето си).[5] Ето защо наивно е да се съди за същността на символизма по неговите манифести, теоретизации, самопреценки. Ето защо „Как пишем стихове“ действува не само като изследване върху творческия процес, но и с друга, напътствуваща цел — как да четем стиховете на Маяковски и на подобните нему поети. Ето защо всички подобни текстове действуват и чрез самите себе си, чрез своя самостоен, отнесен към самия себе си смислов свят.

Връщайки се към стихотворенията на Ботев и Вапцаров, ще обобщим чертите им, които са най-пряко свързани с поставения тук тезис. В „Хайдути“ повествователят „пее“, произведението си нарича „песен“, а вътре в него като „песен в песен“ говори за песните, които „на Странджа-баир гората“ и „на Ирин-Пирин тревата“ пеят за Чавдар войвода. В „Романтика“

[4] Вж. Recherches poétiques. Klinicksieck, 1975; Tz. Todorov. Les genres du discours. Seuil, 1978, p. 27 etc.

[5] Crébillon fils. L'Ecumoire. Paris, 1734.

лирическият аз „пише“, а „пеят“ самолетните мотори. Въпросният тезис може да се формулира така:

„В новата българска литература и преди всичко в лириката думата „пее“ с производните си е една от ключовите. Тя обединява надредни и съредни значения. През изтеклия век и половина нейният смислов обем и съдържание са се променяли. Образувала е двойки с „чета“, „пиша“ и с някои жанрови понятия, като отношенията ѝ с тях също са се променяли. Във всичко това са се отразили по-общи движения в българския литературен процес.“

През XIX в. „пея“, „песен“, „певец“, „песнопойка“, „сладкопойна“, „песнотворство“ и други производни се употребяват в нашата литература и литературен живот с честота, която, изследвана, вероятно ще покаже много високо рангово число. По тоя белег ние, българите, не сме изключение в своя европейски контекст, но в причините, начините, а вероятно и в честотата на употреба на „пея“ и останалите производни има нещо своеобразно българско.

От гръцката древност насам думата „песен“ е била главната събирателна точка в допира между музика и художествена литаратура. Допирът е бил наистина плътен — някъде до XVI в. музиката без текст е била нещо практически непознато, а много и много векове основният, след това немалък дял от литературното творчество е битувал в единство с музиката. Затова не е изненада, че думата „песен“ не един път е прераствала в жанрово понятие и термин — например старогръцката „ода“, големия епически вид Chanson de Geste, сравнително краткия, свързан най-често с немската литература лирически вид Lied. Тази многовековна устойчивост (от Пиндар през средновековието, през Хайне, та до наши дни) е съпроводена с изменчивост, която проличава и от горното скромно изброяване. А една от причините за нея е промяната във връзките между музика и литература. Общо е мнението, че в древността тези връзки са били здрави до синкретичност, но съвсем не е общо то по въпроса, кога, доколко и дали изобщо са се разкъсали. Според едни[6] началото на разединяването е свързано с прехода от латински към новите езици в литературата, според други[7] решителният преход е станал някъде през XV—XVI в., а според трети (от щюрмерите през Шопенхауер до Валери) връзката никога не се е късала. Това в буквалния смисъл на думата хилядолетно разноезичие навежда на мисълта, че както музиката, така и нейните връзки с литературата са били схващани по много различен начин. В средновековието и Възраждането музиката като университетски предмет е делила място в „квадривиума“ редом с геометрията, математиката и астрономията, а представата, че това е „математика на душата“, наистина „спотаена“ според Лайбниц, но преди всичко математика, е господствувала в тогавашното интелектуално отношение към музиката. А когато Данте определя поезията като „реторическа измислица, положена върху музика“,[8] когато Минтурно,[9] Патричи,[10] Сидней,[11] Опиц,[12]

---

[6] Вж. K. Vossler. Die Dichtungformen der Romanen. Stuttgart, 1951, p. 25.

[7] Вж. C. Brown. Music and Literature. Athens, Georgia, 1948.

[8] „Fictio rhetorica in musica posita“ — Dante Alighieri. De vulgari eloquentia (1305?). Firenze, 1938, p. 188.

[9] A. Minturno. De Poeta. Venezia, 1559, 91.

[10] F. Patrici. Poetica. I. Ferrara, 1586, p. 243..

[11] Ph. Sidney. An Apologie for Poetry (1595).—In: English Critical Texts. London, 1963, p. 44.

[12] M. Opitz. Buch von der Deutschen Poeterey. Breslau, 1624, p. 25.

Бейкън,[13] френските плеядисти,[14] по-късно просветителите и последните издънки на класицизма (например Готшед) утвърждават връзката между музика и литература, музиката представлява за тях звуково явление и на първо място пеене. (Ронсар например съветва събратята си поети да пеят, когато творят.) Всичко това се променя из основи през втората половина на XVIII в. В представите на щюрмерите и романтиците музиката, първо, се „дематематизира" и става неподвластна на измеримите намерения и точните анализи (показателно за прехода е негодуванието на Русо от гледището на Рамо и други тогавашни музиканти, че музикалният творец може да се обучи) и, второ, без това да е парадоксално — музиката се обеззвучава. „Беззвучните мелодии са по-красиви от звучащите", пише Кийтс в „Ода за гръцката урна" (1820), изразявайки умонастроенията на предходните десетилетия. Естествено тези умонастроения нямат музиковедска насоченост, в повечето случаи нямат и елементарна музикална култура — те са средство, чрез което литератори или пишещи за литературата хора изразяват по пътя на недотам ясни сравнения и метафори новите, щюрмерски, романтически или неоплатонически възгледи за художествената литература. Наблягайки върху връзката между литература и музика, Зулцер[15] търси впечатляващи аргументи в полза на възгледа си, че литературната художественост е в страстното, „пламенното", Хердер[16] — в полза на възгледа си, че тя е в спонтанното, „тъмното", езиково универсалното, Новалис[17] и Фр. Шлегел[18], — че е всичко това и в добавък неизразима и безкрайна. . . За същностната връзка между литературата и (така разбираната) музиката говорят не само поетите (например Айхендорф), не само тогавашни литературоведи-психологисти (например Боутервек[19]), но дори и не съвсем рационалистическият завършител на Хегеловата естетика Фишер[20]. При такова боравене с „музиката" тя бързо се превръща в своего рода митологема, в опора на много широки философски спекулации. Музиката застава до световната воля на Шопенхауер като най-непосредствен водач към нея, а във възгледа му, че „да заприлича на музиката ето целта на всяко изкуство"[21], музиката откровено излиза извън света на изкуството и се превръща от негов дял в твърде тъмен и хлъзгав философски камък. Някаква немузикална музика запълва най-неразгадаемите места в Крочевата концепция, а малко след него, без прехвърляне в беззвучния свят на една такава музика, не можаха да минат и усилията на Валери[22] да обясни какво разбира под „чиста поезия".

Ако се води по думата, човек би заключил, че през последните два века усилено се е воювало да се продължи и укрепи връзката между литература и музика. Надникне ли обаче зад дебелата словесна обвивка, ще открие плодовете на обратния по посока процес: музика и литература са продължили да се обособяват „физически" — което пък е направило възможна срещата им на такова отвлечено равнище, където някаква обеззвучена и универсализирана музикалност подпира литературоведски, изкуствоведски и фило-

[13] F. Bacon. The Advancement of Learning (1605). 1980, p. 79.
[14] J. du Bellay. La Deffence et Illustration de la Langue françoyse (1549). Paris, 1925, p. 60—61; P. Ronsard. Oeuvres complètes. Paris, 1867, VII, p. 320, 332.
[15] J. Sulzer. Allgemeine Theorie der Schönen Künste. Leipzig, 1787, p. 247.
[16] Herder. Die Lyra (1795). Herders Werke. Berlin, p. 176 etc.
[17] Novalis. Schriften. T. 2. Jena, 1907, p. 234, 299.
[18] Athenaeum (1800). T. 1. Berlin, 1960, p. 221.
[19] F. Bouterwek. Ästhetik. 1807, p. 301—302.
[20] F. Vischer. Ästhetik. III, p. 152.
[21] A. Schopenhauer. Schriften über Musik. Berlin, p. 159.
[22] P. Valéry. Variété. T. 1. Paris, 1920, p. 99.

софски построения.[23] Че това е така, говорят твърде много признаци. Допускайки, както и по-горе, че те са неслучайни изразители на по-общи процеси, ще приведем един, два от тях, като ще предпочетем именно тези, които могат да подскажат нещо и за българските преходи между „пея“ и „пиша“, „пея“ и „чета“. През втората половина на XVIII в. любимецът на щюрмерите Хаман[24] с тревога и недоволство отбелязва, че „декламацията“ (Deklamation) изтиква от поезията „песенното“ (Gesang). Това според Хаман е беда, защото „декламирането“ обеднява и сковава поезията, защото то се отнася към „песенното“, тъй както „буквите“ (Schrift) се отнасят към живописта. Няколко десетилетия по-късно „езерният“ романтик Уърдсуърт (1780—1850) продължава, както и повечето си съвременници, да свързва „лирическо“ с песенното и музикалното. Музикалните значения преобладават в заглавието на сбирката му „Лирически балади“ (1800), както това подсказва нейният предговор. В него Уърдсуърт дава, между другото, определение на поезията, което, ако и да не се отнася много за собственото му творчество, е много представително за романтическата му епоха: „Поезията е спонтанно преливане на мощни чувства.“[25] В този контекст наистина симптоматично прозвучава скромното пожелание на поета, изразено в предговора към сбирката му „Стихотворения“ (1815): „Някои от тези творби са в същината си лирически, следователно не могат да постигнат истинската си сила без музикален съпровод. В повечето случаи обаче като заместник на класическата лира или на романтическата арфа не искам нищо повече от одухотворено и емоционално рецитиране.“[26] Скритият смисъл и на този предговор, разбира се, е друг: чрез междинен текст да се внуши нещо за качеството на следващите по-нататък стихове. За нас обаче е важен пътят на внушението, това примирение с разкъсването на съюза между музика и литература, което в тоя си смисъл е било повече от реалистично, а в по-широк смисъл бележи една от преходните точки към бъдещото „обеззвучаване“ и на литературата, към бъдещата „поезия на мълчанието“.

В горните бегли и повърхностни бележки изследвачът на българската историческа поетика би могъл да види нещо принципно познато, чрез тях по-ясно би видял някои различия между българската литература и останалите литератури, особено западноевропейските.

В българската литература от XIX в. „пея“ и производните му (някои от които не прекрачиха в нашия век) изпълняват функции, обусловени от наслагването на няколко определителя: общоезиковите значения на думата, състоянието на художествената литература и на литературното мислене, вкл. и на терминологията, участието на народната песен във всички тези области, ролята на пеенето в живота на тогавашния българин.

От съвременно гледище смисловият обем на „пея“ се оказва изненадващо голям. Наред с основните съвременни значения в него участвуват и ред други, както свидетелствуват за това множество тогавашни текстове, а и най-добрият речник на българския език от миналия век.[27] В „пея“ е действувало в отделни случаи дори като водещо значението „съобщавам, общувам“: „писмото пее“, вестникъ пее“. Действувало е, действува и досега значението „общувам плавно, с лекота“ и свързаното с него значение

---

[23] Вж. J. Mittenzwei. Das Musikalische in der Literatur. Halle (Saale), 1962.
[24] Вж. B. Markwardt. Geschichte der deutschen Poetik. T. 2. Berlin, 1956, p. 362.
[25] W. Wordsworth. Preface to Lyrical Ballads (1800). — In: English Critical Texts . . . , p. 165.
[26] Вж. N. Hepple. Lyrical Forms in English. Cambridge, 1925, p. 13.
[27] Вж. Н. Геров. Речник на българския език. Ч. 4 (1901). С., 1977.

„съобщавам нещо, което зная много добре", за да се стигне вероятно през черковното пеене до думата „пейник", знаещ човек. Важни за българската литература са значенията за веселост в смисловия обем на „пея", а още по-важна е опозицията с „плача", снемана, възстановявана, изменяна с показателни за литературния процес преходи (вж. особено у Ботев, Яворов, Дебелянов, Фурнаджиев). Комуникационният регистър на „пее" в езика е, вижда се, много широк, а литературата нито го стеснява, нито го опростява. До Пенчо Славейков и Яворов „пея" и производните му поемат множество комуникационни значения, обратно пропорционални по обем на сравнително ограничения брой комуникационни глаголи в лириката на XIX в. От тези поети насам обхватът на „пея" и производните се стеснява и променя, а броят на въведените комуникационни глаголи рязко се увеличава. (На този привиден парадокс ще се върнем след малко.)

Едно от устойчивите тогавашни значения на „пея" е „създавам или възпроизвеждам поезия", а на „певец" — „поет" (например „Не пей ми се" и призивът към поета „Пейте, Славейков!" или Вазов в критически отзив за Яворов: „един от поетите, които пеят звучно"). Значението е устойчиво, но в никакъв случай самостоятелно и затворено в себе си. В смисловото богатство и сложност на „пея" художественотворческите значения се преплитат и от наше гледище частично се „разграждат" не само в музикални, но и в общокомуникационни, емоционални, нравствени, национални, естетически, а вероятно и в още много други значения. Който иска да определи мястото на художествената литература в тогавашната система на духовните явления, да почувствува нейната сравнително по-голяма отвореност, нейното по-плавно преливане спрямо тях и с тях, трябва да огледа мястото на „пея" и производните вътре в тази литература. И той ще се убеди, че ако универсалната противоречивост между съредност и надредност превръща „пея" в мост между художествения свят на творбата и реалността, националните особености на българския език, култура и живот през миналия век го превръщат в мост между художествената литература и останалите духовни явления.

В художествената литература обективната многозначност на „пея" се увеличава още повече. Нека се вгледаме накратко в Ботевите стихове за Чавдар войвода: „затуй му пее песента на Ирин-Пирин тревата". За тази песен в песен тук се говори с максимална многозначност, пораждана от смисъла и свързването на съставките. Приведените два стиха носят сноп значения, които, без да са равноправни, не се изключват едно от друго: че това е песен *от* Чавдар (т. е., че е налице „авторски датив"), че е песен *за* Чавдар, че е песен *на* Чавдар (примерно любимата му песен). А към всичко това се добавят значенията на речевото боравене, прославата на героя чрез пеене на песента „му". (За разлика от старогръцки, латински и някои други езици българското „пея" няма пряка обектна реакция, примерно „пея някого", но наличието на префиксален производ „възпявам" не изтиква това значение от „пея".) Кръстосването на значенията „песента е от, на, за и в чест на Чавдар" представлява смислов възел, който събира певеца и героя, песента и героя, народа и героя, живота и героя. Песен от всички и за всички. От битовата музикалност на кавала до обобщителната преносност на „пеещата" трева, от съзерцанието чрез словото към духовното действие и борбата — такъв е диапазонът на тази „песен", на това средищно построение на българската литература през миналия век. (Вж. още многозначността на „моята" в стиховете „ти излез, майко, послушай моята песен юнашка, защо и как съм загинал и какви думи издумал".) В стихотворението „До моето първо либе" пък песента събира в едно поезията, любовните от-

ношения, нравствения и социалния идеал, действието. . . В тринадесет от двадесетте Ботеви стихотворения песента заема повече или по-малко средищно място. Такова място ще заеме и творчеството му в едно евентуално, вече не тезисно, а разгърнато изследване на въпроса — средищно, но дано не „изключително“ и изолирано.

Друг важен, заслужаващ обстойно внимание въпрос е връзката между народното творчество и мотива за пеенето в личното творчество. Тази мощна връзка и този голям въпрос тук ще набележим само в тесния разрез на названието и термина. Към досега посочените значения на „песен“ трябва да добавим още едно: народностно-традиционното с произтичащите от него конотации. С какви жанрови названия е разполагало българското литературно мислене през XIX в., какви жанрови термини е използувала възродената българска филология? За свое неудобство трябва да признаем, че знанията ни, по-точно представите ни в тази насока все още са повърхностни и разхвърляни. Почти сигурно е обаче, че връзката със старобългарския терминологичен апарат, състоящ се от десетки термини, по правило побългарени, а някои от тях побългарени много находчиво,[28] е била изцяло прекъсната. Породилият се терминологичен глад, за който разполагаме и с преки свидетелства, се е задоволявал през XIX в. с новоизковани български названия, повечето от тях мимолетни, и с усилено заемане на чуждици. В тази обстановка на лутане, търсене и разноезичие думата „песен“ се оказва едно от малкото устойчиво вградени в традицията названия. Без да я надценяваме, не можем да не видим в нея и определена жанрова стойност. Главна, но едва ли изчерпваща заслуга за това има народната песен, още повече, че тя понякога вътре в себе си се самоназовава „песен“ (например „да не беше това чудо станало, не би ми се таз песен пеяло“). Жанровите значения и традиционните наслоения известно време са облагодетелствували *названието* „песен“, но някъде в последните десетилетия на века промените в литературата, в литературното мислене и терминология налагат постепенен отказ от старите значения и преход към *боравене с думата* „песен“. За това допринася и един своеобразен неин съперник.

Отношенията и съперничеството между „песен“ и „стихотворение“ биха могли да кажат много полезни неща на литературния критик, който пожелае и успее да влезе в дирите им. Тук ще напомним два показателни случая. В 1871 г. П. Оджаков отпечатва учебно помагало под наслов „Наука за песнотворство и стихотворство“. От тази прегледно изложена „наука“ едно само не става ясно, каква е разликата между песнотворство и стихотворство. Две думи, две теми стоят в заглавието, а вътре се говори само едно. . . В 1875 г. излиза от печат най-забележителната българска стихосбирка до Освобождението. Нейното заглавие има нещо общо със заглавието на невзрачния учебник „Наука за песнотворство и стихотворство“ у Оджаков, „Песни и стихотворения“ от Ботев и Стамболов. Приличат си двете книги донякъде и в съдържанието: от стихосбирката, само че без това да е прегрешение на двамата автори, също не може да се разбере коя от творбите биха отнесли те към „песни“ и коя към „стихотворения“. Тези удвоявания (с „песни“ на първо място) навеждат на няколко догадки. Може да се допусне, че „стихотворение“ е било *вече* устойчиво наложено, а „песен“ *все още* устойчиво носено от традицията, за да бъде предпочетено едното название за сметка на другото; не ще е чудно, ако се окаже, че за някое време удвояването е било и „вкаменена“ литературна емблема, което покрай другото

[28] Д. Трифунович. Азбучник српских средновековних књижевних појмова. Београд, 1974.

ще рече, че за строга граница между двете названия не се е придиряло кой знае колко много. Не е улеснявала разграничаването и сравнително плавната тогавашна приемственост, а така също многопластовостта в тогавашното понятие за песен. За разлика от по-късните времена изходни и решаващи сред тези пластове са били музикалността и типът връзка между текст и музика, каквито намираме в „Стани, стани, юнак балкански", „Хей, народ поробен" или пък „Хаджи Димитър" и „На прощаване". За тоя тип връзка знаем, че е бил по-присъщ на лириката от XIX, отколкото на XX в., но в каква степен и в каква системна зависимост с контекста е разликата — знаем твърде малко. Тъй като не разполагаме с историческа типология на творческия процес в българската лирика, знаем твърде малко и за участието на музиката в работата на тогавашния поет: доколко музика и текст са се пораждали у него едновременно, доколко, създавайки текста, се е водил от вече съществуваща мелодия и доколко музиката се е присъединявала към текста по-късно, в социалното битие на творбата. Каквото и да покажат изследванията обаче, отсега е ясна принципната разлика между участието на музиката в лириката от XIX в. и в декларациите на представители на следващия тип поетика, че творбата се поражда от някакво смътно музикално настроение; в първия случай имаме работа с музикална реалност, а във втория — с „обеззвучена" и „боравена" музика. Така изброените неясноти обаче не са само наши.Тогавашният поет е можел да се убеди по чужд, а нерядко и по щастлив личен опит, че творба, създадена като „стихотворение", скоро можела да се превърне в песен, широко разпространена, пята от бунтовници, от влюбени или от гуляйджии песен. Това вероятно също е допринасяло за подвижността между двете названия и събирателното им удвояване.

Съвместното съжителство и взаимното допълване между „песен" и „стихотворение", изглежда, никога не е било без вътрешно напрежение, но към края на миналия век се забелязват признаци на открита несъвместимост и на преразпределение на смисловите територии, при което „песен" намалява обхвата си, а увеличава смисловия си обем. Промените протичат вътре в творбите, в заглавията им, в литературния живот на обществото и литературната терминология. Така например, ако думата „стихотворение" по видими причини трудно би могла да се настани в стиха, самата дума „стих" рязко увеличава появите си „у самата себе си" — много редки у Пенчо Славейков и поетите от неговото поколение и все по-чести през Вазов, Лилиев, Вапцаров до наши дни. Наред с „песен", но вече не и със същите функции вътре в творбите зачестява появата на други, „по-литературни" жанрови названия: сонет, балада, роман, повест, романс, елегия и може би най-много на поема. (У Вапцаров в „поема" се превръща дори неотклонно „песенният" Ботев: „и ето ти Ботев, и ето ти цяла поема".) Приобщаването към европейския литературен контекст отново се свързва с влияние върху националните дадености — в случая върху мястото на „песен" в българския литературен процес.

В основната си част казаното дотук се нуждае от емпирична, вкл. и статистическа проверка, а до проверката може да се стигне чрез усилията на обединени — и убедени в смисъла на задачата — изследвачи. Както личи от досегашното изложение, докато не разполагаме с честотно-рангов и диахронен речник на новата българска литература, с компетентен анализ на нейните количествено и качествено силни думи, изследвания от рода на настоящото ще си останат в кръга на случайните находки и закономерните грешки. Оставайки в този кръг, ще приключим със следните бележки.

С прехода от миналия към сегашния век думата „пее“ и нейните производни (преди всичко „песен“) значително са променили своите значения и смисъл вътре в творбите, в техните заглавия и в литературния живот изобщо. Промените засягат най-силно „високата“ литература и по-малко неписаната литература и литературата на „песнопойките“. По подобие на европейския литературен процес отслабва музикалната съставка, а в границите на националното своеобразие отслабва фолклорният ореол и връзката между песента-слово и песента-действие. Музикалните значения биват повече или по-малко изтикани от „писането“ и „четенето“ и не е частен, не е случаен преходът от повсеместното някога „пея песен“ към Вазовото „а мойте песни все ще се *четат*“. За сметка на това новият контекст интензифицира конотационните значения на „пее“ и „песен“, събирателните им емоционални, духовни, творчески значения, действуващи именно със своята комплексност и недиференцираност. (Като бегъл пример вж. малко или много противоречивото съчетание „Епически песни“, метафоричното и метонимичното „Кървава песен“, синестезното „Черна песен“.) Другата развойна линия на музикалните значения е към затихването или към парадоксната беззвучна музика, към „аз тихо глъхна, като тиха песен“, към „мелодия неземна сред нощта“, към „сънувана, ала непрозвучала песен“. Вече стана дума за постъпателното спадане на гласовата доминанта от Чинтулов, Ботев, Вазов към Яворов, Дебелянов, Лилиев. Стана и дума, че спадането се съпровожда от очебийно разширяване на регистъра от глаголи, означаващи словесно-гласово действие. В успоредицата от двата процеса няма противоречие, защото диференцирането само по себе си действува като своего рода дебеляновска „сурдинка“ и защото преобладаващата част от въведените глаголи тежнее към тишината. По-скоро обратното: новите възможности за гласово изразяване подчертават с контраста си отказа от тяхното използуване, подчертават мълчанието, една от главните теми и мотиви на новия тип лирика, или парадоксното преобръщане на звучащата беззвучност в съчетания от рода на „нейното мълчание звучи бог знае где“, „когато стихва шум и тишината стене“. Натежаването на словесно-гласовото действие — и бездействие!, — насочването към безтелесното, беззвучното звучене, което можем и да не наричаме неоплатоническо, но чието сродство с романтическото боравене с „музика“ и „песен“ не бива да отминаваме — всичко това образува обратна корелация със значенията, с които „пее“ и „песен“ са действували у Петко Славейков, Ботев, и права със значенията им, с които надредно и средно борави лириката на Яворов, Дебелянов, Лилиев.

Оказа се, че един тип обеззвучаване е най-силен у лириците, единодушно сочени като „най-музикалните“ в българската литература! Противоречие наистина сериозно, ако не си дадем сметка, че „музикалност“ значи неща от два много различни реда. Промените в ролята на звуковата организация са предмет на друг тезис от историческата поетика,[29] а тук само ще отбележим, че метафората „музикалност в стиха на Яворов, Лилиев“ е не само неточна, както всяка метафора, но и дълбоко подвеждаща, както малко други метафори; подвеждаща в описателно, а още повече в оценъчно отношение.

От принципно същия тип е и противоречието между горните догадки и гледището, че стихът на втория тип лирическа поетика (Яворов и другите) има напевна интонация.[30]

---

[29] Бегли начални бележки може да се намерят в статията ми „Епилог“ от Петко Славейков и епилогът на един етап от българската поетика“. — Лит. мисъл, 1981, кн. 5.

[30] Вж. М. Я н а к и е в. Българско стихознание. С., 1960, с. 196.

Посочените промени в обема и смисъла на „пея“ са корелирани с нарастващата роля на „пиша“ и „чета“ в българската лирика. Естествено в процеса може да се видят и много други неща: специализиране на литературата, рязкото увеличаване на ролята на графическия облик на стиха (от Яворов през т. нар. начупен стих до съвременния свободен стих), не така рязкото увеличаване ролята на литературното самоосъзнаване на творбата чрез творбата. Желаещите може да се позоват и на гледищата на Маклуън за отношението между печатно и слухово-зрително общуване. . .[31] Наред с вътрешно системните връзки обаче най-важни остават художественопроизводните значения, примерно социалните и нравствените значения, които бликат от следното, нека за последен път го кажем, надредно-средно четиристишие:

И стиховете, дето пишем,
когато краднем от съня си,
парфюмен аромат не дишат,
а са навъсени и къси.

За изследването на тези процеси може би си струва да последваме примера на поета, поне що се отнася до съня.

[31] Вж. M. McLuhan. The Gutenberg Galaxy. Toronto, 1962.

Създаване на национална читателска аудитория през Възраждането

Катя Станева

Читателят като фактор в историята на литературата все по-често привлича вниманието на изследователите, при което знанията ни за читателската публика, една от „движещите сили“ в литературния процес, се обогатяват и задълбочават. В резултат на нарасналия научен интерес към читателската тема в последните години у нас се появиха редица изследвания на четенето и читателските интереси, които разкриват характерни черти от облика на днешния български читател.[1] Изучаването на съвременната читателска публика обаче трябва да се опира на историята на читателя от миналото. В тази насока поне досега нашата наука не е постигнала по-значителни успехи.[2] Във връзка с написването на бъдещата многотомна история на българската литература се разработват нови историко-литературни и методологически концепции. В тях определено място заемат проблемите на литературното усвояване и читателската аудитория като предмет на научно изследване. Предстояща задача е да се проучат отделните периоди в развоя на българската читателска публика и да се създаде научна история на българския читател, която е органическа част от историята на литературата.

В настоящата статия вниманието е съсредоточено върху въпроса за създаване на национална читателска аудитория през Възраждането и върху някои основни моменти от нейното развитие. В нашата наука има история на литературата, история на журналистиката, история на литературната критика през Възраждането. История на читателя обаче няма, а през тази основополагаща за културното ни развитие епоха и литературата, и журналистиката, и критиката формулират своите главни задачи с оглед фор-

[1] Вж. библиографската справка в НБКМ, изготвена от Д. Стефанова, която обхваща 136 заглавия. Ще посоча само обобщаващите изследвания — Книгата и читателят в НРБ. С., 1976; П. Е. Митев. Младежта и книгата. С., 1979; Социологически проблеми на четенето. С., 1975.

[2] Изучаването на читателя в Русия започва в средата на XIX в. и не престава до днес. Плод на непрекъснатите усилия на съветските учени са книги като: Б. В. Банк. Изучение читателей в России XIX в. М., 1969; История русского читателя. Л., 1973; В. В. Прозоров. Читатель и литературный процесс. Саратов, 1975; Художественное произведение и его читатель. Калинин, 1980, и др. В Полша, ГДР, Унгария, Румъния, Франция, ФРГ и др. въпросите, свързани с история на четенето и на читателя, се разработват на високо теоретично равнище.

мирането и ръководенето на българската читателска публика.[3] Не са набелязани проблемите, свързани с изучаване на конкретната социална и художествена характеристика на възрожденските читатели, степента и формата на участието им в литературния живот. Тъй като обектът на изследването — възрожденската читателска публика, е „влязъл" в историята, широко използуваните при социологическите проучвания на съвременния читател методи за набиране на фактически материал (анкети, интервюта, наблюдение, експеримент) не могат да се използуват. Рецептивните документи от възрожденската епоха са единични, разпръснати, несистемни. След продължителна работа по събирането и обобщаването на този разпилян и частичен материал обаче спокойно може да се пристъпи към научно изследване на възрожденската читателска публика. Рецептивните материали се съдържат в мемоари, кореспонденции, дневници, архиви, в периодиката, в предговори, в обяви към спомоществователите и в списъци с техните имена, в приписки и бележки, в репертоара на възрожденската ни книжнина и др. Научното систематизиране на този материал е свързано със специални методи на работа. Необходимо е да бъде преодолян субективният характер на част от рецептивните документи. На дадения етап от развитието на литературно-историческата ни наука е много трудно емпирически да се обоснове и теоретически да се построи всеобемащ модел на възрожденската читателска публика. И все пак след внимателно анализиране и съпоставяне на рецептивните материали и на социокултурните условия е осъществимо обективно описание и обяснение на читателските потребности и интереси, на читателските предпочитания и мотивации, на читателската активност, оценки, компетенции, художествени критерии и изисквания, художествени представи и идеали, на литературния вкус на възрожденския българин. Разбира се, по редица причини документацията за възрожденския читател е оскъдна и понякога изследователят е принуден да прави изводи само въз основа на знанията за образованието и начина на културно участие; опора за отделни характеристики може да бъде намерена единствено в непосредствената социокултурна среда, която определя цялостния характер и посоката на развитие на читателската публика. Но дори една по необходимост обобщена, нуждаеща се от по-нататъшно уточняване представа за читателя от тази епоха ще има голяма познавателна стойност.

За литературния историк читателят представлява научен интерес в качеството си на участник в литературния процес като „потребител", който социализира литературното произведение. Читателската публика обаче е само звено, отделен елемент в динамичната система *автор — творба — читател* и не може да бъде изучавана изолирано от останалите компоненти на системата. През Българското възраждане определящата, водещата роля на литературата по отношение на възприемането и на развоя на читателската публика е непосредствено наблюдаема. Върху формирането и ръста на възрожденската читателска аудитория влияе сложен комплекс от фактори. Трябва специално да подчертаем, че през Възраждането се създава *националната читателска публика* — в съвременния смисъл на понятието, т. е. *съвкупност от всички читатели, която се разбира като нещо до известна степен цялостно*. Взаимоотношенията творец — читател при създаването на българска читателска публика имат строго определена специфика. Те трябва да бъдат поставени в необходимия теоретичен план и да получат конкретно литературно-историческо обяснение.

[3] История на българската литература. Т. 2. С., 1966; Г. Боршуков. История на българската журналистика. 1844—1877. С., 1976; Г. Димов. Българската литературна критика през Възраждането. С., 1965.

Турското робство забавя културните процеси в България. През XVII и XVIII в. единствени средища на книжовен живот са манастирите, а ограничени възможности за литературна дейност имат почти изключително духовниците. През средновековието е съществувала светска прослойка, която е поддържала и развивала литературен живот в България. Има запазени книжовни паметници на старата българска литература, в които старобългарският книжовник разяснява значението на книгите, призовава славяните да се обърнат към „писаното слово", възпява „книголюбието", сочи ползата от четенето и начините за прочит и разбиране на книгите.[4] Старата българска литература несъмнено е имала свои читатели. Естествено изниква въпросът, съществува ли връзка между читателя от средновековна и читателя от възрожденска България. За такава връзка според нас може да се говори условно; доколкото творците на възрожденската литература са читатели на старата ни литература и доколкото продължават и доразвиват нейната традиция на активно отношение към книгата. Книжовниците от XVII и XVIII в. подготвят появата както на новата българска литература, така и на новите читатели. Книжовникът в този период е предимно преписвач на ръкописи. Той произхожда от средите на народа, добре познава неговите нужди и за разлика от старобългарския книжовник пише с желание словото му да бъде разбрано от обикновения читател и слушател. Първата и най-важна стъпка в тази насока е *демократизирането на книжовния език*. Книжовниците осъзнават нуждата от „книги поучителни по прости язик, да се разбират и прости людие безкнижни да разумеют" (Йосиф Брадати). Поп Тодор Врачански, съвременник на Паисий, пише в 1762 г. за творческите си усилия: „И много труд положих и исписах сию книгу на простим езиком ради простие люди." Стремежът на книжовника от XVIII в. да приближи книгата до човека от народа се проявява както в опростяване на езика и правописа, така и в новата тематика, в социалната заостреност на литературата, в призивите за запазване на народността, в многократното изтъкване на необходимостта „да дадеме наши деца да учат книга" (Йосиф Брадати). Подчертава се, че четенето създава голяма наслада за човешката душа, дава знание и дръзновение.[5]

Най-ярка изява на активното отношение към читателя е трудът на Йосиф Хилендарец за ползата от четенето. В живо написана беседа авторът спори с читателя, укорява го за нехайството му към книгата: „Ама ти искаш да лежиш, а книгата сама да ти дума. . . Ами стани, та земи книгата. . ." Особено интересни са конкретните препоръки за общуване с книгата, конкретните съвети за запаметяване на прочетеното, за постоянството и труда при усвояване на книгите („Коги четеш, пази да ти е и умо, и мисалта при тебе").[6]

Обществеото и културното развитие в средата на XVIII в. позволяват възрожденският книжовник да използува литературата като легална форма в борбата за национално свестяване. Не е случаен фактът, че Паисиевата история се появява точно в този момент на осъзнаване „ползата" от писаното слово и неговата роля в живота на човека и на обществото.

[4] Б. Ангелов. Слово за четенето на книгите. — Лит. мисъл, 1976, кн. 8; П. Динеков. При изворите на българската култура. С., 1977; П. Динеков. Похвала на старата българска литература. С., 1979; Е. Георгиев. Разцвет на българската литература в IX и X в. С., 1962.

[5] Вж. Б. Ангелов. Съвременници на Паисий. Т. 1 и 2. С., 1963—1964; В зората на българската възрожденска литература. С., 1969; Д. Петканова. Дамаскините в българската литература. С., 1965; П. Динеков. Цит. съч.

[6] Беседата е разгледана подробно у Д. Петканова. Цит. съч., с. 179—190.

За да може литературата да изпълни своята важна обществена мисия, възрожденските автори започват целенасочена работа за създаване на национална читателска аудитория. Условията на битуване на литературата до края на XVIII в. — творбите се разпространяват чрез преписване или по устен път — и желанието на автора да изпрати книгата си на най-широк адрес са причина „История славянобългарска“ да започне с „Предисловие към ония, които желаят да прочетат и чуят написаното в тази история“. Същите причини налагат и обръщението „Внимавайте вие, читатели и слушатели, роде български“. Кръгът на грамотните българи в средата на XVIII в. е ограничен, но Паисий включва като потенциален читател, като слушател на историята си целия български народ. За да облекчи пътя на книгата до „простите орачи, копачи, овчари и прости занаятчии“, авторът полага големи грижи за езика и стила на съчинението си, пише го на „български прости речи“.

Многобройните преписи и преработки на „История славянобългарска“, приписките в тях съдържат изключително ценен материал за историята на възрожденския читател. Известните в науката 60 преписа разкриват кои са първите читатели, преписвачи и разпространители на Паисиевата творба, на кои места и по какъв начин тя е посрещната; дават отговор на въпроса, какво прави този труд необходим за българите, защо те го преписват, четат, пазят „да не изчезне“.

Приписката в Жеравненския препис от 1772 г. гласи: „. . . прочитох сию историю и разумях, что ест написано в нея. И вие потрудите ся, братия, та я прочитите, да ви буди на ползу, болгарам похвала, а на пакост грекам. Прочитох сия история и много полза намерих за болгари. . .“ Тази приписка е изписана пет пъти от различни читатели, в различно време, в различни български селища. Запазените преписи на Паисиевата история и приписките в тях, без да изчерпват въпроса за фактическото четене, са важен документ за реалните читатели през Възраждането, за техния социален произход, образование, „география“ и еволюция.[7] „От данните, с които разполагаме, се вижда, че преписвачи, преработвачи и читатели на Паисиевата история са били монаси, учители и други грамотни люде от народа. Такива били поп Стойко от Котел, . . . даскал Никола от Русе, поп Алекси Велкович от Самоков, Дойно Граматик от Елена, поп Стоян от Кованлък, . . . даскал Драгия от с. Бяла Черква, Дим. Миладинов от Струга и много други.“[8] Несъмнено реалните читатели са били много повече от тези, за които има запазени писмени данни. Техният действителен брой и характеристика са неизвестни. Има достатъчно основание обаче да се твърди, че *в процеса на читателското усвояване на Паисиевата творба обхватът на нейното разпространение и силата на въздействието ѝ постоянно се увеличават*. Тя се превръща в настолна книга, четена от всеки грамотен българин, позната и на „безкнижните“ като български „Царственик“. Препоръчвана е през цялата възрожденска епоха като четиво от първа необходимост, като „най-българската“ книга. Достатъчно е да отбележим авторитетните и страстни думи на поп Стойко от Котел през 1765 г., на Раковски през 1860 г., на Марин Дринов и Васил Друмев през 1871 г.[9]

---

[7] Вж. М. Стоянов. Преписи на Паисиевата „История славянобългарска“. — В: Паисий Хилендарски и неговата епоха. С., 1962, с. 557—597.

[8] Х. Христов. Паисий Хилендарски. Неговото време, жизнен път и дело. С., 1972, с. 272.

[9] Г. Раковски. Няколко речи о Асеня Первому. Белград, 1860; М. Дринов. Отец Паисий, неговото време, неговата история и учениците му. — ПСп, 1871, кн. 4; В. Друмев. Животоописание. — ПСп, 1871, кн. 3 и 4.

Ролята на Паисиевата история за създаването на национална читателска аудитория и еволюцията на възрожденските читатели, документирана в преписите, може да бъде предмет на самостоятелно изследване. Тук ще посочим само ценните наблюдения на А. Н. Робинсон за отношенията историограф — читател.[10]

Първите възрожденски творци съзнателно и настойчиво работят за създаване и укрепване на българска читателска публика, търсят форми и начини за общуване с нея. Още пред Паисий възниква въпросът за размножаване на литературната творба и той се обръща с молба към читателите: „Преписвайте тая историйца и платете, нека ви я препишат, които умеят да пишат, и пазете я да не изчезне." Макар че няма надежда да види напечатана творбата си, Паисий живее с идеята за печатно слово. Според него по времето на Иван Шишман „българите почнали да печатат български книги в Търново и няколко книги били излезли на щампа". Авторът на „История славянобългарска" добре съзнава важността на печата.[11] За големия българин обаче е било съвсем ясно колко неблагоприятни за културно развитие са условията в поробена България. Читателите и разпространителите на Паисиевата история от XVIII в. също разбират важността на печатното дело. Поп Пунчо, автор на преправка от 1796 г., подготвя за печат един сборник, но не успява да го издаде. Книжнината продължава да се разпространява най-вече чрез ръкопис, макар че през XVIII в. руските печатни черковни книги широко проникват в България. Ръкописното слово се превръща в печатно едва през XIX в. Първият преписвач на Паисиевата история, Софроний, слага началото на общуване с българските читатели чрез печатна книга. Неговият „Неделник" излиза в 1806 г. и бележи важна, решителна крачка в развитието на възрожденската ни литература и на възрожденския читател. Софроний работи дълги години като преписвач, подвързвач и преводач на книжнина за просвета на широките народни маси, учи на четмо и писмо българските деца. Неговите исторически заслуги при формирането на читателската аудитория обаче се дължат на изключителните му усилия да направи литературата достъпна за народа — достъпна не само по език и съдържание, а и по начин на разпространение. Със съзнание за назрялата необходимост да се сложи начало на печатна българска книга Софроний пише в поканата си за издаване на „Неделника": „. . . дадухме тая книга на стамба, сиреч на печат, да се напечатут хиляди книги. . . веднож да стане начало! И после след нас, надея са много таковии простии книги да изпишат, но работа ест веднош да буде начало!" Книжовникът е уверен, че познаят ли сладостта на печатната книга на „прост" език, българите няма все така да бъдат „потемнели сос незнаяние", а ще станат негови „спомоществователи", ще го подкрепят със средства за бъдещи книги. Първата новобългарска печатна книга има голям успех. Нейните 1000 екземпляра се разпродават много бързо и се разпространяват из цяла България. Любимото „Софроние" е преиздадено 5 пъти през Възраждането.

Книгопечатането значително подпомага създаването на читателска публика. То среща много трудности в поробена България. До 40-те години няма печатници, средствата са оскъдни, авторите разчитат на материална

[10] А. Н. Робинсон. Историография славянского возрождения и Паисий Хилендарски. М., 1963.

[11] Иван Богданов застъпва противоположно становище. — И. Богданов. Българската книга през вековете. С., 1978, с. 223.

помощ от страна на бъдещите читатели.[12] Но въпреки огромните затруднения печатната книга си пробива път и осигурява многократно по-голяма възможност на читателите да ползуват книжнината и на литературата да упражнява своето въздействие върху тях.

Решаващо условие за увеличаване броя на читателите е грамотността, просветата на роден език. Зараждащите се капиталистически производствени отношения и редица културнополитически фактори обуславят движението за новобългарска просвета. Борбата за светско училище и образование е един от основните пътища за изграждане на национално самосъзнание. За образованите българи училището и книжнината са средство за избавление на народа от невежеството и изостаналостта. В борбата за просвета и литература на роден език се формира ядрото на българската интелигенция. Под нейно ръководство движението за национална просвета се масовизира и демократизира. Поради липсата на собствена държава развитието на българските училища зависи от усилията на самите българи. Историята на учебното дело през Възраждането е история на всенародната борба за просвета. Българският селянин с мъка се прехранва, живее в оскъдица, но винаги е готов да даде своята лепта за развитието на училищното дело. Движението за създаване на български училища придобива масов характер след 30-те години на XIX в. Широките народни слоеве се включват в борбата за национална просвета с безпримерна пожертвователност. Така въпреки неимоверните трудности в България се създава сравнително добре развита образователна система. Последните три десетилетия на робството се характеризират със значителен подем на българското учебно дело. Със създаването и поддържането на български учебни заведения се разпространява грамотността сред народните маси и значително се увеличава числеността на възрожденската читателска публика.

За нуждите на българското училище се издават голямо количество учебници.[13] Характерно за цялата възрожденска епоха е *възприемането на част от учебната литература като художествено четиво*. Разполагаме със сравнително богата документация за битуването на възрожденската учебна книжнина (най-често буквари и читанки) като четиво за народа. За успеха и популярността на Бероновия „Буквар с различни поучения“ (1824), познат сред народа под наименованията „Рибен буквар“ и „Паникида“, свидетелствуват както неговите седем издания до 1877 г., така и спомените на съвременниците: „Рибеният буквар“, пише дългогодишният възрожденски учител и книжовник Ил. Блъсков, ще видите в тях времена в ръцете на учащите се; него ще видите обшит, обвит с мешина, скътан или в пазвата на пътника, или в торбата на терзиите, които ходеха от село в село да шият, и кога как им останеше празно време, ще го извадят и ще с внимание и любопитство да си го прочитат и преговорват; него ще видите в ръцете на . . . даскали и попове, на които служеше. . . вместо разговорка с простолюдието.“[14]

В обобщителна статия за развитието на българската просвета и книжнина до 1858 г. Ив. Богоров пише, че „Рибний буквар“ е приет с „голяма

[12] За отпечатването на книги през Възраждането вж. И. Богданов. Цит. съч., с. 223—238, и библиография по въпроса — с. 260—263; Д. Леков. Литература, общество, култура. С., 1982, с. 168—181.

[13] Според И. Богданов през периода 1806—1877 г. са публикувани буквари — 67, читанки и христоматии — 45, съчинения по българ. граматика — 20, по литературознание — 7, по изучаване на чужди езици — 19, по история — 27, и т.н. (И. Богданов. Цит. съч., с. 254).

[14] И. Блъсков. Как се е започнало и усилило у нас прочитането на вестници и др. книги. — Памятник, 1895, кн. 1, с. 14—15.

радост от българите и заедно с отделните книжки на „Славяноболгарско детеводство“ от Бозвели, Българска граматика, Землеописание, Аритметика, Писменик и др., тия са първите книжа за домашно образование и истащение на българети“[15].

В спомени и автобиографични бележки много от нашите възрожденски писатели и книжовници свързват първите си интереси към литературата с Бероновия буквар и с някои други учебници. Старозагорският учител Ат. Иванов пише с умиление за успеха на „Рибеното букварче“: „Българите не можеха да се начудят и наралват на туй, че имаше вече и българска книга, та я разграбиха до една.“[16]

Във възрожденската белетристика по художествен път е отразено присъствието на първите учебници в живота на обикновения човек от народа. „За дядо Димитър Панакидата (тъй звяха Рибений буквар) бе неразделен другар. . . тя се носеше и пренасяше заедно с тефтерите; в дюгеня ся поставяше на нарочно определена лавичка, често я носеше и в пазвата си. Долните краища на листето на букваря се бяха почти изтрили. . . Всички изречения в отделът: Добри съвети и умни ответи, бе ги изучил наизуст. . . Слушайте що казва панакидата, казваше той на всеслушание: никога нищо да не речеш, догдето първен добре не го обмислиш. . ., който много хортува, много погрешки струва; струвай добро, да намериш добро. . .“[17] От Бероновия буквар черпят мъдрост родители и деца, майстори и калфи. Той им помага да бъдат почтени, добродетелни хора. Богатото съдържание и чистият български език превръщат учебника в привлекателно четиво, събуждат любознателността на млади и стари.

Цитираните рецептивни материали са ярка илюстрация, която не се нуждае от допълнение и коментар. С първите български учебници, тъй необходими и полезни за народа, печатното слово печели доверието, „високата почит и уважение“ на жадния за просвета българин. На книгата се гледа като на „предмет свещен“ — вдигат я от земята, пазят я в пазвата или в семейния иконостас, вярват ѝ безрезервно.[18]

Фактор с изключителна важност в процеса на създаване и развитие на възрожденската читателска публика е *периодичният печат*. За възрожденските културни и обществени дейци „училището и печатът са двата крака, които ще поведат народа напред“ (П. Славейков). Взаимоотношенията периодика — читател могат да бъдат предмет на самостоятелно изследване. Тук ще се спрем само на една страна от тези взаимоотношения — ръководната роля на периодичните издания за формиране и насочване на читателските интереси към литературата и към „книжовното прочитание“. През Възраждането няма специализирани литературни издания. Чрез енциклопедичното съдържание на възрожденските вестници и списания се създава обществено мнение по редица важни за българския народ въпроси и което е много съществено за нашето изследване, създава се *обществен интерес към художественото четиво*. Още в първите периодични издания редакторите оповестяват, че ще поместват художествени материали — стихотворения, разкази, приказки, басни, народни песни, поговорки, отзиви за излизащите на български език книги и други книжовни новини. Възрожденският читател се запознава с литературните произведения на наши и чужди писа-

[15] И. Богоров. Просветение и книжнина на българети. — Български книжици, 1858, кн. 16.

[16] Автобиографии. Ат. Иванов. Р. Ил. Блъсков. Юр. Ненов. Съст. Н. Жечев. С., 1979, с. 20.

[17] И. Блъсков. Дядо Димитър и неговата панакида. Из добродетелний живот на нашите неотдавнашни стари хора-граждане. — Памятник, 1895, кн. 3, с. 245.

[18] И. Блъсков. Спомени. С., 1976, с. 125.

тели главно чрез периодичния печат. Подборът на художествени материали, препоръките и информацията за нови книги, литературно-критическите бележки, отзиви и статии във възрожденската периодика влияят непосредствено върху мненията и предпочитанията на читателите, определят до голяма степен техния избор, създават обществено мнение за литературата, формират и ръководят развитието на литературния вкус. Редакторите имат съзнание за своята отговорност пред „читающата публика“ и пред целия български народ за материалите, които поместват. От своя страна авторите също изпитват необходимост да споделят в писма до редакцията или в преки обръщения към читателите своето „голямо желание да принесат и те полза на българската книжнина и на милия си народ“[19]. По страниците на периодичните издания се печатат голям брой обяви за набиране на спомоществователи. В тях автори, преводачи, съставители на книги разкриват своите подбуди за литературна дейност — патриотична ревност, съзнание за важността на литературата, гражданска тревога за изостаналостта на българската книжнина и на българските читатели. Още през 50-те години на XIX в. се появяват обявления за любословни вестници (например за „Дунавски лебед“ — „любословни български народен лист за наука и забава“). Зачестяват и обявите за книги, предназначени за „разтуха и забава“ на читателите. Издадената от Петко Славейков през 1852 г. „Смесна китка“ може да бъде определена като пръв опит за обособено литературно периодично издание. От нея обаче излиза само един „стрък“. В обявите за нови книги редакторите насочват вниманието на читателите към необходимите за една книга качества — да засяга важни за българския народ въпроси, да дава полезни знания, да е написана на хубав, чист български език, да е “любопитна“, занимателна, четивна и т. н. Почти във всеки възрожденски вестник или списание се срещат редакционни бележки с такова съдържание: „Ние са не съмняваме, че предлагаме на българската публика едно дело от висока важност, от голяма полза, което при това е леко и занимателно за четение“ (Напредък, бр. 26 от 25 ян. 1875 в„ Книжовен и научен отдел“; отнася се за книгата „Статии за българска вехта и нова черковно-политическа история“). Цитираната обява по същество е *литературна реклама*. Литературните реклами във възрожденския периодичен печат са важен информационен фактор за насочване на читателските интереси. Поради това препоръки („рекомендации“) за книги, които не отговарят на потребностите на читателската публика или не отразяват действителните качества на книгата, стават причина за незабавна и остра полемика.[20]

От края на 50-те години отговорността за развитието на българската читателска публика започва да се разбира по-широко. Образованите българи се чувствуват в правото си да изискват от редакторите на „народните тргани“ — на периодичните издания — да поместват и препоръчват само гворби, съобразени с потребностите на народа и написани на хубав българоарски език. Работата на възрожденския писател (поет, преводач, издател, съставител, редактор) не е частно дело, негов личен въпрос. За българския възрожденец литературата е дело от обществено значение — тя е подчинена на „народните потреби“; тя е отговор на актуални обществени нужди и винаги преследва определена цел — да въздействува върху читателите и върху целия народ. Авторът няма възможност и не трябва да си поставя чисто „художествени“ цели. Свързването на художествената с идеологичес-

[19] ПСп, 1872, кн. 5 и 6, с. 337.

[20] Вж. реакцията на Ботев по повод цитираната обява в „Напредък“ (Знаме, бр. 8 от 2 февр. 1875). Подобни полемични бележки изобилствуват във възрожденската периодика.

ката функция е задължително за възрожденския творец; то е и задължително условие за възприемане на литературата от читателите. Писателят през Възраждането е обществено принуден да се съобразява с потребностите на българското общество и на българската читателска публика. Отделен въпрос е как различните автори (редактори, издатели, културни организации и т. н.) определят и как степенуват по важност най-парливите въпроси в живота на народа, какви програми за обществена и културно-просветна работа се предлагат и коя от тези програми действително отговаря на насъщните нужди на поробения народ. Няма да правим анализ на българския просветителски печат, нито на революционните емигрантски вестници и на техните програми за обществено и културно развитие. Ще насочим вниманието си към онова, което е общо в тях, което е характерно за цялата възрожденска епоха и което подпомага изучаването на читателя — отношението към литературата. Големите надежди за национално еманципиране са свързани с литературата най-вече заради нейната идеологическа функция. И за книжовниците, чийто идеал е мирната културно-просветна дейност, и за писателите с революционно-демократични възгледи литературата е преди всичко учителка, възпитателка на народа; тя задължително трябва да внушава определени идеи. Редакторът на възрожденско периодическо издание, още веднъж ще подчертаем, е обществено принуден да се съобразява с нуждите и с равнището на своите български читатели.

На периодичния печат принадлежат ключови позиции в процеса на формиране и насочване на читателските интереси, на литературния вкус и на художествените оценки. Изказаните в периодиката съждения и препоръки за новоизлезли български книги са въздействували на широки читателски кръгове, а също и на хората, които се занимават с посредническата дейност между творци и читатели (книгоиздатели, книжари, учители, читалищни дейци и т. н.). Възрожденският периодичен печат като най-важно средство за масово социално общуване носи особено голяма отговорност за моделирането на културния и идеологическия облик на българската читателска публика. Ръководен от съзнанието, че българите нямат държавна организация с единна културна политика, разбрал изключително голямата роля на печата, възрожденският обществен и културен деец се чувствува задължен постоянно да напомня на редакторите на малкото ни периодически издания за обществената значимост на тяхната работа: „ . . . ние намираме за неизлишно да препоръчаме на редакторите на нашите народни вестници, при оценяването и препоръчването на народът каква да е книга, повече внимание и усърдие към народните интереси, повече умение и познания и повечко добросъвестност, защото онова, което в частно лице е за съжаление, в *редакторите* (к. а.) не само става смешно, ами и неизвинително, защото има много по-лошеви сетнини."[21] Публикуваните в периодичния печат художествени произведения до голяма степен определят литературния хоризонт на възрожденската читателска публика, а освен това подпомагат създаването на писателско самочувствие и самосъзнание у лишени от дарба и системно образование книжовници. Поради това Л. Каравелов, Хр. Ботев, П. Славейков, В. Друмев, Н. Бончев и др. реагират много остро на редакторски уговорки и бележки за поместване на дадено литературно произведение „само за насърчаване на съчинителят, а не заради неговите достойнства"[22].

[21] ПСп, 1872, кн. 5 и 6, с. 323.

[22] Свобода, бр. 9, 26 авг. 1872. Л. Каравелов пише: „Срамота е! Книжевността не е играчка!" Отнася се за цитираните бележки от редактора на Читалище, 1872, кн. 21. Подобни уговорки правят и редакторите на други периодични издания.

Страниците на възрожденските вестници и списания са изпъстрени с литературнокритически бележки, отзиви, рецензии, фейлетони, книжовни известия, в които се отделя голямо внимание на „длъжностите на писателите и журналистите“ към „читаващата българска публика“ и на въпроса за предназначението на периодичния печат и на литературата. В многобройните критически материали за отделни периодични издания намира ярък израз съзнанието за необходимостта от професионален опит и „вещина“ на редактора и за ролята на авторитета на журналиста. Той трябва да бъде „известно и вещо във вестникарското поприще лице“, да познава добре вкуса на публиката и да се съобразява с факторите, които влияят върху него. Журналистиката не ще изпълни своето предназначение, ако редакторите са чужди на народните нужди и стремления и заобикалят жизнено важните за нацията проблеми. Често се отправят остри въпроси към редакторите на отделен печатен орган: „Каква полза ще да принесе той на оние, за които е назначен и които ще да си губят времето да го четат?“[23] Подчертава се, че периодичните издания дават представа за културното развитие на народа и на читателската публика и поради това трябва да се списват с чувство на отговорност. В литературнокритическите материали по различни поводи и многократно се напомня — „ . . . в писмеността . . . не е простено да се оставят бездарни и неспособни хора да пишат и издават лоши книги, защото тези книги имат лошо влияние на многочислени читатели.“[24]

Отговорни за развитието на българската читателска публика са преди всичко авторите и издателите, от една страна, и литературната критика, от друга. Възрожденската литературна критика се съобразява с читателя, насочва своите усилия главно към него, като определя основните си задачи с цел да подпомогне развитието и ориентирането на читателската публика. „Книгите се пишат за читателите и за да не би лошите книги да принесат вредителност на читателите, *истинската критика* е длъжна да каже кои книги са добри и за приемане и кои лоши за отхвърляване, като при това доказва . . . така, щото читателите напълно да се уверят, че критиката е права, да познаят сами защо една книга е лоша и защо друга добра и полезна.“[25] Възрожденската критика се стреми не само да запознае читателя с литературните факти, с тяхното анализиране, обобщаване, подреждане. Тя си поставя задачата да посочи на читателите ценностни ориентири, да им даде познание и критерии за правилно възприемане на литературата, да ги подготви сами да могат да се ориентират в нейния свят. Разбира се, възрожденската критика не е предназначена единствено за читателя. Тя е посредник между автора и читателската публика, необходима е в литературния живот със своята прагматична функция — да насочва, да поучава писатели и възприемателi; да разкрива достойнствата, недостатъците, мястото на всяка книга; да определя кои и какви литературни произведения трябва да се четат, а кои не бива и защо не бива да се предлагат на българския читател и т. н. Изразените публично във възрожденския периодичен печат възгледи за взаимоотношенията литература — читателска публика имат голяма стойност за изучаването на читателя. В редица литературнокритически материали за конкретни автори и книги с тревога и загриженост се говори за лошото влияние, което те упражняват върху *простодушните, доверчиви, с открита душа и сърце, жадни за книга български чита-*

[23] Знаме, бр. 14, 2 май 1875. Отнася се за сп. „Възкресник“ с редактор Илия Христович.

[24] ПСп, 1872, кн. 5 и 6, с. 339.

[25] Пак там.

тели. Не са рядкост подобни разгърнати атестации на читателската публика. Несъмнено високообразованият възрожденец добре вижда колко изостанала е българската публика, но причините за нейната културна неразвитост са сериозни и той е склонен да бъде снизходителен към читателите. Към творците обаче се проявява голяма взискателност, защото те са длъжни да водят читателя, да го възпитават, да разширяват неговия литературен хоризонт.

В периодичния печат започват разисквания за голямата отговорност на книгоиздатели и книгоразпространители за развитието на читателите. Българите нямат държавни институти за осъществяване и контролиране на книгоиздаването. Ролята на турското правителство и цензура се свежда до създаване на големи ограничения и затруднения пред издатели и книжари. Но ръководени от родолюбиви чувства и желание чрез книгите „да разбуждат народната свяст", отделни лица, а по-късно и дружества организират книгоиздаването и книгоразпространението през Възраждането.[26] Въпросът за посредническата дейност на тези лица и дружества е обширен и нямаме възможност тук да се спираме подробно на него. В историята на възрожденския читател обаче е задължително да се изтъкнат големите заслуги на отделни издатели, издателства, книжари за развитието на национална читателска аудитория (Хр. Г. Данов, печатарското дружество „Промишление" и редица други). Христо Г. Данов е забележителна личност в културната ни история. Той е организатор на културния и литературния живот от национален мащаб. Неговата кореспонденция, публицистика, издания са ярки документи, съхранили съкровените желания на възрожденските будители за координиране на културно-просветната работа сред народа, за еднопосочност в дейността на българските културно-просветни институти (училище, читалище, дружества) и съгласуваност на техните устави и програми. През 60-те и 70-те години възрожденският българин ясно разбира нуждата от уеднаквяване и максимално уедряване мащабите на културните усилия. В периодиката много се пише за необходимостта от „сдружаване на всички слоеве от съгражданите на едно място"[27] и за сплотяване на всички „разреди", „класове" на народа и публиката. В препоръките за отделни произведения се изразява увереност, че те ще се приемат от „всички слоеве" български читатели.

Творците през Възраждането имат съзнание за *разнородния социален състав на българската читателска публика*. Тя действително е *сложно диференцирана и структурирана общност*. Нейното изследване е свързано със задълбочено проучване на материалите за спомоществователите и с изучаване на социално-класовата структура на обществото.[28] Социологически анализ на читателската публика може да се прави въз основа на обобщаване на вече събрани и публикувани данни от другите обществени науки — история, социология и т. н. Вниманието на литературния историк се насочва към проблема за литературното възприемане, към взаимоотношенията творец — читател и влиянието на читателската публика върху развитието на литературния процес. Рецептивните документи (най-вече предговорите, бележките към съответните издания, обявите) дават представа за социалния адрес на литературата, за състава и характеристиката на възприемателите. Често срещаните обръщения и посвещения „мили роде", „любезни ми единородци", „братия", очертават границата на предполагаемата читателска ауди-

[26] Вж. Хр. Г. Данов. За теб, мили роде. Пловдив, 1978; Възрожденски книжари. С., 1980.

[27] Защо не напредваме ние нравствено и вещественo. — Летоструй, 1870.

[28] Вж. М. Стоянов. Спомоществователите. — В: Възрожденски книжари; Н. Генчев. Социална структура на българското общество през Възраждането. — Социологически проблеми, 1980, кн. 6; Д. Леков. Цит. съч., с. 136—190.

тория. По-голямата част от литературната продукция е предназначена за целия български народ. Авторът в тези случаи е принуден да се съобразява с ниската естетическа култура, малкия читателски опит, скромните литературни интереси и предпочитания, с емоционалните реакции, нагласа, ценностна ориентация на масовия читател. Но съществуват и литературни творби и периодични издания, адресирани до определени групи читатели (определени по възрастов, семеен, образователен признак) — песнопойки „за разтуха на младите", списания за жените, за децата, за учителите и учащите се и т. н.

Неоднородността на читателската публика неизбежно предизвиква диференциация на литературата в съответствие с търсенията и интересите на различните читателски групи. Така читателят на свой ред въздействува върху историко-литературното развитие и върху труда на писателя. Очакванията и изискванията на възрожденските читатели към функционалното предназначение на литературата постепенно нарастват, стават все по-разнообразни и това е една от причините за нейното жанрово и видово многообразие. Формите на четивно поведение също влияят върху развитието на литературата. През Възраждането *слушането е основна форма на четивно поведение за масовия възприемател*. Много мемоарни творби ни запознават с начина, по който се възприема литературата от народните маси. Описанията, спомените са трогателни, на годишни изпити и празници учениците четат или „декламуват" стихове, а слушателите се просълзяват от умиление и радост; четецът чете с „изискуемото сладкодумство", а обущарят, терзията и т. н. го слушат „със зяпнала уста" . (Ил. Блъсков. Материали по историята на нашето възраждане. Шумен, 1907, с. 219).

Специално внимание заслужава *книжнината за пропагандиране и ръководене на четенето*. В периодиката се появяват голям брой статии, написани с цел да се събуди интерес към четенето и да се създаде култура на четене у слабообразованите народни маси. В статията „Общопотребните на сички знания" се говори за необходимостта всеки българин (калфа, занаятчия, селянин) да се научи да „прочита"; поставя се и въпросът за отговорността на читателите за развитието на литературата и за издаването на български книги.[29] Другаде книгите и „внимателното прочитание" се сочат като „първо средство за усъвършенствувание".[30] Специална статия е посветена на „изборът на книги за прочитание"[31] — тъй важен за развитието на младия човек. Тук преводачът подчертава, че сухата нравоучителност, голата декларативност и „труфенето", които се срещат в нашата книжнина, отблъскват читателя.

Освен пропагандиране на четенето този род книжнина е и ръководство за процеса на четене. На малограмотните български читатели се дават конкретни препоръки и знания за изграждане на първи и най-общи навици за работа с книгите — да се чете редовно, бавно, без излишно претоварване на ума, да се препрочитат книгите, да се мисли върху прочетеното и т. н.[32] Нуждата от подобни ръководства е била голяма. Излизат и отделни книги, посветени на тези важни за българските читатели въпроси.[33]

У българския възрожденец има подчертан стремеж да достигне културното равнище на европейските народи, да следва европейския културен модел. („Любовта към четене е много развита у европейските народи, заради това

[29] Гайда, бр. 6, 15 март 1866.

[30] Македония, бр. 7, 6 дек. 1869, бр. 15, 10 ян. 1870.

[31] Читалище, 1873, кн. 5, с. 421—427.

[32] Как да прочитами. — Ден, бр. 15, 19 май 1875; Същото с известни поправки — Градинка, 1875, кн. 5.

[33] Питания за четенето. Цариград, 1858; А. Цанов. Напредване чрез прочитание. [Б. м.], 1873 (кн. 2 от поредицата „Напредък" — наръчни книжки за онези, които желаят наука и успех).

те стоят тъй високо от нас"[34].) Търсят се оригинални форми за скъсяване пътя на книгата до читателя. Читалищните дейци ходят всеки празничен ден по къщите, за да поздравят домакина, като от страна на *„светото заведение"* (читалището) му оставят книга за прочит. С такива на пръв поглед наивни форми се постигат конкретни резултати — разпространяват се българските книги, които имат малко купувачи; читалището придобива материална опора; най-важното — поражда се потребност от постоянно общуване с книгата.

Ценни сведения за книгите, с които се работи сред народа за предлаганата и достъпна литература, се съдържат в каталозите на библиотеките (читалищни, училищни, лични), в репертоара на възрожденската книжнина. Трябва да се отчита и общуването между отделни личности и групи хора (в семейството, училището, приятелския кръг) — фактор, който влияе върху четенето и читателските интереси. В кореспонденциите откриваме богат материал за осведомеността на читателите, за целенасочеността в подбора на книги — търсят се определени заглавия, — на исторически съчинения, български или чужди книги, определени периодични издания и автори. Интересен е въпросът за *читателския облик на притежателите на лични библиотеки*. Съставът на частните библиотеки дава представа за литературния вкус, за потребностите, за начетеността и ориентираността на притежателя им в света на книгите. Приписките и забележките на читателите разкриват отношението към прочетената литература, възгледите и убежденията на читателя, неговия темперамент и култура.[35]

През цялата възрожденска епоха ръководната роля на литературата за създаването и развитието на читателската публика е ясно изразена и непосредствено наблюдаема. Литературният хоризонт на възрожденския читател се разширява с всяко ново художествено постижение. Литературната критика също има огромно значение за естетическото израстване на читателската публика. Възрожденският творец добре познава и дълбоко уважава своя читател. Творческата практика на писателите (и на литературните критици) е съобразена с развитието на читателите. През 70-те години взаимоотношенията творец — читател видимо се променят. Кръгът от знания, читателският опит и компетентност на българина все повече се увеличават. Невзискателният, простодушен читател започва да проявява все по-голяма читателска взискателност, започва да размишлява все повече над литературното произведение, вглъбява се в него. Конкретният литературноисторически материал показва как еволюцията на читателя, неговата нарастваща литературна култура се отразява върху развитието на литературата (върху трансформирането на съществуващите жанрове и създаването на нови; върху езика, стила, художествената образност, художествения метод и т. н.). Читателската публика постепенно се превръща в активен участник в литературния процес. Доверието на твореца към нея се увеличава. Тъй като творческите принципи на писателя са обусловени от представата му за читателя, необходимо е подробно да се проучи развитието на поезията, белетристиката, публицистиката, драмата и съдържащата се в тях програма за читателско възприемане (рецептивен потенциал).[36]

В заключение отново ще подчертаем, че по-основно изследване на възрожденската читателска публика е възможно само след детайлно проучване на отделните проблеми. Тук набелязахме само някои от тях.

---

[34] Г. Б е н е в. Изложение по делата на читалището в Стара Загора през 1874. — Читалище, 1875, кн. 3.

[35] Вж. Литературен архив. Т. 6. Неофит Рилски. Приписки в библиотеката му. Подбор Дочо Леков, Афродита Алексиева. С., 1976; вж. и Н. Н е д е в. Библиотеката на двама тревненски килийни учители. — Литературна история, 1979, кн. 5; Б. А н г е л о в. За книгите на възрожденеца Петко Ив. Манафов от Габрово. — Библиотекар. 1980, кн. 4, и др.

[36] Общество, литература, чтение. Восприятие литературы в теоретическом аспекте. М., 1978.

Езоповите басни и тяхното разпространение в българската възрожденска книжнина

Юлия Николова

Разпространението на Езоповите басни у нас през епохата на Възраждането е явление съвсем закономерно. То се обяснява с духа и принципите на рационализма и Просвещението. Изводът, който правят изследователите, че тия басни се възприемат повечето като притчи, като нравоучения, а не като художествени произведения, има своето обяснение. От една страна, Езоповите басни като долитературни варианти не са носители на характерната за литературата художественост, а, от друга — те действително имат чисто утилитарни цели. По времето, когато Езоп навлиза в нашата литература, на света вече са познати Лафонтен и Крилов, но липсата на интерес към тях не е плод само на недостатъчната им известност. Раждането на светското образование, на новата нравственост на току-що оформящото се общество изисква в първия момент не толкова задоволяване на естетическите потребности, колкото утвърждаване на нови морални принципи. В тоя смисъл Езоповите басни с житейската си насоченост и с практическите си изводи задоволяват интересите на търговско-занаятчийското съсловие. Затова и П. Р. Славейков в предговора към рубриката „Нравоучение и нравоучители" в сп. „Читалище" пише: „Във възраждането си днес имаме необходимата нужда от подпорка на едно словесно ръководство за наставление и назидание в новий живот, който наставями в ликът на народите и в мястото, което ще хванем между тях и ний като народ занапред."[1] Освен това изучаването на Езоп в гръцките училища благоприятствува за по-непосредственото му възприемане и въвеждане в създаващите се български светски училища.[2]

Интересът към личността на Езоп у нас датира от епохата на средновековието. Нуждата от светско четиво, все по-целенасоченото съсредоточаване върху човешката личност стават причина за създаването на животоописания. Така се ражда биографичната компилация за Езоп, дело на византийския монах Максим Плануд, живял в първата половина на XIV в. Още същото столетие тя намира гостоприемен прием в нашата книжнина.[3]

---

[1] Читалище, III, 1874, кн. 1, с. 13.

[2] За съществуването на Езоповите басни като самостоятелен учебен предмет вж. С. Велев. Аверкий п. Стоянов. — Училищен преглед, IX, 1906, кн. 7, с. 705—707.

[3] Вж Н. С. Державин. Сборник статей и исследований в области славянской филологии. М.—Л., 1941, с. 137; Д. Петканова—Тотева. Старобългарската книжнина и античната култура. — Лит. мисъл, 1975, кн. 6, с. 62.

През XVIII в. продължава разпространението на повествованието за живота на Езоп. Своеобразен документ от тая епоха е съхраняваният в Свищовската библиотека ръкописен сборник от 1781 г.[4] Написан на румънски език, но с кирилски букви, продължител в това отношение на българо-влашката книжнина, той едва ли ще е имал за задача да обслужва само румънското население. Като имаме пред вид не само изказването на А. И. Яцимирски, че „на славянорумънската литература имат право и българи, и румъни", но и мястото на написването му, може да се предполага, че на населението от тоя край са били добре познати поместените в него материали. Сборникът обхваща 284 страници. Съдържа повестта за Александър Македонски, повестта за Езоп и Езоповите басни. Езоповото животоописание започва от л. 70 б и завършва на л. 105 а с приписка, в която се посочва, че Езопието е завършено (окончателно преписано) през 1781 г., февруари, 9 ч. през деня в Свищов.[5]

Ръкописът на Неофит Рилски под заглавие „Ecwпa Баснотворца Житие Максимомъ Планудомъ списано" доказва, че интересът към живота на гръцкия баснописец продължава и през XIX в. Трудът обхваща 79 ръкописни листа и според бележката на Н. Рилски е окончателно преписан на чисто през 1842 г.[6] При подготвянето на своя труд Н. Рилски е ползувал не среднобългарските версии за Езоп, а гръцкия оригинал. В лявата част на ръкописа е преписан гръцкият текст, а в дясната е извършен преводът. Преводът е изцяло дело на Н. Рилски, а при преписването на гръцкия текст участие са взели, както той сам е отбелязал, неговите най-добри ученици — Цв. Недев, Н. Геров, Хр. Пулеков, В. Чолаков и др.[7]

От XIX в. нататък любопитството към личността на Езоп постепенно отстъпва пред интереса към неговото творчество. Преводът на Н. Рилски е известен само на неговите ученици, защото остава в ръкопис. В излизащата от печат книжовна продукция се пише малко по тоя въпрос. През 1852 г. в Баснениka П. Р. Славейков споменава няколко думи за Езоп, но те изразяват повече разколебаното доверие към личността и обема на творчеството му. „Той (Езоп — б. м., Ю. Н.) — пише П. Р. Славейков — е бил около шестотин години преди Христа, във времето на Кира и Креза, родом фригианин, из Азия, званием слуга, за когото се приказват много лъжи, между които за образа и грозотата. Прочу ся от разноспособното си нравствено учение, щото под басните доказва нравствени и политически поучения. А той способ е най-действителен. Сичките басни не са Езопови, но зачтото той измислил най-напред и списал и някои други носят на името му надписа."[8]

По-късно, през 1874 г., в сп. „Читалище" се отпечатват два материала — „Животът на Езоп" (по Лафонтен) в превод на Дим. Кръстев Попов[9] и от П. Р. Славейков в поредицата „Нравоучение и нравоучители". Сведенията за Езоп са малко по-подробни, но отново се посочва, че „онова, що разказват някои за неговото животоописание уж, повечето е измислица"[10].

В сборниците с Езопови басни също се пише за автора им. В изданието на Йоан Емануилович е отбелязано майсторството на гръцкия творец: „Побеждаетъ же паче Ecwпова глаголати сѧ, за еже Ecwпу изряднее всехъ спи-

[4] Библиотека при читалище „Ел. и К. Аврамови" — Свищов, а. е. 868.
[5] Пак там, л. 105 а.
[6] Ив. П. Славейков. Една интересна ръкописна книга от отца Неофита Рилски в библиотеката на П. Р. Славейков. — СбНУ, кн. XV, 1898, с. 301.
[7] Пак там, с. 301—302.
[8] Баснениk. Езопови басни . . . Букурещ, 1852, с. 3.
[9] Читалище, 1874, кн. 19, с. 545; кн. 24, с. 701.
[10] Читалище, IV, 1874, кн. 1, с. 15.

сати басни."[11] Предговорът към Езоповия сборник на Райно Попович от 1854 г. е заимствуван от сборника на П. Р. Славейков, като са направени някои дребни езикови промени. Съставителите на сборниците говорят повече за спецификата на творчеството, отколкото за създателя му. П. Р. Славейков утвърждава алегоричността на басненото творчество на Езоп като най-подходящо средство за „нравствени и политически поучения" — и за „граждански разуми", както допълва Р. Попович. Възрожденецът вече не е приемал тия басни като единотворчество. Неднократно се пише, че не всички басни са сътворени от ръката на Езоп. А назоваването на творбите като Езопови вече носи не личнотворческа, а своеобразна литературновидова характеристика, т. е. в процеса на практиката възрожденецът е осъзнал тяхната специфика на долитературни басни. Смутени от това разколебано доверие, някои преводачи като Н. Рилски се стремят да разграничат Езоповото творчество от останалите, подобни нему творби.

Трудно е да се посочат точното време на навлизането на Езоповите долитературни басни, както и източниците, от които са взети. Предполага се, че тяхната поява е повлияна от гръцката учебникарска и от сръбската просвещенска литература.

Първите мнения на изследователите, изказани във връзка с поместените във Втория видински сборник на Софроний Врачански басни, са, че те са почерпани от гръцки извори или от издадените от Доситей Обрадович Езопови басни през 1788 г.[12] Твърде вероятно е дейността на сръбския просвещенец да е била известна у нас,[13] може би и идеята за български превод да е възникнала под влияние на неговото издание, но много по-логично е да се приеме, че разпространените у нас Езопови творби имат гръцки и новогръцки източници. Описът на запазените гръцки книги от епохата на Възраждането доказва, че на българския читател са били известни Езопови басни по издания от 1771, 1777, 1783, 1804, 1810 г. и т. н.,[14] а в забележка към екземпляра, издаден през 1820 г., е пояснено, че е служил в българските училища като учебник и е превеждан на български език. Изследването на Ал. Ничев върху превода на Софроний Врачански категорично доказва, че е ползуван новогръцкият превод на Езоповите басни от Йоанис Патусас, издаден двукратно във Венеция през 1752 и 1766 г. Неофит Рилски и Й. Емануилович посочват друг източник за превода си — 5-томното парижко издание на Адамантиос Кораис, излязло през 1809—1814 г. Запазените в Софийската народна библиотека ръкописни тетрадки, за които ще стане дума малко по-долу, потвърждават връзката с новогръцки извори.

Посочените факти не отричат възможността Езоповите басни да проникват у нас чрез други източници. В библиотеката на Н. Рилски е запазен превод на Езоп на руски език, петербургско издание от 1823 г., върху чиито страници личат бележки от ръката на Н. Рилски във връзка с точността на превода.[15]

В руската литература Езоповите басни навлизат твърде рано. Р. Б. Тарковски посочва като най-ранен превода от 1607 г. — „Притчи или Басно-

[11] Басни Есопови . . . , преведени от Й. Емануиловича. В Бялграде . . . , 1852, с. 37.

[12] Б. Пенев. История на новата българска литература. Т. 2. С., 1977, с. 220.

[13] Б. Пенев (Доситей Обрадович у нас. — СпБАН, 1912, кн. 3) посочва, че 17 от баснite в книгата на П. Оджаков „Разни и полезни наставления за младите" са взети от Д. Обрадович.

[14] М. Стоянов. Стари гръцки книги в България. С., 1978, № 371, с. 54; № 401, с. 56; № 475, с. 61; № 686, с. 77; № 825, с. 92; № 1045, с. 116.

[15] Н. Рилски. Приписки в библиотеката му. Подбрали и подготвили за печат Д. Леков и А. Алексиева. — Лит. архив. Т. 6. С. 1976, с. 32.

словие Эзопа Фриги", направен от гръцки от Феодор Гозвински.[16] Нови преводи са правени през 1674, 1717, 1747 г. и т. н. При съществуващите културни контакти с Русия възможно е някои от тия преводи да са познати на българския читател, но точни данни за това няма.

За българо-румънските заимствувания и преводи интерес представлява споменатият ръкописен сборник от 1781 г., написан в Свищов и притежание (според приписката) на Ангел Теодорович.[17] Езоповите басни в него обхващат 73 ръкописни страници. Изказана е мисълта, че „басните на Езоп, понеже са твърде полезни, който чете — да внимава да научи"[18], да се поучи от тях. Творбите се разграничават трудно една от друга, защото не започват на нов ред, не са озаглавени. Всяка дума е разграничена с точка, а отделните басни — с кръстче (+). Басните не са номерирани, придружени са с поука, като названието „поука, извод" е поставено за разграничител между баснения разказ и последвалия го извод. Поради сливането на една творба с друга без цялостно и подробно проучване е трудно да се установи точният им брой, но той надхвърля сто. Редът на първите басни с незначителни изключения напомня реда на басните в Софрониевия сборник и започва, както всички новогръцки извори, с баснята за орела и лисицата. Може би работата над ръкописа ще даде интересни сведения за българо-румънските взаимоотношения през XVIII в. и ще ни насочи към нов извор, от който достигат до нас или се разпространяват на север от нашата територия Езоповите басни.

Във възрожденския период най-ранният превод на Езопови басни на български език е дело на Софроний Врачански. Както отбелязва Ал. Ничев, това е „най-старият опит на новобългарската литература да представи един античен автор в сравнителна пълнота"[19]. Верен на своите принципи на просвещенец, Софроний се стреми да направи разбираеми и достъпни Езоповите мъдрости и за широката аудитория, за ония, които не владеят гръцкото слово и книжнина. Така във Втория видински сборник от 1802 г. се появяват 144 Езопови творби. Делото на Софроний Врачански е многоизмерно — то е предпоставка за проникването и разпространението на Езоп у нас; за утвърждаване принципите на една нова нравственост; за полагане основите на преводаческата традиция, традиция, свързана с въпросите на езика, точността на текста и националната му специфика. Преводът на Софроний в сравнение с останалите преводи на Езоп е най-обстойно и най-цялостно проучен.[20] Но изследователите имат различни схващания за първоизточника, ползуван от Софроний, и относно времето и мястото на превода. А. Ничев оборва мнението на Б. Пенев и на Н. С. Державин, че баснте са преведени още в Котел — във връзка с учителската практика на Софро-

---

[16] Р. Б. Тарковский. Старший русский перевод басень Эзопа и переписчики его текста. Л., 1975.

[17] Библиотека при читалище „Еленка и Кирил Д. Аврамови" — Свищов, а. е. 868, л. 142—6.

[18] Пак там, л. 150—6.

[19] А. Ничев. Софрониевият Езоп. — Език и литература, 1964, кн. 3, с. 61.

[20] Б. Пенев. История . . . , с. 220; Доситей Обрадович у нас; Н. С. Державин. Цит. съч., с. 137 и сл.; М. Арнаудов. Софроний Врачански 1739—1813. С., 1943, с. 40; Хр. Бетева. Бълг. преводи на антични автори от 1800—1900 г. — Изв. на семинарите при Ист.-филолог. фак. на Унив. „Св. Климент", 1942—1943, с. 87; А. Ничев. Софрониевият превод на Езоповите басни. — Год. на Соф. унив., Филолог. фак., 57, кн. 1, 1963, с. 1—122; Към речника на Софрониевия превод на Езоповите басни. — Бълг. език, 1961, кн. 5—6, с. 493—503; Софрониевият Езоп . . . : С. Баева. Просвещение и национално своеобразие. — В: Литературен процес и художествено творчество. С., 1974.

ний. Задълбочената работа над текста, подробното сравняване на баснite с превода на Д. Обрадович — „Езопове и прочих разних баснотворцев, с различних езика на славеносербск преведене . . .“ (1788), с руските преводи на Сергей Волчков—„Эзоповы басни с нравоученията и примечаниями Р. Ленгража . . .“ (1747) и на неизвестен книжовник от началото на XVIII в., както и със старогръцкия оригинал и с новогръцкия превод на Йоанис Патусас дават основание на А. Ничев да заключи, че „Софроний не преписва от поправен вече ръкопис, а в момента превежда и нанася превода си върху страниците на Втория видински сборник, който следователно съдържа първата и единствена редакция от 1802 г.“[21], и че ползува новогръцкия превод на Й. Патусас. По тоя начин бе решен и дългогодишният спор, подет от Б. Пенев, Хр. Бетева, М. Арнаудов — от старогръцки или от новогръцки е черпил материалите си Софроний и ползувал ли е превода на Езоповите басни от Д. Обрадович. Софроний спазва строго номерацията на новогръцкия текст. Дори броят на преведените басни — 144, е точно толкова, колкото съдържа и сборникът на Патусас. А когато прибавя след 107-ата басня нова, той не я номерира, а само отбелязва „и друга подобна ей“. Но точността на Софроний не сковава перото му. Ако при подредбата на материала е бил безупречен, то работата над текста се отличава с по-голяма свобода. Тук въпросът се свързва с дейността му като преводач и в това отношение внимание заслужават проучванията на А. Ничев. За да открие закономерностите при Софроний, Ничев се спира на отношението на Патусас към старогръцкия текст и стига до извода, че и при двамата преводачи се забелязват някои общи тенденции — на места безукорна точност наред с преразкази и свободно третиране на баснения текст; изпущане на изрази и мисли, труднодостъпни за читателя; съзнателно заместване на неясни понятия; обстойни коментиращи умозаключения; удвояване на понятията с цел да бъдат пояснени помежду си. Освен тези Софроний е допуснал и някои други отклонения поради липса на необходимата му справочна литература и непознаване значението на някоя дума. Прави впечатление, че измененията при Софроний са по-малки в баснения разказ и по-големи в поуката. С „известен брой нравоучения — посочва А. Ничев — Софроний се отделя от Патусас“[22] и това явление е напълно закономерно. Но Софроний е по-близо до Патусас, отколкото Патусас до старогръцкия оригинал.[23] Най-голямото завоевание на Софроний е умелото използуване на говоримата реч, което прави превода му понятен и леснодостъпен.

Желанието на Софроний е било сравнително точното предаване на текста, но неговата находчива и творческа мисъл понякога не устоява на изкушението да се намеси. Към Езоповите басни той помества още четири. Първата от тях е със сходен сюжет и с еднаква поука с Езоповата басня „Орел“. Вече казахме, че Софроний не я включва в общата номерация, а само посочва, че е подобна на предхождащата я. Двете басни гласят:[24]

Орел — р̃з (№ 107)

Един орел седял на един камен, гледал за лов и на него изстрелили и на стрелата железний щип влезли у месото му у тялото му, а перата стоели отвън пред очите му и злочестий орел обарна се и рече: „И това е мене една голяма жалба, почто от перата ми да са закола и умра.“

---

[21] А. Ничев. Софрониевият Езоп . . . , с. 66.
[22] Пак там, с. 73.
[23] Пак там.
[24] Текстът на баснite е предаден с осъвременен правопис.

И друга подобна ей:

Някой человек отишел у гората с наджака да сече дърва и като сечеше он, а гората плачеше и думаше: „Не мий жал като ма сече желязото, ами жал ми е като гледам държалото на наджаку като е от нас, ачи то пак сече нас."

Към басните е поставено общо умозаключение: „Тая басен сказува, почто е това двоекатное зло, коги тегли си нужда и беда от наши сродници и от нашей приятели."

Останалите три басни, които Софроний е отделил от Езоповите, по своята структура — с верижната си обвързаност и рамкираност, както и с по-големия си обем напомнят приказката и източната басня. Те се свързват непосредствено със следващия раздел от сборника — „Философски мудрости", което доказва поетическия усет на Софроний и стремежа му към цялостна композиционна завършеност на сборника. Интересен факт е, че първите седем творби от новия раздел също имат поука. След 144-ата Езопова басня Софроний е отбелязал „конець басне", а на следващата страница като заглавие е поставил „Дрвгаѧ басень". Обикновено се посочва, че по тоя начин книжовникът е разграничил останалите три басни („Змия и человек", „Цар и три паши неговий", „Муж и жена"). Но поставената при всяко умозаключение форма „таѧ басень" ни дава основание да смятаме, че названието „Дрвгаѧ басень", вероятно форма за ед. ч., се отнася само за първата от изброените три творби. Още повече, че първата част от нея напълно се покрива с логическия извод и семантическата характеристика на образите от последната, 144-ата Езопова басня („Змия и рак").

Приложението към баснята „Орел" (№ 107), както и към „Змия и рак" (№ 144) подсказва, че несъзнателно бележитият възрожденец е уловил една от верните посоки, по които се тръгва при изграждането на нови оригинални басни — търсенето на типологични сходства, непрякото заимствуване на сюжета, посоката на неговата иносказателна същност.

Останалите две творби („Цар и три паши неговый" и „Муж и жена") трудно могат да се причислят към басните въпреки нравоучителната им същност. Може би Софроний се е колебал в тяхната характеристика, защото на „Цар и три паши неговый" той не поставя буквена номерация, но чрез следващата творба я включва в тоя раздел.

В композиционно отношение Софроний следва баснената постройка на Патусас. При Софроний поуката е отделена от баснения разказ като „примечание". Тя не се изразява със сентенция, а е подробен коментар. Прави впечатление, че при превода на Езоп умозаключенията са обикновено обективни, промеждутъчни. Те започват винаги с фразата: „Таѧ басень сказва." Останалите басни и нравоучителни разкази от следващия раздел на сборника променят стилистичната форма на поуката. От промеждутъчна тя се превръща в увещателна, т. е. в диалог с читателя. На л. 134а четем: „Така и Ты, чловече, оучини са от тоя свят. Затвори и отдели от себе си все греховни работи . . ." А на л.134 б „примечанието" е лирично отстъпление: „Ах, безсмертност! Ах, вечност! Вечност всекиму благоприятне шла!" Стилистичните промени на баснените поуки, които изразяват и различно авторово отношение, чертаят началото на една интересна традиция в нашата възрожденска литература — „трансплантацията" на Езоповите басни се извършва не само със смисловата промяна на поуката, но и с промяната на нейната емоционална окраска, със засилването на авторовата ангажираност.

Първият превод на Езоп играе изключително голяма роля в нашия литературен живот, но това не омаловажава заслугите на следващите преводачи и разпространители на творчеството на гръцкия баснописец.

Годината 1812 отбелязва втория самостоятелен превод на Езоповите басни. Той е запазен в ръкопис.[25] Неговият автор е неизвестен. Годината 1812 е посочена на вътрешната страна на корицата. Някои изказват предположение, че е възможно преводът да е извършен две десетилетия по-късно.[26] На корицата е било написано името на притежателя или на автора на ръкописа, но то е заличено. Басните на Езоп обхващат първите 93 листа. Всеки от тях е разделен на две — в лявата половина е гръцкият текст, а в дясната — българският превод. На новогръцки са написани 126 басни, а са преведени 120 и началото на 121-вата. Оставените празни листове показват, че работата над ръкописа не е била завършена. Изследванията, които А. Ничев извърши върху тоя текст, дадоха няколко интересни сведения.[27] Преди всичко бе установено, че неизвестният преводач е ползувал същия източник, който е ползувал и Софроний — новогръцкия превод на Й. Патусас. Преводачът познава много добре гръцки и почти не допуска смислови грешки. „В това отношение — посочва А. Ничев — анонимният превод от 1812 г. стои по-високо от превода на Софроний."[28] При превода е използувана говоримата реч, като книжовникът си е служил предимно със словесното богатство на своя диалект (А. Ничев посочва като най-вероятен кюстендилския говор), но на места се срещат и черковнославянски изрази. Целият ръкопис е ново доказателство за интереса към творчеството на Езоп. Освен това като напълно самостоятелен превод той е ценен паметник на нашата възрожденска литература.

През 1824 г. Петър Берон помества 18 Езопови басни в своя Рибен буквар. Басните са различни от преведените дотогава. Прави впечатление, че поуката е изнесена като заглавие на творбата. Освен това тя е трансформирана в сентенция от типа: „Който ище много, загубва и малкото", „Грехата не прави человека", „Който зло мисли, зло намира" и т. н. Най-голямото достойнство на тия басни е точността на фразата и говоримата реч. Истинското начало на широкото разпространение на Езоповите басни започва от Рибния буквар, т. е. от първото им печатно издание.

Нови 20 Езопови басни откриваме в „Славеноболгарское детоводство" на Н. Бозвели и Е. Васкидович от 1835 г. (т. 2, с. 35—41). Тъй като трудът е компилативен, заимствуван от гръцки, най-вероятно е издателите на ученическата енциклопедия да са извършили сами превода, още повече, че Е. Васкидович е бил учител по гръцки език. Басните, поместени в Детоводството, се различават от тия в Рибния буквар, но и при тях поуката е изнесена като заглавие под формата на сентенция. В това отношение подходящи са заглавията на П. Берон. Те са по-близки до народната паремиология. В Детоводство те са разтегнати и обикновено коментиращи („Много отвън се виждат като че са нещо, а като се изпитат — намират се нищо", „Които не отиват на друго място, струва им се, че такове не съществува" и др.).

С двете училищни помагала П. Берон, Е. Васкидович и Н. Бозвели утвърждават нов вид композиционна форма. Възможно е тя да е заимству-

[25] НБКМ — София, р. № 1294.

[26] Еж. М. Стоянов, Х. Кодов. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. 4. С., 1971, с. 104—105.

[27] А. Ничев. Българският превод на Езоп от 1812 г. — Език и литература, 1961, кн. 6, с. 58—67.

[28] Пак там, с. 61.

вана, възможно е желанието им да направят баснята по-понятна и лесно-запомняща се да им е дало идеята за такава трансформация, но с това свое дело тримата възрожденци разчистват пътя към създаването на оригиналната българска литературна басня, при която поуката става подвижна и променя функциите си. Свой дял в литературната басня те имат и с подбора на народните сентенции и народната изказна форма.

Няколко години след излизането на „Славеноболгарское детоводство" Неофит Рилски прави нов цялостен превод на Езоп. Интересни са сведенията, които е оставил Ив. П. Славейков за ръкописа.[29] Неофит Рилски замисля сборник, който да представи Езоп и като личност, и като творец. Първите 79 л. от ръкописа са отделени за животоописанието на гръцкия баснописец, а от л. 80 до л. 199 са преведени творбите му — 150 на брой. След тях са написани четири листа други басни под наслов „О предобучений Афтония мудреца", а на останалите 18 листа са преведени още 43 кратки басни, озаглавени „Гавриа Еллина четверостишия". Последните от преведените басни са в проза. Листовете в целия ръкопис са разделени на две — отляво е гръцкият текст, а отдясно — българският. Превода на басните Неофит Рилски започва в Габрово, а завършва в Копривщица. Сам той отбелязва в наслова към басните: „Есопа фригийского всезнаемия басни с житием. Приведоша ся на славянский язык для опыта и забавы Неофитом П. П. во 1838 лето Христово . . . В веси Копривщице в епархии Филипополской." Неофит Рилски прави собственоръчно още един препис на басните,[30] на който (на л. 52 а) е отбелязал: „Настоящее издание 150 сих Есопових басней напечатася по еже в Парисе изданию г. Кораиса."

Петият пореден (третият цялостен) превод на Езоп ни насочва към нов новогръцки източник и едновременно с това показва голямата ерудираност на Н. Рилски, желанието му да запознае българския читател не с мними, а с оригинални според него Езопови творби.

Съдбата на този превод е изключително интересна. Узнал за него, пазарджишкият учител Йоан Емануилович моли автора да му изпрати екземпляр, за да го ползува в учебната си работа, а след това от свое име и със съдействието на Н. Йованович го отпечатва под заглавие „Басни Есопови"[31]. По повод случилото се Н. Рилски е оставил две бележки към първия от посочените ръкописи (на л. 72 и на л. 1), в които е казано: „Йоан Емануилович, славянобългарский учител, Татар Пазарджичанин, украл настоящие басни — и говори, защо ги е превел той с елинскаго на славянский диалект, а напечатал Найден поклонник Татар-Пазарджичанин в Белград в 1852 лето. Но понеже той зде воспоменаемый преводчик токо е напечатал своите басни каквото що ги е откраднал и не е нищо ни приложил, ни изоставил от каквото се тука виждат первообразно написани, сир. и гдето има тука три четири речи во вместителная за обяснение на някоя реч или фраза, и той ги е така точно натурил на ред, без да помысли защо такива речи не са написани да са сичките потребни, но за знание на различни речи, лесно може да се познае кой ги е преводил и от где той ги е откраднал като сравни

[29] Ив. П. Славейков. Една интересна ръкописна книга от отца Несфита Рилски в библиотеката на П. Р. Славейков. — СбНУ, кн. XV, 1898, с. 299—303.

[30] НБКМ — София, р. № 1291; вж. мнението за собственоръчен Неофитов препис в Опис на ръкописните и старопечатни книги. Т. 4, с. 103.

[31] Пълното заглавие е: „Басни Есопови и от предобучений Афтония мудреца и Гавриа Еллина четверостишия . . . с елинскаго на славенский диалект в ползу и употребление славено-болгарских отроков, преведени от Йоана Емануиловича — словеноболгарскаго учителя Татар-пазарджичанина, а печатани с иждивением Найдена Йовановича, поколоника татар-пазарджичанина, изд. перво. В Бялграде, в Правит. книгопечатници, 1852, юний."

някой не много, а само една баснь тукашна с неговата книга. Но ако бы ги напечатал паки точно каквото що са тука правописание, паки бы было стерпимо злото, а то освен предречената непотребност що е правил, нема реч (почти) в неговата книга права, и станало е едно чудовищно това негово издание, благодарен съм защо е рекъл, че е негов превод и не е казал правдата. Н. П. П. Р."[32] В друга бележка Н. Рилски е допълнил: „Басните са превождани и писувани на 1838 лето, каквото що се види в началото им, и баснити, славянский превод е сичко преписано с моя рука, а греческите са писувани от разни ученици, и тамо, и первообразното (сир. греч.) и превода са писувани от различни ученици, между които е писувал гречески и господин Василий Чолаков, който си и познава писмото. Той гледа с очите си печатаните басни Есопове, които е гьове превел някой Йоан Емануилович, Татар-Пазарджичанин с елинскаго на славянский диалект и издал на свят Найден поклонник, негов съотечественик. Неофит П. П. Рилец".[33]

Обвинението на Н. Рилски е съвсем основателно, въпреки че досега не му е обръщано сериозно внимание.[34] Внимателният преглед на двата текста посочва и още едно доказателство, за което не е споменавано. Н. Рилски не успява да преведе басните № 77 и № 78 (по номерацията на Кораис). В ръкописа има само откъслечни фрази. В по-късните преписи, направени от ученици на Н. Рилски, са преписани само тия незавършени фрази. При печатането Й. Емануилович е избягнал двете басни, затова буквената номерация на басните в сборника му от № 76 преминава направо на № 79.

Огорчението на Н. Рилски от постъпката на Й. Емануилович вероятно е било голямо. Желаейки и неговият ръкопис да види бял свят, той го изпраща на Александър Екзарх. Това личи от оставената приписка. От своя страна А. Екзарх предава ръкописа на П. Р. Славейков, като отбелязва върху него: „Подарява се от г. А. Екзарха на г. П. Р. Славейкова и се полага в родолюбивото негово разположение, за да го издаде по свят, кога му приляга. 1869, февруари 16."[35] За съжаление ръкописът няма друго печатно издание.

Преводът на Н. Рилски е направен на черковнославянски език, стилът е тежък, словоредът е грапав, но допуснатите грешки са резултат от определени принципни убеждения на преводача. Със своето книжовно дело той се стреми да утвърди идеята си за единен литературен език, изграден върху основата на черковнославянския. Освен това Н. Рилски за пръв път поставя въпроса за превода вече не като за компилативно дело, а като стремеж към точно предаване речта и фразата на автора. Но в тоя си стремеж той стига до известни увлечения, като смята, че преводачът трябва да се ръководи от езиковите закони на чуждата, а не на своята реч. Затова и в приписка към превода е отбелязал: „Превод сей сделан по свойству еллинскаго языка, не славянскаго, для того не зрите чистий славонизъм в нем."[36] Н. Рилски се стреми да спазва точно падежните и инфинитивните форми, но сам е забелязвал празнини в превода си, затова в скоби е пояснявал някои думи, за които говори, че „не са написани да са сичките потребни, но за знание на различни речи"[37]. Въпреки голямата начетеност на Н. Рилски, въпреки компетентността му по въпросите на преводаческото изкуство, кое-

---

[32] Цит. по Ив. П. Славейков. Цит. съч., с. 301.
[33] Пак там, с. 302.
[34] Р. Радкова. Неофит Рилски и новобългарската култура. С., 1975, с. 112—114.
[35] Ив. П. Славейков. Цит. съч., с. 302.
[36] Пак там, с. 301.
[37] Пак там.

то личи и от извършения превод, и от честите молби на други възрожденски учители за съвети, и от забележките му към руския превод на Езоповите басни,[38] той цени и търси мнението на специалистите. Затова предава ръкописа си на заминаващия за Одеса Н. Геров, очаквайки отзивите на В. Априлов и на преподаватели от Ришельовския лицей. Одобрен като училищно помагало, преводът е критикуван заради „славянското словоразположение и свойство"[39].

Преведените от Н. Рилски басни добиват известност, макар и без името на преводача. Те се преписват неколкократно от неговите ученици. В ръкописната сбирка на НБКМ — София под № 1292 е запазен дословен препис, извършен от Неофитов ученик — Кесарий Попвасилев, също бележит общественик и учител. Тук се съхранява и друг препис. Неговият автор не е известен и се предполага, че той е използвал не преведения екземпляр, а преписа на К. Попвасилев.[40] В архива на Н. Геров (ф. 22, а. е. 615) е съхранен още един дословен препис на превода на Н. Рилски. Той обхваща 88 ръкописни листа. На л. 88 а след последната басня е написано, а след това задраскано „Написася Найденомъ х. геровичемъ Мушекомъ". На корицата отвън допълнително е означена годината 1840. Басните са преписвани с голямо старание. Твърде вероятно е тоя ръкопис да е дело на ученика Н. Геров, макар че почеркът на по-късните Герови материали се различава. Нека не забравяме и това, че басните са преписвани по принципите на училищния краснопис. Това е вероятно и тетрадката, която Н. Геров занася в Одеса.

Първата половина на XIX в. е свързана и с имената на други възрожденски книжовници, които по собствени пътища откриват Езоп. Такава е историята на още два ръкописа, запазени в НБКМ — София (№ 818 и № 386). За първия от тях проф. Б. Ангелов посочва: „Ръкописът не е изцяло запазен, липсват началните и крайни листове, поради което по-точни вести за него не могат да се дадат, от кого и къде е написан. Характерът на писмото и хартията обаче определено говорят за ръкопис от средата на миналия век."[41] От него са запазени 64 листа. Това са няколко тетрадки, подшити заедно. Изказва се предположение, че може би е дело на някой учител, който е подготвял материалите за печат.[42] Името на съставителя на сборника не е известно. На л. 13 а е изписано „Пеню Белчовьтъ", а на л. 14 а встрани също четем „Пеню", но е трудно да се установи дали името е на съставителя. От л. 13 а до л. 13 б са написани 4 басня — „Рогач и конь", „Езоп и сербезин", „Жаба видяла вола . . ." (без заглавие) и „Орач и змия". Към тия басни няма самостоятелни умозаключения. Интересно е да се отбележи, че началото на първата и третата басня е ритмично, с рими и съзнателно извършена инверсия: „На някоя ливада жаба тлъста вола видя,// без утешение на неговата величина (или големина) завидя." При записването стиховете не са спазени. В останалите басни не се среща подобно явление. На друга тетрадка, подвързана заедно с първата, са преписани 105 Езопови басни. Те са номерирани за разлика от споменатите четири и всяка от тях има заглавие и поука. Откъде е черпил материал за своя ръкопис неизвестният книжовник, трудно е да се каже. Б. Цонев

[38] Литературен архив, т. IV, с. 32.

[39] Р. Радкова. Цит. съч., с. 113.

[40] Това мнение е споделено в Опис на ръкописните . . . , т. IV, с. 104.

[41] Б. Ангелов. Из ръкописната сбирка на Народна библиотека „Кирил и Методий". — Изв. Нар. библ. „Кирил и Методий" и на библиотеката на СУ „К. Охридски", т. VII (XIII), с. 26—29.

[42] Б. Ангелов. Из историята на старобългарската и възрожденската литература. С., 1977, с. 192.

смята, че са превеждани от църковнославянски извор.[43] При сравнението, което направихме с известните от това време преводи, те се оказаха най-близко до превода на Н. Рилски. Различие се открива само в езика. Неизвестният художник използува думи и граматически форми, характерни за родния му диалект. Това личи още в заглавията на басните:

Н. Рилски	*Ръкопис № 818*
1. Орел и лисица	1. Орел и лисица
2. Орел и жук	2. Орел и базуняк
3. Славей и ястреб	3. Славей и дуван
4. Лисица и козел	4. Лисица и пърч

Текстът на баснite потвърждава тия особености. Например:

Лисица и козел жаждуще в кладяц (студенец) спидоша — повнезда же пити (им) козлу размышляющу восход (о восходе) лисица рече . . .
. . . . . .
. . . . . .

Баснь изявляет яко суще и разумному человеку подобает первие конец (окончание) смотрящу вещей, таже сице сия наченато.

Лисица и пърч жадуващe (или като бяха ожадняли) в един кладенец слезнаха и като пиха (вода) пърча размишляваше за възхода си (или за возлезванието) (а) лисицата рече . . . . . .

Баснъта (или притчата) изявлява защо така и на разумнаго человека подобава понапред да размишлява на една вещ края така после да почева.

Основните поправки на неизвестния книжовник са свързани с увеличаването на поясненията, със стремежа към по-ясен и достъпен израз. Перифразирането на черковнославянската реч в говорима доказва здравия усет на съставителя на сборника. Той става продължител на започнатото от Софроний, от Берон и от автора на сборника от 1812 г. — да се събудят за нов живот Езоповите басни на чужда земя чрез живителните сокове на нейната реч.

Другият ръкопис, за който стана дума (№ 386), е нов самостоятелен превод на Езоповите басни. Това са четири тетрадки, подвързани заедно — славянска граматика, Езопови басни, гръко-български речник, четири листа басни на гръцки език и четири листа — математика. Материалите не са проучвани. Предположението на Б. Ангелов е, че и този ръкопис е от първата половина на XIX в. Подвързването ще е станало значително по-късно, и то не от самия съставител. Основание за това ни дава подредбата на втората тетрадка. Тя е разделена на две половини — в лявата е гръцкия оригинал, а в дясната — преводът. Номерацията на баснite е буквена. Неизвестният книжовник е превел първите три басни — „Орел и лисица“, „Лисица и Ярец“, „Орел и Бумбар“. От № 4 до № 23 е написан само гръцкият текст. Басня № 25 е преведена („Млади и повар“), а следващата — № 26, не е. След 12-ия лист на Езоповите басни е вмъкнат превод на друг текст — на притча. От л. 14 продължават Езоповите басни, от № 64 (също непреведена). На този и на следващия лист са разположени още четири преведени басни — № 65 („Лъв и вълк“), № 66 („Рак и змия“), № 67 („Пастир и вълк“), № 68 („Лебед и гъска“). На л. 16 продължава притчата, а от л. 17 — баснite, от № 85. От този номер до № 97 всичките са преведени. Последната — № 98 („Гарван“), не е завършена.

[43] Б. Цонев. Опис на ръкописите и старопечатните книги на Народната библиотека София. Т. 2. С., с. 503.

При съпоставянето на ръкопис № 387 с останалите прави впечатление, че по реда на номерацията басните следват напълно Софрониевите, но текстово се различават. От сравнението, което се осмелихме да направим с посочения от А. Ничев текст на първата басня от сборника на Й. Патусас (изд. 1766 г.) и гръцкия текст в ръкопис № 387, се установи, че те са еднакви. Това дава основание да се твърди, че близостта в подредбата и номерацията на басните в Софрониевия сборник и в ръкопис № 386 се дължи на ползуването на един и същ източник. Че неизвестният преводач е работил напълно самостоятелно, личи от лутанията му относно българското съответствие на „алегория". В началото като неин заместител е отбелязано „Прибасъньствие". Към басня № 25 е написано „Иноска", към № 86 — „Носказание", към № 87 — „Ино", към № 89 — „Иноскание", и едва при № 93 е поставено „Иносказание", което предшествува умозаключенията на всички следващи басни. Така с ръкопис № 386 се очертават четири цялостни самостоятелни превода на Езоповите басни от новогръцки. Три от тях — на Софроний, на книжовника от 1812 г. (р. № 1294) и ръкопис № 386, са по Й. Патусас, а тоя на Н. Рилски — по А. Кораис.

Списъкът на ръкописните сбирки на Езоповите басни би бил непълен, ако не споменем и преписа на поп Кръстю.[44] Както сам отбелязва в началото на сборника, на 25. XII. 1850 г. той прави цялостен препис на Втория видински сборник на Софроний Врачански. Преписът е дословен, промени в текста на басните не се откриват.

Ако изключим Рибния буквар на П. Берон и Славеноболгарское детоводство на Е. Васкидович и Н. Бозвели, трябва определено да кажем, че до средата на XIX столетие Езоповите басни се разпространяват по писмен път. Нуждата от тях е била голяма, затова мнозина се опитват да превеждат от новогръцки. Мнозинството от тия неизвестни книжовници вероятно са били учители. Това се потвърждава и от факта, че в повечето случаи Езоповите басни са подвързани с тетрадки, играли роля на училищни пособия. Може би само Софроний и по-късно Н. Рилски си поставят по-широки задачи — да направят творбите на гръцкия баснописец популярни всред народа. Когато В. Априлов прочита превода на Н. Рилски и изказва становището, че могат да служат само за учебни цели, вероятно е имал пред вид интелектуалното равнище на средата, сред която се движи. Но доколко навременни са тия ръкописни преводи, личи както от многобройните им преписи и преработки, така и от последвалото масово издаване на Езоповите басни. Само в период от три години (1852—1854) се появяват три самостоятелни печатни издания. Техни съставители са П. Р. Славейков, Р. Попович и Й. Емануилович. Сборникът на П. Р. Славейков[45] съдържа 155 басни, от които 150 са Езопови, а останалите са негови самостоятелни преработки и оригинални стихотворни басни. Същата година излиза и изданието на Й. Емануилович.[46] Както посочихме, въпреки твърдението на Й. Емануилович, че е преводач на басните, съвсем очевидно е, че е заимствувал от Н. Рилски, като не е направил допълнения и поправки.

Третото печатно издание е на Р.Попович.[47] То излиза през 1854 г. Обхваща 151 Езопови басни и 29 други. По съдържание, номерация и под-

[44] НБКМ — София, р. № 363.

[45] Баснеиик. Езопови басни, превел и наредил Петко Р. Славейков. Букурещ, в книгопечатницата у св. Митрополия, 1852.

[46] Басни Ецонови... преведени от Йона Емануиловича... 1852 (пълното заглавие — тук бел. 31).

[47] Есопа фригискаго баснотворца басни или приказки списани убо на Еллински от самаго того Есопа, а от Еллински преведени на Славяно-български език от Райна Поповича И. С., Еллино-греческаго учителя от Карлово, а родом от Жеравна, а напе-

редба разделът „Езопови басни“ повтаря тоя на Й. Емануилович. В заглавието на сборника като преводач от гръцки език е упоменат Р. Попович. Тъй като издивителят на Й. Емануилович и на Р. Попович е един и същ — пътуващият книжар Найден Йованович, не е възможно Райно Попович да не е виждал издадения вече сборник и да не се е повлиял от него. Но като добър познавач на гръцкия език твърде вероятно е да е имал пред вид и новогръцкия сборник на А. Кораис.

Изданието на Р. Попович се отличава от това на Й. Емануилович в няколко насоки. Направени са поправки при оформлението. Номерацията на творбите вместо с буквени е с арабски цифри. Броят на Езоповите басни е 151 вместо 150, защото Р. Попович е прибавил още един вариант на баснята за щуреца и мравката. Повторението очевидно е съвсем съзнателно. Между двата баснени варианта забелязваме различие по отношение на сюжетното развитие, поуката и конкретизацията на адресата. Баснеият разказ в първия вариант (№ 134) е по-обстоен, а поуката — по-универсална. Поуката във втората творба (№ 151) е обръщение към юношите, за които е предназначен според заглавието и целият сборник. Тази разлика е подчертана още в заглавията. Вместо „Скакалеца и мравите“ (№ 134) под № 151 е написано „Приказката на мравието и щурците, която подканяше младите на труда“. Присъствието на двата баснени варианта е резултат от развитието на две важни тенденции при разпространението на Езоповите басни у нас. Първата от тях е свързана със засилване на утилитарността им. Езоповите творби напускат училищния праг, за да разширят своето влияние и да се превърнат в актуални житейски съвети. Това поражда и втората промяна — засилване на социалната им обусловеност, особено след 50-те години. Ако в първите десетилетия Езоповите нравоучения имат универсален характер, то постепенно те започват да се адресират до различни възрастови и обществено обособени групи. От една страна, се пишат басни за деца или за възрастни, а, от друга — в зависимост от позициите на съставителя на сборника творбите утвърждават ту грубия житейски практицизъм, ту християнскопримиренческия поглед към живота, ту извисената нравственост или патоса на националнополитическите борби.

Р. Попович прави и други промени. Той премахва кратките басни на Гавриа Елина и на Афтония мудреца и вместо тях поставя 29 нови, които са озаглавени „И други приказки и историйки, приложени от други книги“. Това са Езопови басни, взети от други източници, фолклорни басни и две притчи. Най-голяма заслуга на Р. Попович е използуването на говоримата реч. Като се има пред вид, че баснеикът на Й. Емануилович е точно копие на сборника на Н. Рилски, интересно е да се проследят промените, които настъпват в цитирания вече откъс (вж. тук с. 40) от баснята „Лисица и козел“[48]. В сравнение с варианта на Н. Рилски, респ. на Й. Емануилович, и на неизвестния книжовник (рък. № 818) при Р. Попович изразът е поточен, мисълта — по-ясна. Премахнати са поставените в скоби обяснителни бележки. Баснеият разказ е приближен до фолклорната традиция чрез употребеното преизказно наклонение и чрез неопределената типичност на образите — „една лисица“, „един пърч“, „един гиран“. Поуката е в изяви-

---

чатани сос иждивение на Хаджи Найдена Йовановича Татар-Пазарджичанин и на свят издани в полза за Българскаго юношества, изд. I, в Белград — В Княж. Серб. книгопеч., 1854.

[48] В сборника на Р. Попович откъсът гласи: „Една лисица и един пръч ожаднели слезнали в един гиран да пият вода. И като се напили, Пърча си мислил как да възлезие. А лисицата му рекла . . . Тая приказка обявлява: че разумния человек треба първо да мисли сетнината на работите си и така после да ги поема и да ги върши.“

телно наклонение, т. е. двете части на баснята се разграничават и по този начин. За по-голяма достъпност понятието „басня“ е заменено с „приказка“. Прави впечатление, че Р. Попович се стреми да раздвижи баснения разказ чрез увеличаването на диалога. Навярно неслучайно Найден Йованович се е съгласил в такъв кратък период да бъде иждивител на два еднакви по съдържание сборника. През 1846 г. той подпомага издаването на „Буквар или началное учение“, в който са поместени 19 Езопови басни. През 1852 г. с негова помощ излиза сборникът на Й. Емануилович, а през 1854 г. — на Р. Попович. Добре запознат с книжовните интереси на народа, сред който разнася печатното слово, Н. Йованович се е превърнал в своеобразен барометър на литературните интереси на масите и на предпочитаната от тях книжнина.

Средата на XIX в. отбелязва и още едно издание на Езоповите басни. Макар и публикуван две години преди Р. Попович, сборникът на П. Р. Славейков има много повече достойнства.[49] В том четвърти от Съчинения та на П. Р. Славейков (изд. 1979 г.) на с. 450—465 С. Баева прави съпоставка между превода на П. Р. Славейков и Софроний Врачански. Посочени са различията, но конкретният източник, ползуван от П. Р. Славейков, не е установен. Справката, направена в същите бележки, с изданието на Езоп от М. Л. Гаспаров (1968), е дала възможност да се разграничат кои басни не са Езопови. Но и сам П. Р. Славейков в предговора към Басненика изказва съмнението си, че всички басни са Езопови. Басня като „Рак и майка му“, която в изданието на М. Л. Гаспаров не е посочена като Езопова, е първата Езопова басня в Детоводството на Е. Васкидович и Н. Бозвели, а през 1849 г. пак като Езопова е публикувана в буквара на Т. Чернюович. Баснята „Жена и слугини“, за която в бележките към т. IV се казва, че не фигурира при С. Врачански, откриваме между Езоповите басни в Рибния буквар на П. Берон и в буквара, издаден с иждивението на Н. Йованович в Букурещ през 1846 г. Възможно е изданието на П. Р. Славейков да е изборно, но точната цифра — 150 басни, доказва по-скоро ползуването на общ извор, сведения за който все още нямаме.

Басните в сборника на П. Р. Славейков се отличават с по-голяма стегнатост и лаконичност на фразата. Освен това той е отхвърлил съществуващия дотогава обичай да се отделя поуката с фраза. Приближавайки я по-плътно до баснения разказ, П. Р. Славейков утвърждава новите принципи на композиционно единство на баснената структура и нейното възприемане като цялостна творба. От всички възрожденски издатели на Езоп той най-правилно разбира същността и задачите на долитературната басня. Фактът, че използува някои баснени сюжети, за да ги претвори още в същия сборник в поетически творби, доказва, че по интуиция П. Р. Славейков е разграничил Езоповата, т. е. долитературната басня от литературната (поетическата). Верен на народностната традиция, бележитият възрожденец обогатява с нови образи познатите басни. В тях се появява дори образът на Крали Марко. Поуките не само съдържат народната мъдрост, но възприемат и фолклорната сентенция като обикната изразна форма. Езикът е говорим, разбираем и достъпен.

Голямата популярност на Езоповото творчество през средата на XIX в. личи и от многобройните му публикации в училищните помагала. Отделни Езопови басни има в: „Български буквар“ на Г. Бусилин, издаден в Москва през 1844 г., „Буквар или началное учение“ от Н. Йованович (Бу-

[49] Вж. С. Баева. Просвещение и национално своеобразие (по материал от развитието на българската басня през Възраждането). — В: Литературен процес и художествено творчество. С., 1974, с. 117—134.

курещ, 1846), „Буквар болгарский заради децата“ от Т. Чернювич (Цариград, 1849), „Буквар болгарский за началните училища“ (Цариград, 1849), „Наставник и ученик“ — 1852 г., „Читалище за децата“ (Белград, 1858), „Взаимноучителни таблици“ на Хр. Г. Данов (Пловдив, 1862), „Малка книжица. Буквар или взаимноучителни таблици“ на Хр. Г. Данов (Пловдив, 1864, 1866, 1868, 1872), „Начялна книга за османский язик“ на Й. Груев (Цариград, 1864, 1867, 1873), „Буквар за турский язик със забавни прочити“ на Ив. Чорапчиев (Русе, 1866, 1867, 1875), „Разни и полезни наставления за младите“ на П. Оджаков (Търново, 1867), „Кратка българска читанка“ на Т. Икономов (Русчюк, 1868), „Втора четеница за учениците в средните училища“ на Хр. Г. Данов (Пловдив, 1868), „Голяма българска читанка“ на К. Шапкарев (Цариград, 1868), „Бащин язик за малките деца“ на Д. В. Манчев (Пловдив, 1869), „Начални книжки за децата“ от Ив. Н. Момчилов (Търново, 1870) и др. Съставителите на учебници обикновено са ползували различни източници, баснте невинаги са само Езопови и затова те не са се осмелявали да ги назоват съставителите Езопови. Изключение в това отношение правят Т. Чернювич, К. Шапкарев и издателят на „Буквар болгарский за началните училища“ (1849), но техните сбирки не са само с Езопови творби.

Прегледът на Езоповото творчество и на неговото разпространение в българската възрожденска литература изненадва с широтата и популярността на баснените творби. От 1802 до 1854 г. следват една след друга ръкописни, а по-късно и печатни сбирки. Като изключим имената на Й. Еманюилович и на Р. Попович, първият е заимствувал готов текст, а вторият го е преработил, в нашата книжнина съществуват пет напълно самостоятелни превода на цели Езопови сборници с над 100 басни. За съжаление имената на двама от тях все още не са известни. А на Славейковия сборник не е известен първоизточникът. Многобройни са и преводите на отделни Езопови басни, нужни за училищни помагала. Прави впечатление, че наред с практическите си учебни задачи те задоволяват интересите на една твърде разнообразна във възрастово отношение аудитория. Петдесетте години отбелязват върха на интереса към Езоп, но заедно с това и неговия край. По повод на издадените си през 50-те години сборници П. Р. Славейков споделя с Н. Х. Палаузов: „Знаете ли какви са българите? Те купуват „Песнопойките“ на радо сърце по един цванец, а за „Смесните китки“ и половин не дават . . . „Песнопойки“ досега са се закупили до 1000 екземпляра, а „Смесните китки“, съвсем що имат 1000 спомощници, и двесте няма да са се раззели, а пък „Басненици“ — ни 50.“[50] Ако към Славейковата равносметка можем да се отнесем с известна резервираност, не бива да отбегнем и констатацията на Ц. Гинчев, направена през 1870 г. „Езоповите басни — отбелязва той — едно време се напечатаха криво-ляво, но днес нигде не се видят в училищата.“[51] Освен това прави впечатление, че баснте, поместени в букварите, престават да се назовават Езопови. Причините за това са няколко. Езоп става популярен при определени обществено-икономически условия. Навлязло най-напред чрез учебните програми на светските гръцки училища, неговото творчество като носител на етиката на оформящото се буржоазно общество получава известност и сред възрастните. Появата на нови духовни ценности и измерения е причина за постепенното намаляване на интереса към него. Но на училището той е нужен заради дидактичността си и затова остава в школските четива, ма-

[50] П. Динеков. Между фолклора и литературата. — Български фолклор, II, 1976, кн. 1, с. 10.

[51] Български басни от Цаня Гинчова. Изд. Н. И. Неделкович. Русчюк, 1870, с. IV.

кар вече не същият Езоп. От една страна, авторите не превеждат от оригинал, а заимствуват от други преведени текстове, откъдето идва и разколебаното доверие в автора на баснite. Освен това, ако през 1838 г. Н. Рилски издига като свое верую точността на превода, заради която пренебрегва дори езиковите закони на родната си реч, то десетилетие само след това неговите последователи, осъзнавайки добре утилитарната функция на баснята, разбират, че нейната жизненост е свързана пряко с адресата. Така започва „побългаряването", или казано с израза на Д. С. Лихачов, „трансплантирането" на Езоповото творчество.

Първите прояви на това явление се забелязват в езика, в стремежа към използуването на говоримата реч. След това започват промените в поуката — от преобразованията в народната изказна форма и употребата на пословици до цялостната семантична промяна. Така Езоповите басни придобиват не само нова практическа, но и нова социална и политическа осмисленост. Например баснята за лисицата, която вижда в ателието на художника маска (глинена глава) и остава разочарована от разликата между формата и съдържанието, Софроний (под № 12) тълкува в общоприетата нравствена концепция, че лицето невинаги показва ума на човека. В Басненика на П. Р. Славейков тя е получила нов смисъл в духа на просветителските идеи — „Мнозина труфят и кичат тялото си отвън, а душата си оставят необразована, без наука". Познатата басня за магарето в лъвска кожа в Рибния буквар на П. Берон внушава мисълта, че „дрехата не прави человека". В сборника на П. Оджаков „Разни и полезни наставления за младите" тя е приела съвсем друго заключение. „Тая басня — пише Оджаков — твърде прилича на днешните гръцки владици у България. Дрехата се уважава, докато се изпита сърцето."[52] В случая борбата за църковна независимост е намерила конкретно отражение в поуката на баснята.

По-късно, със стихотворните обработки на Езоповите басни настъпват изменения и в цялостната структура на творбите. Тия явления са едни от най-интересните. Те започват от опита на Н. Рилски, който след Езоповата басня „Рибар и смарида" (№ 124) помества стихотворен вариант в тежък 15-сричен размер, публикуван и в сборника на Й. Емануилович. Тая трансформация продължава в баснята на Е. Мутева „Магаре в лъвска кожа", в „Мишки" на Н. Геров, в многобройните интерпретации на П. Р. Славейков („Жеби", „Щурец и мрави", „Врана и лисица", „Жаба и орел" и др.), в поетическите творби на Д. Войников, за да утвърди едно ново явление в нашия литературен живот — раждането на българската възрожденска литературна басня.

[52] П. В. Оджаков. Разни и полезни наставления за младите. Търново, 1867, с. 41.

Списание „Учител“ (1893—1912) и народническите идеи в българската литература

Катя Бъклова

Списание „Учител“ е една от многобройните трибуни на преобладаващата част от българската интелигенция в края на века — учителството. От средата на 90-те г. в страната се появяват редица издания, като в. „Учителски другар“, в. „Съзнание“, в. „Надежда“, в. Учителско движение“, сп. „Народен учител“, сп. „Училище“, сп. „Право дело“ и др., чието начало съвпада със зората на учителското движение, породено от мизерното социално положение на народния учител и с организираната борба за неговото подобряване (през 1895 г. се основава Българският учителски съюз — БУС). „Учител“ започва с благородната цел да бъде професионално учителско списание, достъпно и полезно за всеки български учител (. . . *наше* педагогическо списание, което да бъде жив отглас на *нашия* училищен живот . . .“), като издига в основен принцип една демократична и национална платформа. Веднага трябва да кажем, че то в общи линии остава докрай вярно на задачите си въпреки някои неизбежни промени в облика му, естествени, като се имат пред вид обществено-политическите промени през продължителния му живот, както и смяната на главния редактор.

Ако днес трябва да потърсим причините за относително дългия живот и стабилност на „Учител“ (като се има пред вид преходността на мнозинството педагогически, а и не само педагогически издания от това време), трябва да оценим преди всичко твърдо следваната от редакцията демократична, народническо-просветителска линия, съчетана с практическа насоченост; умерено реформаторските идеи без крайни политически пристрастия — позиции, които намират отзвук сред широки учителски маси, както и личността на главния редактор през първите девет години — Христо Д. Максимов. Типичен представител на народническата интелигенция от 90-те г., Хр. Максимов респектира с едно пълно покритие на житейско и гражданско поведение с обществени, педагогически и естетически възгледи — нещо не тъй често срещано във всички времена. Последователен и искрен демократ и хуманист (независимо от идейни грешки и заблуди), той остава докрай „редови“ просветен деятел, необвързан с никаква политическа група, неангажиран даже в ръководството на БУС. (Да си спомним, че друг изтъкнат писател-народник — Т. Г. Влайков, още в края на 90-те г. се отдава на активна политическа дейност, а в началото на века става един от основателите на политическа партия.) Във време на развихрени политически страсти, на гонене слава и обществена кариера, на „политиканствуване по

общата мода", подобно, лишено от представителност, но безкористно, високоетично служене на народа като гражданин, общественик и писател не може да не направи впечатление.

Народническите идейно-естетически позиции на „Учител" до смъртта на Хр. Максимов (1902)днес са очевидни за всеки, който даже бегло прелисти страниците му. Любов към народа, изразена преди всичко в разпространяване на педагогически знания главно сред селските учители и чрез тях просвещаване на народните маси, запазване самобитността на народния живот, търсене и съхраняване на добрите начала в него, критика на всички буржоазни правителства като недостатъчно демократични, бягство от активен политически живот — това е основният патос на списанието. („Чрез добрия учител към вярна служба на народа!") Прокарани и отстоявани последователно в обществено-публицистични, научно-педагогически и естетически възгледи и подкрепяни от личната и обществена практика на редактора, тези начала създават облика на списанието, осигуряват неговото въздействие и му създават място не само в българския педагогически печат, но и в историята на литературната ни периодика от 90-те г. и първото десетилетие на XX в.

За нас е интересен въпросът за мястото на „Учител" в литературната картина от края на века, защото тук се появява една белетристика, която днес е приета като типичен образец на народническата белетристика и която, разгледана в контекста на поместените материали в списанието, разкрива важни страни от социалната основа, идейното съдържание и художествената специфика на народническата литература, осветлява нейни съществени белези като актуалност, даже злободневност, публицистичност, елементи на социологично изследване и т. н. Очевидна е връзката между учителското движение през 90-те г. в неговия демократично-просветителски клон и „учителската" народническа литература с главен представител Христо Д. Максимов и главна трибуна сп. „Учител". Става очевидно как това литературно течение намира в проблемите на учителското движение своята идейна основа, свой тематичен и сюжетен източник, своя положителен герой. Всичко това оправдава един по-внимателен поглед към „забравения реалист" Хр. Максимов и към неговото списание „Учител".

За Христо Максимов „Учител" идва след натрупан педагогически стаж (в Станимака, Самоков, Пловдив), след редакторски изяви (сп. „Дума", сп. „Целина") и творчески опити (в. „Напред!", сп. „Дума", „Искра", „Труд", „Целина"). Идва и при определени възгледи за ролята на пресата, за нейната отговорност като възпитател на обществото. Вестникът е „ . . . жив организъм . . . висше училище . . . трибуна на милиони . . . светител и отрезвител, но и приспивач и заблудител . . ." — заявява Незлобин (псевд. на Максимов) и с възмущение говори за жълтата преса, за помията, която се излива от нея и която едно просветено общество само трябва да отхвърли, „да *пресуши* с читалища, училища, библиотеки"[1].

Максимов ръководи своето списание с изключителна ревност и всеотдайност. Той е негов редактор, издател, коректор, даже експедитор. Писмата му до Марин Влайков, както и личният му бележник[2] хвърлят светлина върху тази негова „рожба", а оттам и върху облика на гражданина, общественика, писателя, носител на най-доброто от демократичната ни интелигенция — искрена любов към народа, всеотдайно, почти жертвено служене на народното просвещение (себе си той вижда като „чернoработник в

[1] Просвета, 1901, кн. 1, 2, 4.
[2] Учител, 1902, кн. 5, 7 и 8.

литературното поле", макар и да мечтае за „майстор и архитект"). За него „Учител" е нещо повече от длъжност и служба, то е призвание и съдба, негова опора и утеха особено през последните години на живота му, когато е болен и в материална оскъдица: „Дано той („Учител"—б.м.К. Б.) като стар и верен приятел ми помогне да изплувам из блатото . . . Митко (сина му — б. м. К. Б.), „Учител" и „Просвета" — ето лостовете на моята жизненост, на моето настояще и бъдеще."

Народническо-просветителските идеи на Максимов доминират върху цялото списание до 1902 г. Може определено да се каже, че „Учител" е трибуна на обществено-политическите, педагогическите и естетическите възгледи на своя редактор. Идеологията на учителите-народници става идейна платформа на списанието. На страниците му тази идеология се разкрива чрез обществено-публицистични, научно-педагогически и художествени изяви. Именно последователно следваната народническа позиция определя характерното за „Учител" идейно-художествено единство. Тя се реализира както в публицистичните и научните материали, така и в белетристиката.

Народническо-просветителските идеи на главния редактор ще обяснят популярния, утилитарен характер на педагогическите материали в „Учител" през първите десет години. На препоръките на Марин Влайков да засили теоретичния отдел на списанието редакторът отговаря, че това ще го отдели от широките учителски слоеве. Той никога не забравя предназначението на „Учител" за „малките братя", даденото обещание в него учителят да намери „ясно и простичко изложено всичко онова, което най-живо го интересува".

Възгледите на Хр. Максимов за съвременната педагогика са изцяло подчинени на демократичния принцип (най-ясно се разкриват в представителната му програмна статия „Народната педагогика като основа на училищното възпитание"[3]), насочват към изучаване на семейния бит, на домашната среда и училището в исторически план чрез отражението им в народните обичаи, песни, поговорки. Чрез списанието той отправя покана за събиране на фолклорни материали по съответен въпросник. Отправя апел за изучаване миналото на училището, което заедно с черквата е най-старото наше учреждение и в което сега трябва да се влее нова кръв чрез посочване на образци от миналото. Максимов възлага възродителна мисия на тези народни институции с богата традиция, които ще изиграят ролята си, подпомогнати от държавата (разбирана също в народнически дух като „официална народна воля, съдържаща в себе си общата сума на народните материални и морални сили"). И във връзка с това замисля поредица от портрети на учители от миналото. (В „Учител" излизат портретите на Цвятко Недев Самарджиев и Ив. П. Момчилов.) В тези усилия на учителя-народник ще открием типичното преклонение пред „народния дух" и народното минало като основа на съвременната култура.

Невъзможно е да се оценят правилно разказите на Мирчо днес, без да се хвърли поглед върху публицистиката на Димитриев, Домораслов, Д. (така той подписва статиите си). Това са най-често темпераментни, бойки материали, с красноречиви заглавия („Една вопиюща несправедливост", „Ще ни чуят ли?", „Нашето положение"). Емоционалното перо рисува ярка картина на материална и морална разруха („ . . . злият дух на нашата политическа и гражданска безпросветност в образа на остра финансова криза зловещо се носи над нещастна България и с демонска злоба стиска юмруци, заканва се да я тикне в пропастта на икономическото робство . . .")

[3] Учител, 1898, кн. 1.

и страстно ратува за сдружаване на учителите („. . . нека опашем отечеството ни с дълга верига от учителски дружества, нека всички халки на тази просветна верига да бъдат здраво споени една о̀ друга, нека краищата ѝ сберем в един як, железен възел . . ."), за неподдаване на „кални партизански страсти". Публицистът води упорита борба за издигане социалният престиж на учителя — гражданин и просветител, възпитател на обществото, но (и в това е категоричен) без политическа принадлежност, тъй като за него политика и партизанство напълно се покриват. Тази публицистика, тясно свързана с актуални проблеми на учителското движение, даже лексикално пряко асоциира с разказите на Мирчо. Тук ще срещнем любими негови изрази като „тежкия кръст на учителя", „учители-надничари", „учители-бежанци", т. е. чиновници, случайно попаднали в тази професия, а не просветители по призвание; служене „богу и мамону", т. е. на партийни страсти и др., които дават заглавия на съответни разкази: „Бежанци", „Богу и Мамону", „Под тежкия кръст". „Тежък е кръста, братя учители, ала ние ще го понесем и няма да паднем под тежестта му" — се обръща публицистът към „отпадналите духом". „Условията на днешния живот катадневно създават Бъдниковци, които при първа възможност захвърлят тежкия кръст . . . — прави констатации този път публицистът-разказвач. Затова съвсем естествено изследвания върху педагогическите и обществените възгледи на Хр. Максимов се опират както върху неговата публицистика, така и върху белетристиката му.[4]

В разказите си, които почти изцяло запълват белетристичния отдел на „Учител" през първите девет години, писателят-народник търси художествен еквивалент на идеите си за ролята на интелигенцията и специално на народните учители в българското общество. Справедливо тази белетристика е характеризирана като „повествователна разновидност на неговите статии"[5].

Любимата тема на народниците за патриархалния живот като съкровищница на нравствени добродетели и на съхранен народен дух е намерила сравнително завършен художествен израз още в предишното десетилетие в творбите на Влайков „Дядовата Славчова унука", „Леля Гена" и др., както и в някои разкази на Мирчо („През месница"). В разказите „Кой ни е крив?", „Неслога", „Огнище без огън" (печатани през 1891—1893 г. в „Целина") наред с възторга и умилението пред идиличната природа, останала единствено недокосната от обществените промени, Мирчо отправя тревожния въпрос: „Какво става на село? Защо селяните обедняват? Защо пропадат морално? Защо избягалите в града също са обречени на мизерия?" Тук вниманието изцяло е насочено към тежкото материално положение на селянина и към причината, според автора, за това — невежеството, безпросветността. В „Учител" народническата белетристика се развива в нова насока, нова не само във фабулно-сюжетно отношение, но и като идейно съдържание, авторова позиция, положителен герой. Сега Мирчо напуска мизерния селски бит, изоставя идеализацията на дребнобуржоазния патриархален начин на живот. Въпросът „какво става със селянина?" се измества от въпроса „какво става с народния учител?". Белетристът пренася действието върху определена територия — училището в село или в малък град, въвежда като образи почти изключително учители, носители на прогресивни или реакционни (от народническо гледище) идеи и изцяло „потъва" в учителската проблематика.

---

[4] С. Чилингиров. Христо Д. Максимов като педагог. С., 1909.
[5] Ж. Авджиев. Народнически илюзии и художествена правда. С., 1963.

В „Учител“ Мирчо печата цикъл „Дейци и дела“ с подзаглавие „Съвременни очерци и разкази“: 1) „Жив мъртвец“ (1893, кн. 1); 2) „Недоволен човек“ (1893, кн. 2) и 3) „Педагози“ (1893—1894, кн. 3, 4, 5, 6). През следващите години излизат: „Злобата на деня“ (1894, кн. 1—2), „Из огън в пламък“ (1894—1895, кн.3, 4, 5, 6, 7), „Богу и Мамону“ (1897, кн. 1—2), „Под тежкия кръст“ (1898, кн. 1), „Бежанци“ (1899, кн. 1), „Клетвата на учителя Молчанов“ (1901, кн. 1). В юбилейния брой на списанието се препечатват и разказите „Стана“, „Чудноват сън“ и „Пазвантинът Жеко“ (1912, кн. 4—5).

Тази доста дълга поредица от творби, сходни по сюжет, идейно съдържание и художествени особености, дава възможност да се направят наблюдения не само върху Мирчо като белетрист, но и да се разкрият типични черти на „учителската“ народническа литература. Такива са цикълът социални очерци, портрети или хроники с едно място на действието — Гладниград, с. Оголелово и повтарящи се образи. (Циклизацията е характерен белег на руските народници, например Гл. Успенски — „Разорение“, „Из селския двор“.) Тази жанрова особеност отговаря на основния характер на разказите — по същество те представляват социологични изследвания на определени социални типове — учители, кметове, обществени дейци, видени именно като предстаяители на дадено съсловие, изразители на дадено социално явление. Авторът даже си позволява да прави препратки от един разказ към друг: „ . . . при първа възможност захвърлят тежкия кръст . . . или стават Староселски“ — пише той в „Под тежкия кръст“ и препраща под линия: „гл. „Жив мъртвец“. Той се интересува от социално типичното, не го занимава индивидуално неповторимото, частния случай, детайла. Затова характеристиката на образите се съдържа още в техните имена — положителните — Деянов, Драгичев, Делников, отрицателните — Разбойников, Пищялков, Скитников, Петелков. По същество това са два типа учители — единият, образец на вярна служба на народното просвещение, без политическа дейност, т. е. учител-народник, другият, изоставил дълга си на възпитател, чиновник, кариерист, роб и жертва на партизански машинации. Съвсем директно се отразяват злободневни проблеми на учителското движение — държавни или общински училища, за или против годишните изпити, идейните разногласия в Съюза през 1897 г. и др. Авторът влага в устата на положителните си герои своите народнически възгледи или направо взима думата в призивно-публицистичен завършек: „Да не бягаме от народа . . . да тъжим с неговите тъги и да се радваме с неговите радости . . . За работа сме жадни . . . да пръснем тъмата, да помогнем на народа, който тъне в невежество . . . („Жив мъртвец“). Мирчовият учител е поставен пред дилемата да се предаде на обстоятелствата, да рухне морално, да стане „учител-надничар“, т. е. да се впусне в партийни борби или да поеме призванието на народен учител и да живее в материална нищета. Неговите герои конфликтуват по елементарен начин, като разкриват в дълги монолози своите противоположни идеи.

Много характерно за тази белетристика е пренебрежението на автора към интригата, към занимателната фабула. Той повежда читателя да изследват заедно едно социално явление, сочи му примери и накрая сам прави обобщението. Така например въпросът, защо учителите напускат професията си, занимава Мирчо в редица разкази, като „Недоволен човек“, „Под тежкия кръст“, „Бежанци“ и др. Типичен пример за постройката на неговите разкази е „Бежанци“. Поставил проблема за бягството от учителското поприще, авторът го разглежда върху материал от пълната биография на един учител и стига до извода за типичността и закономерността на даденото

социално явление: „99% от учителите са случайни . . ., който напуска учителската професия затъва окончателно . . .“.

Би трябвало да погледнем днес тази белетристика именно като своего рода белетризирано социологично изследване, за да оценим гражданския патос на автора, проявен в остротата и актуалността на поставените проблеми и в емоционалното участие, с което ги разглежда. Разказите на Мирчо в „Учител“ разкриват както съществен момент от творческото дело на този наш типичен народник, така и силните и слабите страни на това литературно течение. Тук последователният и искрен демократизъм, гражданската позиция, хуманизмът, силната критична струя се утвърждават като интерес, внимание, участие и опит за решение на проблемите на интелигенцията в буржоазна България. Социалният критицизъм може да се открие даже в дълбоко неправилната теза за гражданското поведение на учителя. Защото отричането на всяка политическа активност и парламентарна деятелност, презрението въобще към политическия живот имат за основа реални явления в корумпираната буржоазна политическа система. От друга страна, погрешната идейна основа, неориентирането в действителните съвременни проблеми и робуването на изкуствени тези лишават изображението от художествена пълнота, нещо, което се чувствува най-осезателно в образите. Всички тези положителни герои — прекрасни народни учители, жертвоготовни и всеотдайни, както искрено иска да ни увери авторът, остават съчинени и книжни резоньори, изправени пред измислени конфликти и дилеми — да служат на народа или на партия. Типичното дребнобуржоазно преувеличаване ролята на интелигенцията, издигане на просветата в култ и стремеж да се откъснат масите от политиката определят идейната непълноценност на тези разкази.[6]

Не трябва да се забравя и фактът, че тези народнически разкази се появяват при разцвет на критическия реализъм в българската литература и те неминуемо ще носят много допирни точки с него. Често в тях конкретното художествено изображение се съпротивлява на предпоставената теза. *Началото* на „Жив мъртвец“ с добре уловеното настроение на мрачния есенен ден, *началото* на „Чудноват сън“, издържано като битов разказ за селския тълкувател на сънища, жанровите сценки в *началото* на „Клетвата на учителя Мълчанов“ със селските сплетници, попа и т. н., редица поетични описания на природата, с които *започват* разказите, говорят за белестристично умение, но и за това, че авторът *съзнателно* стеснява, „стяга“ реалистичното уплътняване на образите, на обстановката, проникването в индивидуалната човешка психология. Тези моменти са му нужни, за да „регламентира“ белетристично разказа, затова и мястото им в композицията е винаги в началото. Много скоро народникът, общественикът, публицистът изтласква художника. А в случаите, когато художникът се наложи над публициста, Мирчо създава творба за съдбата на малкия човек във враждебното му буржоазно общество — тема, любима на критическия реализъм. Типичен пример за това е разказът „Клетвата на учителя Мълчанов“, оценен високо от съвременниците[7] и незаслужено забравен по-късно. Тук Мирчо подхожда към героя си първо като към човек, а после като към представител на определено съсловие и неговата човешка трагедия вълнува. Интересен е разказът „Чудноват сън“, където авторът рязко се отклонява от консервативния идеал на народниците — връщане към патриархалния начин на живот и вижда бъдещето в новите форми на задружен живот и труд — кооперативни дружества, женски дружества, читалища Неслучайно „Чудноват сън“ е един от често препечатваните разкази

[6] Д. Благоев. — Ново време, 1897, кн. 4—5; 1898, кн. 2, 3, 5, 12.
[7] Т. Г. Влайков. Некролог за Хр. Максимов. — Учител, 1902, кн. 3.

на Мирчо и до наши дни, когато сънят на героя се сравнява със съня на Вера Павловна от романа на Чернишевски „Какво да се прави?“[8].

Така върху солидната основа на демократизма, хуманизма, социалната критика и гражданската ангажираност в редица моменти белетристиката на Мирчо в „Учител“ плътно се доближава до критическия реализъм, без да успее да го разшири или задълбочи идейно или психологически. Неговите разкази „специализират“ социалния обект на художествено изображение, в тях сме свидетели на поредния несполучлив опит за създаване на положителен герой и на социална програма в рамките на буржоазното мислене.

Типично народнически са и „учителските“ повести на Т. Г. Влайков, печатани в „Учител“: Учителят Миленков“ (1894, кн. 7, 8, 9—10) и „Нерешеният въпрос“ (1895, кн. 9—10). Те доказват, от една страна, решителното насочване на певеца на патриархалния селски бит към учителската проблематика през средата на 90-те г. (несъмнено във връзка с участието му в БУС), а от друга, — бележат художествен спад след популярните му битови повести. Не прибавят нищо ново към познатия образ на учителя-народник, който развива бурна обществена дейност в съгласие с народническите си възгледи. И докато „Учител Миленков“ влиза в сборника „Разкази и повести“ (1897), то „Нерешеният въпрос“, явно оценен и от автора си като несполучлив, не е печатан другаде.

Белетристиката в „Учител“ до края остава посветена на учителски проблеми. Но от началото на века народническите идеи напълно заглъхват. Забравени днес автори (Недялко, Деянов, Л. Дюгмеджиев) опитват скромните си възможности в разкриване мизерното положение на учителя, произволите на властта, отношения между учители и инспектори; понякога усмиват и самите учители за тяхната неграмотност, безгръбначие и т. н. Между тях с по-опитно перо се отличава Никифор Попфилипов.

Споменахме за отмирането на народническите идеи в началото на века. Това е един интересен факт в нашето културно и литературно развитие, който се отразява в „Учител“ поради дългото съществуване на списанието. Отразява се във всички негови отдели — обществено-публицистичен, научно-педагогически, белетристичен. Преди всичко се забелязва постепенна промяна в обществената позиция на „Учител“. Политиката на личния режим и нейния резонанс във всички сфери на обществения живот — освирквето на царя пред Народния театър, изострянето на социалните борби, изразено в селски бунтове и работнически стачки, налагат корекция в доскоро яростно защитаваната негова позиция на политически неутралитет. „Учител“ е склонен вече да оправдае стачките, макар и като последен изход, допуска даже „еретичната“ мисъл за борба на учителите с държавата, призовава към учителски бойкоти и демонстрации. При променените обществено-политически условия учителят е изправен пред нови задачи. Тясното народническо отношение към обществото развитие в сблъсъка с нарастващите язви на буржоазното общество губи своята ограниченост, слива се с отношението на широките демократични маси на властта.

От друга страна, развитието на висшето образование у нас и на самата педагогическа наука води до отстъпление и от горещо пропагандираните просветителски задачи на списанието. Започват да се явяват все по-често специализирани методически и педагогически статии, някои от които на сравнителнo добро теоретично ниво (голяма част от тях са преводни). В редакцията влизат нови хора, получили образование в чужбина, с непедагогически специалности, което нарушава първоначалния тесен учителски състав. „Учител“ се насочва към по-образовани среди.

[8] М. Станева. Златни страници — Нар. младеж, бр. 237 от 1954.

Но тук за нас най-интересни са промените в художествения отдел на списанието, които, макар и не чрез представителни творби (не трябва да се забравя, че белетристиката никога не е играла първостепенна роля в „Учител"), отразяват типични черти, характерни моменти от развитието на литературата ни от началото на XX в.

Веднага трябва да кажем, че за тези промени не са без значение смъртта на Максимов и оттеглянето на Влайков от писателското поприще. Още през 1902 г. сме свидетели на очевидна криза в художествения отдел на списанието. То предлага до края на годината само една преводна алегория („Що е образование?" от К. Цителман, кн. 4). През 1903 г. се появяват „Надхитрили" от А. Страшимиров (кн. 7) и „Един идеален учителски съвет" от Кирил Христов (кн. 9) — без най-малък намек за народнически идеи.[9] През следващите години Елин Пелин с „Душата на учителя" (1904, кн. 3), Н. Попфилипов с „Без място" (1904, кн. 1), Ст. Руневски с „Несполучлива сватовщина" (1905, кн. 10) затвърдяват тенденцията за вярност на учителската тема и изоставяне на народническите идеи. От 1906 г. започват да се появяват все по-често преводни разкази, а също и модните за времето стихове в проза, импресии и алегории в сантиментално-романтичен, албумен стил: Хр. Каменски. „Златният фар" (1910, кн. 2), Ил. Образов. „Мизерията" (1906, кн. 2), Г. Савчев. „Тъжен спомен" (1910, кн. 8), П. Чаръкчиев. „Стихотворения в проза" (1911, кн. 7, 8, и 9) и др. Любим образ тук е умиращият от туберкулоза учител, любима обстановка — запустелият учителски гроб и т. н. Последен закъснял отглас от народнически идеи в „Учител" можем да видим в разказа „Гостенин" от Св. Петров (1907, кн. 8), където героят-учител се връща от Запад и изоставя социалистическите си идеи, които нямат почва у нас, за да работи „сред народа".

В последната книжка на „Учител" (1914, кн. 8, 9, 10) се явява синът на Мирчо Димитър Хр. Максимов с цикъл стихотворения: „Акварели", „Козлоног", „Песни за града", „Дъжд" — в стила на модерните за времето поетични настроения, с лилиевско-дебеляновски нотки даже в ритъм и лексика. В тях душата „тръпне пред прага на храм осквернен", героят, „морен", чака в дъжда, „градът глъхне в самота" и т. н. Редакцията на списанието явно печата тези стихове преди всичко от уважение към сина на своя основател, но именно тяхната крещяща несъвместимост с основната народническо-просветителска линия на „Учител" най-красноречиво говори за разликата между две последователни поколения като мироглед, емоционална същност, психическа нагласа, литературна школовка. Така през първото десетилетие на XX в. народническите идеи окончателно заглъхват и в една солидна народническа трибуна като „Учител".

Едно скромно в амбициите си педагогическо списание наложи в продължение на десет години главно чрез белетристичните усилия на своя редактор учителската тема в народническа интерпретация. И с това разшири тематично, проблемно и жанрово терена на българската реалистична литература от края на века, разкри моменти от нейната демократична, хуманистична линия, от тясната ѝ връзка с развитието на учителското движение. А през следващите десет години същият „Учител" регистрира и упадъка на народническите идеи в литературата в тясна връзка с обществено-политическите условия и с идейната криза сред народническата интелигенция.

[9] Известно е, че А. Страшимиров неведнаж категорично се отграничава от народниците, като декларира, че няма илюзии за вечността и жизнеността на дребнобуржоазните форми и с ирония говори за „просветителските Мирчовски разкази". „Моето . . . отнасяне към селото и селяните е коренно чуждо на всяко народничество." (А. Страшимиров. Съчинения. Т. 7 С., 1961—1962, с. 263, 437.

Новооткрита поетична творба от XIII в., посветена на Филотея Темнишка

Предварително съобщение[1]

Стефан Кожухаров

В XII, XIII и XIV част на своето *Житие на преподобната наша майка Филотея*[2] патриарх Евтимий твърде живописно разказва как били пренесени мощите на светицата в Търново. По време на победоносните си походи на юг против ромеите, цар Калоян узнал за чудесата на светицата, попаднал на мощите ѝ и им отдал достойна почит. На другия ден повикал тайните си съветници и първенците, за да се допита до тях дали да пренесе в държавата си тялото на Филотея. А те му отговорили, че ако това стане, не само ще придобият голяма полза за душите си, „но и нашата земя и нашият град ще получат голяма помощ". Царят заповядал тялото да бъде пренесено с чест и с благоговение „в славния град Търнов". Триста найлични вòини начело с военачалника Теодор съпровождали шествието с мощите до Търново, където ги посрещнал патриархът с всички духовници и с целия народ. Положили ги в църквата на Богородица, наречена Темнишка.

Така — според мирогледните представи на средновековните хора — се обогатява пантеонът от небесни закрилници на Търново и българския цар, а заедно с това в старата ни литература навлиза темата за Филотея Темнишка. Тази тема е разработвана в две известни произведения, около които съществуват редица неизяснени историко-литературни въпроси. Около 150 години след пренасянето на мощите в Търново патриарх Евтимий написва пространно житие на светицата, а наскоро след падането на Търново, когато мощите били пренесени във Видин (1394), Йоасаф Бдински пише Похвално слово за Филотея — единственото произведение, с което видинският митрополит присъствува в историята на литературата ни. И ако е безспорно, че той е използувал за източник Евтимиевото житие, то въпросът за изворите на Евтимий продължава да бъде непреодолимо препятствие за литературните историци. Последните дисертационни трудове върху творчеството на патриарх Евтимий (Д. Кенанов. Жития от Евтимий Търновски.

[1] Настоящото научно съобщение е извлечение от доклад, четен на Втория колоквиум по старобългаристика (13—22.VIII.1980) на тема „Новооткрита Служба за Филотея Темнишка и въпросът за обема и съдържанието на понятието Търновска книжовна школа". Вж. Т. Мострова. Втори международен колоквиум по старобългаристика. — Старобългарска литература, 1981, кн. 10, с. 102—107.

[2] Издание на текста вж. у Е. Kalužniazki. Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius. Wien, 1901, p. 78—99.

(Произход, идейно-обществени и литературни проблеми), 1978; К л. И в а н о в а. Агиографската продукция на Търновската книжовна школа, 1979) потвърдиха констатацията на своите предходници: единствен засега сигурно установен извор на Житие на Филотея е краткият житиен разказ за египетския отшелник Амун и неговата съпруга, поместен като самостоятелна творба в Лавсаика. Не е известно никакво произведение за Филотея във византийската литература, нито в българската литература преди Евтимий.[3] Обяснение обикновено се намира във факта, че култът към Филотея във Византия е бил локален, свързан с местно честуване, а в България също не е придобил особена популярност. Това се вижда дори от най-елементарна съпоставка между броя на преписите от произведенията за Филотея и броя на преписите от произведенията например за Петка Търновска (Епиватска), чийто култ е широко разпространен сред балканските народи и в Русия.

При моите издирвания върху историята на старобългарската химнография попаднах на неизвестна поетическа творба — *Служба за Филотея,* която не само е била един от неизвестните извори на патриарх Евтимий, но е най-ранното произведение за светицата в старата ни литература. Написана е от неизвестен автор, навярно не по-рано от тридесетте години на XIII в. когато — след възстановяването на българската патриаршия в 1235 г. — започва системна художествена обработка на култовете на търновските светци. Не ще е възникнала по-късно от 70-те — 80-те години на XIII в., защото най-ранният препис е от последните десетилетия на века, а той — както ще се види по-нататък — представя съкратена редакция на творбата.

От Службата за Филотея са ми известни вече два преписа. Първият, по-ранният препис намерих през 1976 г. по време на работата ми с ръкописите от сбирката на В. Григорович, които се съхраняват в Одеската държавна библиотека. Преписът се намира в ръкопис № 5 (№ 7 по Описа на Мочульский), *Празничен миней за април — август от втората половина на XIII век,* намерен от големия славист в Зографския манастир на Атон.[4] Без да се спирам подробно на ръкописа, ще отбележа, че той даде на историята на старата ни литература съкратена редакция от най-старата Служба за Иван Рилски, създадена през X в., обогати и историята на старобългарската музика със запазените в него примери на т. нар. тита—нотация. Запазеният в този ръкопис препис от Служба за Филотея показва определена връзка на книжовника Добриян и неговите сътрудници (ръкописът е писан от четирима преписвачи) с търновската книжовна традиция от XIII в., което има особено важно значение за литературната история.

Преписът от Служба за Филотея е поместен на л. 105 а — 108 б, под дата 28 май, когато се празнува паметта на светицата. За този ден Службата за Филотея е втора, добавъчна — песните за нея са поместени след Службата за преподобния Никита. Това е в съответствие с познатата практика оригиналните старобългарски служби първоначално да се поместват след пре-

---

[3]. К л. И в а н о в а. Агиографската продукция на Търновската книжовна школа. На с. 410 авторката изказва разумното предположение: „Вероятно за Филотея е съществувала поне някаква кратка служба или тропар и кандак."

[4] За ръкописа вж. повече у С т. К о ж у х а р о в. Служба за успението на Иван Рилски (Новооткрита най-ранна редакция от XIII в.) — В: Изследвания върху историята и диалектите на българския език. (Сборник в памет на чл.-кор. Кирил Мирчев). С., 1979, с. 220—221 и пос. там библиография. Вж. и С т. К о ж у х а р о в. Палеографски проблеми на Θ-нотацията в среднобългарските ръкописи от 12—13 век. — В: Славянска палеография и дипломатика. CIBAL. С., 1980, с. 231, 240.

водните за съответната дата от месеца. Съставът на службата отговаря на студийския тип минейна химнографска композиция, който е продуктивен у нас от времето на Кирил и Методий докъм средата на XIV в. Във вечерния дял са дадени три стихири след стиха „Господи, възззвахъ“ и една стихира на стиховните. Отпустителният тропар е вписан в началото на утринната, която съдържа канон с кондак и икос след шеста песен, със седален след трета песен, а на стиховните — само една стихира.

Вече отбелязах, че разглежданият препис представя *съкратена редакция* на произведението. Основанията за такова твърдение произтичат от целенасоченото съкращаване на канона, несъмнено извършено от съставителя на минея. Според познатата практика двата канона — за Никита и Филотея, би трябвало да се редуват песен след песен. Книжовникът обаче е обединил двата канона в един, като е изпускал, съкращавал от канона за Филотея ирмосите, богородичните и по един тропар от всяка песен. Така се получава пълно впечатление за един общ канон, посветен на Никита и на Филотея. Оказва се, че това е характерен похват на книжовника — съставител на минея. По същия начин е съкратена и най-старата Служба за Иван Рилски, намерена в ръкопис, така са съкращавани и други служби. Въпросът за принципа на съкращенията е изключително интересен. Той дава възможност да се характеризира литературният вкус на съставителя, естетическите му критерии при подбора на съкращенията, мотивите на поведението му като книжовник и пр. На тези въпроси тук аз нямам възможност да се спирам подробно — те са предмет на отделно изследване върху състава на ръкописа.

Съкратената редакция на Служба за Филотея ме подтикна да търся пълен препис. Втори препис намерих в *ръкопис от XVI в., Миней за април — май, № 154* от ръкописната сбирка на Народната библиотека „Кирил и Методий“ в София, с непоследователни ресавски правописни особености.[5] Вторият препис съдържа целия канон за Филотея с указанията за гласа, с ирмосите и богородичните тропари. От първия препис се отличава по това, че в него липсват отпустителния тропар и стиховните стихири от вечерната и утринната. Може да се мисли, че преписвачът на минея е имал под ръка повреден извод. Трябва специално да се отбележи, че ръкописът отразява редакция на минеите по Ерусалимския типик. Това прави допустимо предположението, че през XIV в. Служба за Филотея не е претърпяла редактиране като празнично-полиелейна с триделна композиция.

Службата за Филотея считам за произведение на българската литература от XIII в., защото проверките по всички известни справочници потвърдиха направената от други изследователи констатация, че не са известни химнографски текстове за Филотея във византийската литература. Косвено доказателство за възникването ѝ след пренасянето на мощите в Търново намираме в следната фраза от стиховната стихира на утрината: Ѡ въстока въсиявшн іако и звѣзда свѣтлаа. И на западѣ достигшн просвѣщаешн его. Ориентацията изток — запад тук, както и в други извори, означава гръцки — български земи.

Няма да сгрешим, ако определим Службата за Филотея като едно от хубавите произведения на жанра, където образът на светицата — жена — преподобна, се гради с традиционните възхвали на постническите ѝ подвизи, на чудесата и необикновения ѝ живот. Богато е използувана привичната при обрисуването на такъв тип героини образна символика, почиваща върху

[5] Кратко описание на ръкописа вж. Б. Цонев. Опис на ръкописите и старопечатните книги на Народната библиотека в София. С., 1910, с. 106—107.

представата „жених-невяста“, почерпана от евангелската притча за десетте девици и обогатена с образни и стилистически аналогии от старозаветната Песен на Песните.

От гледна точка на музикалното оформяне на текста заслужава внимание седалният след трета песен на канона. Надписан е глас четвърти По̂ тоже̂ като се подразбира подобният Скоро предварн. Очевидно тук е станала някаква механична грешка при преписването, защото седалният е изграден по модела на песента Нже херувимы от Златоустовата литургия. Това лесно се установява по ключовите думи в двете песни:

Херувимска песен:	Седален за Филотея:
нже херувимы	нже бесплътнымъ...
тайно образующе...	нх же образующе...
трисватїм пѣснь прпѣвающе...	пожще немлъчно трьстїм пѣ.

Цитирам този текст по преписа от XIII в.:

Нже бесплътнымь слоугамъ краснтель.
н всѣх тварн мѫдрын датель.
егоже силы англькы трепещѫть говѣнно.
нх же образоующе. тайно въспѣваемь.
пожще немлъчно трьстїм пѣ.
бренымн оусты ꙗко боу.
тон бо Филофее самь та прославнль есть:—

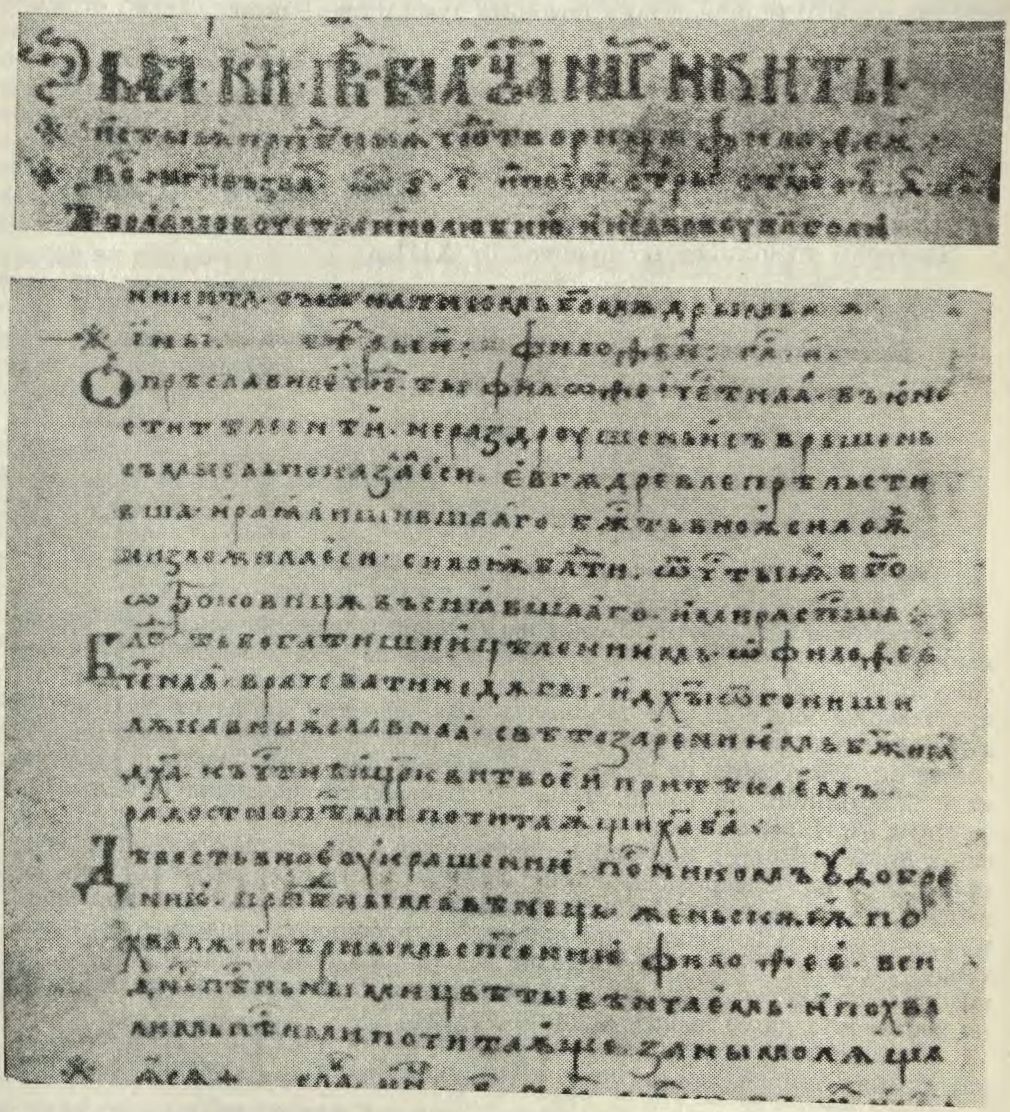
Службата за Филотея Темнишка — произведение на неизвестен химнописец от XIII в. — се влива в литературата на века и заедно с други поетически творби образува своеобразен песенно-поетически цикъл, който с право може да се назове *търновски химнографски цикъл* от XIII в. Той включва службите, писани или редактирани в Търново и посветени на светците, чийто мощи са се намирали в столичния град и са били почитани като закрилници на града. Това са: търновската редакция на Службата за Иван Рилски с най-ранен препис в Драгановия миней от XIII в.;[6] Служба за Михаил Воин с най-ранен препис също в Драгановия миней;[7] превод-преработка на българска почва на Служба за Петка Търновска (Епиватска); новооткритата Служба за Филотея Темнишка. Във всички тези произведения се отразява водещата, народностно-патриотичната тенденция в литературата на века, която е своеобразна реакция на византийското робство, израз е на стремежа да се утвърди независимостта на българската държава, по косвен път да се възпее нейният възход.

В пряка връзка с търновския химнографски цикъл от XIII в. се намират редица произведения на агиографския жанр и на жанра летописен

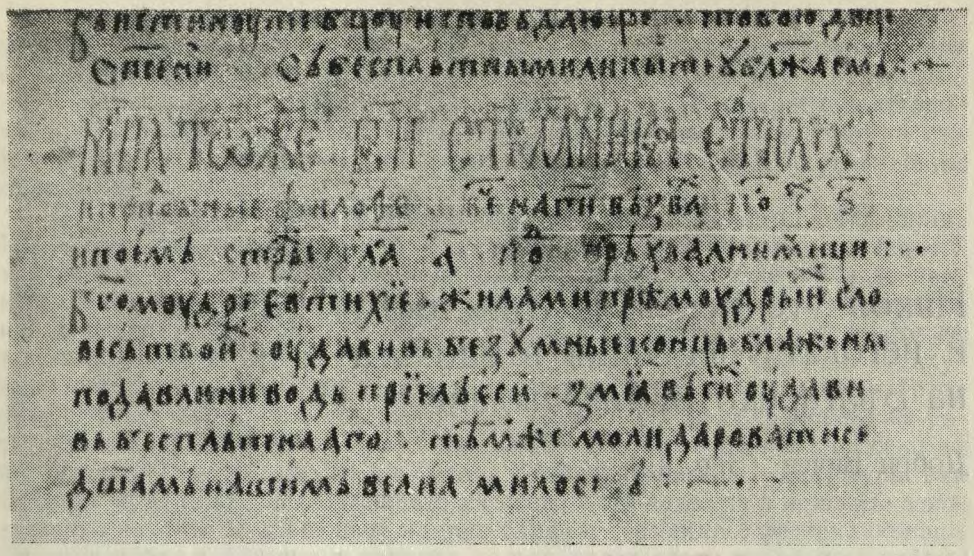
[6] Текстът е публикуван у Й. Иванов. Български старини из Македония. С., 1931, с. 345—368.

[7] Вж. изследване и публикация на текста у К л. Иванова. Неизвестни служби на Иван Рилски и Михаил Воин. — Изв. Инст. бълг. ез., т. 20, 1972, с. 211—283.

разказ, които образуват „търновски агиографски цикъл от XIII в." (терминът е въведен от Кр. Станчев) и „търновски летописен цикъл" от XIII в. В тези три цикъла най-ярко е реализирана водещата народностно-патриотична тенденция в литературата на XIII в. и те дават основание да се говори за *Търновска школа от* XIII в. Тук се докосваме до сложния и дискусионен проблем за обема и границите на понятието Търновска школа, чието обсъждане излиза от рамките на научно съобщение за новооткритата Служба за Филотея Темнишка и е предмет на друго изследване.

Фиг. 1. Факсимиле от Одеския препис

Фиг. 2. Факсимиле от Софийския препис

Някои уточнения за Кристоф Шмид и неговата рецепция в епохата на Българското възраждане

Добри Вичев (Берлин)

Името на Кристоф Шмид (1768—1854) е познато на всеки, който се е интересувал от преводна литература през Българското възраждане. С рекордната цифра над 60 произведения, преведени между 1844 и 1873 г., той безспорно е един от най-четените чуждестранни автори и най-популярният представител на немската литература, по-точно на немското късно Просвещение в литературата и на сантиментализма. По-малко е известен фактът, че Шмид фигурира в немската литература преди всичко като детски писател, че самият той никога не е имал сериозни литературни амбиции и че като селски свещеник е гледал на литературата само като на „опаковка" на морални проповеди, каквито е чел на селските деца в училището. Още по-малко е известна почти приказната кариера, която прави Шмид със своите скромни и подчинени напълно на педагогически цели литературни заложби. Баварският крал Лудвиг I го обсипва с милости: дава му висока духовническа служба в Аугсбург и благороднически сан.

Започвам с тези любопитни подробности от биографията на Шмид, защото те сами по себе си са важни опорни точки за характера и ролята на творчеството на писателя в рамките на немската литературна история — един въпрос, който, като се вземе пред вид голямата популярност на Шмид през Българското възраждане, не е без значение, но на който досега в българските литературни изследвания не е даден задоволителен отговор.

В представителния труд, посветен на Българското възраждане — том втори от академичната българска литературна история, където акцентът по отношение на преводната литература е поставен предимно върху въпросите на превода и побългаряването, а само в най-общ план се разглежда какво и от кой писател е било превеждано, цялата характеристика на Шмид се изчерпва с указанието, направено още на времето си от Боян Пенев, че той е немски сантименталист. В специално посветената му и богата на фактологически материал студия на Надежда Андреева-Попова от 1962 г. е застъпена пък остарялата и неприемлива теза, че Шмид бил „народен" немски писател.[1]

Всеки знае колко голямо и задължаващо е това прозвище, което в българската литература даже на един Иван Вазов не се даде без спорове и дискусии. А тук става дума за един просветител, който днес е не само

[1] Срв. Н. Андреева-Попова. Произведенията на Кристоф Шмид в България през Възраждането. — Год. ВИТИЗ, т. 7, 1962.

почти напълно забравен и който не само винаги е бил окачествяван като посредствен творец от всичките си по-сериозни критици независимо от естетическите им и идейни позиции, но и който в по-новите литературноисторически изследвания в ГДР се споменава определено като апологет на съществуващите в Германия през първата половина на XIX в. реакционни обществени отношения.[2]

Не е нужно да характеризирам подробно Просвещението в Германия. Искам само да припомня, че то — за разлика от Просвещението в Англия и Франция — не доведе немския народ до революционни акции и до премахване на феодалните порядки. Годините след Великата френска революция в Германия са време, в което тържествува реакцията: феодалите са запазили почти неограничените си права, политически слабото и страхуващо се от революционните вълнения на народа немско бюргерство сътрудничи с тях, а църквата с още по-голяма ревност бди за съхраняване на съществуващия ред. В този период на реакция, който е валиден особено за първите десетилетия на XIX в. (след установяването на диктатура във Франция през 1799 г. и изгубването на последната надежда в немските демократични кръгове за извоюване на република в Германия с френска помощ), Просвещението в Германия навлиза в своя късен етап, в който се наблюдава пълно примиренчество с установения политически и обществен ред, подчиняване на интензивната педагогическа и образователна дейност на интересите на феодалната власт, както и засилване ролята на религиозното обучение като средство за отклоняване на вниманието от актуалните проблеми на съвременността. А събуденото от войните против Наполеон национално чувство на немския народ се използува от църквата и училището за възпитаване на младежта в преданост към монарха на застрашеното отечество.

Творчеството на Кристоф Шмид носи в себе си всички тези основни идейно-политически тенденции на Немското Късно просвещение. То е свързано със значимата в естетическо отношение художествена литература, която се създава през това време и която с антикапиталистическия си патос търси свой начин да му се противопостави, с немския романтизъм само дотолкова, доколкото тривиализира най-грубо някои негови похвати на изображение, неговия интерес към миналото и към народното творчество.

Посредствеността на Шмид като писател е очебийна: липса на всякаква индивидуалност у неговите само добри или само лоши герои, психологическа немотивираност и честа нелогичност на действията и решенията им, ключова позиция на случайността в развръзката на фабулата. Особено е обстоятелството, че идеите на Просвещението са изгубили у Шмид почти всичко от своя настъпателен дух и стремеж към промени в обществената действителност, от вярата в познаваемостта на света и заложените в човека възможности и сили — с една дума почти всичко от своята прогресивност и революционност. Наистина Шмид изтъква у своите положителни фигури такива граждански добродетели като трудолюбие, усърдие, човеколюбие, скромност, признателност и други, но това вече не са ония отличителни качества на една възхождаща класа, каквато е била тогава буржоазната, защото Шмид отказва на героите си правото и способността сами да коват своята съдба и ги прави послушни оръдия на божията воля и промисъл. Тези герои утвърждават само някои основни морално-етични норми и граждански добродетели, отдавна приети от широките трудови слоеве, но сами

---

[2] Срв. Geschichte der deutschen Literatur. Bd. 7, Von 1789 bis 1830. Berlin, 1978, p. 595.

по себе си непригодни да съдействуват за политическата еманципация на народа. Неслучайно Шмид, противник на всяка революция, на всеки бунт и непокорство, винаги се стреми да сведе социалните антагонизми в своите произведения до етични противоречия и морални сблъсъци, които в крайна сметка биват преодолявани и изглаждани. Той идеализира феодалния бит, внушава на читателя един свят, който е твърдо установен и мъдро ръководен от бога, в който всеки, беден и богат, има своето непоклатимо място. Идеализирането и хармонизирането на класовите антагонистични противоречия, изместването им от етични конфликти, които винаги се разрешават с победата на добродетелта над злото, сляпото упование в божията справедливост и дълбок промисъл са постоянни и основни идейни елементи в произведенията на Шмид. Те придават на творчеството му недвусмислени черти на възхвала на съществуващите в Германия по онова време реакционни обществени отношения, превръщат наглед безобидния морализатор Шмид в ревностен възпитател на верноподаници.

Прикаченото му от някои немски буржоазни литературни историци на времето си прозвище „народен" писател поради близостта на Шмид до народното творчество и т. нар. „народна литература" в Германия от XVII и XVIII в. е подвеждащо и несъстоятелно. У Шмид липсва стремежът на братя Грим да се съхрани по възможност неподправена народната мъдрост. Приказката и легендата при него се тривиализират и прекрояват, изчистват се старателно не само от грубости и еротика, но и от всякаква социална заостреност, нагаждат се безцеремонно към морализаторските му цели. Подобен характер, подобно отношение към народното творчество се наблюдава и в много немски „народни книги", съставени, за да просвещават и възпитават народа на достъпен и въздействуващ език с популярни четива като приказки, предания и народни песни. Съответно редактирани и подправени, тези книги са служили с поуките си често и за „омиротворяване" на народните маси, за предпазване от революционни брожения — били са в услуга на съществуващата феодална власт. Означението „народна литература" или „народни книги" за такива сборници, представляващи своеобразен преход от фолклор към литература, явно не отчита тяхната диференцираност по отношение на идейното им съдържание и Шмид е дотолкова „народен" писател, доколкото са били и най-консервативните от този род четива. Тук очевидно е необходимо уточняване и разграничаване на понятията и един по-взискателен научен подход при определяне на тяхното съдържание.

Изложеното дотук — един опит в сбита форма да се определи по-точно характерът на творчеството на Кристоф Шмид — повдига естествено и някои въпроси във връзка с ролята и значението на неговата рецепция през Българското възраждане.

Общоизвестна и общоприета е тезата, че за осъществяването на дадена рецепционна връзка на една литература с друга от решаващо значение са конкретният етап на развитие на приемащата литература, както и конкретните обществено-исторически условия, в които се намира тя. За да се реципира един автор или едно произведение във възприемащата, реципиращата литература, трябва да има изявена нужда от този „внос". Обикновено с рецепцията се попълва известна празнота в националния литературен процес или пък се цели подсилването на аналогични тенденции от идейно, тематично или стилистично естество в него. Така погледнато, обръщението на българската литература през Възраждането към литературата на Немското просвещение е съвсем естествено и логично. И доколкото Кристоф Шмид, най-общо казано, е негов представител, фактът, че той е най-превежданият

немски писател по време на Възраждането, на пръв поглед не учудва никого. Проблеми възникват при отчитане на специфичното място на Шмид в литературата на Немското просвещение, защото, както видяхме, той не е просто просветител и набеден „народен" писател, не е само морализатор и автор на художествено слаби сантиментални творби, но и апологет на реакционните феодални отношения в Германия през посоченото вече време.

Как тогава може да се обясни голямата популярност на този писател през Възраждането? На този въпрос би могло най-лесно да се отговори, като се обърне внимание на възможностите на побългаряването, като „прекрояване" и ново звучене на творбите му на българска почва, такова преобразяване на Шмид, че той да бъде в състояние да задоволява нуждите на българския читател. Истината обаче е, че преводите на Шмидовите произведения с малки изключения са съхранили основната идейно-политическа насока на морализаторството си и че отслабен, се явява на места в тях само чисто религиозния, свързан с особеностите на католическата вяра момент. От това следва, че тези преводи не са задоволявали „всякакви" или „общи", а съвсем *определени* нужди през Възраждането, чието уточняване зависи от това, *как* гледаме ние на този период: Възраждането като *единен* (по отношение на главните национални задачи, които има да разрешава) и *развоен* процес (преминаващ през различни периоди с различна важност на отделните национални задачи) или като на единен и развоен, *но същевременно и вътрешнодиференциран процес* (по отношение на крайните цели, интереси и методи на борба на задвижилите го обществени и социални сили). На този въпрос историците са дали ясен отговор в полза на втория вариант. Във връзка с рецепцията на немската литература в България пък и на рецепцията на чуждите литератури въобще през Възраждането това означава отчитане не само на общите и глобални нужди на реципиращата страна, но взимане под внимание и на пъстрата и противоречива картина, която се крие зад тях, почиваща на класови, идейни и културно естетически различия.

Затова без да пренебрегвам фактора побългаряване и „ново звучене" (при едно преведено произведение на Шмид „Великденските яйца" той играе наистина значителна роля[3]), мисля, че справянето с проблема Шмид в Българското възраждане е възможно преди всичко по пътя на едно подиференцирано и функционално разглеждане на преводната литература, с отчитането на различните нужди на нейните „потребители" във всеки отделен етап. Според мен Шмид се явява типичен представител на една линия в рецепцията на немската литература в България, която през 40-те и 50-те години на XIX в. безспорно е изиграла известна положителна роля от общообразователен и нравоучителен характер (особено благодарение на близостта ѝ до „народните книги", което обяснява и нейната популярност) но която през 60-те и 70-те години на XIX в. в условията на една вече организирана революционна национална борба за освобождение приема определено регресивен характер в смисъл на задоволяване на класови, идейни и естетически вкусове и интереси, противопоставени на прогресивните и революционни сили в България. Неслучайно и Ботев и Каравелов и Нешо Бончев по това време са единодушни в отношението си към такъв род ли-

[3] Показателно е, че преводът е направен през 1872 г., когато идейната консервативност на Шмид става все по-нетърпима в условията на революционен подем на българския народ. Преводачът Душанов е променил съществено творбата — за да повиши националното самочувствие на българския читател, той е внесъл много национални моменти, превърнал е обработената от Шмид средновековна легенда в българска историческа повест за времето на Тертеровци.

тература и я разобличават най-остро като псевдопросветителска и псевдохудожествена, като изживян етап в културното развитие на българския народ и пречка за по-нататъшното му обществено и естетическо развитие.[4] Със своята прикрита зад сълзлива сантименталност примиренческа идейна насоченост преводите на творбите на Шмид са служили в политически аспект определено не на революционното крило на Българското възраждане през този период, а на ограничените само с просветителство, консервативни и разчитащи на реформи „отгоре" кръгове на формиращата се българска буржоазия и свързаната с нея интелигенция.

Накрая искам да подчертая, че интересът към Шмид кристализира след Освобождението на България съвсем ясно като израз на определена идейно-класова линия в рецепцията на немската литература. През 80-те и 90-те години на XIX в. той неприкрито се реципира в посока на преследване на консервативни идейно-политически цели, използува се в годините на разочарование след извоюваната национална независимост, по времето на крушение на възрожденските идеали за възпитаване най-съзнателно на поколенията в уж „модерен" и благочестив, а в същност примиренчески и верноподанически дух. Показателно в това отношение е изданието на „190 поучителни приказки за деца" от Шмид през 1896 г. в превод на Г. Хр. Басмаджиева, посветено на престолонаследника княз Борис Търновски, което не оставя никакво съмнение в нарастващата консервативна идейно-естетическа роля на преведените произведения на Шмид.

[4] Срв. П. Динеков. Между фолклора и литературата. С., 1978, с. 265.

Ръкописен стихотворен сборник от 50-те години на XIX в.

Иван Радев

Вече неколкократно е ставало дума за широко използуваната форма на ръкописните сборници в Търново и Търновско през Възраждането като свидетелства за повишен интерес към литературата. В изследвания на Ал. Бурмов, Д. Минев, Д. Овчаров, Т. Драганова, Ив. Радев и др. някои от тях са коментирани, характеризирано е съдържанието, насочеността, ролята и значението им.[1] Стига се до извода, че ръкописните стихотворни сборници от народна и лична поезия са една от насоките на литературния живот тогава, че по своята същност и битие, те са явления „между фолклора и литературата", че, поради особените условия на политически и духовни нрави, илюстрират специфичен процес на фолклоризиране на лично-творческото и дефолклоризиране на народната песен в съзнанието на българина през възрожденската епоха.

При оскъдицата от издавани стихосбирки съставянето на ръкописни „песнопойки" е било често срещана практика. Ето какво отбелязва по тоя повод Иван Славейков, синът на дядо Славейков: „Известно е, че още докато почнаха да откриват у нас народни училища, навик е било учителите да карат учениците си в особно тефтерче, назначено за тази цел, да записват църковни песни, които ги обучавали да пеят за в черква, а покрай тях и училищни някои в разни случаи, като на изпити, на праздници, на тържества, при посрещане на владици, паши и пр."[2]

Ще изтъкна, че такъв е характерът на началните прояви, на „песнопойките" от 40-те—50-те години на XIX в. По-късно стихотворните ръкописни сборници променят своето съдържание, като в тях постепенно, но настоятелно нахлуват гражданско-патриотичните мотиви, революционно-борческите песни. За това свидетелствуват късовете в белочерковските сборници и сборниците от Лясковец, описани от Д. Минев. Достатъчно е да съпоставим сб. „Песни народни", съставен от Иванка Петкова през 1873 г. в Търново и

[1] А. Бурмов и С. Стойков. Бачо Киро Петров. Материали и документи. С., 1937, с. 227—279; Д. Минев. Ръкописни стихотворни сборници преди Освобождението. — Език и литература, 1953, кн. 3; Д. Минев. Втори ръкописен сборник от 1877 година. — Изв. инст. „Ботев—Левски, 1956", кн. 2; Д. Овчаров. Неизвестен ръкописен стихотворен сборник от средата на XIX в. — Музеи и паметници на културата, 1966, кн. 2; Т. Драганова, Т. Минчева. Даскалски стихове в един осмогласник от Велико Търново. — Музеи и паметници на културата, 1972, кн. 2; И. Радев. Ръкописни стихотворни сборници в Търново от преди Освобождението. — Български фолклор, 1981, кн. 1 и др.

[2] И. Славейков. Две от най-първите стихотворни произведения на П. Р. Славейков. — Библиотека, 1896, кн. 15, с. 42.

разглеждания тук сборник от средата на XIX в., за да се убедим в голямата разлика между тях. Забелязва се еволюцията, която търпи „ръкописният жанр" при разпространение на възрожденската поезия тогава под натиска на обществено-политическите промени в живота на българина. На смяна на школските и верноподанически към Султана песни идват фрагменти от хайдушкия епос, създаденото в революционен дух от Д. Чинтулов, от лириката на П. Р. Славейков, от Христо Ботев, Стефан Стамболов. . .

Любопитно е, че ръкописните стихотворни сборници са много широко разпространени и са особено популярни в Търновско. Или поне съобщенията за отделни прояви в тази насока се отнасят в повечето случаи за намерени „песнопойки" именно от този край: Бяла черква, Търново, Лясковец, Арбанаси. Ето защо възниква необходимостта от систематизиране и изграждане на цялостна характеристика на запазените и стигнали до нас ръкописни стихотворни сборници, за да се осмисли ролята им в духовния живот на нашия народ от Търновско през Възраждането.

В тази насока са наблюденията и изводите и над един от тия ръкописни сборници — доста ранен, без наслов и авторска принадлежност, намерен в с. Арбанаси, но неописан — който сега се съхранява в библиотеката на Търновската митрополия.[3] Без да изчерпвам въпросите, ще се опитам да направя кратка характеристика на сборника.

Ръкописният сборник от с. Арбанаси е подвързан като тетрадка. Липсва заглавие, езикът, който е използуван, е говоримият език на Търновския край. Състои се от 40 листа — началният и последният са празни и играят ролята на корици. Страниците не са пагинирани. Затова ще привлека наслови те на включените творби в тяхната последователност: „Похвала на древните болгаре и на отечеството им", „Песен Терновска", „Зимата измина и султана мина", „Песен втора", „Любов к султану от поданиците му", „Песен трета трапезна", „Песен четвърта на Решид паша или везиря", „Песен сербскому князю Александру Карагеоргиеву", „Стихове бившаго Терновскаго митрополита, който избави едно християнско момиче от отоманско изневерие (от потурчване)", „Песен молителна и спеяна от учениците терновскаго училища на гражданите за да пристояват на училището", „Песен побудителна на учению и спеяна от учениците терновскаго училища на терновските жители во време 2-го изпитания", „За родолюбивите", „Побудителна песен на учению", „Оплаква се отечеството на своите чада за да му пристояват за учение", „Сàдба баща сас сина" (дидактичен разказ за съденето между баща и син), „Стихове свищовскаго учителя, покойнаго Христакия Павловича Македонца", „Молитва изречена на царя от учениците терновскаго училища во время посрещане султана Абдул Меджита в Терново на 1846 май 14" (на турски ез. с български букви), „Молитва на изпроваждането му (също на турски ез.), „Молитствено воспевание султан Абдул Меджит употребляемо в терновското училище", „О, вий наши родители . . . " (слово при откриване на девическото училище), „Похвални стихове", „В Терново, Болгария, в сряда по икиндия . . . ", „Песен", „Песен 2", „Зная моето воскачване..." (размисли за живота и смъртта), „Илачи разни" (цикъл от народни рецепти за болести). Съдържанието на сборника се оказва много разнородно. Най-значително място в него е отделено на стихотворенията и песните. Затова и те определят облика му. Можем да ги групираме в няколко дяла, без това да е следвана идея от съставителя на сборника. Неговата разнородност още веднъж доказва противоречивите условия, сред които той е бил създаден и

[3] Рък. 17.934. Тук изказвам благодарността си на отец Асен Петков за предоставената ми възможност да се запозная със сборника.

е функционирал. Ето защо националнопатриотичният елемент е застъпен, но не доминира. Откриваме го във въвеждащата „Похвала на древните българе и на отечеството им“ — стихотворение на Христодул Сичан-Николов (тук е поместена само част от него, цялото е публикувано тогава в „Месецослов“ от 1840 г.), в „Стихове бившаго терновскаго митрополита . . .“, в „За родолюбивите“. Патриотичната насоченост на първата стихотворна творба е известна. Затова ще привлека къс от втората:

О, владико святий!
. . . . . .
аз съм християнка,
а не отоманка.
Главата си давам,
вяра си не оставям,
кръвта си проливам,
назад си не отивам . . .

Ето и началната строфа на „За родолюбивите“:

Кой рода си обича
той към него тича.
от сърце го люби,
труд за него губи.
Живот изнурява,
рода си не оставя . . .

За съжаление творбите от подобно естество са по-скоро случайни на фона на останалите. Да не забравяме, че става дума за 40-те—50-те години на XIX в., когато гражданската ни лирика прави първите си сериозни стъпки.

Интересни са стихотворенията, свързани с учението и училището в разглеждания сборник: „Песен молителна от учениците . . .“, „Песен побудителна к учению“, „Оплаква се отечеството на своите чада . . .“, „Побудителна песен к учения“, „Стихове свищовскаго учителя, покойнаго Христакя Павловича . . .“ от Т. Хрулев (която е публикувана в „Цариградски вестник“ през 1849 г.), „В Терново, Болгария . . .“ и др. „Школските параметри“ на съдържанието им отвежда към практиката на българските училища в Търново, към духа, който царува тогава в града. Според Йордан Кулелиев „до 1850 година в Търново е имало две девически и две мъжки училища“.[4] С духа на този просветен подем се свързва и намерилото място в сборника слово „О, вий наши родители“, казано при откриването на „новозданно девическо училище“[5].

Третата група творби съставят ония песни, които са посветени на султан Абдул Меджит: „Зимата измина . . .“, „Кой султана обича . . .“, „Песен трета трапезна“, „Песен четвърта на Решид паша“, „Песен сербскому князю . . .“, „Молитва изречена на царя . . .“ и др. Любопитен и интересен факт е стихотворението, посветено на сръбския княз Александър Карагеоргевич. С наивност и много битови елементи е описано идването му в Търново, в Габрово и Казанлък, срещата му с Абдул Меджит в 1846 г.

Като соча особеностите и отделните моменти от съдържанието на разглеждания ръкописен стихотворен сборник от Арбанаси, веднага ще изтъкна, че той няма оригинален характер. Оновният източник, от който са

[4] Й. Кулелиев. Девическото образование в Търново преди Освобождението. В. Търново, 1936, с. 11.

[5] За девическите училища в Търново вж. Й. Кулелиев. Цит. съч.

заети творбите, е издадената в Белград 1851 г. книга „Нови български песни с царски и други нови песни“ от книжаря Найден Хаджи Йованович. От нея са „Молитва, изречена на царя . . . “, „Песен четвърта за Решид паша“, „Песен сербскому князю Александру Карагеоргиеву . . . “, „Стихове бившаго Терновскаго митрополита . . . “, „Песен молителна . . . “, „Песен побудителна к учению“, „За родолюбивите“, „Подбудителна песен . . . “, „Оплаква се отечеството на своите чада“, поучителният разказ „Сàдба баща со сина“, „Стихове Свищовскаго учителя, покойнаго Христакя Павловича . . . “. От друга страна, с някои свои моменти разглежданият ръкописен сборник е близък до предаденото в Търновския музей от Н. Димитров през 1929 г. тефтерче, анализирано в посочените вече статии на Д. Овчаров, Т. Драганова и Т. Минчева. Така и на двете места срещаме „Похвала на древните българи и на отечеството им“. Но в тефтерчето — ръкописен „Осмогласник“ е цялата творба. И в двата сборника са застъпени „хвалебни песни за султан и духовенство, просветителски и родолюбиви песни и стихове“, повтаря се и „Песен за Решид паша“. Според твърдението на Д. Овчаров (а и на Т. Драганова и Т. Минчева), създател на повечето от тях е търновският учител Пеню Давидов. Ето и заключението в тази насока: „В 1851 г. Хаджи Найден Йованович събира и издава в Белград някои от стихотворенията на Пеню Давидов под наслов „Новобългарски песни с царски и други нови песни.“[6] Близостта на част от съдържанието на ръкописния сборник от Арбанаси до книгата го подкрепя. А самите ръкописни сборници илюстрират явление, което е очертал още възрожденецът Пандели Кисимов: „На 1846 г. даскал Пеню беше на върха на славата си с неговите песни по идването в Търново на Султан Меджита. Тези негови стихотворения съставиха, тъй да се каже, поетическа епоха тогава в Търново.“[7] Анализираният тук сборник е показателен именно в това отношение. Не бива да се забравя, че даскал Пеню Давидов е сред първите учители на Петко Славейков . . .

По-особено е мястото на втората по ред творба в разглежданата ръкописна „песнопойка“ — „Песен Терновска“. Това е в същност едно от най-ранните стихотворения на П. Р. Славейков „Първият търновски пожар“. Публикува го още Иван Славейков в 1869 г. заедно с „Житие Светаго Теодора“.[8] „Търновски голям пожар“ е включено и в академичното издание на десетте тома „Съчинения“ на П. Р. Славейков.[9] В бележките съставителите отбелязват: „Издаваме стихотворението така, както то е записано от поп Койчо Витанов в неговото тефтерче . . . , тъй като няма запазен ръкопис от него.“[10]

Тук предлагам целия текст на стихотворението от новооткрития ръкописен сборник. Съображенията ми са, че познатите от преди строфи на „Търновски голям пожар“, в него са подредени по-сполучливо като израз на основната идея, че в досега публикуваните текстове стихотворението се възприема като незавършено. А тук, освен 40-те стиха, които знаем от публикацията на Ив. Славейков и от академичното издание, срещаме още 49 стиха, чрез които картината е уплътнена и завършена. Тя носи допълнителен местен колорит, конкретизира събитието и обогатява, макар и неумелото и наивно, поетическо описание. Документите свидетелствуват за същите факти, които са интерпретирани от младия тогава поет: „На 4 юли 1849 година, поради големия пожар, станал в Търново, при който изгорели 600 къщи, изгорели и двете училища при „Св. Никола“ . . . Същата година на същото място

[6] Д. Овчаров. Цит. съч., с. 20.
[7] Пак там, с. 19.
[8] И. Славейков. Цит. съч., с. 51—52.
[9] П. Р. Славейков. Съчинения. Т. 1. С., 1963, с. 190—193.
[10] Пак там, с. 427.

Хаджи Минчо построява ново училище."[11] Ето и самата творба, която предлагам с незначителни фонетични промени:

Песен Терновска

Страшен пожар са появи
Тернова града изгори,
Варуш махала пожари.
Расплака млади и стари
от нийде помощ не беше
когато града гореше.
Син желт се пламък дигаше
чак до небето стигаше.
Млади и стари плачеха,
търговци стоки влачеха
накрая да я изнисат,
че тогази огън да гасят.
Но огъня са умножи,
до черковата приближи,
като са бойно издигна
чак до черковата достигна,
до церковъ святи Никола
изгори болгарска школа.
Сутринта кат са разсъмна
и огъня са отемна.
Горки изгорели дечица,
голички с по една ризица,
без дом, без школа остали
пред церквата се собрали,
там под сушинка да седат
и жално милно погледват
и за помощ са надяват.
Митрополито как разбра,
че господарите призва
на церковата ги собра
на церковъ свети Костадин.
Сички са собрали до един
общи зговор са сторили,
за школа дума отворили,
догде е време и лета
да са зафанат и двете,
дольното да са зафани,
но и горньото да не остане.
Там що са били собрали
Хаджи Минча са призвали,
достоен него отбрали,
той да зафане горньото.
Момчоолу пак да настани.
Така са общо сгласили,
че после навън явили.
Много се време не мина
един ден рано сутрина
Хаджи Минчо стана от сън,
излязъл малко на навън,
видял зора се явила,
че повика Гавриила,
да доди да му полее,
честно си лице да омий,
като са вече той умил
и на Бога са помолил
да му изпълни що желай
и да го много не замай,
после на пазар отишел,
там работници наишел.
Около трийси души фанал,
че школата е зафанал.
Като я добре очистил
на владиката известил,
как дошло време за темел,
митрополито там извел,
вода святи той сотвори,
школата да благослови.
И тъй дето се зафана,
хаджи Минчо себеп стана.
Сичкия харч той даваше,
усердно настояваше,
сутринта рано ставаше,
дюлгери от сън вдигаше,
сичкию ден там седеше,
денем хлеб не обедваше.
Когато нейде отваждаше
хаджи Дима проваждаше.
О, желание велико!
За отечество милико,
таков усердний ревнител,
за просвещението рачител,
рядко са таквиз по света,
многа им, премногa лета.
Господ бог да го споживи,
дните му да ги обнови,
спокоен живот да има,
да живее дълги години.

Очевидно Ив. Славейков и Хр. Даскалов не са разполагали с тоя разширен вариант на „Търновски голям пожар". Още първият напомни, че творбата е посветена на същия оня пожар, за който е оставил свидетелство

[11] Й. Кулелиев. Цит. съч., с. 11.

в своя летописен разказ и поп Йовчо от Трявна.[12] Въпросът дали всичкото в така документираната творба е излязло от перото на младия тогава П. Р. Славейков не може да получи категоричен утвърдителен отговор. И все пак логично е тази конкретна картина да я е видял и пресъздал именно той.

Посочените досега източници като че ли не изчерпват авторските усилия, застъпени в анализираната ръкописна „песнопойка". Така в нея намира място стихотворението с начало „Вси язици восплещите руками . . . ", което се среща в поп Йовчовия ръкопис от Трявна с уточняването „песен издавна певаемая". А Петко Славейков като го публикува, прибавя забележката, че „песента е излязла около 1840 г. в Габрово" и предполага, че я е съчинил Неофит Рилски.[13] Любопитен случай ни представя и творбата „Похвални стихове". След като в първата си част тя е възхвала на Абдул Меджид в духа на познатото от останалите стихотворения, ето втората ѝ част, която е вече възхвала на конкретна случка от живота в Търновско:

Йощи що братя да пиша, малий и велий да слиша,
де се е чула и видяла, таквази дарба гуляма,
който я бог подари, на болгарите поклони,
негова къща на балят (?), велик и красен палат,
българска церкова да правим, господи помилуй да поем,
небесний царю поживи, беят селски старини,
на ноемврѝия на вторий, това са нещо говори.
И двама братя дякони, те двама що слушат,
български ще ги слушат, старият поп ще да стане,
младият дякон ще остани, двамата братя смирени,
в село Елена родени, въ Витлеем са живели,
от бога дарба приели, старият хаджи Теодора,
него що опопиха, младият дякон остава,
хаджи Кесария се нарича.

Стефан Евтимиев Габровиц

Ако вярваме на посочването, автор на тази творба от сборника е Стефан Евтимиев Габровиц. По всяка вероятност това е брата на Никола Евтимов Сапунов, деец на черковната борба, баща на Светослав Миларов. Не е известно Стефан Евтимов да е писал други стихотворения. Но тоя фрагмент е подписан с неговото име. Колкото до случката — тя отразява действителен момент от живота на двамата братя Хорозови от гр. Елена (Теодосий и Кесарий), които се замонашват и възстановяват манастирите в Капиново и Мерданя. Че стихотворецът се е движил по „пресните следи" на събитието косвено доказва свидетелството на самия Кесарий, оставено под формата на приписка към притежаваната от него книга „Книжица сие Зборник именуемая то ест некоторых молений . . . " (Киев, 1821), която се съхранява в Окръжна библиотека — В. Търново: „1844 на септемврѝия на 3 Ден станах Диакон. Тогива бях на 20 години и 3 месеца. А на Ерусалим ходихь на 1840, а на 1841 станах калугер на септемврѝия на 9 ден на рождество пресветло. Хаджи Кесария свещенодякон Хорозов от Елена".

След като сме се запознали със съдържанието на разглеждания сборник можем да се запитаме кой стои зад него, кой го е съставил, през чии ръце е минал. Трудно е да се отговори. На една от вътрешните страници след стихотворението „В Терново Болгария, в сряда по икиндия . . . " с друг почерк и мастило е отбелязано: „Сия книга на Андони предаде го Серафима на Андони.„ По-нататък сред рецептите от дял „Илачи разни" има следната

[12] Вж. И. Славейков. Цит. съч., с. 52.
[13] Из летописа на поп Йовчо. — СбНУ, 1890, кн. 3, с. 387.

бележка: „1854, марта в 9 у Терново. Земам назаем от г. Георгия 500 желтици и послово петстотин за своя потреба и обещавам се следъ една година от днес да ги исплатим почтено купно сас лихвата по десят пари на стотях на месицъ. Затова давам за уверение това саморучно мое исповедание. Подписвам ся негов платец Костадин Д., со свидетели хаджи Йоан . . . Конец." Може би по-настоятелни дирения в търновските архиви ще уточнят какви личности се крият зад тия имена.

Разглежданият ръкописен сборник като документ за епохата, като свидетелство за богат духовен живот през 50-те години на XIX в. в Търново уплътнява характеристиката на тоя тип явления. Да се надяваме, че издирването и систематизацията на всички ръкописни сборници и „песнопойки" ще доведе до пълната характеристика на тази интересна форма в литературния живот през Възраждането.

Бележки към биографията на Д. Войников

Пейо Димитров

Отношението на Д. Войников към национално-революционното движение е въпрос, засяган бегло и решаван неведнъж едностранчиво. Откога датира връзката на Войников с революционните среди и защо впоследствие той се отдалечава от тях, са въпроси, поставяни досега мимоходом. Неоспорим е фактът, че до появата на Каравеловия в. „Свобода" в. „Дунавска зора" е най-дръзката трибуна на революционната емиграция. Сведенията за зрелия и продуктивен период в живота на Войников страдат от непълноти. Още в Шумен, през 1860 г. той публикува диалога с дългото заглавие „Разговор между трима ученика Мирча, Стояна и Недя, дяда Дима Мирчев баща, даскал Цоня и Бояна школски епитроп"[1], в който разобличава политиката на гръцките владици. Около това време навярно у него узрява и идеята за политическа борба и освобождение. Ил. Блъсков разказва за патриотичното въодушевление, обхванало българската младеж след появата на „Предвестник Горскаго пътника", т.е. около 1857 г.[2] Двадесет и тригодишният тогава Д. Войников ще да е бил от първите, които са споделяли поетическия призив за борба и са ридаели над камъните на преславските и търновските рушевини. Елегичният тон на Чинтуловото „Възпоменание" (пълният му текст е запазен само в архива на Войников[3]) и „Отлъчие . . . " на Раковски са будели силни патриотични чувства сред младите. Пресният спомен за Кримската война ги е изпълвал с вяра в скорошното избавление от игото. Н. Геров, Д. Чинтулов, П. Р. Славейков, Г. С. Раковски пишат горещи патриотични стихове, плеада ентусиасти се занимават със записване на народни песни, издирване на старини и исторически изследвания. Историческият романтизъм е бил модерно, актуално духовно движение, покорило сърцата на младата образована интелигенция. Решаващото му значение за оформяне на мирогледа на новото поколение се наблюдава във възгледите на израстващите млади писатели — В. Друмев, Д. Войников, Ил. Блъсков, Р. Жинзифов, К. Миладинов, Н. Козлев и др. Заживял с вълненията на съвременните проблеми, през 1859 г. Войников печата своята статия-писмо „За любовта към отечеството и към своят народ"[4], а година-две по-късно пише „Привременни спеви"[5] — алегорична поема за балканския лев, символ на съд-

[1] Български книжици, 21 ноем. 1860, с. 193.

[2] И. Блъсков. Спомени от ученическия , учителския и писателския ми живот, С., 1907, с. 166.

[3] Окр. музей гр. Шумен, архив „Д. Войников", ръкописни тетрадки.

[4] Български книжици, кн. 13, 23.II.1859, с. 75.

[5] Окр. музей гр. Шумен, архив „Д. Войников", ръкописни тетрадки.

бата на българина. В поемата са въведени образите-символи на Балкана, сокола, гарваните, лъва и въпреки художествената си неиздържаност тя е свидетелство за идейното верую на младия автор. По същото време той започва да пише и „Кратка българска история“ по авторитетни научни източници.[6] В предисловието се срещат изрази като: „ . . . не ще ли бъде срам за един българин да не познава историята на ония, на които носи името и с него иска да си присвоява някои права, що може да принадлежат само на това име?“ Засегнатите „права“ трудно бихме могли да отнесем към просветно-църковните, те подсещат за териториално-политическите искания на възраждащата се нация и не съвсем невинно присъствуват в предговор на книга, предназначена за училищата.

В родния си град, по спомени на Ил. Блъсков[7] и А. А. Стоянов,[8] Д. Войников произнася и множество слова. В тях винаги присъствува умело поднесена национална пропаганда. Ораторът „откровено оплаква съдбата на покрусания и поробощения ни народ, . . . напомня с исторически дати за славата и могъществото на България“[9]. На тази страна от неговата биография не е обръщано внимание. Блестящото слово на Д. Войников, произнесено на празника на славянските просветители в 1861 г., не се споменава при проследяването на жизнения му път. Пламенните думи „Такива ли трябва да бъдат потомците на Симеона? Земята, която покрива прахът на толкова наши славни подвижници, тая земя, която те са откупили със собствената си кръв, вика, вика против нас неблагодарните, които недостойно я тъпчем!“, произнесени от амвона на църква в град-крепост на ислямизма, са се равнявали на самопрочитане на присъда.[10] Горещата проповед на Д. Войников не свидетелствува за просветителски възгледи. Няколко години по-късно същите идеи оживяват отново изпод перото на 34-годишния публицист и редактор по страниците на в. „Дунавска зора“, адресирани вече към целия народ. Неговите речи, произнасяни по-късно и в Браила, представляват интересна страница в биографията му. Те не са издирени и събрани. През 60-те години словата са обикната форма за израз, но при Войников те намират завършения си вид — национално-революционната насока, която съвпада с голямата публицистична задача на епохата.

Младият Войников израства още в Шумен като пламенен патриот-деец за църковни правдини, историк, поет, оратор, общественик, не за мащабите на отделен град. И конфликтът не закъснява.

Причината за емигрирането му се обяснява „като конфликт между прогресивния учител и шуменски чорбаджия“[11]. Племенникът му А. А. Стоянов в късно записани спомени твърди, че Войников емигрира, за да не бъде „подозрян и преследван от турското правителство и за да предварди злото“[12]. И трябва да му се отдаде право. Както мнозина по онова време, застрашен от преследване, той се прощава с близките си и тръгва за обетованата земя Влашко.

В свободна Румъния се откриват възможности за широка нецензурирана дейност и младият Войников е лелеел мечти да разгърне способностите си. В Браила, където отново става учител, Войников не се ограничава в рамките

---

[6] Д. Войников. Кратка българска история. Виена, 1862.

[7] И. Блъсксв. Материали по историята на нашето Възраждане. Шумен, 1907, с. 202.

[8] А. Стоянов. Биографски сведения, с. 4, вж. арх. „Д. Войников“, Шумен.

[9] И. Блъсков. Материали . . . , с. 179.

[10] И. Блъсков. Спомени . . . , с. 163.

[11] Н. Драгова. Добри Войников. С., 1970, дис. деп., Унив. библ., с. 44.

[12] А. Стоянов. Биографски сведения. Чит. „Д. Войников“, Шумен, ръкоп. архив.

на училищната програма. Още същата година (1864) той издава в печатницата на Х. Ваклидов „Чорбаджията“ и се насочва към поприще писател-драматург. През 1865 г. Войников основава театрално дружество, а в следващата година на 29.I.1866 г. представя драмата „Стоян войвода“. По преценка на съвременници „Стоян войвода“ заедно с последвалите драматически творби „създава епоха на едно политическо Възраждане“[13]. Няма да разглеждам споровете за авторството на „Стоян войвода“ — без съмнение режисьорът и постановчикът Войников, познат вече като драматичен писател, е имал амбицията да постави своя творба, на която сюжетът е заимствуван от собствената му „Кратка българска история“. С драмите си авторът заговорва на масите за национални борби, върхове и неуспехи в историческата съдба на българите, без да пренебрегва настоящето. Зрителите са възприемали драмите му като съвременно звучащи произведения.

Името на Войников е включено в първопроекта за ЦК на ТЦБК, чиято цел е „да приготви българските духове за едно общо въстание“[14]. Със създаването на ТЦБК започва нова страница в революционното движение. Д. Войников формира окончателно революционните си възгледи в атмосфера на подем и кипеж. В писмо от 1868 г. за четите той пише: „Какъв бунт ще бъде той без никакво приготовление.“[15] На четите се отрежда задачата да будят духовете. Привърженик на новата тактика и новите идеи, той разгръща способностите си за претворяването им в дело. Писател, публицист, редактор, Войников е между най-бележитите фигури в петилетието 1866—1871 г. Драматургичното му творчество е епоха в политическото ни Възраждане, публицистиката му буди духовете, той е идеолог и възпитател на масите, и не на последно място — организатор.

През юни 1866 г., преди още да е получил устава, т.е. „фатурите на тукашното дружество“,[16] той основава подразделение на ТЦБК в Браила, а през септември осведомява за нарастването на комитета с „повече ортачи“[17]. Каква дейност е развивал браилският клон освен познатата форма да набира членове и да ги разпределя в отделения, не се знае, но може да се твърди, че не се е ограничил само с набиране на членове. Във в. „Македония“ е отпечатано писмо, в което се говори, че през зимата на 1866/1867 г. Войников и други лица искали „да убиват богатите“[18], защото не давали пари за вестник. Писмото очевидно е реакция срещу конкретни акции — търсене на средства за революционна пропаганда, една от задачите на ТЦБК. Редакторът на вестника П. Р. Славейков публикува опровержение, което оневинява Войников. Несъмнено зимата на 1866/1867 г. е минала за Войников в кипяща дейност. Той е бил председател и организатор на браилския комитет, както се вижда от писмата на Ив. Касабов. През Браила е осъществен и каналът за нелегална връзка с цариградските българи.[19] Анонимен куриер в писмо до букурещкия център на ТЦБК говори за невъзможността си да продължи своята работа за в бъдеще. Писмото е от 18.V.1867 г.[20], а куриерът е Христо Сариев Гълъб войвода, бюфетчик на френския параход по линията Браила—Цариград. Той внася в двореца на султан Абдул Азиз знаменития Мемоар през май 1867 г.[21] За отговор от Букурещ Сариев оставя адреса на

[13] НБКМ — БИА, ф. 4, а.е. 33. л. 52. К. Тулешков — записки.
[14] НБКМ — БИА, ф. 154, а.е. 4, л. 3. Проект за ЦК на БТЦК.
[15] Окр. музей гр. Шумен, арх. Възраждане, № 1866, писмо до В. Пенчев.
[16] НБКМ — БИА, ф. 154, а.е. 4, л. 27, писмо на Д. Войников до И. Касабов.
[17] Пак там, л. 32 а, писмо на Д. Войников до И. Касабов.
[18] Македония, бр. 46, 14. окт. 1867.
[19] С. Заимов. Миналото. Етюди върху Записките на З. Стоянов. С., 1895, с. 56.
[20] НБКМ — БИА, ф. 5, а.е. 3, л. 19—22.
[21] С. Заимов. Цит. съч., с. 56.

Н. Балкански в Браила, служещ за поща на в. „Дунавска зора“, а навярно и на комитета. От писмото се вижда, че Сариев е в контакт с българското отделение, следователно и каналът е дело на браилчани. В такъв случай една от най-шумните акции на ТЦБК — връчването на знаменития Мемоар, се осъществява от Браилския комитет, ръководен от Д. Войников.

В същата 1867 г. през лятото, вдъхновени от Раковски, започват и няколко крупни акции за преминаване на чети. По спомени на М. Греков „през лятото на 1867 г. революционното движение бе привлякло Никола Войводов във Влашко, в град Браила, гдето той вземаше живо участие в борбите, които се водеха в българската община на тоя град“[22]. Обезверени от бездействието на ТЦБК в Букурещ, безверие, изразено в писмото на Хр. Сариев („вашият комитет, когото неуки си дръзнуват да нарекът лъжовний комитет“[23], браилчани решават да подкрепят белградските дейци, които набирали четници за преминаване в България, като организират чета под ръководството на Н. Войводов. Предварителният замисъл четата да бъде формирана от „румънски“ българи и да замине за Сърбия се изяснява от думите на Н. Войводов: „заминаваме за паланката Радуевац в Сърбия, а после ще се съединим с четите на дядо Иван Кулин и Йеремия, подир което ще нагазим бащината си земя“[24]. Д. Войников и Н. Войводов са съученици от колежа Бебек. Когато след първите пиеси на Войников се явяват отрицатели на театъра, Войводов помества в пресата отзив-защита за Войников.[25] След убийството на Войводов на парахода „Германия“ в Браила се устройва помен в памет на загиналите, на който Войников произнася слово.[26] Впоследствие в. „Дунавска зора“ често напомня за смъртта му, а според някои запазени данни Войников написал пиеса за Войводов, Д. Великсин я превел и тя се играела на румънска сцена.[27]

Есента на 1867 г. се осъществяват едногодишните старания на Д. Войников да издава вестник, да бъде трибун и идеолог на освободителното движение. От подзаглавието „Вестник за волните българи“ и от писмата му[28] се вижда, че вестникът не е орган на ТЦБК, а е адресиран до всички емигранти. Задачата на вестника е формулирана в уводната статия на първия брой: да бъде „език на болките и страданията на угнетения ни народ“[29]. И през цялото си съществуване в. „Дунавска зора“ се придържа неотстъпно към своята програма. В писмо от 23.IV.1868 г. племенникът на Войников Василаки Пенчев пита вуйчо си „дали отива с четите в Балкана“[30]. Войников отговаря, че стои встрани от споровете, понеже няма окончателно решение за бъдещите чети, но писмото е писано рано и не би трябвало да се разбира като невмешателство в подготовката на четите. В следващите дни, 25 и 26 април, Хаджи Димитър получава от Ив. Грудов пари за оръжие,[31] а на 28 април Стефан Караджа пише до Браила, че все още не може „положително“ нищо да каже.[32] Едва след тези дати започва усилената подготовка по преминаването на четите. Стефан Караджа участвува в четата на Хаджи Ди-

---

[22] М. Греков. Спомени. — ЦДИА, ф. 250, оп. 1, а.е. 28, с. 21.
[23] НБКМ — БИА, ф. 5. а.е. 3, л. 19—22.
[24] М. Греков. Спомени . . . , с. 33.
[25] Н. Войводов. За театъра. — Турция, бр. 8, 14 март 1866.
[26] НБКМ — БИА, II, В, 10 009.
[27] С. Каракостов. Съвременен и днес. — Нар. култура, бр. 47 от 1973, с. 4.
[28] НБКМ — БИА, ф. 154, а.е. 5, л. 3; ф. 116, а.е. 6, л. 14.
[29] Програма. — Дунавска зора, бр. 1, 13 ноем. 1867.
[30] Окр. музей гр. Шумен, арх. Възраждане, № 1866, писмо до В. Пенчев.
[31] НБКМ — БИА, ф. 116, а.е. 3, л. 44, разписка от Х. Димитър за получени пари.
[32] НБКМ — БИА, II, А, 8654, писмо на Ст. Караджа до Г. Найденов.

митър с около 50 свои четници, набрани в Браила.[33] Какво е било отношението на Д. Войников към тази браилска подчета и дали той като ръководител на местния комитет е сътрудничил на войводата? Мемоарите на Филип Тотю подкрепят предположението за участие на Войников в подготовката на четите. Едновременно с Х. Димитър и С. Караджа е трябвало да премине и четата на Филип Тотю, за която съобщава и в. „Македония“[34]. По думите на войводата той я подготвял сам, без друг да го подпомага. Х. Димитър е бил подкрепен от „Българско общество“ и е бил в пряка връзка с Д. Ценович. Филип Тотю отрича такава връзка, но както сам пише след осуетяването на неговото преминаване, докато се криел от румънските власти и не знаел какво да предприеме, „на третия ден дойде г-н Войников“ в Букурещ.[35] Очевидно Войников е заемал определено място в движението и е бил в течение на събитията. След като го снабдява с дрехи и пари, Войников го изпраща в Сърбия, за да се опита там да премине в помощ на Хаджи Димитър. На прощаване Войников му говори, че „свободата се постига с пари и кръвопролитие“ и му поръчва след пристигането си да го уведоми веднага за извършеното. През септември 1868 г. Д. Войников и Д. Ценович са в най-дружески отношения и чрез Ценович Войников праща материали за в „Народност“. Близостта им ще да е резултат на близко сътрудничество и по време на преминаване на четите.

Дали след разгрома на Х. Димитровата чета Войников се оттегля от революционното движение? Някои податки насочват към предположението, че Войников не се е отдалечил от революционните дела и инициативи. Той става член на „Българското общество“, от това време са писмата му до Д. Ценович, а и след разпадането на „Българското общество“, през първите месеци на 1869 г. продължава революционно-публицистичната си дейност. През март същата година той записва разказа на Х. Македонски за съдбата на Х. Димитровата чета.[36]

В показанията си пред турския съд Димитър Общи твърди: „ . . . от Белградския български комитет ми бяха дали писмо до Българския комитет в Браила. Занесох го в Браила и го предадох на председателя на браилския български комитет Войников. В занесеното от мене писмо беше писано: „Изпратете го на отсрещния, за да му служи, ако е съгласен.“ Попитаха ме: „От отсрещния комитет искат хора, би ли отишъл там?“ И аз приех. Не минах веднага.“[37] Общи отбелязва, че отишъл в Браила „към 1870 г.“[38], а оттам бил пратен при Данаил Попов в Турну Мъгуреле. Но той заминава за Турну Мъгуреле едва през май 1871 г., а зимата 1870/1871 г. пребивава в стопанството на Н. Балкански в Браила.[39] В свое писмо от 12.IX.1869 г. до П. Хитов Общи пише, че още тогава търсил Войников, но „г. Войников и още двама с него, не им знам името, отишли в Златна Прага да видят, на Скупщина да се появят като български старейшини, да видят ще ли спечели България едно право . . . “[40] От в. „Дунавска зора“ знаем, че В. Стоянов и Д. Войников заминали за празненствата, посветени на Ян Хус,[41] а какво е било „правото“, за което са молили чешката Скупщина, не се знае. В следващото си писмо от 18.IX.1869 г. Общи съобщава на П. Хитов, че „сичките

[33] НБКМ—БИ, ф. 98, а.е. 8617а, с. 89, спомени на Филип Тотю.
[34] Македония, бр. 23, 4 май 1868.
[35] НБКМ — БИА, ф. 98, а.е. 8617 а, с. 87, 98.
[36] Записки на Хр. Македонски. С., 1973, с. 145.
[37] С. Каракостов. Левски в спомените на съвременниците си. С., 1973, с. 395.
[38] Пак там, с. 394.
[39] И. Унджиев. Васил Левски. Биография. С., 1967, с. 227.
[40] НБКМ — БИА, оп. II, а.е. 8340, писмо на Д. Общи до П. Хитов.
[41] Дунавска зора, бр. 38, 25 авг. 1869.

търговци" молят войводата да дойде в Браила, „защото тука работата неможи да стане".[42] „Търговци" е псевдонима на революционерите в града още от 1866 г. За да викат авторитетния войвода, касаело се е за замислено от браилската организация революционно дело. Неин ръководител и сега е Войников, него търси Д. Общи, него той посочва и пред турския съд. Писмата на Общи и показанията му пред съда говорят, че и през 1869 г. и до началото на 1871 г. Войников е бил председател на комитета в Браила, организатор и ръководител на революционната борба. През лятото на 1871 г. Д. Войников се премества в Гюргево и следите на революционната му дейност се губят. Писмата и показанията на Д. Общи са последни известия за участието му в революционното дело. От 1866 до началото на 1871 г., в продължение на пет години, Войников е тясно свързан с революционното движение.

Д. Войников е разбирал дълбоко необходимостта от революционно възпитание на масите. В около половината от броевете на „Дунавска зора" той печата историко-публицистичния очерк „Черти от военен дух у съвременните българи", който запознава читателите с българските съпротивителни движения през турското робство. В колоните на вестника Войников се отзовава на всяко събитие, свързано с освободителното движение. Пропагандата за Войников е широко поле за революционно въздействие и той използува пълно нейните възможности — от позива и възванието до стиховете и драмите. Но само пропагандните средства Войников смята за недостатъчни. Мемоарът на ТЦБК той оценява като „демонстрация, в която се показаха стремления към политически живот"[43]. За свободата според него са нужни „пари и кръвопролитие"[44], под тази мисъл биха се подписали без изключение революционерите от Раковски до Бенковски. Войников подпомага организирането на чети, убеден, че бойният дух на народа се ражда в сраженията. „Нужно е и много нужно тяхното отиване (б.а. — на четите), но да отидат хора, които са опитни по балканските работи, можещи да се бият и да се запазват."[45] Във възможностите им да вдигнат въстание Войников не вярва, съмнява се, както сам пише, в „доброто следствие на бунтът, когото могат да направят четите от само себе си". По тази причина той е против да минават войводи „секий за себе си". Въстанието според него не трябва да избухне спонтанно, а да има ръководител, съвет, да се координират действията и да пламне от едно огнище, а когато „напредне работата", както пише до племенника си, „тогаз и ти ще отидеш, и аз не ще остана", ще се включат всички и то ще прерасне във всенародно въстание. За да настъпи часът на всеобщото въстание, нужно е „приготовление" и той се включва в предварителната подготовка, като отдава заслужена почит на делото на Раковски.[46]

Като публицист Войников е един от най-видните апологети на смесената организационно-четническа тактика. Той неведнъж изразява радостта си, загдето „бунтът в България взема чисто народен характер, без никакво вънкашно намесвание"[47]. Същото становище той защищава и през 1869 г., наричайки в. „Народност" „двуглава газета"[48] — с една българска и една румънска глава по повод прорумънската ориентация на И. Касабов. В предаността си към революционното дело, в отстояването на възгледа за бъл-

[42] НБКМ — БИА, оп. II, а.е. 8431, писмо на Д. Общи до П. Хитов.
[43] Дунавска зора, бр. 8, 1 ян. 1868.
[44] НБКМ — БИА, ф. 98, а.е. 8617, с. 98, спомени на Филип Тотю.
[45] Окр. музей гр. Шумен, арх. Възраждане, № 1866, писмо до В. Пенчев.
[46] Д. Войников. Паметник на покойния Г. С. Раковски. — Дунавска зора, бр. 41, 5 окт. 1868.
[47] Д. Войников. Народното въстание в Стара планина. — Дунавска зора, бр. 40, 26 авг. 1868.
[48] Дунавска зора, бр. 18, 12 март 1869.

гарското движение без външна намеса, публицистът Войников е предходник на Каравелов и Ботев. Неслучайно Каравелов, след като пристига в Румъния, публикува първата си статия в неговия вестник. Войников подкрепя църковната борба, воюва против проекта на Митхад паша за смесени българо-турски училища, обявява се против „комитета" на старите и взема принципно правилна позиция по отношение на Книжовното дружество. Все още недостатъчно добре е проучена неговата публицистика и мястото ѝ в цялостния живот на българската емиграция.

Във в. „Дума на българските емигранти" през 1871 г. Ботев пише: „Народност" и „Дунавска зора" умряха и погребаха се в самите си идеи."[49] Той точно определя случилото се: те умират във виждането си за тактиката, подготовката и избухването на революционния бунт. Причината за отдалечаването на Войников от революционното движение е появата на нови дейци с други революционни възгледи, критерии, тактика. Преживявайки дълбока лична драма, Д. Войников, по думите на Ил. Блъсков, изпитва и една голяма радост — той „има честта да види в редовете на българските апостоли свои ученици"[50].

През 60-те години на XIX в. Д. Войников е видна фигура на революционната емиграция. Крахът на тактико-идеологическите му схващания отразява кризата на едно значително идейно течение през 60-те години на XIX в. Преживели в младостта си живителния повей на историческия романтизъм, той и неговото поколение придвижват осезаемо напред обществената мисъл.

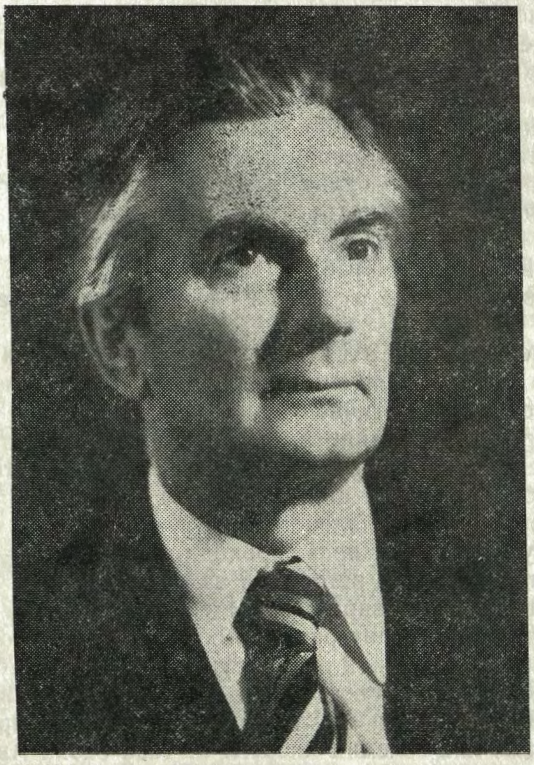
---

[49] Хр. Ботев. Наместо програма. — Дума, бр. 1, 10 юни 1871.
[50] И. Блъсков. Материали . . . , с. 179.

Андрей Николаевич Робинсон

(По повод неговата 65-годишнина)

Сред литературоведите на нашето време Андрей Николаевич Робинсон заема особено място. В неговите научни трудове откриваме едно наистина твърде рядко съчетание на качествата на две различни, в известен смисъл

противоположни категории учени, наричани „концептуалисти" (с подчертана склонност към теоретичните обобщения) и „фактолози" (с ясно изразени предпочитания към конкретните проучвания), които често пъти се отнасят с недостатъчно уважение едни към други и дори с недостатъчна толерантност.

В продължение на повече от три десетилетия той работи всеотдайно и упорито в една от най-интересните и актуални области на съвременното литературознание — типологическото изследване на литературните явления — като неизменно съчетава проникновения теоретичен анализ с непосредственото текстологическо изучаване на ръкописите, със задълбоченото проучване на конкретната литературна действителност. Резултатите от този подход са налице — приносите на А. Н. Робинсон отдавна са получили заслужено признание, неговите публикации се следят с интерес от специалистите не само в Съветския съюз, но и далеко зад неговите предели.

А. Н. Робинсон принадлежи към онова поколение съветски учени, което израсна в годините непосредствено след Втората световна война. Роден на 26 юли (8 август) 1917 г. в Екатеринодар (днес Краснодар), той завършва Московския университет през 1942 г. Още по време на следването у него се офомят сериозни научни интереси, но войната попречва на естественото им разрвитие. В този момент патриотичният дълг стои над всичко и младият човек се отправя да защити с оръжие в ръка своята родина. След завръщането си от фронта той постъпва в Московския университет като аспирант по стара руска литература при видния съветски литературен историк Н. К. Гудзий. По-късно, след завършването на аспирантурата, той преминава в Института за световна литература „Максим Горки", където от 1955 г. работи като старши научен сътрудник. През 1963 г. А. Н. Робинсон защищава докторската си дисертация на тема „Жизнеописания Аввакума и Епифания. Исследование и тексты". От 1969 г. той става ръководител на Групата по стара руска литература в Института за световна литература „Максим Горки", обединяваща фактически всички московски литературоведи-медиевисти. На тази длъжност, която продължава да заема и сега, А. Н. Робинсон се проявява като талантлив ръководител и организатор на научния живот — под негова редакция през последните десетина години излязоха редица ценни колективни изследвания. Същевременно в продължение на четвърт век той работи активно в Международния славистичен комитет и в Съветския комитет на славистите: от 1956 до 1960 г. е секретар на Международния комитет на славистите, а от 1976 г. досега — негов заместник-председател.

Забележително е, че още в първите научни трудове на А. Н. Робинсон, публикувани през втората половина на 40-те години — изследванията му, посветени на известната „Поетична повест за превземането на Азов", — откриваме плодотворното съчетание на обобщаващото теоретично мислене и стремежа към изчерпателното проучване на фактическия материал. Още тук се проявява способността на учения да открива и обяснява типологическата близост между литературните явления; още тук се оформя трайният му интерес към литературния живот през „преходния" XVII в. — един извънредно интересен и богат период в историята на старата руска литература. По-късно, в поредицата от изследвания, посветени на живота и творчеството на протопоп Авакум и неговото литературно обкръжение и особено в монографията си „Борьба идей в русской литературе XVII века" (М., 1974. 408 с.), А. Н. Робинсон успява чрез съпоставително-противопоставителния анализ да очертае релефно картината на литературния живот през XVII в.: от една страна, виждаме най-големия писател от тази епоха Авакум и неговите последователи Епифаний, Фьодор, Лазар, Аврамий и др. (всички с демократичен произход), а, от друга — неговите идейни противници от придворните кръгове Симеон Полоцки, Силвестър Медведев, Карион Истомин и др. Със средствата на типологическия анализ убедително е показана най-характерната особеност на преходния XVII в. в историята на руската литература

и култура — острата идейна борба между две групи писатели, между две противоположни литературни явления.

Типологическият подход към литературните явления се оказа особено резултатен и при анализа, който А. Н. Робинсон направи на произведенията от най-стария период в развитието на руската литература. Специално трябва да бъде отбелязана извънредно ценната му студия „Литература Киевской Руси среди европейских средневековых литератур (типология, оригинальность, метод)“ (в сб. „Славянские литературы. VI международный съезд славистов“, М., 1968, 49—116), която е построена върху основата на сравнително-социологическия анализ на раннофеодалните общества от Източна и Западна Европа. В поредица от изследвания, посветени на типологическото изучаване на епоса от този период, А. Н. Робинсон показа бележитото „Слово о полку Игореве“ в нова светлина — като паметник, възникнал в резултат на съприкосновението между Изтока и Запада, между литературата и фолклора, между руската култура и половецката култура. Тези изследвания образуват сърцевината на последната му книга „Литература древней Руси в литературном процессе Средневековья. XI—XIII вв. Очерки литературно-исторической типологии“ (М., 1980. 336 с.), която е ново убедително доказателство за необикновената плодотворност и перспективност на типологическото изучаване на литературните явления — особено в онази широта и дълбочина, в която съумява да го осъществи А. Н. Робинсон.

Специално внимание заслужават и няколкото работи на А. Н. Робинсон, в които са изложени неговите теоретични възгледи за същността на типологичното изследване на литературния живот през средновековието: „Учение о формации как основа литературно-исторической типологии Средневековья“. — В: Современные проблемы литературоведения и языкознания. К 70-летию со дня рождения акад. М. Б. Храпченко. М., 1974, 211—226; „Задачи литературно-исторической типологии при изучении древнейшей русской литературы (факторы литературной однотипности и разнотипности)“. — В: Пути изучения древнерусской литературы и письменности. Л., 1970, 19—30; „Место и значение древнерусской литературы в литературном процессе Средневековья (к постановке проблемы)“. — Известия АН СССР, Сер. лит. и языка, 1968, т. 27, вып. 4, 301—313). С редица свои постановки тези статии са интересни и за специалистите, които работят в областта на новите литератури.

Изследванията на А. Н. Робинсон върху средновековната руска литература привличат с основание вниманието на специалистите, които се занимават с историята на старата българска литература — не само защото в тези изследвания често се използуват отделни примери от старата българска литература, но и защото те имат важно методологическо значение като панорама на литературния живот през Средновековието. На фона на тази многоцветна и релефна панорама на процесите и явленията в една родствена по съдържание и форма славянска литература ние можем да видим в нова светлина литературния процес в България. Но особено важни за нас са онези изследвания на А. Н. Робинсон, при които във фокуса на неговото внимание попадат две крупни фигури от българския литературен и обществен живот от епохата на Възраждането — Паисий Хилендарски и Софроний Врачански.

В забележителното си монографично изследване „История славянского возрождения и Паисий Хилендарский (вопросы литературно-исторической типологии)“, издадено като отделна книга (М., 1963. 144 с.), във връзка с V международен славистичен конгрес, А. Н. Робинсон разглежда Паисиевата „История славеноболгарская“ на фона на аналогични историо-

графски съчинения в останалите славянски литератури — главно в руската, украинската и сръбската. Като се интересува преди всичко от това, което сближава историографите от славянските страни през епохата на Възраждането, той анализира техните възгледи за историята, за своите народи, за самите себе си. Осветлени са детайлно четири основни проблема: историографът и обществото, историографът и читателят, историографът и историографията, историографът и историята. При този подход става ясно, че Паисиевата история не е случайно и изолирано явление, а резултат на определени закономерности, които действуват и в останалите славянски страни. Същевременно обаче Паисий се откроява сред останалите славянски историографи, извисява се над тях като едно от големите явления на епохата. Резултатът от типологическото изследване на А. Н. Робинсон в този случай е двоен: от една страна, то ни позволява да осмислим делото на Паисий като част от един общославянски и общоевропейски процес и по такъв начин да свържем културното развитие на българския народ със световното културно развитие, а, от друга — на този широк фон да видим типично българското и неповторимото у Паисий, неговата национална самобитност и оригиналност, неговото величие.

Както вече беше изтъкнато, А. Н. Робинсон не принадлежи към категорията на онези учени, които, надарени със способността да обобщават, съзнателно стоят на определена дистанция от фактите, предпочитайки да се опират на резултатите от съществуващите конкретни проучвания. Той притежава удивителната способност да променя разстоянието спрямо обекта на изследване: често пъти, за да види явленията в широк план, се отдалечава като че ли на километри от тях, друг път, когато го интересуват определени елементи, се приближава плътно до изследвания обект, а понякога, когато за него е особено важен някакъв детайл, умело си служи с микроскопа. В това отношение в книгата му „Историография славянского возрождения и Паисий Хилендарский (вопросы литературно-исторической типологии)“ могат да бъдат посочени много интересни примери. Един такъв, особено важен за изследователя детайл в случая е първият предговор към „История славеноболгарская“, където са изложени основните възгледи за мястото и ролята на историята в обществения живот. Както е известно, този предговор не е съчинен от Паисий, а е заимствуван от един от неговите основни извори „Деяния церковная и гражданская“ на Цезар Бароний. Първоначално се смяташе, че той е написан от самия Бароний, по-късно беше изказано мнение, че е дело на редактора на руското издание на неговия труд, а неотдавна се установи, че принадлежи на перото на П. Скарга, преводач на Бароний от латински на полски език. А. Н. Робинсон обаче не прие безкритично последното мнение, а доказа, че този предговор е дело на двама автори: първата му част, съдържаща разсъждения за ползата от историята, е написана от П. Скарга и дообработена при превода на руски език, а втората част е написана от руския редактор и съдържа рязка критика на издаваното съчинение. „Без учета этого обстоятельства нельзя правильно оценить отношения Паисия к своему источнику“ — заключава изследователят.

А. Н. Робинсон не прие безкритично заключенията на предходните изследователи и по един толкова важен въпрос, какъвто е въпросът за идеологията на Паисий Хилендарски. Той убедително показа, че оценката на Н. С. Державин за Паисий като идеолог на формиращата се национална буржоазия е резултат на вулгарно-социологически подход и не се основава на реалната историческа действителност и на реалното съдържание на Паисиевата история. Като не се съгласява и със становищата на някои видни наши историци относно идеологията на Паисий, А. Н. Робинсон подчертава, че

Паисиевият призив за национално пробуждане няма социално ограничен характер, че Паисий не е мислил в социално-политически категории, че той развива своите идеали в общонародно (общонационално), а не в социално-корпоративно направление. „Поэтому — заключава Робинсон — едва ли могут быть исторически обоснованными предложения о том, что Паисий выступал в качестве идеолога какого-либо одного класса (крестьянства или буржуазии), осознавшего свои интересы (в отличие от интересов другого класса), и что он сочинил свою „Историю“ для борьбы за эти интересы. Такое условное и модернизированное социологическое построение не соответствовало бы реальной социально-исторической обстановке, окружавшей Паисия, его общественному положению и духовному облику, а главное — содержанию его „Истории“.“

Много са приносните моменти в изследването на А. Н. Робинсон, много са верните наблюдения и обобщения за Паисий Хилендарски и за неговата епоха. Тук, разбира се, не е възможно те да бъдат дори съвсем накратко отбелязани. В една или друга степен това беше направено в рецензиите на такива авторитетни изследователи на Паисиевото дело като Б. Ст. Ангелов и В. Велчев. Това, което е особено важно в случая, е, че изследването на А. Н. Робинсон „Историография славянского возрождения и Паисий Хилендардский“ сложи началото на принципно нов подход към делото на основоположника на Българското възраждане, вля се като силна свежа струя в съвременното паисиеведение.

Същият подход бе приложен по-късно и по отношение на друго важно произведение на българската възрожденска литература — автобиографията на Софроний Врачански. Във великолепно подготвеното издание „Софроний Врачанский. Жизнеописание“ (Л., 1976. 148 с.), дело на Н. М. Дилевски и А. Н. Робинсон, включено в известната поредица „Литературные памятники“, е поместена ценната студия на А. Н. Робинсон и Н. М. Дилевски „Софроний Врачанский и его жизнеописание“. В тази студия, състояща се от шест части, авторите осветляват обществено-политическата действителност в българските земи през XVIII в., жизнения път на Софроний, въпросите, свързани с възникването и съдбата на неговата автобиография. Особено интересна е петата част на студията, където „Житие и страдания грешнаго Софрония“ е разгледано на фона на славянското и общоевропейското литературно развитие. Типологическият подход в този случай позволява да се разкрият качествените изменения в българската литература през втората половина на XVIII и в началото на XIX в. Анализирайки извършващата се през този период трансформация на традиционните средновековни жанрове, А. Н. Робинсон (студията е подписана от двамата автори, но по всичко личи, че тази част е именно негово дело) разкрива прехода от летописната традиция към историографията и от агиографията — към автобиографията. Тук отново срещаме познатата от другите негови изследвания широта на погледа в съчетание с дълбочината на анализа. Особено показателен е заключителният пасаж на тази част от студията, където в синтезиран вид са изложени основните резултати от типологическото проучване: „Два новых жанра переходного периода, занимавших заметное место в общем литературном процессе, историография и автобиография, выступали перед своей современностью в качестве публицистически-воспитательной истории народа (историография) и истории человека (автобиография), имели глубокие литературные корни в прошлом и, постепенно видоизменяясь, создавали определенные перспективы для развития в будущем. Представляется в высшей степени закономерным, социально значительным и литературно оправданным тот факт, что на заре болгарского национального Возрождения один за дру-

гим, в непосредственной преемственности, стояли крупнейшие представители обоих этих жанров, а именно болгарской историографии и болгарской автобиографии — Паисий Хилендарский и Софроний Врачанский. Эти писатели не только создали неоценимые сокровища для болгарской литературы и культуры, они не только отразили общеславянские тенденции литературного развития в переходной период, но именно вследствие объединения в своем творчестве национально своеобразных и европейских типовых идейно-эстетических явлений оба они вошли в пантеон европейской и мировой литературы."

Със своите изследвания върху творчеството на Паисий Хилендарски и Софроний Врачански А. Н. Робинсон оказа неоценима услуга на българското литературознание, на българистиката изобщо. Той съумя да разкрие делото на двамата значителни представители на Българското възраждане в нови измерения — като явления от европейски и световен мащаб, при това, без да ги лишава от националното им своеобразие, без да ги откъсва от националната почва. Тези изследвания са още едно красноречиво доказателство за плодотворността на типологическия подход към литературните явления.

От направения кратък преглед на научната дейност на А. Н. Робинсон става ясно, че пред нас е един учен, който ни респектира не толкова с многообразието на разработваната проблематика и с обема на своята продукция, колкото със значимостта на постигнатите резултати. За изминалите 35 години от своя научен живот той е публикувал около 200 работи, повечето от които имат трайно значение. Най-значителните приноси на А. Н. Робинсон са безспорно в областта на типологическите изследвания. Неговият богат опит в тази област заслужава да бъде внимателно проучен и използуван. Няма съмнение, че в методологическо отношение той ще се окаже извънредно полезен — не само за медиевистите, но и за всички специалисти, които работят в областта на сравнителното литературознание.

Моето детство*

(Из литературната анкета „Марий Ягодов)

— Другарю Ягодов, да сложим основата на разговорите си с един важен момент от биографията Ви — началото на Вашия жизнен път. Кога и откъде започва той?

— Искате да кажете кога и къде съм роден — нещо, което, ако е важно като събитие, то може да се отнесе само към моята личност, макар да съм убеден, че дори и за мен това не е кой знае от какво значение. Както и да е. Роден съм на 17 август 1912 г., според една телеграма, която ми изпрати покойният ми баща по случай моята 60-годишнина, в един и половина часа през нощта в село (тогава, а сега град) Долни Дъбник.

— Кратки, но изчерпателни биографични сведения. Пазите ли телеграмата?

— Ами, да; тя е един от документите, удостоверяващи, кой знае защо, появяването ми на тоя свят.

— Вашето гражданско име е Марин Петров Бочев, а псевдонимът Ви Марий Ягодов. Сам ли избрахте или някой Ви помогна при този избор? Имало ли е случай в живота, при който писателят Марий Ягодов да е изпитвал неудобство от своя двойник Марин Бочев?

— Не знам как звучи псевдонимът ми, знам само, че докато го намеря, доста се лутах. Бях още ученик в горните класове на педагогическата гимназия в Ловеч, когато реших да си търся ново име, тъй като, от една страна, не харесвах моето (виждате под влиянието на какви „изисквания“ за „изящество“ попада някой младеж особено ако реши да пише стихове, а аз тогава именно това вършех) и, от друга — много се боях от последиците на едно разкритие, при което всички мои съученици щяха да разберат, че между тях се намира един, одързостил се да навлиза в областта на духа, в която блестят имената само на избраници. Освен това търсех и някаква „конспиративност“, ако мога така да кажа, тъй като по онова време бях хванат в четене на литература, която се преследваше, та в последната година на гимназията поведението ми от „примерно“ беше свалено на „нула“.

И така под влиянието на римската история, в която срещнах името Марий, името на консула, водещ борба с друг един консул, Сула, за по-добра съдба на долните класи в римското общество и по-специално на селячеството, реших, че това име като близко до моето може да ми послужи; но какво да бъде презимето? Много обичах Яворов като поет, обичах и Ясенов, изобщо тези презимена, започващи със звука „я“, ме блазнеха вероятно с тайната надежда, че и аз, ако не по друго, поне с презимето си ще мога да се доближа до тях като творци: както се вижда, дейността на съзнанието ми през ония години не се е отличавала с липса на самонадеяност!

— Това е характерният белег на младостта.

— Да, какво да се прави, това е младостта. Тя след дълго търсене откри и презимето ми.

Да съм изпитвал неудобство от псевдонима си, не съм. Той обаче много години след употребата му ми донесе веднъж едно арестуване в село Лисичево, Пазарджишко, където през петдесетте години бях изпратен от Съюза на българските писатели да напиша очерци за загинали в борбата срещу фашизма лисичевчани. Пак по онова време с мен се получи една малко смехотворна ситуация, когато под влиянието на Борис Делчев, когото много уважавам и като критик, и като другар, след като повече от двайсет години под всичко, което публикувах, стоеше псевдонимът ми Марий Ягодов, трябваше да пусна първото издание на романа си „Горун призори" с името Марий Ягодов. Не е ли смешно, наистина?

— Смешно е, разбира се.

— Искате ли да Ви разкажа за арестуването ми в Лисичево?

— Да, да, разкажете.

— Това стана преди близо двайсет и пет-шест години. Тогава, както вече казах, бях изпратен от Съюза на писателите в това село, за да напиша очерци за загинали антифашисти. Пристигнах, представих се на кмета, дадох му личната си карта (тогава имаше лични карти, а не паспорти), дадох му и писмото, с което бях командирован, а той ми каза: „Можеш да работиш." На другата сутрин обаче, след като бях обиколил селото и вече бях си записал имената на някои лисичевчани, паднали в борбата за свобода, отидох в кръчмата да обядвам. Точно бях седнал и по едно време идва полският пазач и ме пита: „Ти ли си от София?" Отговарям: „Да, аз съм". „Ела, казва, че те вика кметът." Станах, отидох при тоя кмет. Питам го защо ме вика, а той: „Вижте какво, Вие ми се виждате малко съмнителен. Трябва да Ви задържа." „Защо?" — питам. „Ами, казва, в личната Ви карта пише Марин Петров Бочев, а тука, в това писмо, Марий Ягодов. Каква е тая работа?" Помъчих се да му обясня, че ние, писателите, по различни причини и съображения понякога измисляме имената си. Дадох му пример с Елин Пелин, Ран Босилек и с някои наши съвременници. Той обаче от тези неща нищо не разбираше и беше категоричен — арестува ме и ме остави в общината до сутринта, когато, придружен от полския пазач, трябваше да отида в Пазарджик, в околийското управление. Там началникът ме подложи също на разпит. Аз му обясних кой съм, откъде съм изпратен. Той излезе разсъдлив, умен и интелигентен човек. Каза ми да изляза за малко. В това време, когато разговаряхме с него, двама-трима души обикаляха, влизаха, излизаха, носеха някакви документи, седяха на една маса, разглеждаха ги. След десетина минути дойде при мене един от тези хора и ми се извини — грешка станала.

Дааа, а след няколко месеца в пресата се появи една информация за някаква конспиративна дейност на католически свещеници в Пловдивски окръг, един от които носеше името Мариян не знам кой си. Оттук, изглежда, се е родило подозрението към мене.

Друга подобна история с моя псевдоним се случи преди десетина години, може и повече, когато във в. „Народна култура" излезе една информация за посещението на другаря Тодор Живков в Сливен. В нея се известяваше, че нашият пръв партиен и държавен ръководител е пристигнал в този град, придружен от министъра на машиностроенето инж. Марий Ягодов.

— Журналистическо недоглеждане. Това е предал кореспондентът на вестника от Сливен.

— Какво е предал кореспондентът и как го е приела редакцията, не знам, но се получи един куриоз: както знаете, тогава министър на машиностроенето беше сегашният пръв заместник-министър на външните работи Марий Иванов. Ето какви неща са ставали с моя псевдоним.

— Весели . . .

— И малко неприятни, разбира се.

— От каква социална среда произхождате?

— Баща ми беше берберин, майка ми домакиня. От нея като зестра първоначално сме имали десетина декара земя, към която с труда си татко в продължение на дълги години беше прибавил още четиридесет или петдесет, не мога точно да кажа, и които семейството ни обработваше; така че може да се каже, че средата, от която произхождам, е занаятчийско-земеделска.

— Какви чувства се таят във Вас към родителите Ви?

— Мисля, че най-спонтанните чувства, които всеки човек изпитва и които никога не го напускат, са чувствата към родителите, разбира се, степенувани и категоризирани. Моите чувства към баща ми са по-резервирани — това мисля, че лежи и в природата на човешката клетка, наречена семейство, където отношенията баща—син, баща—дъщеря или майка—син, майка—дъщеря като стоят на по-различна основа, пораждат и по-различни чувства. И сега на тази възраст, макар че съм я загубил преди двадесет и една година, майка ни присъствува в мен понякога толкова силно, че не мога да разбера как съм понесъл загубата ѝ. За нея аз не бих могъл да кажа като Яворов: „Напразно, майко се боиш . . . /та мога ли забрави аз/ немилостивата оназ, /живот, която ми е дала?“ Не, не преувеличавам и не изпадам в родов екстаз, като изтъквам това, макар да знам поради какво трагично стечение на обстоятелствата Яворов е изрекъл тези думи; такива думи аз не бих могъл да си позволя независимо от това, че и в моя живот е имало моменти, в които ми е било криво защо съм роден.

— От какво се препитаваха родителите Ви?

— От занаята на баща ми и от земеделския си труд.

— Кои от най-добрите си човешки качества смятате, че дължите на тях?

— Както е известно, наследствеността, при която аз поставям на първо място духовните, а не физическите качества, се предава или от поколение на поколение, или през едно или две и тъй нататък поколения. Как е при мен, не мога да определя, но като имам пред вид факта, че аз приличам на майка си, мисля, че всичко е дошло по прекия път, т.е. от поколение в поколение. Ако това е така, а аз имам чувството, че е именно така, тогава мога да кажа, че това, което беше майка ми като човек, може да се отнесе и до мен, разбира се, модифицирано в по-малка или по-голяма степен и дошло като резултат на условията, при които съм растял и съм се развивал като човек и гражданин.

— Кои добродетели на родителите си цените най-високо?

— На баща ми трудолюбието, инициативността, природната му интелигентност и неприязънта към обществената несправедливост. В своя дюкян той получаваше, след монархо-фашисткия преврат от 1923 г., всички прогресивни вестници, помня някои, това бяха „Лъч“, „Ехо“, „Земеделска защита“ и още много други. Поради това и поради неговата не кой знае колко ярка, но все пак опозиционна дейност в края на двайсетте години, не мога да кажа точно коя, беше арестуван, откаран в Плевен, откъдето след нанесения му побой, беше получил паралитичен удар на лявата си буза.

Майка ми беше друг човек, с друга природна нагласа. Нея я вълнуваха преди всичко наличието на човешките добродетели у когото и да било; на

тях тя бе подчинила и самата себе си. Спомням си например такъв случай: един ден, в който валеше проливен дъжд, тя забеляза на улицата, край дома, непознато момиченце, облечено само по една скъсана рокличка, просто някакъв парцал, цялото мокро до кости, объркано, уплашено и незнаещо вече накъде да върви, за да се спасява от проливния дъжд. Веднага щом го забеляза, майка ми се наметна с някаква дреха, защото чадър нямахме (къде ти чадър по онова време), излезе и като газеше в уличната кал, взе момиченцето на ръце, донесе го в къщи, запали огъня в огнището на мутвака, сложи вода в ператника, после окъпа нещастното дете и го облече със сухи дрешки, предполагам сега, останали от времето преди втората ѝ бременност, когато, изглежда, се е била надявала на момиченце, обу го в чорапки, надяна на ходилата му едни мои цървулки и го задържа у дома, очаквайки вероятно, че все някой ще го потърси. Късно вечерта наистина дойдоха едни цигани-катунари, които си взеха детето. На другия ден обаче аз видях същото това дете, почти пак голо да шляпа из уличната кал: родителите му, изглежда, бяха продали мамините дрешки или пък ги бяха задържали, кой знае. Като ѝ казах какво съм видял, мама само се усмихна и рече: „Е, ама нали вчера спасих детето от студения дъжд!“ Сега всеки би могъл да каже: „Брей, голяма работа!“ Да, но нали при наличието на една такава човешка добродетел, каквато майка ми прояви в случая, този, който я носи, може при други условия и в огъня да се хвърли?

Мама и сега я виждам понякога така: стената на нашата соба е тъмно лилава, това е от зимния предутринен здрач, върху стената едва забележимо трепти грижовно нейната сянка. Още не е съмнало, както трябва, цялото село спи, а тя вече е станала. Нашият петел, стамболията, се обажда от клона на ябълката, който е досами прозореца: кукуригууууу, но все едно, че е извикал „добро утро!“ Знам, че това е Нова година, че след малко и у нас ще нахлуят сурвакари, начело с един, Перко се казваше, мъж за женене, ала малко глуповат. Той наистина идва с цяла група, почва да сурвака и да нарежда за сурва, весела година, за зеления клас на нива, жълтия мамул на леса, големия грозд на лоза и за къщата, която трябваше да се напълни, както винаги казваше Перко, „с дича“, което значеше „с деца“. „Гламако, викне му дядо ми, за какви пълни къщи с деца дрънкаш бе, кой ще ги пълне, като са мъжете на война бе, ту, ама глупав българин!“ Мама дава на сурвакарите по кравайче и отива да ги изпраща, а аз виждам отново тъжната ѝ сянка да се движи по стените на собата.

— Разкажете нещо за Вашия род. Голям или малък е той? Докъде се простират проучванията Ви за него?

— Не съм правил специални проучвания за моя род. Знам само едно, че дядо ми по майка бил почитан и уважаван от цялото село човек, че аз съм кръстен на него. Той бил избиран неколкократно и единодушно за кмет на Долни Дъбник още преди Голямата война, бил е един от основателите на кредитната кооперация и също така дългогодишен ръководител на управителния ѝ съвет. Като на справедлив и честен до скрупульозност общественик, доколкото си спомням, именно заради тази му дейност и качества през 1928 или 1929 г. цялото село му уреди едно честуване в салона на читалището — нещо, което по онния години беше голяма рядкост. Баба ми по майка, баба Танка, беше най-обикновена селска жена, обичаше да си попийва, тя умря от рак; другата ми баба, майката на баща ми, не помня, тя е починала, преди аз да се родя. Зная още, че след Освобождението на България от турско иго, един бей, който своял голяма земя в нашия край, харизал преди заминаването си за Турция на един от слугите си, който се казвал Иван и който аргатувал при него, близо хиляда декара земя. Тая земя преди смърт-

та си, този дядо Иван разделил между трите си синове Никола, Петко и Бочо, моя дядо. Когато вече бях момче, от нея не беше останало нищо, нито педя.

— Има ли в рода Ви бележити люде?

— В смисъла, който може и трябва да се вложи в тая дума, бележити хора в рода ми няма.

— Коя от фигурите, които посочихте, оценявате като най-колоритна?

— Сега искам да обясня най-напред онова, което казах преди малко, именно, че от подарената бейска земя при моето юношество не беше останало нито педя; тук може да се потвърди и смисълът на оная мъдрост, според която всичко, което е придобито без пот на челото, сиреч без труд, а ей така, на готово, си отива така, както е дошло. Най-напред искам да се спра на съдбата на дядо Никола. Него аз смътно си спомням, той си отиде твърде рано и огорчен, и разбит морално, и физически от дъщери и зетьове. Дъщерите му се изпожениха в Плевен за разни пройдохи, между които имаше и един куц художник-фотограф, другите не знам какви бяха. Знам само, че като беше разграбен целият му имот от дъщери и зетьове, той продаде къщата си и също се запиля в града. Само че преди да стане това, жена му, отдавайки семейната катастрофа на ученолюбието на дядо Никола, който си купувал книжки и ги криел в един сандък, намира сандъка и го хвърля заедно с книгите в барата. Ето Ви един акт, който не говори много в полза на ученолюбието на българина, в замяна на което пък красноречиво доказва вековната му привързаност към свой дом и свой имот. Какво да се прави: и човешката нравственост при подходящи условия може да вземе уродливи форми! Другия брат на дядо ми, дядо Петко, помня добре. Това беше един великан, който и лете, и зиме ходеше с кожух и никога огърлието на ризата му не можеше да се види закопчано; тук използувам случая да кажа, че презимето Градинарски не произлиза от градина, градинар, а от гърди, тъй като и трите братя през всеки сезон ходеха разгърдени. Такаа. А какъв беше той, можеше да се съди по следното: в ония години в нашия край ставаха страшни зими, снегът достигаше понякога до половина и повече човешки бой, като ходеше човек из партините, той, особено нощем, скърцаше, сякаш десетки мишки, гонени от котарак, бягаха да се скрият от смъртна опасност. В такива нощи все разгърден, както обикновено, и с кожуха на гърба си, дядо Петко нерядко се връщаше пиян; застане на вратата на къщата и почне да хлопа да му отворят. Никой не става, нито от синовете, нито от снахите; само жена му, баба Стаменка, се надигне от леглото, отиде до вратата, която е заключена с резето, и почва така да го кълне и проклина, че се чува на едно двеста-триста метра из околните къщи; тогава всички знаят, че дядо Петко се е върнал пиян. По някое време, след като е изрекла клетвите си, баба Стаменка се прибира и си ляга; дядо Петко и той отива да си ляга, ама къде? В двора, край камарата от слама; ляга и моментално заспива. А на сутринта, ако през нощта е валял сняг, баба Стаменка го открива по дупката, която старецът е направил в дебелия пласт сняг, като е дишал.

А колкото до въпроса, коя е най-колоритната фигура от рода ми по баща, мога определено да кажа, че това беше дядо ми Бочо. Ще почна с това, че от имота на прадядо ми Иван, оставен му от бея, той наследява около четиристотин декара: четиристотин декара от земята на нашия край, това беше огромно богатство! Паднало озневиделица в разстояние на едно десетилетие и може би повече години, то също така отива в невиделица; целия този огромен имот дядо Бочо постепенно продава нива по нива, пие и черпи, пие и черпи, докато един ден вижда, че не му е останал нито декар за продан. Но тогава как ще се продължи това неистово пиене и черпене, нали за него трябват пари,

откъде да се вземат? Дядо Бочо и тук му намира колая; без да му мръдне окото, той започва да продава покъщнина; бели менци, нощови, огрибки, ръжен, стига до веригата на огнището и до всичко, което може да вкара някой лев в джоба му. Когато отива в кръчмата, първата му работа е да посочи на кръчмаря това, което носи за продан, и после да каже: „Иване, (Иван се казваше кръчмарят, Иван Гешов — помня го), Иване, аз съм рибата, ти си чаплата: лапни ме, та да не ме лапне оня, другият.“ — „Другият“ е съседният кръчмар. Ала настава време, когато вече няма какво да се продава, останала е само къщата: и къщата се продава, и тя се изпива. Изплашени от всичко това, трите му деца, вече големи, се разбягват от Долни Дъбник: най-големият му син, Найден, отива чак в дунавското село Брест, едната ми леля, Вала, се оженва в село Бъркач, а другата, леля Пена, в село Търнене, при дядо остава само баща ми, който бил най-малък. Когато и парите от къщата се изпиват, дядо взема един ден под мишница тате и го отвежда при един турчин, бръснар, викаха му Азис. Тук той научава занаята и след година или две, още твърде млад, се оженва за майка ми. С помощта на другия ми дядо, дядо Марин, той купува дворно място в южния край на селото, струпва там набързо къщица с две стаи, отделени с коридорче, и когато всичко е готово, прибира да живее при него и дядо Бочо. В тая година, може би поради угризение на съвестта, настъпва най-неочакваният прелом в стареца: до края на живота си, т.е. повече от двайсет години, той не сложи капка вино или ракия в устата си и не излезе нито за миг вън от двора, не прекрачи портата с един сантиметър навън. Лятно време по обед винаги лягаше по гръб под сянката на една джанка, зад къщата. Беше също така едър старец, като се опънеше, сякаш къс от някоя скала се озоваваше под тая джанка. И само няколко минути след това между него и петела започваше един странен диалог: дядо всмукне дълбоко въздух, при което из гърлото му излизаше едно нечувано хъркане, щом го чуеше, петелът, който се намираше винаги в предната част на двора, му отговаряше с едно уплашено: кър-кър-кър, впоследствие на което кокошките се разбягваха на всички страни.

Ето че това, което разказах, влиза и в неблагоприятната, и във веселата страна на неговия живот, при което може да се получи един портрет на своенравен, зъл и недотам с акъла си човек, което никак не е вярно. Вярното, изглежда, е онова, дето вече казах за придобитото без труд имане, именно, че то може и да подхлъзне, и да измами, и да разстрои нормалния ход на един живот. Иначе дядо беше много мъдър, с голям житейски опит и практика човек. Той пушеше тютюн с глинена луличка и живееше сам в една съборетина на къщата ни, в която, като влезех зимно време, не можех да го съзра и от пушека на луличката му, и от пушека на малкото кюмбе, което той пълнеше по цял ден със слама и царевичак. Там, в тая мрачна обстановка, аз съм чул и запомнил от него най-различни пословици, поговорки и изводи, до които сам беше достигнал през живота си, много от тях съм използувал в творчеството си. Запомнил съм и някои думи, които той сам беше съчинил. Например с една той наричаше тясна, ала дълга дупка под стряхата на съборетината му и като свързваше това място с местата, където се крие сомът в реката, му казваше „сомище“, така че много по-късно вече, когато си спомнях за дядо, можех да разбера генезиса на някои думи в нашия език.

Дядо умря на деветдесет и две години от рак; аз присъствувах за малко на агонията му и после дълго време не можех да заспя.

— Кой е Вашият най-ранен спомен от детските години? Разкажете ми за него.

— Това мога да кажа, и то с най-малки подробности, защото се е запечатало дълбоко в паметта ми. Случката се отнася към една от годините на Първата световна война (пак тая война!). Беше летен ден, цялото село, потопено сякаш в някакъв вир на тревожно мълчание, седеше заглъхнало и морно в пазвата на малката долина, в която си беше седяло от памти века. И изведнъж някъде откъм съседите ни се понесе към небето някакъв пронизителен и странен за мене писък. Не бях чувал такова нещо, бил съм може би четири или пет години, къде на такава възраст, т. е. с толкова малък жизнен път човек може да изпита подобна травма. Мама изхвръкна на улицата и се затича към двора на едни наши съседи, казваха се Скрипците. Тикан от любопитство, изтичах и аз по нея. Когато влязох в двора на тези съседи, видях стринка Вета, снахата на дядо Вълчо Скриптеца, че седи върху земята край ствола на крушата, която се намираше точно срещу входа на къщата. С опънати напред нозе, със спусната върху раменете черна момия. Бледа, разгърдена, сякаш паднала изведнъж от дамла, тя пищеше пронизително, мяташе се наляво и надясно, докато мама и съседките, които също бяха надошли през плетищата и дуварите, се стараеха да я утешат, вероятно за загубата на нещо, но какво, в първия момент не можах да разбера. Чак покъсно мама ми каза, че е загинал на фронта мъжът на стринка Вета, Вълчо. Мина време и за радост на нашите съседи оказа се, че съобщението за загиването на чичо Вълчо било невярно. И наистина така излезе: след свършването на войната той си дойде. Но шокът, останал у мен от оня ден, оживя много по-късно, само за миг, разбира се, когато видях известната картина „На нивата" от покойния вече художник Христо Станчев. Жената, нарисувана от живописеца с голямо майсторство, седналата ѝ фигура, спуснатата върху раменете ѝ забрадка, всичко, свързано с психологическото състояние на тази селянка, ме пренесе далеч назад, в оная година и онзи ден, в който бях преживял гледката на страдащата стринка Вета.

— Като малък какво обичахте най-много да правите?

— Като съвсем малък най-обичах да ходя при дядо Бочо в оная съборетина, за която вече споменах, и да го карам да ми разказва приказки. А когато станах ученик, най-обичах, особено зимно време, да седна край прозореца на стаята ни и или да гледам навън как падат снежинките, или да рисувам, или да чета. Четях каквото ми попадне под ръка, най-безразборно. И у нас на тавана имаше един сандък пълен с книги, както у дядо Никола. Този сандък ми предлагаше книги като едни народни песни за Крали Марко, Муса Кеседжия и Дете Дукадинче, или една история за походите на Александър Македонски в битките му с индийския цар Пор, или някакъв Съновник трепетник и прочие, и прочие. Както се вижда, литературното огрaмотяване на нашето поколение доста се разминава с огрaмотяването на нашите деца и внуци.

— Действително много по-различно. Като дете кое от годишните времена обичахте най-силно и защо?

— Не обичам студената зима и горещото лято още от детинство (аз и сега казвам, че съм като т. нар. „огничеви биволи", които не търпят нито студеното, нито горещото време). Още от малък най-обичам есента. През есента всичко, даже и времето е узряло и умъдряло, хората са умъдрели, улегнали и осенени от някакъв приятен за душите им знак на природата, която се превръща в една вакханалия от цветове, звуци и тъжни песни, особено от песните на птиците. Тогава всички, и мъже, и жени, и деца изпитват благодатта на положения труд през пролетта и лятото и очакват дните на ликуващите сватби, шумните празници, дългите зимни нощи. Каз-

вам всичко това сега не защото го съзнавам и така го виждам; моето отношение към сезоните е такова още от детинството ми.

— Ние вече говорихме за детството Ви. Във връзка със споделеното Вас искам да Ви попитам още нещо — от този период на биографията си пазите ли някои предания, легенди, чути от родителите Ви, или от Вашите дядовци.

— Може би от дядо ми Бочо нещо е останало дълбоко скрито в съзнанието ми и когато ми е било необходимо, да съм го използувал. Нищо определено обаче в смисъла на въпроса Ви не съм носил и не нося. Поне на мен, доколкото ми е известно, в нашия край няма нито предания, нито легенди или ако е имало (а не може да не е имало), те са били пометени най-вече от нахлулата с прокарването на железопътната линия София—Варна тогавашна „цивилизация".

Камен Васевски

Описание на София от средата на XVII в.

(Из доклада на българския католически архиепископ Петър Богдан Бакшев от 1653 г.)

Делото на българските католически проповедници и книжовници Петър Богдан Бакшев (Бакшич), Филип Станиславов, Петър Парчевич, Илия Маринов, Стефан Княжевич, Франческо Соймирович и Антон Стефанов е тясно свързано с мисията на католическата черква на Изток. До голяма степен разочарована от дейността си сред нехристиянските народи на Азия и Африка, в XVI в. католическата пропаганда насочва вниманието си към балканските страни и народите, изповядващи християнството в неговия протестантски вариант. В 1551 г. Лойола основава училище, което в 1582 г. се превръща в Григориански университет (по името на папа Григорий VIII). Година по-късно в Рим вече съществува Германска колегия (Collegium Germanicum), подготвяща младежи за проповедници в германските страни, а в 1577 г. се основават Унгарска и Гръцка колегии (Collegium Graecum и Collegium Hungaricum). Специално за младежите от Балканския полуостров папа Григорий VIII създава в Лорето т.нар. Илирийска колегия (Collegium Yllyricum), която подготвя мисионери за Тракия и Илирия. На 22 юни 1622 г. в Рим се създава и висшата организация на римо-католическата пропаганда (Congregatio de Propaganda Fide), подчинила цялата мисионерска дейност на папската институция.

В резултат на тази дейност на пропагандата в средата на XVI в. в България идва със специална мисия антиварският архиепископ Амброзий (1565), който намира в Чипровец и околните села Желязна, Клисура, Копиловци и Петкладенци компактно българско католическо население със съвсем смътни представи за западната християнска обредност. Няколко години по-късно, в 1573 г., дубровничанинът Стефан Стиванчич пише на папа Григорий VIII, че през изтеклата година е посетил Тракия и София, където попаднал на многобройно католическо население, което молело да му бъде изпратен епископ. През 1580 г. в Цариград и околните земи е изпратен като папски визитатор Петро Цедулин, епископ на Далмация, който през 1581 г. посещава Одрин, Пловдив и София и съобщава, че в София се намират около 150 души дубровнишки католици. В резултат на тези известия в 1601 г. папата учредява Софийската католическа епископия, подчинена на Антиварската архиепископия. За софийски епископ папата назначава бошняка Петър Солинат, а около двадесет години по-късно признава България за самостоятелна религиозна единица, наречена Custodia Bulgaria, в която първоначално влизат Влашко и Молдавия.

От този момент нататък католическата пропаганда у нас преминава в ръцете на българските католици, обучени и подготвени за проповедническа дейност в най-добрите учебни заведения на Конгрегацията. Пръв на епископския престол се качва Илия Маринов, роден в Чипровци (1603/1604—1641) възпитаник на Климентинската колегия в Рим и на Римския университет. Наследява го друг виден чипровчанин Петър Богдан Бакшев (Бакшич)(1601—1673), също възпитаник на Климентинската колегия. При разделението Софийската архиепископия (в 1642 г. Софийската епископия е въздигната в Архиепископия) на Софийска (Южна и Северозападна България и Влашко) и Марцианополска (Източна България, Молдавия и никополските павликяни) марцианополски архиепископ става бошняка Марко Бандулович, последван от чипровчанина Петър Парчевич (1612—1674), възпитаник на Лоретанската колегия и доктор по богословие и каноническо право на Римския университет. Няколко години по-късно (1648) със създаването на Никополската епископия за неин епископ е назначен българинът-павликянин Филип Станиславов (1610/1614—1674). Софийският архиепископ и Станиславов наследяват българите Стефан Княжевич, Франческо Соймирович и Антон Стефанов, чиито мисии съвпадат с избухването на Чипровското въстание, с опожаряването на Чипровци и със залеза на католическата пропаганда в България и нейното преминаване в ръцете на чужденци.

В продължение на повече от половин век обаче католическата пропаганда в България си остава дело на българите. Като реакция на Реформацията в Рим в продължение на осемнадесет години (1545—1563) заседава т. нар. Тридентски събор, който разширява властта на папата за сметка на епископите, приближава църковната йерархия към абсолютния централизъм и решава всички назряващи въпроси на вярата в духа на средновековната догматика. Отрича се правото на разума да тълкува по-свободно теологическите проблеми и постановките на Библията. Църквата се обявява за „единствен и непогрешим" тълкувател на истината и провъзгласява за ерес „свободата да се мисли по въпросите на вярата и църковния ритуал". До голяма степен съпричастни на тези идеи, българските католически проповедници идват в България, за да защитят чистотата на вярата, да изложат догмите на истинската религия и да привлекат към нея балканските християни. На практика обаче тяхната мисия се оказва много по-широка и разностранна. Заобиколени от полуеретици (павликяните, приемащи католицизма), от българи-католици, силно повлияни от православната традиция, и от източноправославни със съвсем смътни представи за религиозната обредност и религиозната философия, българските католически мисионери много скоро се убеждават, че спазването на строгата норма е изискване, неприложимо в България и на Балканите. Нещо повече, изградени като личности в една далеч по-културна среда, българските проповедници на католицизма възприемат религиозната и светската образованост на тази среда, усвояват нейните обществени и битови навици, по-големите й изисквания в сферата на личния и обществен живот и по този начин естествено стават изразители на едно просветителство, много характерно и за италианското средновековие, и за италианския барок. С една дума, поемат пътя, по който век по-късно тръгват и българските просветители — създават училища, превеждат учебници, опитват се да образоват паството си на основата на най-елементарната и достъпна нравственост: практическата християнска нравственост. Филип Станиславов строи църкви и училища, обучава децата на католиците, изпраща български младежи в Италия. Благодарение на усилията на Петър Богдан в Чипровец близо четиридесет години учителствува възпитаникът на Римския университет Иван Лилов. В града се създава училище, в което

младите българи изучават освен четмо и писмо и граматика и катехизис (в документите училището се нарича училище по граматика, а учителите — граматици). На католическите свещеници се вменява в дълг да проповядват в черква на говорим език и да се борят срещу суеверията (постановления на събора, свикан от Петър Богдан в Чипровци). Пишат се и се превеждат проповеди и догматично-възпитателни съчинения, предназначени не само да въведат българите в същината на вярата, но и да ги освободят от многото полуезически и полуеретически ритуали, да възпитат у тях един повисок морал, да ги образоват.

Близо сто години преди Паисий у нас се създава една делова книжнина, в която се поставят и тълкуват редица характерни проблеми на образователната и проповедническата литература на XVIII в. Заговаря се за разумното усвояване и осмисляне на нормите на вярата, критикуват се суеверията, защищава се образованието и знанието. Далеч преди първите землеописания и географии българските католици създават описателни и пътеписни творби на равнището на европейската историко-географска и пътеписна книжнина.

Особено значително в това отношение е делото на Петър Богдан Бакшев. Твърде наблюдателен, твърде образован, с несъмнен повествователен дар, Петър Богдан е първият българин, който се заема с трудната задача да изучи и да опише духовния и стопански живот на българи и румъни и техния бит.

В 1640 г. Петър Богдан Бакшич посещава София, Русе, Разград, Провадия, Шумен, Преслав, Търново, Никопол, павликянските села Мариновци, Търничевица, Брестовец, Белене, Ореша, Чипровец, Копиловци, Клисура, Железна; през Свищов минава във Влашко, посещава Букурещ, Търговище, Кампелун и Крайова. В 1646 г. Бакшич обикаля Южна България, в 1649 г. посещава София, но поради избухналите размирици не успява да отиде сред павликяните на Южна България. През 1650 г. той е отново в София, откъдето заминава за Пловдивско. През 1651—1652 г. архиепископ Бакшич посещава отново Южна България, Влашко и Северна България. През 1662 г. отива в София и оттам заминава за Южна България. В 1667 г. е в Румъния, след което се връща в Чипровец и веднага заминава за София и Пловдив. Плод на тези му пътувания са и неговите доклади-описания на стопанския и религиозен живот в България и Румъния. Отлично осведомен за земите и хората, Бакшев запознава Конгрегацията за разпространение на вярата с проблемите на балканските народи: очертава границите на страните, дава сведения за техните размери, за географския релеф, за поминъка, населението, вероизповеданието и народностния състав. Описва българските и румънските градове, подробно разказва за нравите, възсъздава ритуала в румънските княжески дворци, описва старините и религиозните паметници.

Днес тези изключително ценни за историята на Балканите сведения се пазят в архива на Конгрегацията в Рим.

Докладите на Бакшев от 1640, 1647, 1649, 1650, 1652 и 1653 г. (на италиански език) издава в края на миналия век Еузебиус Ферменджин: E. F e r m e n d â i n. Accta Bulgariae ecclesiasticab a. 1565 ad a 1799, V, Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium, t. XVIII (Zagre-

Между 1930 и 1940 г. Румънският научен институт в Рим издава (на италиански) втората част на доклада на Петър Богдан от 1640 г. (описанието на Влашко) и неговите доклади от 1648 и 1641 г., също посветени на Влашко и Молдавия. Вж. Diplomatarium Italicum Documenti raccolti negli archivi italiani [Ed.]. Scola Româ din Romînâ. T. 2, 1930, t. 4, 1940.

През последното десетилетие същите описания са издадени и на румънски в: Calatori straini despre ţarile române. T. 5. Bucureşti, 1973.

В превод на български е издадено описанието на България, включено в обстойния доклад на Бакшев за пътуването му из България и Влахия през 1640 г.: Архив за поселещни проучвания, 1939, с. 173—210.

Печатаният тук текст е част от доклада на Петър Богдан от 1653 г. Публикува се в превод на к. ф. н. Вени Писинова.

В историята на българската култура това е първото описание на български град, изцяло издържано в стила на историографските съчинения от този период. Независимо от допуснатите несъобразности описанието сочи някои малко известни или съвсем неизвестни за съвременния читател изследвания и източници и безспорно може да бъде използувано като исторически извор. Не по-малко е значението на творбата и за културната и литературна история. Свързано с описанието на София из Доклада на Бакшев от 1640 г. (издадено от проф. Дуйчев в Архив за поселищни проучвания), това кратко изследване фактически се превръща в част от една по-голяма творба, която и като форма на изложение, и като проблематика може да бъде сравнявана с най-добрите описателни произведения на XVII в. Преди всичко прави впечатление много характерния за XVI и XVII в. интерес към античността и античните писатели, широко коментирани от почти всички автори на исторически и географски описания. Твърде показателни са сравнително дългите цитати, също много типични за историческите и описателните съчинения на XVI и XVII в. Интересно е рационалното отношение на Бакшев към действителността, липсата на чудеса и фантастични описания, чисто изследователският подход към фактите. С една дума, налице е един фрагмент, който определено може да бъде смятан за образец и предистория на българската документална историография.

Оттук и особеното значение на това кратко описание. Макар и извадено от контекста на пътеписа, в рамките на който то е включено, тук публикуваното изследване създава представа за високата образованост на българските католици и дава основание да се мисли за едно по-ранно начало на новобългарската книжнина.

30 май 1653 г. Кипровац

ДОКЛАД ДО СВЕТАТА КОНГРЕГАЦИЯ ОТ ОТЕЦ ПЕТЪР БОГДАН (ДЕУДАТУС) САРДИКИЙСКИ АРХИЕПИСКОП, ЗА СЪСТОЯНИЕТО НА ПОВЕРЕНИТЕ МУ ЦЪРКВИ

Преблажени Отче и всемирни Пастирю и Вие пресветли и преподобни отци от „Propaganda fide“[1] — разпространители на католическата вяра.

От момента, в който папа Урбан VIII, вечна му памет, ми повери in partibus[2], без да имам някакви големи заслуги, грижата и управлението на

[1] Лат.: „За вярата, която трябва да се разпространи“. Конгрегацията за разпространение на католическата вяра всред иноверците и за премахване на ересите е основана в Рим по времето на папа Павел V (1605—1621). Конгрегацията е ръководена от управа от кардинали и други духовници и изпраща мисии из целия свят. През XVII в. вниманието ѝ е била специално насочено към балканските народи.

[2] Лат.: Целият израз гласи: „in partibus infidelium“, което буквално означава „в страните на неверниците“. Изразът „vescovo in partibus“ се е употребявал за означаване на епископ, чиято титла (както и диоцезът) му е само почетна и не му дава правото на никаква юрисдикция именно поради факта, че се намира в страни, където католическата религия нито е официална, нито е призната. Обикновено са се имали пред вид страните, завладени от мюсюлманите.

Христовите овчици в лоното на Сардикийската църква, а пък от Светата Конгрегация за разпространението на вярата ми бяха поверени също in partibus и някои други области, из които се намират разпръснати тук-там католици, спазващи римския обред, аз нито веднъж не съм пропуснал да давам на Светата Конгрегация сведения за моите обиколки и посещения, за да може тя да следи как се управлява и ръководи гореуказаната църква и какво е направено в нея, въпреки че е заобиколена отвсякъде от вълци и врагове на светата католическа вяра. Всичко това може да се проследи в докладите ми, пазени в архива на Светата Конгрегация.

И сега също, в тези трудни и тежки времена, аз не пропускам, както и предишните пъти, да съобщя за извършеното от мен ново посещение на поверената ми църква и на подвластните ѝ области, както и за грижите, които се полагат за ръководенето на християнските души. Изпращам един кратък и сбит доклад, от който може да се прецени и разбере състоянието на бедните църкви и трудностите при напътствуването на изтерзаните Христови овчици, които живеят в непрекъснат страх и лишения и преглъщат горчивия хляб на страданията.

В миналите си доклади аз съм описал областите и владенията, местоположението им, градовете и жителите им, та дори и плодовете, които отглеждат, както съм описал и местностите, планините, реките и всичко, което може да се желае. Затова сега няма да се спирам на тези неща, за да не стане докладът ми прекалено дълъг, а пък и не е необходимо. Ще се спра само на най-необходимото, на това, що се отнася до моята църква, или е нужно да се каже по-скоро, за да може чрез него да се разбере положението на хората и начинът, по който те биват ръководени и направлявани. Това аз го правя, за да изпълня дълга си и да докажа своето подчинение на светата църква, майка и наставница на всички нн, в чието лоно аз живея и искам да умра, дори и от мъченическа смърт, ако бог го е пожелал, като заявявам тържествено, че няма да правя, да казвам, да пиша и дори да си помисля нещо, което да е против същността на светата Римска църква. И ако нещо съм извършил, или извърша несъзнателно,[3] или без да искам, то все едно, че не съм го направил или казал, като предоставям на светата майка Римокатолическата църква да поправи всичко, което съм извършил, написал и казал, както и това, което за в бъдеще може да направя, напиша или кажа.

И аз умолявам Негово Светейшество да благоволи да изпрати на мен и на моя народ своята свещена благословия, която ние покорно ще очакваме, паднали на колене в краката на Негово Светейшество, молейки се за него и за цялата пресвета църква.

Най-смирено моля и преподобните и високопоставени кардинали от Светата Конгрегация за разпространението на вярата да благоволят да приемат моята покорна готовност и да прочетат доклада ми, като ми дадат нареждания по тяхна преценка. Аз ще приема тези нареждания като изпратени ми от небето и ще ги изпълня, като накарам и другите да ги изпълняват, и се задължавам заедно с всички тукашни вярващи да се моля за техни преподобия. Паднал на колене,[4] целувам краката на нашия Господар Папата и се прекланям най-смирено пред Ваши Сиятелства.

30 май, 1653 г. Кипровац в България — моето постоянно седалище.

Ваш покорен слуга
Отец Пиетро Деодатус, Сардикийски Архиепископ

---

[3] На латински в текста: „inadventer".
[4] На латински в текста: „flexis genibus".

Град София, в древността наричан Сердика, е разположен във вътрешността на Дакия, всред една равнина между планините Хемус и Родопа. Както и днес може да се прочете у някои достоверни автори, градът е западнал и е изгубил някогашния си блясък и великолепие. През различните епохи името на града и на околностите му на няколко пъти се е променяло, така че и за него може да се каже стихът, който четем у Лукан[5], кн. 7: „Pulvere vix tecta poterunt monstrare ruinae.“*

Всички древни писатели наричат тази област Средна Дакия[6], за да я различат както от Крайбрежна Дакия[7], която се намира на север отвъд планината Хемус и е разположена покрай Дунава, така и от древна Дакия, днес наричана Влахия. Според древния автор Птоломей[8] град Сердика се намира в Тракия [област], която не е много далече, само на два дни път от града. Но при разпределението на провинциите, и както пише Теодорит[9], градът се пада в Средна Дакия, наречена така от Улпий Траян[10].

Понастоящем не може да се каже нищо особено за град Сердика освен това, че той се е превърнал в едно много голямо селище или по-скоро в укрепен град без стени, в който живеят много хора от различни народности: турци, българи, гърци, евреи, арменци и разни други народности. Католиците, спазващи римския обред, обаче са малко.

Но след като българите завладели страната и понеже редът на провинциите бил разбъркан, не само Дакия и главния й град, но и всички останали провинции загубили своите собствени имена и започнали общо да се наричат България, по името на царството на българите. И така те се наричат и до ден днешен. Но все пак у историците старите провинции са ясно разграничени и могат да се видят и прочетат. Някои автори казват, че град Сердика бил наричан от българите Триадица. Но тука те грешат, защото днес не само турците, но и всички останали народи наричат града София. Онези автори, които твърдят това, привеждат като доказателство думата „триадере“, която те смятат за турска, но която в същност е наполовина гръцка и наполовина — турска. Тя е съставена от гръцкото „триа“ и турската „дере“, което означава „порой, придошла река“. От това тези автори заключават, че тази дума се отнася до трите рекички, които минават през София. А в същност Триадица е една местност извън София, която се намира на юг, в подножието на една планина, която турците наричат Токмаклия[11] и където в древността е имало манастир, който сега е напълно разрушен. Хората разправят, че гърците наричали манастира Триада. Аз мисля, че този манастир е бил „Св. Троица“. Разправят още, че за по-удобно и зарад хубавия въздух на това място се е състоял Сардикийският събор.[12]

---

* Лат.: „ . . . едвам ще могат да покажат потъналите в прах развалини“. Стих от поемата на Лукан „Фарсалия“.

[5] Аний Марк Лукан (39—65), латински поет, племенник на философа Сенека, автор на епическата поема „Фарсалия“, в която се описва гражданската война между Цезар и Помпей.

[6] Dacia mediterranea — букв. Средиземна Дакия.

[7] Dacia ripense.

[8] Клавдий Птоломей (II в. н.е.), гръцки астроном, географ и картограф. Автор е на една „География“, в която дава географски познания за древния свят и която особено през Средновековието е била много разпространена.

[9] Теодорит от Антиохия (393—458), епископ на Кир, известен най-вече като автор на една „Църковна история“.

[10] Марк Улпий Траян (53—117), римски император (98—117), завладял Дакия (101—106).

[11] Става дума за Витоша.

[12] Сардикийският събор се е състоял в 343—344 г.

Че днешна София и древна Сердика са един и същ град, си личи от еднаквото географско разположение на двата града. Това може да се види и в трудовете на автори, писали още преди падането на България под турците, които доказват, че днешна София е в същност твърде древният град Сердика. Ето какво пише Антоний Бонфиний в своята „История на унгарците" („Rerum Hungaricarum")[13], книга V, декада 3, номер 40, в която Бонфиний описва събитията от 1443 г. [с. 447 в моя екземпляр, в откъса, в който се говори за Владислав[14]]: „Ad Sophiam recta movit" sequitur: „quae in prima Bulgariae parte sita est"; et paulo inferius: „urbs a templo dicta, quod magnifico sumptu Justinianus erexit, Sophiae nomen accepit; Sardica olim dicta a Sardis et Dacis, qui eam incoluere, deinde Bulgarorum innundatione et assiduis Transistrianorum eruptionibus labefactata, sibi templi tantum nomen servavit."* Този храм съществува и досега. Построен е във форма на кръст като църквата „Св. Петър" в Рим, но турците са го превърнали в джамия. Храмът, наречен „Св. София", е построен на високо и видно място, така че щом се премине Стара планина, човек го забелязва веднага, още от пръв поглед, и то от 20 мили разстояние, понеже храмът се намира всред открито поле. И въпреки че тогава българите са били варвари и езичници, те са запазили тази църква заради нейното великолепие, при все че са разрушили всички стени на града и техните останки сега само тук-там още могат да се видят. Това го пише и Павел Дякон[15] в кн. 24, а именно, че Сердика е била завладяна от българите: „Eodem etiam anno (ait) ante solennitatem (sic) Paschae, Crumus Bulgarorum dux acie contra Sardicam directa dolo hanc cepit."** А и Мартин Кромер, епископ на Вармия, разказва същото в „Историята на Полша"[16], кн. 21: „Capta, inquit, et incensa Rascia et Bulgaria, non pauca ignobilia oppida et caeterae munitiones, in is insignis in primis Sophia, quam Sardicam nonnulli antiquitus fuisse volunt."*** И самото разположение на града доказва, че София е наистина древният град Сердика[17], защото, както и в старите пътеписи се казва, а именно, че град Сердика се намира между Ниш и Пловдив, така и Боскевио[18], който е един съвременен автор, поставя София също между същите гореуказани градове. А пък спо-

---

* Лат.: „Той тръгна право към София" и продължава „която е разположена в предната част на България". Малко по-долу авторът пише: „Градът е наречен София на името на храма, за чието изграждане Юстиниан е похарчил много средства. Едно време градът е бил наричан Сердика от сердите и даките, които са го населявали. След това той е бил разрушен от нашествието на българите и от непрекъснатите нападения на отвъддунавските племена, така че е запазено само името на храма."

** Лат.: „Същата тази година [пише той], преди Великден, Крум, предводител на българите, като насочи войските си към Сердика, превзе града с измама."

*** лат.: „След като Рашка и България са били завладени, пише той, са били унищожени и много неизвестни градове и крепости, между които най-прочут е бил град София, който от някои се отъждествява с древната Сердика."

[13] Антоний Бонфиний (1427—1503), италиански историк, историограф в двора на унгарския крал Матиаш Корвин, автор на „Historia Pannonica sive Hungaricarum rerum decades", в която се проследява историята на унгарците от началото до 1496 г., публикувана за първи път през 1543 г.

[14] Полският крал Владислав III, предприел поход срещу турците.

[15] Павел Дякон (ок. 720—799), лонгобардски историк, чиято слава се дължи най-вече на неговата „Historia longobardorum" (История на лонгобардите).

[16] Мартин Кромер (ок. 1521—1689), полски историк, автор на една „История на Полша" („Historia Poloniae").

[17] На латински в текста: „Sophiam vero ipsam antiquam Sardicam esse ipse situs devincit . . ."

[18] Bosquevio — трудно е да се определи кой е този автор.

ред Калепино[19], който не е далеч от истината, София се намира в Горна Мизия, тъй като областта, наречена Мизия, от всички се разделя на две: Горна Мизия[20], която започва от Черно море и стига до Цибрица (?)[21], река в България, наречена Морава, а оттам пък на запад се простира Долна Мизия[22]: „Hodie (inquit) clarissima satrapae Turcarum sedes vulgo Sophia, inter Budam ad occidentem, et Bisantium ad orientem; a Justiniano, ait, condita, et sic de sanctae Sophiae nomine dicta."* Но Юстиниан не е построил целия град, а само храма „Св. София", както вече бе казано по-горе. А Калепино приписва и на града това, що се отнася само до храма. Но все пак това, което той казва за разположението на града, е истина, защото той се намира горе-долу почти на средата между Буда и Константинопол и дори през София минават всички, които пътуват от Буда и Виена за Цариград.

А блясъкът, който е имала някога тази църква в Сердика, се вижда от описанието на абата от Фула[23] в неговата „Свещена география" — където той поставя града в Източна Илирия: „Sardica (inquit) inter nobiliores, et mediterraneas Traciae civitates a Ptolomeo recensetur, sed Theodoreto Daciae est, et quidem illius metropolis. In tabulis geograficis in confinio duarum Missiarum, superioris scilicet et inferioris, collocatur; nec non inter Nesum et Philippopolim urbes." Sequitur paulo inferius: „Celeberrima est ex concilio oecumencio a trecentis septuaginta sex episcopis, in causa Athanasij etc. in ea celebrato sub Julio primo Pontifice."**

Това сведение се потвърждава и от списъка на преподобните епископи, посредством които първият Свети Никейски синод направи достояние на света самия събор и неговите решения. На този събор между другите епископи е имало и един, който е бил епископ на Сердика, както Геласий Кизикийски е записал в протоколите на Никейския събор, кн. 3: „Protogenes ille admirabilis Sardice civitatis episcopus."*** А в кн. 2, гл. 27 от протоколите на същия събор пак Геласий Кизикийски е отбелязъл: „Subscriptiones episcoporum fidem approbantium."**** На осмо място същият този Протоген се е подписал по следния начин: „Protogenes ille admirabilis Sardice civitatis, sanctis Dei ecclesiis in Dacia, Calauria, Dardania et provintiis vicinis."***** Самият Протоген е взел участие и в двата събора — в Първия Никейски и в Сардикийския — който се е състоял в неговата църква (Сардикийската — бел. прев.), както личи от подписите на участниците в тези два вселенски събора, проведени наскоро един след друг. Ето какво пише и споменатият

---

* Лат.: „Днес [пише той] едно прочуто седалище на турския паша е София, както обикновено хората я наричат. Тя е разположена между Буда на запад и Византия на изток. Разправят, че градът е основан от Юстиниан и е наречен на св. София."

** Лат.: „Според Птоломей Сердика е един от най-прочутите вътрешни градове в Тракия, а според Теодорет тя спада към Дакия и е неин главен град. В географските карти тя се означава на границата между двете Мизии — Горна и Долна — и между градовете Ниш и Пловдив." Малко по-долу авторът продължава: „Градът се е прочул от Вселенския събор, на който са присъствували 376 епископа във връзка с Атанасий и пр., който събор се е състоял там по времето на Папа Юлий I."

*** Лат.: „Протоген, епископ на чудния град Сердика."

**** Лат.: „Подписи на епископите, одобряващи вярата."

***** Лат.: „Протоген от удивителния град Сердика, от името на светите божи църкви в Дакия, Калаврия, Дардания и околните провинции."

[19] Ambrogio Calepino — Амброзий от Калепий, наречен Калепино (1435—1511), италиански хуманист, монах от ордена на августинианците, автор на един прочут речник на латински език.

[20] Missia superiore.

[21] Ciabro — предполага се, че тази река отговаря на днешна Цибрица.

[22] Missia inferiore.

[23] l'abbate (sic) Fuliense — Трудно е да се определи кой автор е имал пред вид Петър Богдан.

абат от Фуля в т. XIV на своята „Притурка към познанията за древността“[24], когато изброява провинциите: „Provinciae Daciae mediterranae sub consulari urbes V: Sardica metropolis, Pautalia, Germe, Naisus, Remesiana.“* Последните четири града са подвластни на Сардикийския митрополит. Това, което абатът пише по-нататък, е доказателство, че църквата е била митрополитска: „Eam autem metropolim Daciae fuisse, praeter Theodoreti verba, qui hanc Dacorum metropolim esse ait, confirmatur ex catalogo metropolitarum, ad quos Leo imperator scripsit post concilium Calcedonense, cum inter eos legatur Zosimus, episcopus Sardicae.“** Това го потвърждават и гърците, които никога не са изоставяли тази църква, както и днес там има техен митрополит. А друго потвърждение на тази истина намираме у отец Вадинг[28] в летописите на Францисканския орден, том II: „Anno Christi 1256, Alexandri Papae IV. an. 2. fol. 147. nro. 60: „Sardicensis archiepiscopus, ait, missus Roman ad componendam pacem cum Latinis.“***

Но по мое мнение тази църква преди всичко може да се слави и да се гордее с това, че нейният основател е бил св. Климент —папа и мъченик.[29] А че е било именно така, ни го разказва еквилинският епископ Пиетро де Наталибус от Венето в каталога на светците, проверен през 1516 г. от отец Алберто, кастелан на Доминиканския орден. Там, където той говори за седемдесет и двамата ученика, между другото ето какво казва за Климент: „Clemens, de quo Philip. 4. primus ex gentibus credens, episcopus Sardicensis; postmodum pontifex Romanus.“*** Този автор казва това.[30] А същото го твърди и източноправославната църква. Аз със собствените си очи го прочетох, написано на кирилица и отпечатано в Русия, в тяхното разпределение на апостолите и в техния календар, [записано] на деня, посветен на св. Климент. Освен това притежавам и един сборник с посланията на св. Павел, ръкопис на пергамент отпреди повече от 400 години, също написан с кирилско писмо. В него в началото се говори първо за 12-те апостоли, а след това за 72-мата ученика. Там са и думите на тирския епископ Доротей и аз ги предавам дословно, със същото писмо, както са записани в ръкописа: „Дорота Епископа Тирскаго, Клименть егоже ап[осто]ль помипаеть, г[лаго]ле: и с Климептомь и с про ими поспешпики моими, ть парвие wть иезик едипь вирова йви, вь Сридьци бис[ть] епископь.“***** А буквалният им превод на латински е следният: „Dorothei episcopi Tiri etc. Clemens, quem apostolus

---

* Лат.: „В провинцията Вътрешна (средна) Дакия има 5 града. Те са: Сердика — митрополия, Пауталия, Герме, Наисус, Ремезиана.“[25]

** Лат.: „Че тя [Сердика] е била митрополия на Дакия освен от думите на Теодорит . . . се потвърждава още и от списъка на митрополитите, на които император Лъв[26] е изпратил писма след Халкедонийския събор.[27] В списъка е отбелязан и Зосим, епископ на Сердика.“

*** Лат.: „Лето господне 1256, по времето на папа Александър IV, година 2, с. 147, № 60: „Сердикийският архиепископ, пише той, е бил изпратен в Рим, за да сключи мир с латините.“

**** Лат.: „Климент, за когото се говори в Посланието на св. Апостол Павел до Филипяните, гл. 4, първият измежду езичниците, който се е покръстил, е епископ на Сердика; след това той е станал папа в Рим.“

***** Текстът е даден в сръбска редакция.

[24] „Parergon della notitia antica“ .

[25] Днешни: София, Кюстендил, Сепарева баня, Ниш, Бяла Паланка,

[26] Лъв I Велики — император на Византия от 457 до 474 г.

[27] Съборът се е състоял през 451 година.

[28] Лука Вадинг — францискански историк.

[29] Климент I (свети) — римски папа от 88 до 97 г.

[30] На латински в текста: „Haec ille“.

memorat dicens: cum Clemente, et ceteris adjutoribus meis. Ilic primus ex gentibus credidit in Christum, Sardices fuit episcopus."*

След като българите завладели тези земи, тука не е останало нищо забележително, защото те са водели непрекъснати войни с византийските императори. И онзи първоначален плам, който са били разпалили онези апостолски мъже, е вече почти изгаснал, особено що се отнася до вярата, защото българите са били езичници, когато са дошли в тази страна. А и след много години, като приели християнството, те не са могли да се определят към някоя вяра, лутайки се от една ерес към друга до такава степен, че най-накрая се отметнали от Римската църква и прегърнали гръцката схизма и до ден днешен упорито продължават да я изповядват.

Малкото католици с римски обред, които се намират в тази страна, опазват вярата си и подчинението си на папския престол с голямо благочестие и търпение, понеже те ежедневно биват преследвани от всички народности. Но въпреки това като добри католици те упорито постоянствуват във вярата си, опрели се на здравия камък на Светата църква.

Католическата Сардикийска църква си има своя католически архиепископ с римски обред, който се грижи за душите на хората от неговата епархия, както и за придадените й и подвластни църкви, поверени му от папата. Постоянното местожителство на архиепископа е в Кипровац, във францисканския манастир, който за по-голямо удобство на вярващите е построен до енорийската църква. [Към църквата] няма бяло духовенство освен отците от Кустодията на България, които извършват всички църковни треби — и частните, и обществените. На архиепископа му се плаща от Светата Конгрегация за разпространението на вярата. Свещениците обаче живеят от подаянията, давани им от тукашните бедни католици, които се грижат да им доставят най-необходимите неща, както и от малкото дарения на имоти, някои завещани им от католиците, а други придобити от самите свещеници.

Светла Гюрова, Вени Писинова

* Лат.: „От Доротей, епископ на Тир и пр. Климент, когото апостолът (Павел — бел. прев.) споменава, като казва: с Климент и другите ми помощници. Той (сиреч Климент — бел. прев.) първи измежду езичниците повярва в Христа и бе епископ в Сердика."

Константин Величков

(Непубликувани документи за смъртта на писателя)

През настоящата година се навършват 75 години от смъртта на бележития български писател и общественик Константин Величков. Роден в Пазарджик през 1855 г., той учи в родния си град, завършва френски лицей в Цариград, следва в Париж, а като изгнаник в Италия — изучава живопис. Още съвсем млад се отдава на политическа и литературна дейност и участвува активно в националноосвободителната борба. След Освобождението е в първите редици на обществения и културен живот в страната. На няколко пъти е избиран за министър на Народното просвещение и по негова инициатива се открива Рисувалното училище в София, което по-късно прераства в Художествена академия. Константин Величков прокарва закона за депозирането на печатните произведения в Пловдивската и Софийската народна библиотека, редактира литературното списание „Летописи“ и се изявява преди всичко като лирик. Издава „Писма от Рим“ (1895), „Цариградски сонети“ (1899), „В тъмницата“ (1900). През 1900 г. се оттегля от политическия живот, възнегодувал срещу режима на Фердинанд, и напуска родината си. Умира в Гренобъл през ноември 1907 г.

В Пловдивската народна библиотека се пази неголям архив на К. Величков, който съдържа документи, свързани със смъртта му. По инициатива на писателя Вичо Иванов, работещ през периода 1934—1944 г.в библиотеката, тези материали са били изискани от Кметството на Гренобъл. Те съдържат: препис от смъртния акт на Величков и преписи на статии и съобщения за смъртта и погребението на поета във френските вестници: Льо пти Дофиноа“ (18.XI.1907), „Депеш Дофиноаз“ (17.XI.1907), „Репюблик дьо л'Изер“ (22.XII.1907), „Ле-з-Алп Питореск“ (30.XII.1907).

В статиите, речите и надгробните слова, поместени в посочените вестници, се дават подробности около смъртта и погребението на Величков. Изтъкват се и големите му заслуги на писател и обществен деец.

В архива те са в ръкопис на френски език, но е направен и български превод, което улеснява ползуването им. Материалите представляват интерес както за научни работници, така и за всеки почитател на Константин Величков. Тук се публикуват за първи път някои от тях.

До Господин Кмета
на гр. Гренобл (Изер)
Франция

Уважаеми Господин Кмете,

След няколко месеца ще се навършат 30 години от преждевременната смърт на нашия знаменит писател и голям държавен мъж Константин Величков, починал в Гренобл на 2 ноември 1907 година.

По този случай Народната библиотека в Пловдив (България) оценява като щастлива възможността да поеме инициативата по честуването на тази годишнина.

Ето защо Ви моля да ни изпратите някои сведения от архивата на Кметството, както и от тогавашната гренобълска преса, отнасящи се до смъртта на К. Величков.

Позволете да изразя, Господине, моите най-искрени благодарности и най-добри чувства.

Директор:
(Вичо Иванов)

Република Франция
Гренобл
№ 2160

27 юли 1937 г.
Господин кмета на Гренобл
Носител на ордена на Почетния Легион
Господин Директора
на Библиотеката в Пловдив
България

Господин Директор,

С писмото си от 16 т.м. Вие молите да Ви изпратим документи и материали, които евентуално се намират при нас, в кметството на Гренобл, относно смъртта на известния български писател и държавен мъж Константин Величков.

Нашите сътрудници веднага направиха необходимите изследвания и бързам да Ви изпратя с това писмо и заедно със смъртния акт на покойника копие на всички статии, поместени в местните вестници във връзка със смъртта на г-н Константин Величков. Позволете ми, господине, да изразя моите най-искрени чувства.

За кмета:
Упълномощен помощник: Г-н Буврьой

Кметство
на
Гренобл
(Изер)

ИЗВЛЕЧЕНИЕ
ОТ ГРАЖДАНСКИТЕ РЕГИСТРИ НА ГРЕНОБЛ (Изер)

Смъртен акт № 1359 Константин Величков

На 15 ноември* 1907 година, в осем часа, почина в своето жилище в Гренобл, в хотел Централ, Константин Величков, писател, роден в Татар Пазарджик (България), 49-годишен**, женен за Параскева Димитрова, син на Величко и Мария (фамилия неизвестна).
Съставен на 16 ноември 1907 год. в 17 часа, по показанията на: Албер Делора, 34-годишен, предприемач, и Христо Стоичков, 35-годишен, лекар, първият живущ в Гренобл, а вторият в Лион, които подписаха заедно с мен, Анри Капитан, помощник на кмета на Гренобл.

(следват подписи)
Гренобл, 27 юли 1937 г.: за кмета:
(упълномощения градски съветник)
(Готие).

* Да се счита ст. стил (Готие).
** Погрешно се посочва възрастта.

В-к „Льо пти Дофиноа“, 22 ноември 1907 г.

ПОГРЕБЕНИЕТО НА ГОСПОДИН ВЕЛИЧКОВ

Погребението на г-н Величков, бивш министър на просветата в България, починал в Гренобл, се състоя, както бяхме съобщили, вчера сутринта в 10 часа. Тялото се намираше в Погребалната служба на улица „Лазар Карно“, която бе превърната в Стая на Покойника. Ковчегът, с много запалени свещи около него, бе покрит с националното българско знаме (бяло, зелено, червено). Отслужена бе литургия от един свещеник, специално пристигнал от Париж, в присъствието на д-р Стоичков, представител на семейството, г-н Золотович, български министър в Париж, специално изпратен от княз Фердинанд, г-н Трендафилов, специален пратеник на прогресивно-либералната партия в България.

В кортежа бяха г-н Гентюрие, главен прокурор, г-н Монен, г-н Фонтаний — главен адвокат, г-н Моние — ректор на Университета, г-н Фурние — декан на Юридическия факултет, г-н Дьо Кризал — декан на факултета по литература, г-н Бордие — директор на Медицинската академия, Ковес — главен секретар на Префектурата, Гонтар, Капитан, Кле — помощници на кмета на Гренобл, Виларе — главен секретар на кметството, Марсел Реймон, генерал Соуе, генерал Дьо Ронтавие дьо Йосей, лейтенант Тажаск, една делегация от чуждестранни студенти и една делегация от девическия лицей, където г-ца Величкова, дъщеря на покойника, трябваше да учи. На гробищата бяха произнесени надгробни слова на български език от г-н Золотович, от името на българското правителство, от г-н Джубелиев от името на българската колония в Лион и Гренобл и накрая от г-н Трендафилов — от името на българската прогресивно-либерална партия.

В-к „Депеш Дофиноаз“, 24 ноември 1907 г.

Слово на гзн Трендафилов

Господа,

Натоварен от г-н Стоян Данев, ръководител на прогресивно-либералната партия, към която принадлежеше и покойникът, да го представя на погребението на нашия велик съотечественик, сега аз изпълнявам един много мъчителен дълг.

Вие всички, господа, познавате главните моменти от живота на Константин Величков. Той беше преди всичко голям патриот и животът му е тясно свързан с историята на България. Нежен поет и знаменит държавен мъж, тази душа умира трагично, далеч от родината си, оставайки завинаги неутешими съпруга и дъщеря.

България сега е цялата в траур. Плаче за един от най-добрите си синове. Той умря все пак в страна, която обичаше пламенно през целия си живот. Никога известното изречение на Виктор Юго: „Всеки човек има две родини, своята и Франция“, не е било по-добре оправдано.

Прогресивно-либералната партия, чийто най-предан поддръжник беше Величков, изразява на опечаленото семейство своите най-искрени съболезнования.

Цветана Нанова

Христо Ботев. Опит за психография от Борис Делчев (Пловдив, 1981, Изд. Хр. Г. Данов.285 с.)

Борис Делчев в своята извънредно интересна книга „Христо Ботев. Опит за психография" е съсредоточил усилията си върху душевността на поета-революционер, опитал се е „да разчете някои недостатъчно разчетени страници от духовната му биография". В миналото А. Страшимиров в малката си книга „Народ и поет" (1922) направи опит да види поета в неразривната му връзка с българския народ, като най-ярко проявление на колективния народен гений. След него М. Димитров насочи вниманието си върху „Личността на Ботев" (1938), но и неговото изследване има конкретна, ограничена задача.

Всички биографи на Ботев и всички, които пишат за него, си създават определена представа за духовния му свят. Още З. Стоянов, един от първите биографи на Хр. Ботев, с големи заслуги за Ботевознанието, осъществява в цялата си книга своето субективно виждане за личността на поета-революционер. Отделни черти от Ботевия образ, такъв какъвто го създава З. Стоянов, са набелязани в спомените на някои съвременници, но цялостният образ, последователно изграден от биографа, се ражда в неговото богато въображение. И веднага трябва да подчертаем, че този образ, колкото и да е колоритен, не е правдив. Б. Делчев убедително доказва това в своята книга. Образът, създаден от богатото въображение на З. Стоянов и от неговото талантливо писателско перо, се налага и владее поколенията, но същевременно събужда остри спорове и несъгласие. Изследователите на живота и делото на Ботев след З. Стоянов се стремят да отхвърлят наслоенията на фантазията и заблудите, служейки си с доказателствената сила на документите, и да изградят истинския, адекватния образ на великия исторически деец. Но никой досега не бе си поставил самостоятелната задача да изследва Ботевата духовна биография. Книгата на Б. Делчев „Христо Ботев. Опит за психография" е пионерско дело.

„Ботев е най-голямото духовно и поетическо извисяване, до което се е домогнал българският народ в своята многовековна история — най-голямото и най-безспорното." Проникнат от тази мисъл, от това дълбоко убеждение, Б. Делчев се стреми да разбере Ботевия духовен свят, като проследи процеса на неговото изграждане и развитие. И той започва с анализ на първото запазено Ботево посмо до Н. Геров, за да продължи по следите на изворите от първа ръка. Психографът разглежда писмата, запазените документи и спомените, без да пропусне нищо значимо. Върху някои негови мисли и заключения може да се спори, някои детайли можем да не приемем, но образът на човека, на революционера и поета, който той изгражда, е убедителен и правдив. Убедителен е, защото авторът се позовава преди всичко на документален, изворов материал, защото се стреми обективно да прецени и отсее правдивото, истинното в спомените, защото не приема на доверие вижданията и внушенията на първите Ботеви биографи. И още — защото неговото оръжие е логичната точна мисъл на добросъвестния учен и тънкия верен усет и проникновение на добрия психограф.

Романтикът и ентусиастът Ботев според Б. Делчев съжителствува с реалиста; човекът с бурен, огнен, несдържан темперамент умее да овладява емоционалните пориви и избухвания, да ги заменя с трезв рационален коректив. „Противоречивото вътрешно единство между романтичен унес и хладна преценка, съчетано с етични задръжки и волеви импулси, свойствени на голямата личност, придава драматичен характер на всичко, до което се е докосвал" Ботев.

Характерна черта в Ботевата душевност е неговата етичност в отношенията към хората, неотменната му вътрешна повеля — при всички случаи, с цената на всичко да удържи на дадената дума. Той е човек от „идеалистически тип, чужд на всякакъв праг-

матизъм, който вижда смисъла на съществуването си в преследването на една възвишена цел" (с. 69).

Ботев е винаги строг към себе си, неотстъпчив в принципите си, внимателен към другите. И в минути на най-голямо раздразнение той се стреми да се издигне до равнището на принципа. Той усмирява личните увлечения и ги свежда до етично, разумно оправдано поведение. Надмогвайки стихията на страстите, той се издига „до една принципност и до един етичен максимализъм, на който са способни само изключителните натури" (с. 149). Всичко у него „до най-малките подробности е подчинено и осмислено от един възвишен стремеж" (с. 158). Ботев е човек на честта и на революционното действие (с. 162). Той е далеч от всякаква показност, „нищо в неговото поведение не насочва към суетни домогвания; при изобилие на воля, духовна енергия и физическа сила, никакъв стремеж към властолюбие" (с. 167). И още една съществена черта в характера и мирогледа на Ботев разкрива психографът в хода на изложението: „Неотстъпчив в принципите си, които защищаваше със страст и ефектни припламвания, Ботев не страдаше от безплодното доктринерство на сектантите, основаващи отношенията си към хората на готови застинали формули" (с. 174). Правдиво, интересно и убедително Б. Делчев разкрива „чувството на Ботев за историзъм", т.е. съзнанието на историческия деец, че „прави история". Чувство за историзъм притежават в най-висока степен и двамата титани на националната ни революция, гениите на нацията В. Левски и Хр. Ботев.

В цялото си изследване Б. Делчев се стреми да открие и да използува най-чистите и надеждните извори, съхранени от историята. Той не се плъзга по повърхността, стреми се да разбере личността във всичките й измерения и същевременно в нейната хармонична завършеност. Делчев отлично познава изворовия материал, проучил го е със завидна научна точност, логика и безпристрастност. В хода на изложението той неведнъж нарушава хронологията, избързва напред или се връща назад, за да изясни по-дълбоко и многостранно отделни черти, особености, прояви на Ботевата личност. Психографът не робува на предварителни схеми и тези, стреми се към максималната възможна обективност. Бегло или по-плътно той обрисува силуетите и на Ботевите близки, на дейците от Ботевото обкръжение дотолкова, доколкото е необходимо, за да изпъкне по-релефно неговият неповторим образ. Без да се изкушава от ефектни, но невинаги ползотворни сравнения между титаните на нашето национално възраждане, Б. Делчев се добира до нови вниквания, до интересни преценки. Срещата с Левски според него е една от няколкото съдбовни срещи в живота на Ботев. „Трогателното приятелство" между В. Левски — „такъв изключителен и щастливо устроен човек", и Ботев извежда поета-революционер" от състоянието на духовен гнет", изпълва го с „възхищение така непринудено изразено в писмото му — единствено по сила в нашата епистолярна литература" (с. 70).

Много въпроси, поставени от Делчев, са все още спорни. Би могло да се помисли дали правдивият, задълбочен анализ на първото Ботево писмо, направен от автора, не води естествено до извода, че и в този пръв документ, оставен от юношата, е отразена неговата ярка индивидуалност, а характерът му не само е набелязан, но до известна степен вече е оформен.

Руската действителност през 60-те години на миналия век е сложна, разностранна, не е еднозначна: само време на бурен революционен кипеж или само глухо време на обществена развала и революционно затишие.

В желанието си да проникне по-дълбоко в Ботевия духовен свят Б. Делчев се вглежда внимателно във всеки ред от запазените спомени. Той се стреми да извлече всичко, което спомените на скромните Ботеви съвременници дават на изследователя, отнася се с тънък усет и разбиране към света на спомените. И все пак понякога им се предоверява. Внимателният прочит например на искрените и непосредствени спомени на В. Лучков, учител в съседно бесарабско село на Задунаевка, написани искрено и непосредствено, подсказва, че отношенията между двамата учители не са имали характер на топла дружба, на доверително приятелско общуване. Допуснатите противоречия в спомените доказват, че впечатленията на Лучков от младия учител в с. Задунаевка са повърхностни и външни, резултат на случайни срещи. Ботев лудувал, буйствувал, не можел да се залови за никаква писмена работа, нямал перо, хартия, даже мразел да пише, не четял „нищо сериозно"... А в друга редакция на спомените, в друг контекст Лучков бележи: „Прочиташе книги с голяма жадност." Тези спомени, а още по-малко наслоенията в по-късно записвани спомени за този период, препредавани от З. Стоянов и други автори, не са надежден източник на сведения за живота на Ботев в Задунаевка. Б. Делчев с верен усет преценява спомените и все пак допуска, че откъснат от естествената си среда и духовни интереси, Ботев изглежда „по-суров", „необуздан", поддава се на „по-първични стихии". Трудно е да се приеме, че в Задунаевка, „в примитивните селски условия на провинциална Русия" (с. 41), за няколко месеца Ботев се преобразява, за да възстанови отново в Калофер одеския си облик на младеж с многостранни духовни интереси.

Друг е случаят със спомените на М. Греков, който участвува активно в революционното движение и е близък съратник на ръководните дейци на БРЦК. Неговите спо-

мени разкриват отношенията между Ботев и Каравелов подробно, с много детайли. Добрата памет на Греков и логичната постройка на споменатите внушават доверие у психографа и той им отделя, струва ни се, неоправдано много място в книгата си. Общият подчертано субективен тон на спомените на Греков според нас поражда сериозни съмнения. Недоверие буди и често използуваната диалогична форма.

Върху всички спомени за отношенията между Каравелов и Ботев по време на съвместната им работа и продължително творческо сътрудничество се наслояват несъмнено по-късни впечатления, виждания, мисли, породени от разрива между двамата дейци, намерил широк отзвук у съвременниците, отразил се мъчително и върху съзнанието на идващите поколения. За да разберем Ботевия душевен свят по време на тясното му сътрудничество с Каравелов и на последвалия конфликт между тях, трябва преди всичко да се доверим на документите от първа ръка, оставени от самия Ботев — неговите писма, неговите статии и бележки в „Независимост“ и „Знаме“. Те маркират най-точно развитието на тези отношения, отразяват различните им етапи; само ако се потърсят и проследят документите и фактите в развитието им, става възможно да се преодолеят емоционалните наноси от по-късно време, да се отстрани сянката на разрива, която се разпростира назад във времето и оказва деформиращо въздействие върху представата за отношенията между двама дейци. В книгата на Б. Делчев не удовлетворява разкриването на Каравеловата личност. Авторът не е взел под внимание някои по-нови изследвания за живота и идеологията на Любен Каравелов, не е видял различните измерения на неговия сложен и противоречив образ. Тук ще спомена и единични недоказани преценки за възгледите на З. Стоянов (напр. на с. 227). Но несъмнено тези непълноти или неточности в книгата имат периферно място, не засягат нейната основна задача.

Б. Делчев съумява да види в нова светлина и последните най-драматични дни от живота на великия поет и революционер. Първият психограф на Ботев е изпълнен с благородния стремеж да изясни и разбие, ако е необходимо, редица легенди, създадени в спомените на съвременниците и в книгите на първите Ботеви биографи за тези последни дни и часове на поета-революционер. Нашата историческа наука отдавна е отхвърлила някои спомени, писани късно, обрасли с предавани от уста на уста легенди и белетризирани разкази, както и някои тенденциозни виждания и тълкувания, които излизат извън границите на научната проблематика. Огромният интерес на българина обаче към всяка дума, оставена от съвременниците на Ботев, както и към непрекъснато набъбващата през десетилетията литература за поета-революционер, в която продължават да се раждат легенди, оправдава стремежа на психографа да се върне отново към някои моменти от трагичния път на четата, за да разкрие правдиво и обосновано драмата на нейния войвода. Б. Делчев обективно проследява подема и паденията, звездните мигове на надежди и устрем към борба и саможертва и бездните на разочарование и мъка, на тежка душевна криза, но не на отчаяние, водещо до безсилие, до отказ от революционните идеи — съдържание и смисъл на Ботевия живот. Правдиво Б. Делчев осветлява отношенията между Ботев и другарите му от щаба на четата, както и последните мигове от живота на войводата.

Написана е последната страница на книгата, но не всичко е казано, не всичко е решено. Изникват и ще изникват нови въпроси.

Книгата на Б. Делчев е значителен принос за изясняване духовния свят на Христо Ботев. Написана с научна прецизност и обективност, сгрята от дълбоко скрито вълнение, тя ни помага да вникнем по-дълбоко в богатата и интересна душевност на великия българин.

Цвета Унджиева

Научна сесия „Рилският манастир в историята и културата на българския народ“

В юбилейната за нашата страна година културната ни общественост отбеляза две забележителни събития, посветени на 20-годишнината от създаването на Националния музей „Рилски манастир“ и 100-годишнината от смъртта на големия български книжовник Неофит Рилски. От 11 до 13 декември т.г. в Рилския манастир бе проведена научна сесия, организирана от Комитета за култура, Българската академия на науките и музея при манастира, в която участвуваха видни български историци, литературоведи, езиковеди, изкуствоведи, археолози, музиковеди, църковни историци и други специалисти. На заседанията присъствуваха министърът на народната просвета проф. Александър Фол и заместник-председателят на Комитета за култура проф. Пейо Бербенлиев.

При откриването на сесията проф. П. Бербенлиев обърна особено внимание на комплексния характер на проучванията върху въпросите на Рилския манастир и неговата литературна и книжовна дейност. Докладите от пленарното заседание синтезираха проблематиката за културно-националната роля на Рилския манастир през вековете и днес. Проф. Крумка Шарова подчерта, че от основаването си досега манастирът живее в битието на българския народ като непресъхваща, дълбоко вкоренена и активна съставка на националната душевност. В доклада бяха проследени основните моменти от историята на Рилския манастир и неговата борба за опазване на българската културна традиция, обединителната му мисия през османското владичество и Възраждането, превръщането му в една от най-силните „крепости на държавата на духа“. Като обоснова тезата, че Рилският манастир е значителна и недостатъчно проучена тема в българската наука, проф. К. Шарова оповести решенията на Президиума на БАН за реализиране на широка програма за бъдещи всестранни проучвания: да бъдат положени особени грижи за реставрацията и опазването на паметниците; да се окаже научно съдействие за експозициите в манастира; да се провеждат национални и международни научни конференции; да се издаде серия от монографии, студии и материали от научните сесии; да се проведе международна конференция за славянските ръкописи и историческа литература на Балканите (във връзка с „Хилендарския проект“ на Държавния университет в Охайо); да бъде създаден научно-консултативен съвет по проблемите на Рилския манастир и библиотечен съвет за попълване на ръкописната сбирка. Специално внимание ще бъде отделено на книгохранилище в Рилския манастир, в което ще бъдат създадени условия за работа на специалистите.

В словото си, посветено на юбилея на Националния музей „Рилски манастир“, з.д.к. Анчо Анчев в широк аспект очерта усилията на колектива в изучаването и опазването на музейните ценности и историческите паметници, в поддържането на „най-старата ни книжовна съкровищница“ — библиотеката, притежаваща 32 000 тома. Докладчикът обобщи постигнатото и набеляза бъдещите задачи на музейните работници в съхраняването на Рилския манастир като забележително творение на българския строителен и художествен гений.

В пленарния доклад на акад. Иван Дуйчев бе разкрита ролята на Рилския манастир като крупно книжовно и просветно средище и развитието на литературната агиографска традиция, въплътила многовековния култ към рилския отшелник. Акад. Иван Дуйчев подчерта културно-историческото значение на „Завета“, съставен от основателя на манастира, и го оцени като един от най-интересните моменти в старобългарската книжнина и една от най-талантливите творби от Плисковско-Преславската книжовна школа.

Работата на научната сесия се разгърна в две секции: „Рилският манастир от средновековието до края на XVIII в.“ и „Неофит Рилски“. Докладите от първата секция

имат литературен, културно-исторически, изкуствоведски и музиковедски характер. Основната насоченост на литературоведските изследвания обхваща взаимоотношенията на Рилската с Търновската и Софийската книжовна школа. Въз основа на изучаването на ръкописната сбирка ст.н.с. Божидар Райков разгледа историята на книжовните връзки между Рилския манастир и Търново, започнали в края на XII в. при пренасянето на мощите на Иван Рилски през 1195 г. в старопрестолния град по времето на Асен I и силно активизирани през XIV и XV в. Подробно бяха отбелязани паметниците, произхождащи от Търновския книжовен център, преписани и запазени в Рилския манастир: Търновски сборник за Петдесетница от 1479 г. (№ 4/7), Паренесис на Ефрем Сирин (№ 3/7), два преписа на Лествицата от Йоан Лествичник (1366) с бележки от Теодосий Търновски, най-ранен славянски превод на Варлаам и Йоасаф от XIV в., Евтимиев служебник от края на XIV в., Панегирик на Владислав Граматик от 1469 г., проложни стишни жития на Иван Рилски и редица други ръкописи, отразили езиково-правописните норми на Търновската книжовна школа.

В доклада си „Евтимиеви оригинали и преписи в Рилската ръкописна сбирка" н.с. Елена Коцева продължи темата за взаимоотношенията между Търновската и Рилската школа. Бяха открити общи особености между Рилския (известен още като „Евтимиев") и „Софийски" служебник и Синодика на цар Борил, чийто преписвач е поп Герасим). Двата паметника отразяват редактираните и новопреведени от Евтимий и неговите ученици документи за законодателната дейност на Българската патриаршия. Е. Коцева се спря върху характерното в подредбата и съдържанието на Софийския и двата Зографски служебника и в ръкопис, съдържащ трите литургии от Евтимиев тип — Рилския служебник № 1/23, преписан през 1567 г. от поп Йоан от Кратово.

Сведенията потвърждават интереса към Евтимиевите творби с богослужебно съдържание и тяхното разпространение и през XVI в.

Изграждането на Рилския манастир като водещ български културен център през II пол. на XV в. неразривно се свързва с дейността на бележития книжовник Владислав Граматик. Твърде аргументирано на този въпрос се спря Боряна Христова („Владислав Граматик и рилският книжовен център") чрез определяне на конкретното влияние на писателя върху цялата книжовна продукция на Рилския манастир. От една страна, авторката поддържа тезата, че Владислав Граматик в края на живота си е работил в манастира и е подготвил там свои ученици, от друга — на основата на палеографски, кодикологични и правописни особености установява авторството му в съставянето на Шестоднев на Василий Велики от третата четвърт на XV в., седем полулиста към стишен пролог от XVI в., писан от монах Спиридон, Сборник от слова и жития (между 1480 и 1485 г.), служби на Петка Търновска и Иван Рилски и други.

Проблеми за влиянието на съчинения на Евтимий Търновски, Григорий Цамблак, Димитър Кантакузин, Йоан Златоуст и др. върху творчеството на представителя на Софийската книжовна школа Матей Граматик бяха разработени в доклада на Сергей Райчинов. Посочените творби и особено ръкописите на Владислав Граматик, запазени в рилската библиотека, са послужили на софийския агиограф като непосредствен извор при съставянето на Житието на Никола Софийски. Докладчикът подчерта значението на Рилския манастир за развитието на Софийското книжовно средище през XVI в.

Нови данни за неизвестен препис на Първото проложно житие на Иван Рилски (Соловецката сбирка на Държавната публична библиотека „М. Е. Салтиков-Шчедрин" в Ленинград под № 502/521) изнесе ст.н.с. Константин Мечев („Новонамерен препис от Първото проложно житие на Иван Рилски.

Редица доклади бяха посветени на изобразителното изкуство, развиващо се през вековете в рилската обител. Ст.н.с. Елка Бакалова разгледа връзките между литературата и изкуството през XIV в. и в частност отношението на стенописите в Хрельовата кула и техните литературни първоизточници (образното въплъщение на понятието за Премъдростта божия). Авторката направи заключение, че българските зографи създават удивително изтънчена живопис, възвишена и поетична като текстовете, които илюстрира, съзвучна с най-прогресивните идейно-художествени търсения в живописта на Византия и славянските страни през първата половина на XIV в.

Проф. Вера Динова-Русева проследи участието на Доспейския зографски род в стенописната украса на храма „Рождество Богородично", като охарактеризира индивидуалния стил на тримата най-изтъкнати художници Димитър Зограф, Захари Зограф и Зафир Зограф и посочи, че тяхното изкуство въплъщава всички етапи от развитието на българската художествена школа през Възраждането.

За стенописите в параклиса „Св. Сава и Симеон" говори Доротея Соколова. Крупнишкото евангелие в светлината на Софийската златарска школа разгледа Мила Сантова.

На сесията в нова светлина бяха разгледани въпросите за връзките на Рилския манастир с други манастири и страни: Враца (Васил Харизанов), Македония (арх. Климент Рилец), Русия (ст.н.с. Цонко Генов). Стоян Стоянов се спря върху отношението на чужденците към Рилския манастир, доц. Андрей Пантев — върху проблема за появата на Рилския манастир в британската публицистика.

Важни проблеми за създаването и същността на Рилската певческа школа разработиха в докладите си ст.н.с. Елена Тончева и н.с. Светла Куюмджиева. В първия от тях, въз основа на наблюденията върху 100 нотирани ръкописи бе посочено високото музикално изкуство на рилската школа. Определени бяха два периода в нейното развитие през Възраждането, като специално бе изтъкнато значението на музикално-организаторската дейност на Неофит Рилски и на най-изявените певци (Йоасаф I, Иларион и др.). Своеобразието на Рилската певческа школа се разглежда в светлината на балканската източноправославна музика, чието развитие най-живо е било следено от рилските монаси. Във втория доклад бяха анализирани късновизантийски преписи на Кукузелеви творби в Рилската ръкописна сбирка. Подчертано бе огромното значение на творчеството на видния средновековен творец Йоан Кукузел и отражението му във византийското музикално-певческо изкуство.

Към работата на пленарното заседание и секциите бе проявено активно творческо отношение. Изказвания и ценни предложения направиха акад. Ив. Дуйчев, проф. К. Шарова, Ст. Кожухаров, Ел. Тончева, Ел. Коцева и др.

С разнообразната си проблематика и плодотворна работа се отличи и секцията за Неофит Рилски, която бе посетена от проф. Александър Фол. Заседанието бе открито с доклада на проф. Дочо Леков — „Личността на Неофит Рилски". Авторът разкри своеобразието и колорита на личността на видния възрожденец в нейната творческа и обществена реализация. В широк културно-исторически аспект с оглед на обемистата кореспонденция и дневника на Неофит Рилски, както и на огромната му библиотека и отношението му към книгата, Д. Леков очерта индивидуалните особености, интересите, новите страни от обществените и творческите позиции на книжовника. Анализът на приписките и бележките, оставени от Неофит Рилски — и досега недостатъчно проучени, насочва изследователя към важни факти от възрожденската култура и бит, към връзките на Рилския манастир с Русия, към явления и личности на епохата. Отбелязан бе живият интерес на възрожденеца към събитията от световната история и критичното му отношение към тях на гражданин и патриот. Характеризирани бяха и отношението му към белетристиката, поезията и драматичното изкуство, неговите кратки, но изключително точни и синтезирани оценки за български писатели и поети (Петко Р. Славейков). Д. Леков подчерта дълбокото единство на Неофит Рилски в осъществяването му като човек, хуманист и реформатор.

С конкретен научен принос и теоретическа насоченост се характеризира докладът на Стефан Кожухаров „Из историята на Рилската химнографска школа (Сътворчеството Димитър Кантакузин — Неофит Рилски). Текстологическото изследване на химнографския цикъл за Иван Рилски в ръкописните сбирки на България, СССР, Атон, САЩ дават основание на автора да въведе понятието „Рилска химнографска школа от XV в.", с което се определя творчеството на рилските песнописци от втората половина на века, както и неговата жанрово-тематична специфика. Ст. Кожухаров се спря основно върху авторския текст на „Служба на возвращенIе мощемъ прѣподобнаго отца нашего Іоанна Рылскаго", показваща творческото участие на Димитър Кантакузин в дейността на Рилската химнографска школа. Съпоставителният анализ на езика — ресавски извод на Евтимиевата книжовна норма, и на състава на Службата по седем преписа определя с точност, че Кантакузин е написал цялата служба. Сътворческата намеса на Неофит Рилски в текста на Кантакузиновата творба (особено преработката на акростиха) чрез отличното владеене на стилистиката на жанра позволява на изследователя да определи издадения от Неофит текст като редакция на Кантакузиновата служба. Ст. Кожухаров подчерта приноса на Димитър Кантакузин в заключителния етап от художествената обработка на култа към Иван Рилски в дейността на Рилската химнографска школа от XV в.

Интересни мисли и съждения съдържаха докладите на ст.н.с. Елена Георгиева („Неофит Рилски в новобългарския книжовен език"), доц. Славчо Вълчанов („Към историята на новобългарския превод на Новия завет от Неофит Рилски въз основа на материали от Църковния исторически и Археологически музей в София"), доц. Вера Бойчева („Училищният дисциплинарен правилник, съставен от Неофит Рилски"), Мая Янкова („Пътеводители за една българска светиня"), Йордан Ватев („Човешките ценности според Неофит Рилски").

При обсъждането на докладите се очертаха редица дискусионни въпроси. Изказаха се Ст. Кожухаров, доц. Сл. Вълчанов, Е. Томова, ст.н.с. Ц. Генов, Й. Ватев и други.

Работата на научната сесия в Рилския манастир получи висока оценка от ръководството на БАН и от представителите на Комитета за култура. Като отчете големите постижения в проучването на Рилския манастир като културен център с международно значение, сесията очерта нови перспективи за изследователска работа пред българската наука в тази насока. Научната сесия бе закрита от проф. Александър Фол, който прочете заключителното слово.

Елена Томова

Българска литературно-историческа библиография

Книги, статии, литературни анкети, публикувани през 1979 г.

Общи въпроси

Балабанов, Александър. И аз на тоя свят. (Автобиогр. повест. Ред. [с послесл.] Тодор Боров). С., Отечество, 1979. 272 с. с ил. 20, 5 см.

Гачев, Георги Д. Ускореното развитие на културата. [Моногр.]. Прев. от рус. Донка Данчева. [С предг. от Петър Динеков]. С., Наука и изкуство, 1979. 519 с. 20, 5 см (Библ. Лит. светове. Сер. Световна лит. мисъл).

Георгиев, Емил Ив. Основи на славистиката и българистиката. С., Наука и изкуство, 1979. 356 с. 20 см.

Библиогр. с. 350—351, 353—354.

Горанов, Кръстьо А. Изкуство и социален живот. Очерци по естетика и социология на худож. култура. (2 изд.). С., Нар. просв., 1979. 436 с. 20, 5 см.

1 изд. 1973. Рез. на рус., англ. и фр. ез. Библиогр. под линия.

Гьорова, Севелина. Българският драматичен театър. [Моногр.]. С., Септември, 1979. 120 с. с ил. 29 см.

Библиогр. с.114.

Дафинов, Здравко и Райна Чолакова. 30 години естетическа мисъл в социалистическа България (1944—1974). Библиогр. указател. Т. 2. Естетика и теория на литературата. С., Д-во на естетиците, изкуствоведите и литературоведите в България, 1979. 669 с. 19,5 см.

Жечев, Тончо. История и литература. Избрани статии. С., Бълг. писател, 1979. 700 с. 1 л. портр. 20, 5 см.

Зарев, Пантелей. Теория на литературата. В 2 т. Т. 1. С., Наука и изкуство, 1979. 555 с. със сх. 20,5 см.

Именен показалец. Библиогр. под линия.

Илиев, Стоян. Естетическите програми на френските и руските символисти. (Отг. ред. Кръстьо Куюмджиев). С., БАН, 1979. 306 с. 20,5 см.

Изд. на БАН. Инст. за лит.

Караславов, Георги. Избрани произведения. В 11 т. С., Бълг. писател, 1978, 20,5 см.

8. Близки и познати. (Мисли и спомени). Пловдив, Хр. Г. Данов, 1979. 440 с.

9. Срещи и разговори. 1979. 479 с.

За Г. Димитров, Н. Вапцаров и Хр. Смирненски.

11. Студии, 1979. 264 с.

Куюмджиев, Кръстьо. Историята като жива памет. Статии. С., Бълг. писател, 1979. 163 с. 20,5 см.

Лилов, Александър. Към природата на художественото творчество. [Моногр.]. С., Наука и изкуство, 1979. 550 с. 20,5 см.

Николов, Никола Г. Увод в литературознанието. [Учебник]. В. Търново, Великотърновски унив. „Кирил и Методий", 1979. 483 с. 21,5 см.

Офс. изд.

Пеониду, Ели и Кольо Севов. Под едно небе. [Впечатления, срещи и разговори на I междунар. среща на писателите в София]. С., Бълг. писател, 1979. 285 с. с факс. 20,5 см.

Поглед върху чуждестранната художествена култура '78. [Сб. статии]. (Под науч. ред. на Атанас Натев). С., К-т за култура (1979), 589 с. 20,5 см.

Офс. изд.

Пондев, Петър. Изкуството да измениш света. Публицистика. С., Бълг. писател, 1979. 164 с. 20,5 см.

Попиванов, Иван. Социалистическият реализъм — същност и съвременни проблеми. С., Наука и изкуство, 1979. 71 с. 20 см. (Библ. на д-во „Г. Кирков". Поредица Лит., изкуство, култура. 1979. 1—2).

Проблеми на балканската история и култура. [Сб. статии]. С., БАН, 1979. 428 с. 24 см (Studia balcanica. 14).

Изд. на БАН. Инст. за балканистика.

Радевски, Христо. Битки за утре. Избрани лит. статии и портр. С., Бълг. писател, 1979. 579 с. 17 см.

Славов, Иван Й. Иронията в структурата на модернизма. С., Наука и изкуство, 1979. 292 с. 20,5 см.

Слово и символ. Из естетиката на европ. символизъм. (Състав. с предг. Стоян Илиев). С., Наука и изкуство, 1979. 504 с. 20,5 см (Библ. Лит. светове. Сер. Световна лит. мисъл).

Софийски хоризонти. Интервюта от участниците в Софийската междунар. среща на писателите '77 г. Състав. Атанас Свиленов. [С предг. от Пантелей Зарев]. С., Нар. младеж, 1979. 300 с. 24,5 см.

Творби и проблеми. Лит. анализи. Т. I. С., Бълг. писател, 1979— 20 см (Библ. за ученика).

1. Състав. и ред. Милена Цанева. 1979. 599 с.

2. Състав. и ред. Иван Цветков. 1979. 495 с.

Тотев, Петко. Книги за препрочитане. [Лит.-крит. очерци]. С., Бълг. писател, 1979. 272 с. 20,5 см.

Чолаков, Здравко. Философски проблеми в българската поезия. С., Бълг. писател, 1979. 286 с. 17 см (Проблеми на съвр. бълг. лит.).

* * *

Анчев, Ангел. Поэтические традиции Л. Н. Толстого и Ф. М. Достоевского и проблемы болгарского романа. — Болг. русист., 1979, № 3, 16—22.

Атанасова, Антония. Художествената литература и интернационализмът на българина. — Пробл. ком. възп., 1979, № 7, 39—45.

Бернар, Роже. Символ на светлина и борчески дух. — Антени, № 44, 31 окт. 1979, 1, 6.

Интервю за половинвековното му дело по изграждане на фр. българистика.

Бехинъова, Венцеслава. Карел Хоралек — учен балканист и българист. — Бълг. фолклор, 1979, № 3, 60—66.

Богданов, Богдан. Литературният герой преди литературата. — Лит. мисъл, 1979, № 10, 104—116.

Бошнаков, Димитър. Желан и очакван гост. — АБВ, бр. 29, 17 юли 1979, с. 8.

Бълг. худож. лит. в Полша.

Бошнаков, Димитър К. Нашата литература в балканските страни. — Антени, № 16, 18 апр. 1979, с. 5.

Бошнаков, Димитър К. Лесинг в България. — Отеч. фронт, № 10541, 30 март 1979.

Бошнаков, Димитър К. Принос в добросъседските отношения. — Веч. новини, № 134, 9 юли 1979.

Българо-турски лит. връзки.

Бошнаков, Димитър. Сърдечен прием. — АБВ, № 19, 8 май 1979, с. 8.

Българска худож. лит., изд. в ЧССР.

Васева, Иванка. За необходимите „неточности" при превода. — Пламък, 1979, № 7, 158—161.

Веков, Ангел. Максим Горки и България. — Веч. новини, № 162, 17 авг. 1979.

Поглед върху част от кореспонденцията между Максим Горки и Роман Аврамов.

Вълов, Иван. Доброволният пленник. — АБВ, № 38, 18 септ. 1979, с. 8.

Украинският писател Дмитро Билоус като прев. на бълг. лит.

Георгиев, Георги Ст. Иван Бунин и България. — Антени, № 46, 14 ноем. 1979, с. 15.

Георгиев, Емил. Реализмът в литературите на балканските народи в общоевропейски контекст. — Лит. мисъл, 1979, № 10, 33—44.

Георгиев, Любен. Нашата поезия и руската литература. — Антени, № 39, 26 септ. 1979, с. 13.

Изследвания на проф. М. Поляков върху бълг. лит.

Глен, Ника. Равносметка. [Прев. от рус.]. — Лит. фронт, № 37, 13 септ. 1979, с. 8.

Преглед на книги от бълг. автори, издадени от изд. „Художественная лит." в Москва.

Гонсалвиш, Ежиту. Изкуството ще преобразува света. — АБВ, № 51, 18 дек. 1979, с. 8.

Интервю за работата му като прев. на бълг. поети.

Готев, Георги Г. Наука, изкуство и научна фантастика. — Пламък, 1979, № 12, 145—151.

Научната фантастика в литературата

Данчев, Пенчо. За Стружките вечери на поезията и по повод на тях. — Лит. фронт, № 37, 13 септ. 1979, 1, 5.

Deliivanova, Božidara. Thesen zur Rezeption der Deutschen literarischen Romantik in Bulgarien. — Филология, 1979, № 5, 37—43.

Рез. на бълг. ез.

Димов, Георги. Националните традиции и формирането на марксическата ни литературна критика. — Лит. мисъл, 1979, № 1, 25—44.

Динеков, Петър. Българистиката в Краков. — Антени, № 46, 14 ноем. 1979, с. 13.

Интервю за впечатленията му от тържествената сесия, посветена на 80-год. на българистиката в Полша, състояла се от 11 до 13 окт. т.г.

Динеков, Петър. Може ли да се напише история на преводната литература в България. — АБВ, № 39, 25 септ. 1979, 1, 8.

Домусчиев, Иван. Към въпроса за формирането на ленинската политика на БКП в сферата на художествената култура (1917—1923 г.). — Изв. Инст. истор. БКП, 40, 1979, 45—77.

Рез. на рус., фр. и нем. ез. С библиогр.

Дончев, Николай. Лавиния Борнеро като българовед и преводач. — АБВ, № 26, 26 юни 1979, с. 8.

Дончев, Николай. Приятел на България. — Лит. фронт, № 22, 31 май 1979, с. 8.

Дейността на Роже Бернар за популяризиране на бълг. лит. във Франция.

Дончев, Николай. Проф. Роже Бернар — верен страж на историческата истина. — Пулс, № 24, 20 ноем. 1979, с. 12.

Дончева, Боряна. Първа комплексна конференция по българистика. [Шумен, апр. 1979 г.]. — Истор. преглед, 1979, № 4—5, 273—278.

Ескенази, Жак. М. Е. Салтиков-Шчедрин в България. 70-те години на XIX в. — 1944 г. — Библиотекар, 1979, № 5, 24—27.

Жечев, Марин. Проблемы развития романа в балканских литературах. — Etud. balk., 1979, No 3, 82—90.

Живков, Тодор Ив. Етнически аспекти на фолклора. — Лит. мисъл, 1979, № 4, 66—83.

С библиогр.

Живков, Тодор. Ив. Опознаването на фолклора като проблем на националната култура. — Бълг. фолклор, 1979, № 1, 3—15.

Рез. на англ. ез.

Златева, Анка. Художественотворческите съюзи и подготовката на Петия партиен конгрес. — Истор. преглед, 1979, № 4—5, 155—169.

С библиогр.

Зарев, Пантелей. Литературата като словеснообразно претворяване. — Лит. мисъл, 1979, № 1, 3—24.

Иванчев, Светомир. Осми международен конгрес на славистите (Загреб, 3—9 септември 1978 г.). — Сп. БАН, 1979, № 1, 81—86.

Игов, Светлозар. Развитие и жанрова динамика. — Лит. фронт, № 21, 24 май 1979, с. 6.

Колев, Константин. За живеца и още нещо. — Пламък, 1979, № 9, 154—158.

По някои въпроси на социалист. реализъм в бълг. лит.

Константинова, Елка. 80 години българистика в Полша. — Читалище, 1979, № 6, 10—11.

Кошка, Ян. Всяко цвете ухае със собствен аромат. — Антени, № 32, 8 авг. 1979, с. 13.

Интервю за работата му като преводач и тълкувател на бълг. лит.

Кръстанов, Трендафил. Първи българо-гръцки симпозиум в Солун [на тема: „Културни и литературни отношения между българи и гърци от средата на XV до средата на XIX в.", Солун, 1978 г.]. — Истор. преглед, 1979, № 1, 147—150.

Кръстев, Кирил. Възраждане, Ренесанс, Просвещение. — Лит. фронт, № 35, 30 авг. 1979, с. 7.

Изказване на Междунар. симпозиум по периодизацията на бълг. лит., състоял се през май т.г. в София.

Манолова, Наташа. Публицистичната изява на писателя. [Доклад]. — Лит. фронт, № 12, 22 март 1979, 1, 6.

Марти Рубен. Път, изпитан в хилядолетно развитие. — Пулс, № 20, 25 септ. 1979, с. 15.

Интервю за разпространението на бълг. лит. в Куба в превод на исп. ез.

Молхов, Яко. Писателят и вестникът. — Бълг. журналист, 1979, № 5, 24—26.

Найденова, Вера. Обща грижа за филмовата и литературната критика.— Киноизкуство, 1979, № 7, 20—23.

Найденова, Йонка. Българската литература през погледа на унгарската литературна критика. — Лит. мисъл, 1979, № 7, 63—82.

Николов, Венцеслав. Наши автори в Куба. — АБВ, № 6, 6 февр. 1979, с. 8.

Орманджиян, Агоп. Край брега на Златния рог — ехо от Балкана. — Антени, № 15, 11 апр. 1979, с. 13.

Издаването и разпространението на бълг. лит. в Турция.

Панов, Александър. Симпозиум по проблемите на периодизацията на българската литература. [Май 1979]. — Лит. мисъл, 1979, № 7, 149—152.

Пантелеева, Нина. В големия хор на българската поезия. — Отеч. фронт, № 10525, 8 март 1979.

Приносът на бълг. поетеси в нац. ни поезия.

Петканов, Иван. Приносът на Енрико Дамиани [в българистиката]. — Антени, № 17, 25 апр. 1979, с. 4.

Петров, Петър. Българските преводи на „Майка“ от М. Горки. [Библиогр. преглед]. — АБВ, № 10, 6 март 1979, с. 2.

Попиванов, Иван. Красотата на подвига. — Раб. дело, № 327, 23 ноем. 1979.

За героизма в бълг. лит.

Попиванов, Иван. Личност и художествено творчество. — Раб. дело, № 187, 6 юли 1979.

Попиванов, Иван. Социалистическият реализъм—идейно-естетическа същност и специфика. — Съвременник, 1979, № 2, 113—129.

Русев, Пеньо. Стародавен диалог. Съвместен бълг.-рум. труд по литературна балканистика. „Българо-румънски литературни взаимоотношения през XIX век“. — Антени, № 13, 28 март 1979, с. 13.

Свинтила, Владимир. Класическата съветска преводаческа школа и ние — Пламък, 1979, № 7, 147—149.

Свинтила, Владимир. Рецензията. — АБВ, № 2, 9 ян. 1979, с. 6.

Свинтила, Надежда. Литературните къщи на София. — София, 1979, № 2, 44—46.

Собкович, Алексей. Превел съм повече от 50 български книги. [Интервю]. — Поглед, № 49, 3 дек. 1979, с. 11.

Станчев, Лъчезар. За някои ръководни принципи [в художествения превод] . . . — Съвременник, 1979, № 1, 428—435.

Стойков, Атанас. Васил Коларов, литературата и изкуството. — Изв. Инст. истор. БКП, 40, 1979, 278—286.

Стойкова, Стефана. Към въпроса за приемствеността (континюитета) в българската епическа традиция. — Бълг. фолклор, 1979, № 1, 16—22.

Рез. на англ. ез.

Тахов, Георги. Македония в нашата поезия. — Пулс, № 2, 16 ян. 1979, с. 11.

Телбизов, Карол. Българската регионална художествена литература в Банат. — Ез. и лит., 1979, № 4, 60—70.

Ферманджиев, Никола. Българските приключения на Робинзон [Крузо]. — АБВ, № 6, 6 февр. 1979, с. 5.

Историята на бълг. преводи на книгата.

Филипова-Байрова, М. Проф. Роже Бернар. — Лит, история, 1979, № 4, 51—54.

Приносът на фр. учен българист в областта на бълг. ез., лит. и култура.

Флорин, Сидер. Малко предистория на художествения превод у нас. — АБВ, № 23, 5 юни, с. 8.

Флорин, Сидер. Това, което читателят не знае [за преводаческото изкуство]. — Пламък, 1979, № 7, 150—156.

Цонева, Анастасия. Ана Ахматова в България. — Ез. и лит., 1979, № 6, 83—86.

С библиогр.

Schaller, Helmut W. Deutsche Slavisten in der Bulgarischen Akademie der Wissenschaften: A. Leskien, E. Berneker, M. Vasmer, K. H. Meyer. — Балк. езикозн., 1979, № 3, 61—73.

II международна среща на писателите в София

Еленков, Лъчезар. Отново под небето на мира. — АБВ, № 23, 5 юни 1979, 1, 4.

Живков, Тодор. Мирът — надежда на планетата. [Приветствие] до участниците в срещата. — Раб. дело, № 159, 8 юни 1979.

Живкова, Людмила. Сътрудничество и творческо единомислие. Слово [произнесено на срещата]. — Лит. фронт, № 24, 14 юни 1979, 1—2.

Зарев, Пантелей. Втората международна среща на писателите [в София] — изводи. — Лит. фронт, № 27, 5 юли 1979, 1—2.

Зарев, Пантелей. Силата на разума. Слово [произнесено на срещата]. — Лит. фронт, № 24, 14 юни, 1—2.

Каранфилов, Ефрем. Втората писателска среща на мира в София. — Нар. култ., № 22, 1 юни 1979, с. 1.

„Мирът — надежда на планетата". — Нар. младеж, № 115, 8 юни 1979.

Съдържа интервютата: Владимир Солоухин. Път към сърцата на хората. — Азис Несин. Творецът е отговорен пред себе си и пред света.

Михалков, Сергей. Главната жизнена цел. [Прев. от рус.]. — Лит. фронт, № 24, 14 юни 1979, 1, 2—3.

Приветствие от името на съв. писатели.

Михалков, Сергей. И не е възможно да се опираш само на писателската интуиция. [Прев. от рус.]. — Нар. култ., № 23, 8 юни 1979, с. 2.

Проблеми и задачи пред писателите от социалист. свят.

Послание на писателите — участници в международната писателска среща София'79, към творците на бъдещето. — Раб. дело, № 160, 9 юни 1979.

Старобългарска литература

Абагар на Филип Станиславов. Рим 1651. Представен от Божидар Райков. С., Нар. просв., 1979, 54 л. с факс. и ил. 34,5 см.

Изд. на Българ. археогр. комисия към К-та за култура и Нар.библ.„Кирил и Методий". Рез. на рус., англ. и фр. ез.

Велчев, Велчо П. От Константин Философ до Паисий Хилендарски. [Изследване]. С., Наука и изкуство, 1979. 291 с. с факс. 20 см.

Библиогр. под линия.

Данчев, Георги. Димитър Кантакузин. [Изследване]. С., Наука и изкуство, 1979. 212 с. 20 см.

Рез. на рус. и фр. ез.

Динеков, Петър. Похвала на старата българска литература. [Сб. статии]. С., Българ. писател, 1979. 496 с. 22 см.

Куев, Куйо М. Съдбата на старобългарските ръкописи през вековете. С., Наука и изкуство, 1979. 224 с. 16 л. факс. и портр. 20,5 см.

Фекелджиев, Иван. Народни легенди за Иван Рилски. [Моногр.]. (Отг. ред. Боню Ангелов). С., БАН, 1979. 180 с. с ил. и факс. 21 см.

Изд. на БАН. Инст. за лит. Библиогр. под линия.

* * *

Айцетмюлер, Рудолф. Делото на Йоан Екзарх Български. — Антени, № 41, 10 окт. 1979, с. 13.

Интервю по някои проблеми на старобълг. език и лит.

Ангелов, Боньо. Археографски приноси. Кратки вести за стари бълг. ръкописи и книжовници. — Помощни истор. дисциплини, 1, 1979, 269—283, 2 л. прил.

Рез. на рус. и нем. ез.

Ангелов, Боньо. Хилендарската ръкописна сбирка. — Лит. мисъл, 1979, № 3, 134—138.

Преглед на кн. на Д. Богданович „Каталог ћирилских рукописа манастира Хиландаря". Београд, 1978.

Бегунов, Юрий. С ръждясала котва на шията. [Прев. от рус.]. — Антени, № 6, 7 февр. 1979, с. 13.

Върху произхода на слав. ръкопис „Слово похвално Клименту Римскому".

Birkfellner, Gerhard. Über das sogenannte „Römische Paterikon". Ein Beitrag zum Studium der Kirchen-Väterliteratur bei den Slaven im Mittelalter. — Старобългаристика, 1979, № 2, 23—28.

Василев, Васил П. Климент Охридски. — Бълг. ез. и лит., 1979, № 5, 11—16.

Georgiev, Emil. Grundetappen und Strömungen in der Entwicklung der bulgarischen Literatur von ihrer Entstehung bis zur Wiedergeburt. — Старобългаристика, 1979 № 3, 22—38.

Георгиев, Емил. Едно голямо име във вековната история на България. — Труд, № 203, 13 окт. 1979.

Интервю за делото на Йоан Екзарх Български.

Георгиев, Емил. Великото дело на Кирил и Методий [Интервю]. — Раб. дело, № 144, 24 май 1979.

Георгиев, Емил. Негаснещо сияние. — Лит. фронт, № 21, 24 май 1979, 1, 5.

Делото на братята Кирил и Методий.

Георгиев, Емил. Светилник на България. — Нач. образ., 1979, № 6, 20—26.

Жизнен и творчески път на Климент Охридски.

Горина, Людмила. Въпроси на средновековната българска книжнина в трудовете на А. Н. Попов. [Прев. от рус.]. — Векове, 1979, № 1, 5—12.

Грашева, Лиляна. И родоначалник, и пръв класик. Жанрът на похвалното слово и книжовното дело на Климент Охридски. — Антени, № 5, 31 ян. 1979, с. 6.

Грашева, Лиляна. Основни естетически и изобразителни принципи на старобългарската литература. — Библиотекар, 1979, № 7—8, 52—55.

Данчев, Георги. Един любопитен факт от старата българска литература и нумизматиката. — Нумизматика, 1979, № 4, 19—21.

Рез. на фр. ез. Творбата на Димитър Кантакузин „Житие с малка похвала на Иван Рилски".

Данчев, Георги. Проблематиката на Търновската книжовна школа и научните изследвания на Великотърновския университет. — Пробл. висш. образ., 1979, № 6, 41—44.

Данчев, Георги. Старобългарската литература — воюваща и родолюбива. — Пламък, 1979, № 5, 84—86.

Джонов, Боян. Богомилският произход на легендата за Фауст. — Читалище, 1979, № 11,6—8.

Джонов, Боян Ст. Теофилски или богомилски е „договорът с дявола" в легендата за Фауст. — Филология, 1979, № 4, 43—55.

Рез. на нем. ез.

Дзюн-ити Сато. Настоящее положение и перспективы староболгаристики в Японии. — Старобългаристика, 1979, № 1, 101—102.

Димитров, Пейо. Слово за братството в средновековната българска литература. — Лит. мисъл, 1979, № 5, 126—131.

Димитрова, Димитринка. Образи и представи в богомилската апокрифна книжнина. — Родна реч, 1979, № 1, 17—20.

Динеков, Петър. Изследовател на старобългарската литература. — Отеч. фронт, № 10719, 4 дек. 1979.

Куйо Куев на 70 години.

Динеков, Петър. Симеоновият (Светославовият) Изборник от 1073 г. в развитието на българската литература. — Старобълг. лит., 1979, № 5, 3—9.

Динеков, Петър. Старобългарската литература и нашата народна съдба. — Библиотекар, 1979, № 5, 1—3.

Дограмаджиева, Екатерина. Възникване, развитие и културна роля на книжовния старобългарски език. — Библиотекар, 1979, № 6, 27—30.

Dončev, Nikolaj. Le professeur Roger Bernard et l'ancienne littérature bulgare. — Старобългаристика, 1979, № 4, 64—69.

Дуйчев, Иван. Бележит книжовник на Средновековна България [Йоан Екзарх]. — Читалище, 1979, № 12, 30—32.

Дуйчев, Иван. Към изучаването на Изборника от 1073 г. — Старобълг. лит., 1979, № 5, 115—122.

Дуйчев, Иван. Съзнание за приемственост. — Антени, № 19, 9 май 1979, с. 5.

Резюме от доклада, изнесен на междунар. симпозиум, посветен на Търнов. книж. школа, състоял се през м. септ. 1978 г. във В. Търново.

Иванова, Климентина. За Хилендарския препис на първия Симеонов сборник. — Старобълг. лит., 1979, № 5, 57—96.

Кенанов, Димитър. За идейно-естетическите и изворови проблеми в „Житие на Филотея Темнишка" от Евтимий Търновски. — Аспирантски сб. Великотърн. унив., 5, 1978, № 1, 227, 242.

Кожухаров, Стефан Е. Хилядолетното българско слово. — АБВ, № 21, 22 май 1979, 1—2.

Интервю за новооткрити произведения на Наум Преславско-Охридски и Константин Преславски.

Колев, Йордан. Исихасты и славянская литературная деятельность на Балканах в XIV век. — Etud. balk., 1979, No 3, 104—116.

С библиогр.

Конев, Илия. Историзмът в културно-националното развитие на българите до Паисий Хилендарски. — Истор. преглед, 1979, № 6, 47—69.

Кочев, Николай. К вопросу о прекрасном во взглядах исихастов на основе сочинений Тырновского патриарха Ефтимия. — Старобългаристика, 1979, № 1, 64—84.

Куев, Куйо Археографски бележки за разпространението на Симеоновия (Светославовия) сборник в старите славянски литератури. — Старобълг. лит., 1979, № 5, 38—56.

С библиогр.

Куев, Куйо. Нови преписи от „Черковно сказание" на Константин Преславски. — Помощни истор. дисциплини, 1, 1979, 246—268.

Рез. на рус. и нем. ез.

Куев, Куйо. Новооткрити преписи на „Азбучната молитва". — Старобългаристика, 1979, № 4, 26—33.

Мечев, Константин. Кирилометодиевска мозайка. — Ез. и лит., 1979, № 5, 1—12.

Проучване на ръкописната продукция в старославян. лит. след IX в.

Мечев, Константин. Мъдростта на стария летописец. (Около смисъла на някои от „добавките" из бълг. история към бълг. превод от 1345 г. на Манасиевата хроника). — Пулс, № 20, 25 септ. 1979, 8—9.

Мечев, Константин. При изворите на старата българска култура. — Раб. дело, № 351, 17 дек. 1979.

Куйо Куев на 70 години.

Милев, Александър. Всички солуняни говорят чисто славянски. Старобълг. жития на Методий. — Антени, № 47, 21 ноем. 1979, с. 13.

Милев, Александър. „Измъдри нови форми на буквите..." — Веч. новини, № 238, 4 дек. 1979.

Делото на Климент Охридски.

Милев, Александър. Изследовател на старобългарската литература. — Веч. новини, № 253, 25 дек. 1979.

По повод 70-год. на Куйо Куев.

Николова, Светлина. Пръв епископ на български език. Съвременната наука и делото на Климент Охридски. — Антени, № 4, 24 ян. 1979, с. 5.

Павлова, Румяна. Учительные слова Петра Черноризица. — Старобългаристика, 1979, № 4, 51—63.

Съдържа и текста на словата, които со публикуват за първи път.

Попов, Константин. Първа комплексна конференция по българистика (Шумен, апр. 1979 г.). — Ез. и лит., 1979, № 5, 96—98.

Райков, Божидар. Българската палеография като помощна историческа дисциплина и поглед върху проблема за произхода и авторството на българските азбуки. — Помощни истор. дисциплини, 1, 1979, 176—189.

Райков, Божидар. „За запомняне и готов отговор". Първата бълг. енциклопедия. — АБВ, № 4, 23 ян. 1979, 4—5.

Изборникът на Симеон-Светослав от 1073 г.

Русев, Пеньо. Документалност и художественост в средновековните [български] писмени паметници. — Помощни истор. дисциплини, 1, 1979, 156—175.

Русев, Пеньо. Старобългарската култура — възникване, характер, институции. — Пробл. висш. образ., 1979, № 5, 55—60.

Рез. на англ. ез.

Станчев, Красимир. Идейно-естетически позиции и развойни тенденции на старобългарската литература. — Бълг. ез. и лит., 1979, № 2, 3—12.

Тачев, Цоло. Йоан Екзарх Български. — Учит. дело, № 36, 2 окт. 1979, с. 3.

Томова, Елена. Славянские жития основателей монастирей как тематическая разновидность типа пространного жития. — Старобългаристика, 1979, № 2, 55—68.

С библиогр.

1110 години от смъртта на Константин Кирил Философ

Ангелов, Димитър. Великата сила на разума. — Зем. знаме, № 36, 13 февр. 1979.

Ангелов, Димитър. Константин-Кирил Философ. 1110 г. от смъртта му. — Славяни, 1979, № 5, 14—16.

Георгиев, Емил. Дело с Прометеев огън. — Раб. дело, № 44, 13 февр. 1979.

Георгиев, Емил. Първият „светец" от български род. 1110 г. от смъртта на Константин-Кирил Философ. — Читалище, 1979, № 5, 3—4 .

Георгиев Емил. Първоучителят. — АБВ, № 7, 13 февр. 1979, 1, 5.

Димитров, Пейо и Мария Тихова. „Предсмъртната молитва" на Константин-Кирил Философ. — Ез. и лит., 1979, № 4, 1—10.

Дуйчев, Иван. Философът. — Нар. култ., № 6, 9 февр. 1979, 1, 6.

Дуриданов, Иван. Велико и безсмъртно дело. — Нар. армия, № 9218, 14 февр. 1979.

Марковски, Георги. Камък от нетленния му паметник — Лит. фронт, № 8, 22 февр. 1979, 1, 6.

Мечев, Константин. Премъдростите на Философа. — Труд, № 32, 14 февр. 1979.

Милев, Александър. Старобългарските жития на Константин-Кирил Философ. — Антени, № 7, 14 февр. 1979, с. 13.

Райков, Божидар. Слънцето грее на всички. — Нар. младеж, № 32, 14 февр. 1979.

Станчев, Красимир. О философско-эстетических взгляд Константина-Кирилла Философа. — Старобългаристика, 1979, № 2, 7—111.

Станчев, Красимир. Първоучителят. — Веч. новини, № 33, 16 февр. 1979.

Станчев, Красимир. Спомен за Кирил. — Отеч. фронт, № 10513, 20 февр. 1979.

Българската литература през Възраждането

Данчев, Пенчо. Чертите на гения [Христо Ботев]. 2 изд. С., Бълг. писател, 1979. 172 с. 16,5 см.

1 изд. 1976.

Дюгмеджиева. Петя, Евелина Василева и Елена Фурнаджиева. Петко Р. Славейков. 1827—1895. Био-библиогр. (Ред. Соня Баева и Петя Дюгмеджиева). [С предг. от Соня Баева]. С., Нар. библ. „Кирил и Методий" и др., 1979. 159 с. 24 см.

Жерев, Стоян. Езикът на Райко Жинзифов. [Моногр.]. С., БАН, 1979. 238 с. 20,5 см.

Изд. на БАН. Инст. за бълг. ез. Библиогр. под линия.

За литературните жанрове през Българското възраждане [Сб. статии]. (Отг. ред. Петър Динеков и Цвета Унджиева). С., БАН, 1979. 246 с. 24,5 см.

Изд. на БАН. Инст. за лит.

Каранов, Ефрем. Спомени. Бел. и коментар Никола Ферманджиев. [С предг. от Тончо Жечев]. С., ОФ, 1979. 88 с. 8 л. портр. и ил. 19,5 см.

Кондарев, Никола. Идеологията на Любен Каравелов. 2 осн. прераб. и доп. изд. С., Наука и изкуство, 1979. 300 с. 20 см.

1 изд. 1957. Библиогр. под линия.

Леков, Дочо. Райко Жинзифов. Лит.-крит. очерк. С., Бълг. писател, 1979. 88 с. 2 л. ил. и факс. 17,5 см.

Мутафчиева, Вера. Книга за Софроний. 2 изд. С., Воен. изд., 1979. 215 с. 20,5 см.

— 1 изд. 1978.

Натан, Жак. Избрани трудове. В 2 т. Т. 2. Изследвания по Българското възраждане. Под ред. на Веселин Хаджиниколов и Рената Натан. (Състав. Таня Натан). С., Наука и изкуство, 1979. 527 с. 22 см.

Неофит Бозвели, Г. С. Раковски, Добри Чинтулов, Бачо Киро Петров, Васил Друмев в спомените на съвременниците си. С., Бълг. писател, 1979. 723 с. 20,5 см.

Ред.: Илия Тодоров, Георги Димов, Кръстьо Генов, Николай Димков, Иван Сестримски.

Славейков, Петко Р. Съчинения. В 8 т. Т. 3. Автобиографични творби. Биографии и исторически очерци. Под ред. на Соня Баева. С., Бълг. писател, 1979. 551 с. 4 л. портр. и факс. 20,5 см.

Азб. и геогр. показалци. Съдържа и речник.

Топалов, Кирил. Петко Р. Славейков. [Живот и творчество]. С., Нар. просв., 1979. 96 с. 8 л. ил. и факс. 20 см (Библ. Творчески портр.).

Топалов, Кирил. Проблеми на възрожденската поетика. С., Наука и изкуство, 1979. 148 с. 20 см.

Цойнска, Ралица. Езикът на Йоаким Кърчовски. [Моногр.]. С., БАН, 1979. 356 с. 20,5 см.

Изд. на БАН. Инст. за бълг. ез. Библиогр. под линия.

* * *

Aleksieva, Afrodita. Sofronij Vračanski — traducteur du „Θέατρον πολιτίκον ". — Etud. balk., 1979, No 1, 63—85.

Аретов, Николай. „Житие и страдания грешнаго Софрония" и западноевропейският просвещенски роман. — Лит. мисъл, 1979, № 10, 72—87.

С библиогр.

Бенов, Ангел. Поп Пунчо. — Читалище, 1979, № 6, с. 27.

Бешевлиев, Боян. Публицистиката на Феликс Каниц [посветена на България и българския народ]. — Антени, № 43, 24 окт. 1979, с. 15.

Боева, Людмила. Россия и Болгария в сочинениях Софрония Врачанского. — Болг. русист., 1979, № 4, 8—13.

Божков, Атанас. Поп Пунчо — един селски енциклопедист от епохата на Българското възраждане. — Отечество, 1979, № 14, 26—28.

Божкова, Соня. Изключителен паметник на европейската литература. — Антени, № 9, 28 февр. 1979, с. 13.

Разговор с Андрей Николаевич Робинсон по повод акад. рус. изд. на „Житие и страдание грешнаго Софрония", Ленинград, 1976.

Бойчева, Къна. За дейността на първия български композитор [Добри Войников]. — Родна реч, 1979, № 10, 9—13.

Бояджиев, Пирин. Анастас Стоянович Кипиловски — този непознат възрожденец. — Лит. мисъл, 1979, № 9, 109—120.

С библиогр.

Бръзицов, Христо Д. За България — с цялото сърце. 140 г. от рождението на Илия Блъсков. — Лит. фронт, № 12, 22 март 1979, с. 2.

Бъчваров, Михаил. Д-р Иван Селимински и философската култура през Българското възраждане. — Пробл. култ., 1979, № 1, 54—70.

С библиогр.

Ванчев, Йордан. Корени на вековна дружба. Русия и бълг. нац. просветители в Македония през Възраждането. Док. и материали. — Пиринско дело (Благоевград), № 20—24; 30 ян. — 3 февр. 1979.

Ванчев, Йордан. Писмата на двамата пламенни родолюбци. Из личната кореспонденция на Братя Миладинови. — Пиринско дело (Благоевград), № 13, 19. ян. 1979.

Ганчовски, Живко. Първият. — АБВ, № 5, 30 ян. 1979, с. 4.

140 години от рождението на Нешо Бончев.

Георгиев, Емил. Ренесанс, барок и просвещение в българската литературна история. — Ез. и лит., 1979, № 6, 1—17.

Даскалов, Николай. Социалната основа на реализма в творчеството на двама славянски поети [Витезслав Халек и П. Р. Славейков]. — Тр. Великотърн. унив. „Кирил и Методий", 14, 1979, № 1, 129—176.

Рез. на рус. и фр. ез.

Дилевски, Николай М. Аз грешни в человецех. „Житие и страдания грешнаго Софрония" в рус. и съв. литературознание. 240 г. от рождението на Софроний Врачански. — Антени, № 42, 17 окт. 1979, с. 13.

Димков, Николай. Един неизвестен документ за Петко Р. Славейков. — Векове, 1979, № 3, с. 79.

Димчева, Росица. „Ἑλληνικὴ Νομαρχία" (1806) като памфлет и идеология с оглед на някои идеи и сатирични теми у българските възрожденски автори. — Ез. и лит., 1979, № 3, 32—54.

„Драгинко Пейов..." — Антени, № 22, 30 май 1979, с. 6.

Разговор на Симеон Правчанов и Петко Тотев с Дочо Леков за възрожденеца Тодор Пеев.

Драгнев, Петър Т. Иван Попхристов Кършовски. — Антени, № 6, 7 февр. 1979, с. 15.

Драгнева, Жана. Втора комплексна международна конференция по българистика, посветена на проблемите на българското културно възраждане (Пловдив, окт. 1979 г.). — Истор. преглед, 1979, № 6, 170—175.

Жечев, Николай. Две писма на Цани Гинчев от 1868 г. — Лит. история, 1979, № 5, 104—106.

Съдържа и текста на писмата.

Жечев, Тончо. Книгата на Н. Й. Конрад „Запад и Изток“ и някои методологически въпроси на българската литературна история [за периода на Възраждането].— Лит. мисъл, 1979, № 1, 45—58.

Жечев, Тончо и Дочо Леков. За границите и етапите на Българското възраждане.— Лит. фронт, № 21, 24 май 1979, с. 6.

Икова, Иванка. Правдата на „грешния“ Софроний. — Отеч. фронт, № 10731, 20 дек. 1979.

Йорданов, Христо. Неизвестно писмо на П. Р. Славейков. — Лит. история, 1979, № 5, 107—109.

Съдържа и текста на писмото до Ив. Бенчев.

Йорданова, Антоанета. Писателската и преводаческата дейност на Кръстьо Пишурка. — Библиотекар, 1979, № 1, 22—23.

По случай 155 г. от рождението му.

Коларов, Стефан. Книжовник и родолюбец. — Веч. новини, № 5, 8 ян. 1979.

140 г. от рождението на Нешо Бончев.

Конев, Илия. „История славяноболгарская“ и европейското Просвещение. — Лит. мисъл, 1979, № 3, 90—111.

Кунчева, Рая. Български осмосричник. Метрика и ритмика [в произведенията на възрожденски поети]. — Лит. мисъл, 1979, № 2, 47—70.

Леков, Дочо. Преводите в литературния и обществения живот през Възраждането. — Лит. история, 1979, № 5, 36—54.

Леков, Дочо. Светла личност от Възраждането. 140 г. от рождението на Илия Блъсков. — Отеч. фронт, № 10505, 8 февр. 1979.

Леков, Дочо. Страници от архива на Васил Д. Стоянов в Прага. — Лит. мисъл, 1979, № 8, 124—131.

Ловджиева, Мария. Писма на Илия Блъсков до П. Р. Славейков.—Антени, № 32, 8 авг. 1979, с. 15.

Манев, Андрей. Един от големите българи. 140 г. от рождението на Нешо Бончев. — Читалище, 1979, № 5, 28—29.

Маринова, Теодора. Петко Р. Славейков — пословици и поговорки. — Родна реч, 1979, № 1, 44—45.

Мечев, Константин. С просветителски дух. Непознат бълг. писател от II-та половина на XVIII в. [Даниил Светогорец]. — Лит. фронт, № 21, 24 май 1979, с. 5.

Миков, Любомир. Наблюдения върху народоведския принос на П. Р. Славейков. — Бълг. фолклор, 1979, № 1, 47—56.

Рез. на англ. ез.

Милев, Александър. В нова светлина. — Антени, № 34, 22 авг. 1979, с. 13.

Литературно-истор. бележки за поемата „Скендербей“ от Григор С. Пърличев.

Минкова, Лиляна. Переписка болгар с Нилом Александровичем Поповым. — Bulg. histor. rev., 1979, No 3, 86—97.

Съдържа текста на писмата.

Минчева, Галина. Найден Геров и развитието на българската интимна лирика. — Лит. история, 1979, № 5, 74—83.

Начев, Венцеслав. Софроний в своето житие. — Студ. трибуна, № 28, 3 апр. 1979.

Недев, Недко. Библиотеката на двама тревненски килийни учители [поп Никола Иконом и поп Йовчо Попниколов]. — Лит. история, 1979, № 5, 84—93.

Николов, Борис. Български книжици. — Родна реч, 1979, № 5, 13—17.

Съдържание и роля на сп., издавано в Цариград от 1 ян. 1858 г. до юни 1862 г.

Николов, Борис. Ю. И. Венелин и новобългарската литература. — Родна реч, 1979, № 10, 14—17.

Ничев, Боян. Преходът към нова литература. — Лит. фронт, № 21, 24 май 1979, с. 6.

Въпроси, свързани с периодизацията на Бълг. възраждане.

Пасков, Илия и Цочо Билярски. Неизвестно писмо на Петко Р. Славейков. — Зем. знаме, № 81, 6 апр. 1979.

Петкова, Атанаска. „Това беше девойката Елена Мутева . . .“ 150 г. от рождението на първата бълг. поетеса. — Отеч. фронт, № 10697, 2 ноем. 1979.

Петрова-Георгиева, Сийка. Венелинската библиотечна сбирка. — Съхранен възрожденски завет. — Лит. история, 1979, № 5, 94—100.

Пършев, Николай Ив. „Български книжици“ и въпросите на българската литература. — Лит. мисъл, 1979, № 1, 154—161.

Радев, Иван. Балканистические моменты в исследованиях по болгарскому возрождению Бояна Пенева. — Etud. balk., 1979, No 1, 124—136.

Радев, Иван. Възрожденеца Атанас Нескович и неговата историографска тгорба [„История славеноболгарског народа“]. — Лит. история, 1979, № 5, 55—65.

Радев, Иван. Илия Блъсков в традициите на белетристиката ни. — Родна реч, 1979, № 9, 41—44.

Радев, Иван. Н. Бозвели и началото на възрожденската ни проза. — Лит. мисъл, 1979, № 4, 84—94.

Райков, Божидар. Ново [фототипно] издание на „Абагар“. — АБВ, № 21, 22 май 1979, с. 3.

Рангелов, Тодор. Трибуна на революционни идеи. 110 г. от излизането на първия брой на в. „Свобода“. — Лит. фронт, № 47, 22 ноем. 1979, 1, 7.

Русинов, Руси. Мястото на Йордан Хаджиконстантинов Джинот в историята на новобългарския книжовен език. Към 160-год. от рождението му. — Ез. и лит., 1979, № 6, 80—83.

Саев, Георги. Десетилетия на духовни търсения. — Театър, 1979, № 6, 48—52.

Българската литература и театър през Възраждането

Симеонов, Симеон. Васил Чолаков в българската възрожденска фолклористика. — Бълг. фолклор, 1979, № 3, 31—43.

Рез. на англ. ез. С библиогр.

Стефанов, Павел. Неизвестен книжовен център през XVII в. [Батулският манастир]. — Пулс, № 12, 5 юни 1979, с. 11.

Стоянов, Маньо. Денят на Кирил и Методий през Възраждането. — Славяни, 1979, № 5, 8—9.

Stojanov, Manjo. La littérature bulgare-grecque-turque „Karamanlienne“. — Etud. balk., 1979, No 2, 76—82.

Тахов, Георги. Апостол на словото. 110 г. от „Хрониката“ на Йордан Х. Константинов Джинот. — Пулс, № 24, 20 ноем. 1979, с. 12.

Тодоров, Илия и Никола Ферманджиев. Автобиографията на Марко Цепенков. — Лит. история, 1979, № 5, 3—35.

Съдържа и текста на автобиогр.

Топузов, Иван П. и Иван Б. Сарафов. Първото българско земеделскостопанско списание и неговият създател [Димо В. Хранов]. — Изв. Нац. селскостопан. музей, № 3, 1979, 143—159.

Рез. на рус. и англ. ез.

Трашлиев, Иван Ст. П. Р. Славейков на хърватско-сръбски език. — Борба (В. Търново), № 24, 24 февр. 1979.

Ферманджиев, Никола. Благодетелят на хъшовете. — Пулс, № 1, 2 ян. 1979, с. 9.

Живот и дело на Димитър Паничков.

Ферманджиев, Никола. Възрожденски календари. — Антени, № 22, 30 май 1979, с. 13.

Ферманджиев, Никола. Марко К. Цепенков. 150 г. от рождението му. — Пламък, 1979, № 4, 160—169.

Ферманджиев, Никола. Първият криминален роман на български. — АБВ, № 9, 27 февр. 1979, с. 6.

Авторизираният превод на Петко Р. Славейков на „Цариградски потайности“ (1 ч., 1869, 2 ч., 1875).

Ферманджиев, Никола. Френска повест с български сюжет. — АБВ, № 8, 20 февр. 1979, с. 5.

Книгата „Сватбата на хайдут Янко“ от Пиер Лапрад, предадена през 1864 г. на бълг. ез. в Браила.

Цанев, Георги. Първият български критик [Нешо Бончев]. — Лит. фронт, № 3, 18 ян. 1979, с. 5.

Чемоданова, Марина. Педагогическата дейност на Васил Друмев. — Лит. мисъл, 1979, № 6, 133—146.

Чолаков, Никола. Константин Фотинов. —Антени, № 2, 10 ян. 1979, с. 15.

Юхас, Петер. Предвестници на Българското възраждане. — Лит. фронт, № 42, 18 окт. 1979, с. 7.

140 години от рождението на Райко Жинзифов

Дражев, Панайот. Човек на великото народно дело. — Учит. дело, № 7, 20 февр. 1979, с. 6.

Жерев, Стоян. Райко Жинзифов — строител на българския книжовен език през Възраждането. По повод 140 г. от рождението му. — Сп. БАН, 1979, № 2, 64—70.

Кунчев, Божидар. Полезен на отечеството си. — Лит. фронт, № 8, 22 февр. 1979, с. 7.

Леков, Дочо. Райко Жинзифов в развитието на българската литература през Възраждането. 140 г. от рождението му. — Лит. мисъл, 1979, № 3, 10—22.

Тахов, Георги. За българското отечество наше. — Веч. новини, № 35, 19 февр. 1979.

Тзавелла, Христофор Тр. Предан син на България. — Пулс, № 4, 13 февр. 1979, с. 4.

Тотев, Петко. Вдясно на Братя Миладинови. — Отеч. фронт, № 10516, 23 февр. 1979.

Унджиева, Цвета. За полза на „общата майка" — България. — Нар. култ., № 8, 23 февр. 1979, с. 6.

Холевич, Йорданка. Стремителният ход на литературното развитие. — Септември, 1979, № 2, 232—238.

131 години от рождението на Христо Ботев

Ананиев, Михаил. „Жив е той, жив е!" Мелодиите на Ботевите стихове. — Зем. знаме, № 3, 5 ян. 1979.

Ананиев, Михаил. Ботев и „Капиталът" на Маркс. — Кооп. село, № 3, 5 ян. 1979.

Антонов, Валентин и Елка Антонова. Ботев — студент по медицина. Новооткрит док. в „Нац. у-ще по медицина и фармация" в Букурещ. — Отеч. фронт, № 10706, 16 ноем. 1979.

Ботева-Брънчева, Венета. Споменът за Ботйовия род. — Поглед, № 2, 8 ян. 1979, с. 10.

Василев, Кирил. Истината е свята, свободата е мила. — Отеч. фронт, № 10587, 1 юни 1979.

Веков, Ангел. Една необикновена Ботева биография [от Евгений З. Волков]. — АБВ, № 46, 13 ноем. 1979, с. 2.

Веков, Ангел. Одисеята на една Ботева биография и на нейния автор. — Антени, № 2, 3; 10, 17 ян. 1979.

Заслугите на Евгений З. Волков към бълг. ботевознание.

Николаев, Боян. Интересите на Ботев към езика. 131 г. от рождението на Хр. Ботев. — Отечество, 1979, № 1, с. 26.

Песента, мечът и съзнанието. — Труд, № 109, 2 юни 1979.

Героят на социалист. труд Георги Карауланов и проф. д-р Тончо Жечев разговарят за ботевското начало.

Станчев, Стефан. Вечният Ботев. — Нар. младеж, № 3, 5 ян. 1979.

Тахов, Георги. Македония в календарите на Христо Ботев. — Лит. фронт, № 1, 4 ян. 1979, с. 7.

Улулян, Агоп. Нови сведения за дейността на Христо Ботев в навечерието на Старозагорското въстание в България през 1875 г. — Векове, 1979, № 2, 36—42.

Цонев, Светозар. Устремен към бъдещето. — Раб. дело, № 6, 6 ян. 1979.

Юхас, Петер. Революция, талант, личност. [Прев. от унг.]. — Антени, № 1, 3 ян. 1979, 1, 5.

100 години от смъртта на Любен Каравелов

Арабаджиев, Димо. Пламенен писател-родолюбец. — Нар. армия, № 9210, 2 февр. 1979.

Бъчваров, Михаил. Любен Каравелов — философско-социологически възгледи. — Лит. мисъл, 1979, № 4, 17—22.

Воробьов, Л. В. Любен Каравелов като критик. Прев. от рус. Владимир Атанасов. — Септември, 1979, № 2, 220—231.

Воробьов, Л. В. Проблеми на социалния утопизъм у Любен Каравелов. Прев. от рус. Светлина Николова. — Филос. мисъл, 1979, № 1, 87—102.

По повод 100 г. от смъртта му. С библиогр.

Георгиев, Любомир. Любен Каравелов. 100 г. от смъртта му. — Библиотекар, 1979, № 1, 40—42.

Гранитски, Иван. С обич към народа. — Пулс, № 3, 30 ян. 1979, с. 2.

Горов, Кирил. Пламенен радетел за икономически напредък на българския народ. — Иконом. живот, № 8, 21 февр. 1979, с. 3.

Зарев, Пантелей. С лавъра на безсмъртието. — Лит. фронт, № 9, 1 март 1979, с. 2.

Делото на Любен Каравелов — революционер и писател.

„Из народът, за народът и с народът". — Труд, № 23, 2 февр. 1979.

Съдържа: Дарина Герова. Един българин. — Аз реших да работя за роба. Спомен на Михаил Греков.

Кондарев, Никола. Атеизмът на Любен Каравелов. — Атеист. трибуна, 1979, № 3, 64—74.

Кондарев, Никола. Велик патриот и революционер. — Раб. дело, № 33, 2 февр. 1979.

Леков, Дочо. Творческият процес при Каравелов. — Пламък, 1979, № 1, 118—126.

Михайлова, Ана. Любен Каравелов. Сто г. от смъртта му. — Родна реч, 1979, № 2, 1—5.

Нанова, Цветана. Из архива на Любен Каравелов в Народна библиотека „Иван Вазов". — Лит. история, 1979, № 5, 101—103.

Съдържа текста на писма до него.

Начев, Венцеслав. Син на Копривщица и на отечеството. Черта от портрета на Л. Каравелов. — Лит. фронт, № 5, 1 февр. 1979, 1, 5.

Попиванов, Иван. Публицистиката като оръжие [в творчеството на Л. Каравелов]. — Бълг. журналист, 1979, № 10, 19—21.

Свинтила, Владимир. Писателят-родолюбец. — Зем. знаме, № 24, 30 ян. 1979.

Стаматов, Паскал. Един от титаните на Възраждането. — Читалище, 1979, № 4, 22—23.

100 години от смъртта на Любен Каравелов. — Зем. знаме, № 27, 2 февр. 1979.

Съдържа: Йоно Митев. Идеолог на българската национална революция. — Д. К. Бошнаков. Крупно литературно наследство.

100 години от смъртта на Любен Каравелов. — Нар. младеж, № 24, 2 февр. 1979.

Съдържа: Георги Тахов. Свободата не ще екзарх, иска Караджата. — Галина Антонова. „Сега му е времето за работа".

Тотев, Петко. Неговият завет. — Учит. дело, № 4, 30 ян. 1979, с. 7.

Холевич, Йорданка. „. . . Да чете Любена, па да върви напред . . .". — Веч. новини, № 23, 2 февр. 1979.

Българска литература от Освобождението до Девети септември

Авджиев, Желю. Литература, класа, народ. Т. 2. Социалистическата литература 1928—1944. С., Наука и изкуство, 1979, 382 с. 20,5 см.

Библиогр. под линия.

Вазов, Иван. Събрани съчинения. В 22 т. [С предг. от Пантелей Зарев]. С., Бълг. писател, 1974, 20,5 см.

19. Критика и публицистика. 1877—1885. Под ред. на Милена Цанева и Илия Тодоров. 1979. 687 с. 5 л. портр., факс. и снимки.

20. Критика и публицистика. 1890—1921. Под ред. на Милена Цанева и Илия Тодоров. 1979. 648 с. 1 портр.

Никола Вапцаров. Спомени за поета и революционера. По случай 70 г. от рождението му. С., Бълг. писател, 1979. 751 с. 16 л. ил. и факс. 22 см.

Под ред. на Георги Караславов, Младен Исаев и Петър Пондев.

Никола Вапцаров — гордост болгарского народа. [Сб. материали]. (Пер.) [от бълг.]. [С.] София-пресс, 1979. 52 с. с ил. и факс. 16 см.

Паралел. изд. на фр., англ., ит. и нем. ез.

Никола Вапцаров — гордост на българския народ. [Сб. материали]. [С.]. Бълг. писател, 1979. 53 с. с ил. 16,5 см.

Василев, Дженю. Георги Кирков. Лит.-крит. очерк. С., Бълг. писател, 1979. 143 с. 17 см.

Велчев, Петър. Поглед върху поезията. [Лит.-крит. очерци]. С., Бълг. писател, 1979. 216 с. 17 см (Проблеми на съвр. бълг. лит.).

Гайдаров, Никола. Житейската драма на Яворов. Правни и психол. изследвания. (Отг. ред. [с предг.] Кръстьо Куюмджиев). С., БАН, 1979. 288 с. 24, 5 см.

Изд. на БАН. Инст. за лит. Библиогр., с. 280—287.

Георгиев, Любен. Съвременност и поезия. Естет. взаимоотношения. Моногр. С., Наука и изкуство, 1979. 254 с. 20 см.

Георгиев, Станьо. Език и стил на Йордан Йовков. [Изследване]. С., Нар. просв., 1979. 104 с. 20 см (Библ. Родна реч омайна. Кн. 13).

Данчев, Пенчо. Никола Вапцаров. К 70-летию со дня рождения. [Очерк]. (Пер. [от бълг.] Валентины Коцевой). С., София-пресс, 1979. 23 с. 16,5 см.

Паралел. изд. на англ., исп., фр. и нем. ез.

Данчев, Пенчо. Преди и след разстрела. [Творчески портр. на Н. Й. Вапцаров]. С., Бълг. писател, 1979. 461 с. 17 см.

Даскалова, Екатерина. Никола Вапцаров в Морското машинно училище. Докум. -крит. очерк. Варна, Г. Бакалов, 1979. 87 с. 8 л. портр. и факс. 20 см.

Съдържа и спомени за Никола Вапцаров от негови съвипускници и преподаватели от Морското машинно у-ще.

Делчев, Борис. Познавах тези хора. Мемоарни очерци. 2 изд. С., Бълг. писател, 1979.

За Д. Полянов, Елин Пелин, Ал. Балабанов, Г. Райчев, Вл. Василев, Н. Лилиев, Г. Белев, К. Константинов, К. Петканов, Н. Хрелков, Ас. Разцветников, Св. Минков, Д. Димов, К. Цонев, Ил. Бешков и Пол Елюар. 1 изд. 1968 и 1974, излязло в 2 отд. кн.

Димов, Георги. Литературна критика и литературен процес. [Изследване]. С., Бълг. писател, 1979. 276 с. 21 см.

Лит.-крит. позиции и крит. дейност на Иван Вазов, Захари Стоянов, Кр. Кръстев и Алеко Константинов.

Каранфилов, Ефрем. Антон Страшимиров и душевността на българина. С., Наука и изкуство, 1979. 228 с. 20,5 см.

Каранфилов, Ефрем. Болгары. Пер. [от бълг.] Ольги Басовой. [С.], София-пресс, 1979. 160 с. 16,5 см. (Библ. Болгария. 3).

Биогр. очерци за Никола Вапцаров, Илия Бешков, Иван Хаджийски и деца-герои.

Каранфилов, Ефрем. Най-българското време. Кн. за „Записките" на Захари Стоянов. [Моногр.] 2 изд. С., Бълг. писател, 1979. 360 с. 20,5 см.

1 изд. 1976.

Коларов, Стефан. Живот по-хубав от песен. Никола Вапцаров. [Биогр.]. С., Профиздат, 1979. 215 с. 1 л. портр. 20,5 см.

Колевски, Васил. Никола Й. Вапцаров. [Живот и творчество]. С., Наука и изкуство, 1979. 83 с. 20 см (Библ. над-во „Г. Кирков". Поредица Лит., изкуство, култура. 1978. 3—4.)

Колевски, Васил. Огнярът поет. [Очерци за Никола Вапцаров]. С., Нар. младеж, 1979. 152 с. 20,5 см.

Ликова, Розалия. История на българската литература — поети на 20-те години. С., Наука и изкуство, 1979. 319 с. 22 см.

Литературен архив. Т. 7. Константин Величков. Състав. и коментар [с предг.] Величко Вълчев. 1979. 448 с. с факс. 1 л. портр.

Мартинов, Иван. Главното направление. Статии и спомени. С., Бълг. писател, 1979. 244 с. 20,5 см.

Николов, Минко. Избрани произведения. Антон Страшимиров, Христо Смирненски, Брехт. (Лит. очерци). Под ред. на Симеон Султанов и Иван Цветков. Предг. Иван Цветков. С., Бълг. писател, 1979. 523 с. 1 л. портр. 20,5 см.

Панайотов, Филип. Печатът в огъня на въстанието. Септемврийското въстание и бълг. период. печат. [Изследване]. С., Наука и изкуство, 1979. 352 с. с ил. и факс. 21 см.

Радонова, Мария. Творческият път на Вапцаров. [Моногр.]. Ред. Ефрем Каранфилов. С., Бълг. писател, 1979. 407 с. 20,5 см.

С копнеж и борчески порив. Сб. за Иван Димов Хаджидимов. Спомени, статии, биогр. Състав. Дафина Хаджидимова и Васил Колевски. С., Партиздат, 1979. 287 с. 4 л. портр. и снимки 20,5 см.

Светът за българския поет Никола Вапцаров. [Сб. статии и изказвания на видни писатели. С предг. от Богомил Нонев]. С., София-прес, 1979. 148 с. 19,5 см.

Паралел. изд. на араб., рус., англ., исп., итал., фр. и нем. ез.

Сестримски, Иван. Димитър Бояджиев. Лит.-крит. очерк., С., Бълг. писател, 1979. 135 с. 17,5 см.

Хаджикосев, Симеон. Българският символизъм. С., Бълг. писател, 1979. 167 с. 20,5 см.

Цанева, Милена. В търсене на героя. Иван Вазов на прелома между две епохи. С., Нар. просв., 1979. 280 с. 8 л. ил. и факс. 20 см.

Яворов, Пейо К. Събрани съчинения. В 5 т. Т. 4. Критика. Публицистика. Под ред. на Васил Колевски и Милка Марковска. С., Бълг. писател, 1979. 728 с.

* * *

Авджиев, Желю о. Реализмът на септемврийската литература в България (Гео Милев, „Септември") и прогресивните балкански литератури. — Ез. и лит., 1979, № 4, 46—53.

Андонова, Нина. Дълбоко единение с народа. Народопсихологията на българина в творчеството на Пейо К. Яворов. — Пиринско дело (Благоевград), № 134, 7 юли 1979.

Андонова, Нина. Народ-жертвоготовен, могъщ. Народопсихологията на българина в творчеството на Христо Силянов. — Пиринско дело (Благоевград), № 169, 26 авг. 1979.

Андреев, Веселин. Твърде късно, много рано . . . — Лит. фронт, № 36, 6 септ. 1979, 1, 3.

Спомени за Иван Немилников.

Атанасова, Цветанка. Кръгът „Мисъл" и „европеизирането" на българската литература. Приносът на Пенчо Славейков, Петко Тодоров и Яворов за идейно-темат. и психолог. обогатяване на нашата лит. — Лит. мисъл, 1979, № 9, 85—108.

Балабанова, Вера. Краят. Из лит. анкета „Тодор Траянов". — Лит. история. 1979, № 4, 55—62.

Балабанова, Вера. Откровения. Спомени за Г. П. Стаматов и Антон Страшимиров. — София, 1979, № 12, 41—44.

Балабанова, Христина. Композиция и лиризъм в разказите на Йовков. — Лит. история, 1979, № 4, 17—30.

Бернар, Роже. Певец на борбата за свобода. [Иван Вазов]. Прев. [от фр.] Любов Драганова. — Антени, № 36, 37; 5, 12 септ. 1979.

С бел. за авт. от Петър Динеков.

Блъскова, Мариана. Неизвестно писмо на Яворов. — Отеч. фронт, № 10727, 14 дек. 1979.

Бояджиева, Ваня. Драматургичното творчество на Антон Страшимиров. — Родна реч, 1979, № 7, 15—18.

Бранев, Неделчо. С винаги остро перо . . . — Бълг. журналист, 1979, № 8, 40—45.

Спомени за журналистич. дейност на Хр. Смирненски.

Братанов, Димитър Ц. Светлините на Великия октомври. Бел. за творчеството на поета Георги Стоянов. — Лит. фронт, № 45, 8 ноем. 1979, с. 2.

Бръзицов, Христо Д. Да си спомним за нея. — Лит. фронт, № 42, 18 окт. 1979, с. 5.

100 г. от рождението на Евгения Елмазова-Марс.

Бръзицов, Христо Д. Срещи и разговори с Антон Страшимиров. — Лекц. проп., 1979, № 11, 85—90.

Буюклиев, Петко. Началото. — Септември, 1979, № 12, 117—124.

50 г. писателска парт. организация.

Бъклова, Катя. Алеко Константинов и вестник „Знаме". 1894—1898. — Лит. история, 1979, № 4, 45—50.

Вандов, Иван. Въпреки фашизма . . . — Бълг. журналист, 1979, № 5, 50—51.

Вандов, Иван. Поглед върху нелегалното литературно движение 1923—1941. — Септември, 1979, № 9, 204—216.

Вандов, Иван. Прогресивната литературна мисъл. 1941—1944. — Лит. мисъл, 1979, № 7, 41—52.

Васевски, Камен. Неизвестни документални следи на Гео Милев. 85 г. от рождението на твореца. — Хоризонт, 1979, № 2, 103—104.

Василев, Деко. Димитър Благоев и отношението му към зараждащата се социалистическа поезия. — Родна реч, 1979, № 9, 49—51.

Василев, Дженю. Георги Кирков — поет. — Читалище, 1979, № 8, с. 17.

Василев, Дженю. Майстора. — Септември, 1979, № 8, 217—228.

60 г. от смъртта на Георги Кирков.

Василев, Дженю. Пътеписите на Асен Златаров. — АБВ, № 28, 10 юли 1979, с. 3.

Василев, Дженю. Щастието на Майстора. — Патриот, 1979, № 7, с. 16.

60 г. от смъртта на Г. Кирков.

Велев, Любен. Съвест на своето време. — Бълг. журналист, 1979, № 9, 41—43.

Спомени за журналист. дейност на А. Страшимиров във в. „Ведрина“ за периода 1926—1927.

Великов, Димитър. Българската литературна критика за Асен Разцветников. 1924—1944. — Лит. мисъл, 1979, № 5, 85—97.

Волен, Илия. Орлово перо. Неизвестният Елин Пелин или — малките бисери на големия майстор. — Пламък, 1979, № 7, 91—94.

Вълчев, Величко. Неизвестно писмо на Вазов [от 1896 г. до кмета на гр. Безансон (Франция)]. — Лит. фронт, № 2, 11 ян. 1979, с. 4.

Ганчева, Бистра. Българският пътепис в развитие. Особености в жанровия му развой [между двете световни войни]. — Лит. история, 1979, № 4, 31—44.

С библиогр.

Гарева, Мария. Разказите на Йордан Йовков в литературната критика — до края на 30-те години. — Лит. мисъл, 1979, № 8, 96—110.

С библиогр.

Георгиев, Георги Ст. Срещата ми с Иван Вазов. [Спомени]. — Наша родина, 1979, № 4, 6—7.

Георгиев, Любен. Две повести на Елин Пелин [„Гераците“ и „Земя“]. — Родна реч, 1979, № 5, 4—8.

Георгиев, Любен. Незабравимо за забравените. — Родна реч, 1979, № 4, 1—6.

Литературен анализ на „Епопея на забравените“ от Иван Вазов.

Георгиев, Никола. „Андрешко“ от Елин Пелин. Анализационни наблюдения и методол. размисли. — Лит. мисъл, 1979, № 1, 114—133.

Георгиев, Никола. Неизвестно произведение на Захари Стоянов. — Лит. фронт, № 16, 17; 19, 26 апр. 1979.

Георгиева, Елена. Академик Александър Теодоров-Балан. По повод 120 г. от рождението и 20 г. от смъртта му. — Сп. БАН, 1979, № 5, 59—65.

Георгиева, Стоянка. Наречията във „Вечери в Антимовския хан“ и в „Старопланински легенди“. — Родна реч, 1979, № 3, 58—60.

Данаилов, Славчо. Писма на Димитър Подвързачов до Николай Лилиев.— Лит. мисъл, 1979, № 10, 137—153.

Съдържа и текста на писмата.

Даскалов, Стоян Ц. Поколения. Спомени за Елин Пелин. — Веч. новини, № 191, 28 септ. 1979.

Дейкова, Олга. Някои особености в метриката на сбирките „Гусла“, „Поля и гори“, „Епопея на забравените“ [от Ив. Вазов]. — Лит. мисъл, 1979, № 6, 93—114.

Дечев, Борис. Биографията на един роман. [„Морава звезда кървава“ от Константин Петканов]. — Лит. фронт, № 41, 11 окт. 1979, с. 5.

Динеков, Петър. Никола Вапцаров и българската народна песен. — Бълг. фолклор, 1979, № 6, 93—114.

Рез. на англ. ез.

Динеков, Петър. Първият ректор. Слово по случай 120 г. от рождението на Александър Теодоров-Балан. — Антени, № 48, 28 ноем. 1979, с. 13.

Добрев, Чавдар. С грейнала надежда. 90 г. от рождението на Васил Карагьозов. — Лит. фронт, № 47, 22 ноем. 1979, с. 6.

Дончев. Николай. Пенчо Славейков в Рим. — Пулс, № 5, 27 февр. 1979, с. 14.

Дудевски, Христо. Българо-украинско-руски литературни взаимоотношения в периода между двете световни войни. — Лит. мисъл, 1979, № 7, 119—133.

С библиогр.

Эскенази, Жак. Газета „Свирка“ и русская революционно-демократическая сатира. — Болг. русист., 1979, № 1, 55—64.

С библиогр.

Ескенази, Жак. Западноевропейски отзиви за Л. Н. Толстой в българския печат от 90-те години на XIX в. — Ез. и лит., 1979, № 3, 72—77.

Захариева, Ирина. Интернационалното значение на руската класическа литература според разбиранията на Пенчо Славейков. — Ез. и лит., 1979, № 2, 52—61.

С библиогр.

Здравков, Иван. Два щриха към библиографията на „Септември“. Гео Милев и запознаването му с Владимир Маяковски. — АБВ, № 39, 25 септ. 1979, 1, 5.

Иванов, Никола. М. А. Шолохов и българската литературна критика до Девети септември 1944 г. — Рус. и зап. ез., 1979, № 1, 50—59.

Иванов, Славчо. Страшимир Кринчев — литературен критик. — Лит. мисъл, 1979, № 9, 68—84.

С библиогр.

YDIR, Moncef. Aspects de la paysannerie dans la litterature bulgare de l'entre-deux-guerres. — Etud. balk., 1979, No 2, 70—75.

Измирлиева, Надежда. Възторгът на Смирненски. — Поглед, № 45, 5 ноем. 1979, с. 5.

За стихотворенията на поета, посветени на съв. армия и съв. народ.

Илиев, Стоян. Възникване на символизма в българската литература. — Лит. история, 1979, № 4, 3—16.

Илиев, Стоян. Необикновената съдба на поета [Теодор Траянов]. — Лит. фронт, № 34, 23 авг. 1979, с. 7.

Илиева, Стефка. Един малко известен писател [Иван Кирилов]. — Родна реч, 1979, № 5, 41—43.

Казакова, Любка. Певец на българското село [Цанко Церковски]. — Родна реч, 1979, № 10, 6—8.

Каменов, Йордан. Кога е написано „Пролет моя, моя бяла пролет" [от Н. Й. Вапцаров]. — Лит. фронт, № 4, 25 ян. 1979, с. 5.

Караиванов, Георги. Първото стихотворение на Елин Пелин. [„Ранната пролет"]. — Пулс, № 2, 16 ян. 1979, с. 12.

Каранфилов, Ефрем. Антон Страшимиров и душевността на българина. — Септември, 1979, № 2, 151—163.

Каранфилов, Ефрем. Кървавото „Хоро" на Антон Страшимиров. — Лит. фронт, № 38, 20 септ. 1979, 2—3.

Каранфилов, Ефрем. Народопсихологът в пътеписа [Антон Страшимиров]. — Бълг. журналист, 1979, № 12, 29—31.

Карбелашвили, А. Плодовете на едно приятелство. Прев. [от рус.]. — Поглед, № 46, 12 ноем. 1979, 8—9.

Неизвестно писмо на Иван Вазов до груз. общественик Р. П. Исарлишвили.

Кирилова, Лилия. Към проблемата за сатирата в балканските литератури от края на XIX и началото на XX в. — Ез. и лит., 1979, № 4, 38—46.

Кирова Лилия. Начальный этап болгарской социалистической литературы в южнославянском контексте. — Etud. balk., 1979, № 4, 78—90.

Кирова, Лилия. Публицистиката на Георги Кирков. — Бълг. журналист, 1979, № 8, 23—26.

Климешова, Яна. „Белият ескадрон" [от Й. Йовков]. — Ез. и лит., 1979, № 2, 92—94.

Колева, Дора. Поетиката на Илия Волен. Наблюдения върху неговия разказ в периода до Втората световна война. — Ез. и лит., 1979, № 5, 51—64.

Колева, Ина. Прекрасното в женските образи на Йовков. — Родна реч, 1979, № 5, 41—43.

Колевски, Васил. С пламъка на революционната правда. — Раб. дело, № 345, 11 дек. 1979.

50 години от излизането на бр. 1 на в. „РЛФ".

Колевски, Васил. Смирненски и символизмът. — Лит. мисъл, 1979, № 7, 53—62.

Кръпзов, Георги. Истината за унищожената драма „Ратай" [от Рачо Стоянов]. — Лит. фронт, № 46, 15 ноем. 1979, с. 6.

Кръстев, Петър. Певец на родния черноземъ. 110 г. от рождението на Цанко Церковски. — Кооп. село, № 206, 16 окт. 1979.

Лазарова, Емилия. С ботевска вяра в грядущата пролет на революцията. 80 г. от рождението на Васил Карагьозов. — Раб. дело, № 325, 21 ноем. 1979.

Лалчев, Драгомир. Фразеологично новаторство в сатиричното творчество на Алеко Константинов. — Бълг. ез., 1979, № 4, 341—346.

Любенов, Любен. Римите в шедьоврите на Иван Вазов. — Лит. мисъл, 1979, № 4, 128—133.

Манчева, Дина. Балзак и българската литературна критика. — Рус. и зап. ез. 1979, № 4, 7—13.

С библиогр.

Маркишка-Мишлякова, Дарина. Огнена диря в пролетарската литература. — Отеч. фронт, № 10731, 20 дек. 1979.

50 г. от създаването на в. „РЛФ".

Мартинов, Иван. Историческото дело на релефци. — Веч. новини, № 248, 18 дек. 1979.

Мартинов, Иван. На работническия литературен фронт. — Пламък, 1979, № 11, 134—139.

Спомени за сътрудничеството му в „РЛФ".

Милев-Огин, Борис. Горяхме и в грешките. 50 г. в. „Релеф". — София, 1979, № 12, 36—39.

Милев-Огин, Борис. Спомени за едно начало. — Нар. култ., № 50, 14 дек. 1979, с. 11.

50 г. от създаването на в. „РЛФ".

Минчева, Танка. Революционна младост. Асен Разцветников участник в Транспортната стачка от 1919 г. — Борба (В. Търново), № 61, 19 май, 1979.

Михайлова, Димитрина. Темата за твореца у двама поети Пенчо Славейков и Пушкин. — Аспирантски сб. Великотърн. Унив. „Кирил и Методий", 5, 1978, № 1, 243—253.

Мойсеев, Мойсей. „Скитам по селата, проучвам фолклора, ловя сюжети . . .". Малко известни писма на Чудомир [от 30-те години]. — Отеч. фронт, № 10709, 20 ноем. 1979.

Мокрев, Стефан. Непубликувани документи за Димчо Дебелянов. — Читалище, 1979, № 9, с. 29.

Съдържа и текста на документите.

Момчилов, Кирил. Поет на ремсовата младост. 35 г. от гибелта на Атанас Манчев. — Нар. младеж, № 100, 20 май 1979

Монова, Илиана. „Кръстопът" и „Кръстопът на бъдещето" от Димчо Дебелянов. Опит за сравнение. — Лит. мисъл, 1979, № 5, 98—108.

Намерански, Никола. Кои са прототиповете на Камен и Цена от поемата „Грамада". — Родна реч, 1979, № 2, 6—10.

Намерански, Никола. Кой е прототипът на Цеко от поемата „Грамада". Родна реч, 1979, № 6, 7—10.

Недков, Здравко. Бахтин и неговата българска история. — Лит. фронт, № 23, 7 юни 1979, с. 14.

Преводи и отзиви за творчеството му у нас в миналото.

Николов, Борис. Росна китка за Елин Пелин. — Ехо, № 49, 7 дек. 1979.

Николова-Пашова, Видка. Из „Биография на спомена. Асен Разцветников" — Лит. мисъл, 1979, № 6, 57—74.

Нинова, Веска. Трибуна на революционната сатира. — Нар. култ., № 43, 26 окт. 1979, с. 7.

60 г. от създаването на лит.-хумористич. сп. „Червен смях".

Орлов, Валери. Поет на социалната правда. 90 г. от рождението на Васил Карагьозов. — Веч. новини, № 250, 21 дек. 1979.

Памуков, Стефан. Ом Либър — неизвестен псевдоним на Елин Пелин. — Лит. фронт, № 50, 13 дек. 1979, с. 11.

Парижков, Петър. Лирика на борбата. 35 г. от гибелта на поета-партизанин Тончо Стаевски. — Пулс, № 8, 10 апр. 1979, с. 13.

50 години РЛФ. — Лит. фронт, № 50, 13 дек. 1979, с. 10.

Съдържа: Ангел Тодоров. Начело с червеното знаме. — Георги Караславов. Боеви орган на партията. — Христо Радевски. Нашата литературна младост. — Младен Исаев. Трибуна на писателите-комунисти. — Иван Руж. „РЛФ" и най-младите.

Петров, Мильо. Замисъл и изказ за контекста и подтекста у Елин Пелин. — Ез. и лит., 1979, № 5, 33—44.

Петров, Мильо. Полемистът Вапцаров. — Пламък, 1979, № 7, 91—94.

Петрова, Стефка. Сегашно историческо време у Алеко Константинов. — Бълг. ез. и лит., 1979, № 2, 36—41.

Пондев, Петър. Необикновена и щедра личност. 85 г. от рождението на Георги Михайлов. — Лит. фронт, № 2, 11 ян. 1979, с. 7.

Попвасилев, Стефан. Дружбата между Иван Вазов и Евгения Марс. — Пламък, 1979, № 3, 157—159.

Попиванов, Иван. В зората на социалистическото творчество. 90 г. от рождението на Васил Карагьозов. — Пламък, 1979, № 11, 145—148.

Попов, Стоян. Езиково-стилни и синтактични особености на повестта „Немили-недраги" от Ив. Вазов. — Ез. и лит., 1979, № 6, 86—92.

Попов, Страхил. Психодрамата на лирическия характер в поезията на Асен Разцветников. — Лит. мисъл, 1979, № 3, 50—59.

Попова, Катя. Смирненски и Жендов. — АБВ, № 35, 28 авг. 1979, с. 5.

Радев, Иван. За първите преводи на П. П. Славейковата поезия в сръбската литература. — Ез. и лит., 1979, № 2, 103—107.

Радославова-Попова, Лилия. Няколко писма на Мара Белчева до Иван Радославов. — Изв. держ. архиви, 37, 1979, 51—58.

Съдържа и текста на писмата.

Рез. на рус. и фр. ез.

Роде, Матей. Към генезиса на „Рапсодии на българския гуслар" от Антон Ашкерц. — Ез. и лит., 1979, № 4, 21—29.

С библиогр. Съдържа и текста на писма на А. Страшимиров и Ив. Вазов до словен. поет.

Рудински, Христо. Матвей Вълев или още Синьор Булгаро . . . — Нар. младеж, № 224, 11 ноем. 1979.

Сарандев, Иван. Боян Пенев. — Антени, № 18, 30 апр. 1979, с. 13.

Стайков, Николай. Някога. Спомен за Николай Лилиев. — Пламък, 1979, № 7, 87—90.

Стефанова, Невена. Като цвете . . . 60 г. от рождението на Весела Василева. — Лит. фронт, № 48, 29 ноем. 1979, с. 2.

Стоев, Никола. Елин Пелин като учител. По случай 30 г. от смъртта му. — Бълг. ез. и лит., 1979, № 6, 37—41.

Стоянов, Димитър. Реализмът в разказите на Светослав Минков. — Родна реч, 1979, № 2, 17—20.

Субашки, Васил. На „Новий свят най-първите певци". — Лит. фронт, № 39, 27 септ. 1979, с. 6.

За творчеството на първите пролетарски поети у нас.

Тахов, Георги. Авторът на „Мила родино" [Цветан Радославов]. — София, 1979, № 5, 8—9.

Тахов, Георги. Апостолът [Васил Левски] — главен герой на Вазов. — Труд, № 35, 19 февр. 1979.

Тахов, Георги. Македония в нашата поезия.— Славяни, 1979, № 7, 24—25.

Тенев, Любомир. Драматургическата поетика на „В полите на Витоша". — Лит. мисъл, 1979, № 1, 83—104.

Тихова, Надежда. Истината за драмата „Ратай". — Лит. фронт, № 49, 6 дек. 1979, с. 7.

Отговор на статията на Георги Крънзов „Истината за унищожената драма „Ратай", в. Лит. фронт, № 46, 15 ноем. 1979.

Тодоров, Ангел. Писатели-граждани. — Отеч. фронт, № 10643, 20 авг. 1979.

Из дейността на писателите-комунисти в годините на антифашистката борба.

Тодоров, Ангел. Под знамето, червеното. — Раб. дело, № 40, 9 февр. 1979.

Спомени за живота и дейността на писателите-комунисти у нас преди 9 септ. 1944 г.

Тодоров, Илия. Неизвестни писма на Иван Вазов до Димитър Ризов. — Антени, № 2, 10 ян. 1979, с. 5.

Тодоров, Методи. Неизвестно стихотворение от Димчо Дебелянов. — Лит. фронт, № 7, 15 февр. 1979, с. 5.

Съдържа и стихотворението „Тъй, както и моята младост . . . ".

Тодорова, Милка. Кога е роден Гео Милев?—Лит. фронт, № 16, 1979, с. 5.

Тонов, Анрел. „Аз искам да те помня все така".— Родна реч, 1979, №4, 13—16.

Анализ на елегията на Д. Дебелянов.

Тонов, Ангел. Фейлетоните на Алеко Константинов. — Бълг. ез. и лит., 1979, № 2, 28—35

Топалов, Михаил. Славеят пее в гнездото си. 110 г. от рождението на Цанко Церковски. — Зем. знаме, № 243, 16 окт. 1979.

Топенчаров, Владимир. РЛФ — революционно явление. — Зем. знаме, № 287, 7 дек. 1979.

Тотева, Лиляна. Непознатия Захари Стоянов. — Библиотекар. 1979, № 3, 39—41.

Урбан, Зденек. Художествени произведения, литературна критика и публицистика от Кирил Христов, публикувани в чешкия печат през годините 1897—1944. [Библиогр. списък]. — Лит. история, 1979, № 4, 79—89.

Фекелджиев, Иван. Пенчо Славейков и народната ни поезия. — Родна реч, 1979, № 6, 1—6.

Ферманджиев, Никола. Към биографията на Ефрем Каранов. — Лит. мисъл, 1979, № 8, 132—147.

Ферманджиев, Никола. Първата стихосбирка на Вазов [„Пряпорец и гусла"]. — АБВ. № 13, 27 март 1979, с. 4.

Хаджикосев, Симеон. Поетика на българския символизъм. — Лит. мисъл, 1979, № 10, 45—71.

Хлебарова, Златина. След Илинден . . . Писмо на К. Цилка до П. К. Яворов. — Лит. фронт, № 36, 6 септ. 1979, с. 2.

Съдържа и текста на писмото от 16.I.1913 г.

Цанев, Георги. Константин Петканов и неговият роман „Морава звезда кървава". — Лит. мисъл, 1979, № 2, 41—46.

Цанева, Милена. Опитът на Вазов да продължи „Под игото". — Лит. мисъл, 1979, № 1, 59—82.

Цачев, Климент. Навярно последната снимка на Елин Пелин. 30 г. от смъртта му. — Лит. фронт, № 50, 13 дек. 1979, с. 11.

Цвяткова, Тодорка. Ст. Пред олтара на международния социализъм. Пет писма на Иван Загубански до Рачо Стоянов [от 1903—1904 г.]. — Нар. дело (Варна), неделно изд., № 38, 22 септ. 1979.

Чалъков, Борислав. Диалектика на битието и съзнанието. Поемата „Двойникът" на Асен Разцветников. — Родна реч, 1979, № 7, 10—14.

Чернева, Мария. Елин Пелин. Из „бележника на редактора". [Спомени]. — Ез. и лит., 1979, № 3, 88—91.

Черняков, Георги. Песни, чрез които диша бурята . . . — Родна реч, 1979, № 7, 5—9.

Поетичното творчество на Хр. Смирненски.

Чирпанлиев, Стефан. Учителят в сив шинел. [Васил Карагьозов]. Док. разказ по спомени на Георги Карагьозов. — Нар. армия, № 9419, 24 ноем. 1979.

110 години от рождението на Г. П. Стаматов

Великов, Димитър. Инак всичко е фалшиво . . . — Пламък, 1979, №6, 99—101.

Творчески и художествени особености на прозата на писателя.

Иванов, Вичо. Срещи с писателя. — Нар. култ., № 23, 8 юни 1979, с. 7.

Северски. Цветан. Съдник на своето време. 110 г. от рождението на Г. П. Стаматов. — Веч. новини, № 102, 25 май 1979.

110 години от рождението на Г. П. Стаматов, — Лит. фронт, № 23, 7 юни 1979, с. 16.

Съдържа: Желю Авджиев. Сатирик хуманист.—Луко Захариев. Препрочитайки неговата проза.

Стоев, Симеон. За писателя и съдията. Г. П. Стаматов. Към 110 г. от рождението му. — Социалист. право, 1979, № 6, 81—87.

Цонев, Светозар. Изобличителят. 110 г. от рождението на Георги П. Стаматов. — Отеч. фронт, № 10582, 25 май 1979.

Чернокожев, Вихрен. Неподкупният изобличител. 110 г. от рождението на Г. П. Стаматов (1869—1942). — Библиотекар, 1979, № 4, 46—48.

Чолаков, Здравко. Актуалният смисъл на една сатира. — Септември 1979, № 5, 225—228.

110 г. от рождението на Г. П. Стаматов.

100 години от рождението на Александър Балабанов

Богданов, Богдан. Радетел на българското. — Нар. младеж, № 12, 18ян. 1979.

Богданов, Иван. Животът му е ценно завещание. — Отеч. фронт, № 10490, 18 ян. 1979.

Бошнаков, Димитър К. Един живот. — Антени, № 4, 24 ян. 1979, с. 6.

Бръзицов, Христо Д. Моментални фотографии на Александър Балабанов. — Веч. новини, № 11, 16 ян. 1979.

Георгиев, Любен. Полемиката — негова стихия. — Лит. фронт, № 4, 25 ян. 1979, с. 6.

Захариев, Луко. Неразкритият Александър Балабанов. 100 г. от рождението му. — Лит. мисъл, 1979, № 3, 43—49.

Игов, Светлозар. Той беше цял университет. — АБВ, № 3, 16 ян. 1979, с. 4.

Йорданов, Христо. Голямо творческо дело. — Раб. дело, № 17, 17 ян. 1979.

Михайлов, Георги. Проф. д-р Александър Балабанов. — Нар. култ., № 1, 5 ян. 1979, с. 7.

Памуков, Стефан. Последните дни на професор Балабанов. — Отеч. глас (Пловдив), № 10448, 17 ян. 1979.

Петров, Здравко. Професорът. — Септември, 1979, № 2, 239—242.

Свинтила, Владимир. Александър Балабанов като публицист. — Бълг. журналист, 1979, № 6, 29—32.

Стефанов, Васил. Александър Балабанов и българският език. По случай 100 г. от рождението му. — Бълг. ез., 1979, № 5, 444—446.

Стефанов, Васил. Вода от извора. — Учит. дело, № 3, 23 ян. 1979, с. 8.

100 години от рождението на проф. Александър Балабанов и Симеон Радев. — Пулс, № 3, 30 ян. 1979, с. 4.

Съдържа: Луко Захариев. Искри от възрожденския огън. — Асен Василев. Спомени.

Тошков, Михаил. Авторафът. — АБВ, № 52, 25 дек. 1979, с. 4.

Литературното сътр. и приятелство между Елин Пелин, Александър Балабанов и Тодор Боров.

Цанев, Георги. Спомени за Александър Балабанов. По случай 100 г. от рождението му. — Отечество, 1979, № 2, с. 46.

Цветкова, Лилия. Обичан и уважаван в родината на древногръцката култура. Нови док. от личния архив на проф. Александър Балабанов. — Нар. култ., № 5, 2 февр. 1979, с. 2.

100 години от рождението на Ст. Л. Костов

Близнакова, Красимира. Осмяната „големановщина". — Септември, № 3, 225—230.

Богданов, Иван. „Смехът не е смешна работа". — Отеч. фронт, №10549, 10 апр. 1979.

Бошнаков, Димитър. Литературното наследство на Ст. Л. Костов. 100 г. от рождението на писателя. [Библиогр. справка]. — Библиотекар, 1979, № 6, 45—46.

Бръзицов, Христо. Д. Творчеството му е с нас. — Веч. новини, № 80, 23 апр. 1979.

Василева-Петрова, Екатерина. Етнография на смешното. 100 г. от рождението на Ст. Л. Костов. — Театър, 1979, № 7, 45—47.

Велева, Мария. Стефан Лазаров Костов. 1879—1939. — Музеи и памет. култ. 1979, № 2, 60—61.

Приносът на писателя в бълг. етнография.

Каракашев, Владимир. Непресекващ смях. — Раб. дело, № 88, 29 март 1979.

Панова, Снежина. Комедийна фантазност и груба реалност. — Лит. мисъл, 1979, № 5, 8—27.

Петрова, Каталина. Мъдростта на смеха. — Пулс, № 7, 27 март 1979, с. 10.

Русев, Пеньо. Някога и днес. — Нар. култ., № 14, 6 апр. 1979, с. 4.

Тихова, Надежда. Великолепен майстор на комедията. — Лит. фронт, № 16, 19 апр. 1979, с. 3.

Тихова, Надежда. Разобличение в името на любовта към човека. — Учит. дело, № 14, 10 апр. 1979, с. 8.

Тодоров, Асен. Смехът му бе присъда. — Антени, № 13, 28 март 1979, с. 6.

100 години от рождението на Стамен Панчев

Александров, Васил. Скромен и всеотдаен поет и патриот. 100 г. от рождението на Стамен Панчев. — Пламък, 1979, № 12, 152—154.

Бръзицов, Христо, Д. „Сине мой, надежда скъпа моя . . . ". — Веч. новини, № 235, 30 ноем. 1979.

Кунчев, Божидар. „Сине мой, надежда скъпа моя . . . ". — Лит. фронт, № 48, 29 ноем. 1979, с. 6.

Райнов, Атанас. „Сине мой, надежда скъпа моя . . . ". — Раб. дело, № 334, 30 ноем. 1979.

Славински, Петър. Още за автора и за адресатите на „Сине мой" [Стамен Панчев]. — Нар. култ., № 50, 14 дек. 1979, с. 5.

Тахов, Георги. Творец с перо и меч. 100 г. от рождението на Стамен Панчев. — Пулс, № 26, 18 дек. 1979, с. 7.

100 години от рождението на Симеон Радев

Василев, Йордан. Софиянецът Симеон Радев. По случай 100 г. от рождението му. — София, 1979, № 1, 11—12.

Захариев, Луко. Изследовател на националната психология и характерология. 100 г. от рождението на Симеон Радев. — Септември, 1979, № 1, 228—238.

Петров, Здравко. „Дадох ли нещо на България?". — Лит. фронт, № 3, 18 ян. 1979, с. 3.

Петров, Здравко. Един от последните възрожденци. — АБВ, № 4, 23, ян. 1979, с. 4.

Пондев, Петър. Спомен за един бележит българин. — Лит. фронт, № 44, 45, 1, 8 ноем. 1979.

Радев, Симеон. Спомени от моето студентство. — София, 1979, № 2, 17—22; № 3, 42—46.

Русинов, Русин. Езикът на Симеон Радев в „Строители на съвременна България". 100 г. от рождението на С. Радев. — Ез. и лит., 1979, № 5, 45—50.

Стефанов, Васил. Симеон Радев и българският език. По случай 100 г. от рождението му. — Бълг. ез., 1979, № 5, 446—448.

100 години от рождението на П. Ю. Тодоров

Авджиев, Желю. Писател-демократ и хуманист. — Раб. дело, № 281, 8 окт. 1979.

Балабанова, Христина. П. Ю. Тодоров. — Нар. култ., № 40, 5 окт. 1979, с. 7.

Бошнаков, Димитър К. Несретникът на българското село. — Кооп. село, № 202, 11 окт. 1979.

Бояджиева, Ваня. Драмите на Петко Ю. Тодоров. 100 г. от рождението на писателя. — Родна реч, 1979, № 2, 11—16.

Бурин, Иван. Певецът на гусларева майка. — Пулс, № 21, 9 окт. 1979, с.10.

Георгиев, Любен. Несретникът. — Септември, 1979, № 9, 218—228.

Георгиев, Любен. При вечния извор на живата вода. — Отеч. фронт, № 10684, 16 окт. 1979.

Коларов, Стефан. С проблемите на народния живот. — Учит. дело, № 37, 9 окт. 1979.

Минчева, Галина. Верен на високи естетически идеали. — Зем. знаме, № 236, 7 окт. 1979.

Неделчев, Михаил. Певец на воля и младост. — Нар. младеж, № 201, 10 окт. 1979.

Панова, Снежина. „В песни блянове да припявам . . . " — Театър, 1979, № 12, 35—37.

Петрова, Златка. Диалектни елементи в езика на Петко Ю. Тодоров. 100 г. от рождението на писателя. — Бълг. ез., 1979, № 6, 483—490.

Попов, Страхил. Интерпретацията на мита за несретника в идилиите на П. Ю. Тодоров. 100 г. от рождението на писателя. — Лит. мисъл, 1979, № 10, 7—20.

Радев, Иван. Национален живот и философско обобщение в идилиите на П. Ю. Тодоров. — Пламък, 1979, № 10, 158—163.

Сираков, Станьо. Бележит творец, общественик и хуманист. — Борба (В. Търново), № 119, 6 окт. 1979.

100 години от рождението на П. Ю. Тодоров. — Лит. фронт, № 42, 25 окт. 1979, с. 5.

Съдържа: Симеон Хаджикосев. Скиталецът с чиста душа и щедро сърце. — Любен Георгиев. Материалите разказват.

Тодоров, Николай П. Баща ми. — Наша родина, 1979, № 10, 22—23. Спомени за писателя.

Тодоров, Николай П. В перспективата на времето. — Нар. дело (Варна), № 163, 10 окт. 1979.

90 години от рождението на Николай Райнов

Андонова, Нина. Близък до народните въжделения. — Лит. фронт, № 2, 11 ян. 1979, с. 4.

Андонова, Нина. Началото. Николай Райнов на 90 години. — Пламък, 1979, № 1, 134—138.

Андонова, Нина. 1918—1919 г. в творческото развитие на Николай Райнов. 90 г. от рождението на писателя. — Лит. мисъл, 1979, № 3, 60—69.

Бръзицов, Христо. Д. Малки спомени за големия Николай Райнов. — Труд, № 13, 19 ян. 1979.

Иванов, Вичо. Крупна творческа фигура. — Раб. дело, № 13, 13 ян. 1979.

Лозенски, Драган. Виден български творец. — Зем. знаме, № 13, 17 ян. 1979.

Минчев, Христо Г. Преди много години. — Лит. фронт, № 1, 4 ян. 1979, с. 7.

Свинтила, Владимир. Универсално и трайно присъствие. — Нар. култ. № 1, 5 ян. 1979, с. 4.

90 години от рождението на Христо Ясенов

Авджиев, Желю. Път към барикадите на революцията. — Раб. дело, № 358, 24 дек. 1979.

Бориславов, Иван. „Рицарски замък". — Поглед, № 52, 24 дек. 1979, с. 5.

Василев, Дженьо. Поет и гражданин. — Нар. култ., № 25, 28 дек. 1979, с. 7.

Попиванов, Иван. Жажда по слънцето. 90 г. от рождението на Христо Ясенов. — Септември, 1979, № 11, 237—241.

Попиванов, Иван. Поетът и революцията. — Кооп. село, № 254, 21 дек. 1979.

Стефанов, Христо. Роден брат на земните страдания. — Лит. фронт, № 52, 27 дек. 1979, с. 7.

Янчев, Тодор. Слънчевият лирик на революцията. — Веч. новини, № 255, 28 дек. 1979.

70 години от рождението на Никола Вапцаров

Вж. Биобиблиографски указател. Никола Вапцаров. 1909—1942. 1981, с. 137—177.

60 години от рождението на Александър Вутимски

Авджиев, Желю. Крехък и чист талант. — Лит. фронт, № 37, 13 септ. 1979, с. 2.

Кунчев, Божидар. Като птица на път . . . — Септември, 1979, № 8, 229—240.

Николов, Иванко. Когато всеки ще има място в новия живот. Такъв, какъвто си го спомня н.х. Георги Павлов — Павлето. — Отеч. фронт, № 10672, 28 септ. 1979.

Нонев, Богомил. Слово за Александър Вутимски. — Пламък, 1979, № 8, 155—165.

Свиленов, Атанас. И все пак да издържиш . . . — Лит. фронт, № 37, 13 септ. 1979, с. 3.

60 години от рождението на Иван Нивянин

Вандов, Иван. Един от съзвездието. 60 г. от рождението на поета-партизанин Иван Нивянин. — Пламък, 1979, № 11, 149—151.

Гранитски, Иван. Живот — превърнат в поезия. — Пулс, № 26, 18 дек. 1979, с. 11.

Дунчовска, Мита. „Но той за мен ще пази спомен . . . " — Раб. дело, № 361, 27 дек. 1979.

Парижков, Петър. Подвигът продължава в поезията. — Пулс, № 11, 22 май 1979, с. 4.

Русев, Петко. За тези, които останат живи . . . [Спомени]. — Нар. младеж, № 250, 16 дек. 1979.

Угрин, Димитър. Жив в паметта на народа, — Веч. новини, № 252, 24 дек. 1979.

60 години от рождението на Цветан Спасов

Александров, Младен. Диря огнена ний ще оставим. [Спомени]. — Лит. фронт, № 48, 29 ноем. 1979, с. 5.

Андреев, Веселин. С кръвта си ще ни тревожи. — Пламък, 1979, № 2, 120—135.

Спомени за Цветан Спасов.

Георгиев, Константин. Такъв го помня. 60 г от рождението на Цветан Спасов. — Родна реч, 1979, № 2, 54—57.

Георгиев, Марин. „С кръвта си нощите тревожим". 60 г. от рождението на Цветан Спасов. — Пламък, 1979, № 9, 136—139.

Гранитски, Иван. Жив в паметта ни. — Пулс, № 4, 13 февр. 1979, с. 8—9.

Кръстев, Кръстьо. Послание към днешния ден. — Пулс, № 23, 6 ноем. 1979, с. 11.

Кунчев, Божидар. „В такава нощ . . . " . Септември, 1979, № 12, 233—235.

Лалова, Захарина. Дъх на дюли. 60 г. от рождението на Цветан Спасов. — Нар. младеж, № 214, 28 окт. 1979.

Северски, Цветан. Живее в нашата памет. — Веч. новини, № 222, 12 ноем. 1979.

Томов, Красимир. „И с кръвта си нощите тревожим." — Нар. младеж, № 236, 28 ноем. 1979.

Цветан Спасов. 1919—1979. — Септ. победа (Плевен), № 129, 1 ноем. 1979.

Съдържа: Любен Цветанов. Един от нашата улица. — Спаска Гацева. „В такава нощ ще ме загубиш . . . ". — Иван Вълов. Единство между думи и дела.

90 години от смъртта на Захари Стоянов

Георгиев, Любен. Възрожденският патос на Захари Стоянов. 90 г. от смъртта на писателя. — Родна реч, 1979, № 10, 1—5.

Георгиев, Любомир. Захари Стоянов и Пловдивската областна библиотека. — Библиотекар, 1979, № 7—8, 59—62.

Гранитски, Иван. Излъчване на българския дух. 90 г. от смъртта на Захари Стоянов. — Пулс, № 19, 11 септ. 1979, с. 10.

Константинова, Елка. Летописецът на Априлското въстание — за нас, българите. 90 г. от смъртта на Захари Стоянов. — Лит. фронт, № 40, 4 окт. 1979, с. 4.

Крумова, Мария. Докосвани от ръката на Захари Стоянов. — Поглед, № 51, 17 дек. 1979, с. 16.

Материали от личния архив на писателя.

Лекова, Мария. Достоен преводач на [„Записките" от] Захари Стоянов. [Дьорд Сонди]. — Отеч. фронт, № 10597, 15 юни 1979.

Неизвестни страници от Захари Стоянов. — Дунавска правда (Русе), № 180, 187, 195, 201, 206; 12, 21 септ. и 3, 11, 18 окт. 1979.

Откъси от дневника му, запазен в Русенския окр. архив за периода от 1882—1886 г.

Радева, Пенка. Моносемантичните глаголи в „Записки по българските въстания". — Аспирантски сб., Великотърн. унив. „Кирил и Методий", 5, 1978, № 1, 43—51.

Серафимова, Лиляна. Летописец на борбата. 90 г. от смъртта на Захари Стоянов. — Кооп. село, № 173, 31 авг. 1979.

Сонди, Дьорд. Библия на един народ. — Антени, № 51, 19 дек. 1979, с. 13. Интервю за работата му над унг. превод на „Записки по бълг. въстания".

Тодоров, Дафин. Малко познатият Захари Стоянов. Кореспондентската дейност — една почти неизвестна дейност на голямото творческо дело на писателя. — Поглед, № 10, 5 март 1979, с. 9.

Тодоров, Дафин. Неизвестният Захари Стоянов. — Бълг. журналист, 1979, № 11, 50—54.

Журналистич. му дейност.

Тодоров, Дафин. Неосветени страници от публицистичното дело на Захари Стоянов. — Сливенско дело (Сливен), № 110—118, 18, 20, 22, 25, 27, 29 септ. и 4, 6 окт. 1979.

Тодоров, Дафин. Светът го знаеше. — Лит. фронт, № 47, 22 ноем. 1979, с. 7.

Чуждестранната кореспондентска дейност на Захари Стоянов.

Българска литература след Девети септември

Андреев, Веселин. Насаме — с тебе. Разговори. С., Нар. младеж, 1979. 224 с. 17 см.

Велчев, Петър. Поглед върху поезията. [Лит.-крит. очерци]. — Вж. Българска литература от Освобождението до Девети септември.

Георгиев, Любен. Съвременност и поезия. Естет. взаимоотношения. Моногр. — Вж. Българска литература от Освобождението до Девети септември 1944 г.

Делчев, Борис. Познавах тези хора. Мемоарни очерци. — Вж. Българска литература от Освоб. до Девети септември.

Зарев, Пантелей. Панорама на българската литература. В 5 т. Т. 5. (3) прераб. и доп. изд. С., Наука и изкуство, 1979. 688 с. 20,5 см.

1 изд. 1976. Съдържа: Лит.-крит. изследване на лит. от средата на 50-те г. до средата на 70-те г. и на творчеството на П. Вежинов, А. Гуляшки, К. Калчев, Ст. Ц. Даскалов, Б. Райнов, Й. Радичков, Н. Хайтов, Ив. Петров, А. Геров, В. Попов, В. Ханчев, Б. Божилов, В. Андреев, В. Марковски, П. Пенев, Д. Методиев, П. Матев, Бл. Димитрова, Л. Левчев, Г. Джагаров, Л. Стрелков и Др. Асенов. Рез. на рус., фр., нем. и анг. ез.

Исаев, Младен. Незабравимото. Мемоари. 2 изд. С., Бълг. писател, 1979. 509 с. 9 л. портр., ил. и факс. 17 см.
1 Изд. 1976.

Караславов, Георги. Избрани произведения. В 11 т. Т. 8. Близки и познати. (Мисли и спомени). — Вж. Българска литература от Освобождението до Девети септември.

Коларов, Стефан. Изстраданото слово. Срещи и разговори със съвр. писатели. С., Партиздат, 1979. 272 с. 20,5 см.

За Г. Караславов, Е. Станев, Хр. Радевски, Мл. Исаев, К. Зидаров, А. Гуляшки, К. Калчев, В. Андреев, П. Матев, Д. Методиев, Л. Стефанова, Л. Левчев и Е. Евтимов. Съдържа и биогр. бел. за авт.

Колев, Константин. Живот в провинцията. Размисли и спомени за Чудомир. Пловдив, Хр. Г. Данов, 1979. 132 с. 20 см.

Константинова, Елка и Кръстьо Куюмджиев. Развитие на разказа и повестта. 1944—1956. [Изследване]. С., Нар. просв., 1979. 135 с. 20,5 см.

Манолова, Наташа. Димитър Методиев. Лит.-крит. очерк. С., Бълг. писател, 1979. 220 с. 17 см.
Библиогр. с. 210—218.

Мартинов, Иван. Главното направление. Статии и спомени. — Вж. Българска литература от Освобождението до Девети септември.

Очерци по история на българската литература след Девети септември 1944 година. В 2 кн. БАН, С., 1979 — 24, 5 см.

Изд. на БАН. Инст. за лит. Ред. Колегия: Андрей Гуляшки, Ефрем Каранфилов и Боян Ничев.

1. Васил Колевски, Тончо Жечев и Ваня Бояджиева. Теория, роман, драма. 1979. 380 с.

Библиогр. под линия. Именен показалец.

Сапарев, Огнян. Литературни проблеми. [Лит.-крит. очерци]. С., Нар. младеж, 1979. 255 с. 16,5 см. (Библ. Смяна. Първи кн. на млади авт. Белетристика).

За Л. Дилов, Ем. Станев, К. Калчев, Й. Радичков, Д. Фучеджиев, П. Вежинов, Г. Стоев, Й. Вълчев, Ив. Петров, Г. Алексиев, Ст. Стратиев, Р. Сугарев, Л. Петков и Вл. Зарев.

Социалистическият реализъм в съвременната българска литература. Сб. статии. С., Наука и изкуство, 1979. 254 с. 21 см.

Състав: Васил Колевски, Чавдар Добрев и Иван Спасов.

Спиридонов, Александър. Овладени и неовладени територии. [Лит.-крит. статии и очерци]. С., Нар. младеж, 1979. 172 с. 20,5 см.

Станева, Надежда. Дневник с продължение. [За Емилиян Станев. С предг. от Петър Динеков. С послесл. от Йордан Радичков]. [С.] Профиздат, 1979. 371 с. 16 л. портр. 20,5 см.

Стефанов, Христо. Погледи към съвременната проза и поезия. С., Нар. младеж, 1979. 232 с. 16,5 см. (Библ. Смяна. Белетристика).

За Богомил Райнов, Андрей Гуляшки, Георги Алексиев, Костадин Кюлюмов, Любомир Левчев, Павел Матев, Евтим Евтимов и Марко Ганчев.

Хайтов, Николай. Избрани произведения. В 2 т. Т. 2. Хайдути. Бодливата роза. [Есета]. Надникване в съкровеното. [Интервюта]. С., Бълг. писател, 1979. 647 с. 20,5 см.

Цветков, Иван. Страници за прозата [българска, руска и съветска. 2 изд.]. С., Бълг. писател, 1979. 303 с. 20,5 см.
1 изд. 1974.

Цонев, Светозар. Творци. Проблеми. Поети. Младостта на прозата. [Очерци]. С., Нар. младеж, 1979. 200 с. 20 см.

За Г. Джагаров, П. Пенев, В. Ханчев, П. Матев, В. Андреев, А. Тодоров, Ал. Муратов, Б. Божилов, Ив. Давидков, Сл. Хр. Караславов, Ив. Милчев, С. Таджер, Ив. Радоев, О. Орлинов, Л. Левчев, А. Германов, Н. Инджов, Е. Евтимов, Вл. Башев, М. Шопкин, Хр. Банковски, Г. Караславов, Н. Хайтов, П. Славински, Б. Райнов, В. Барух, Ал. Карасимеонов, Д. Фучеджиев и К. Калчев.

* * *

Андреев, Веселин. Жизнь с Димчо. — Обзор, 1979, № 46, 86—88.
Влиянието на поезията на Димчо Дебелянов върху писателя.

Антонов, Николай. Всеотдайно. — АБВ, № 20, 15 май 1979, с. 4.
Преводаческото дело на Христо Радевски.

Анчев, Панко. Жестокият свидетел.— Лит. мисъл, 1979, № 2, 71—78.
Образът на Кольо Рачика в романа „Иван Кондарев“ на Емилиян Станев.

Анчев, Панко. Ивайло Петров — моралистът и художникът. — Лит. фронт, № 42, 18 окт. 1979, с. 2.

Анчева, Димка. Някои наблюдения върху сравненията в романа „Железният светилник“ на Димитър Талев. — Аспирантски сб. Великотърн. унив. „Кирил и Методий“, 5, 1978, № 1, 35—42.

Барух, Арманд. Страшна повест. — Лит. фронт, № 5, 1 февр. 1979, с. 4.
Спомени за Людмил Стоянов.

Басмаджиева, Майя. С ясна партийна позиция. — Раб. дело, № 235, 23 авг. 1979.
За пиесата „Босилек за Драгинко“ от Константин Илиев.

Беляева, Сабина. В търсене на нравствена хармония. Худож. време — пространство в повестта „Бариерата“ (от П. Вежинов). — Лит. мисъл, 1979, № 4, 56—65.

Беляева, Сабина. „Чертите на гения“, „Яворов. Творчески път. Поетика“ и „Обречени на безсмъртие“ — Ботев, Яворов, Смирненски, Вапцаров“ от Пенчо Данчев. — Лит. мисъл, 1979, № 1, 168—171.

Бенадов, Хаим. Жива памет. — Бълг. журналист, 1979, № 10, 42—47.
Спомени за журналист. му дейност.

Берберов, Михаил. Към тайните на този свят. — АБВ, № 52, 25 дек. 1979, с. 1.
Творчеството на Георги Джагаров.

Благоева, Йорданка. В живия допир със съвременността. — Бълг. журналист, 1979, № 11, 29—32.
Творчески портрет на Алберт Коен.

Близнакова, Красимира. Откровеното перо на белетриста. — Септември, 1979, № 2, 243—246.
Коста Странджев на 50 г.

Близнакова, Красимира. Публицистична острота и психологическа тънкост. — Театър, 1979, № 2, 31—34.
За драматургията на Емил Манов.

Близнакова, Красимира. След прегледа [на българската драма и театър]. — Септември, 1979, № 10, 217—233.

Божилов, Божидар. Поезия на многообразието. — Лит. фронт. № 10, 8 март 1979, с. 3.
Съвр. бълг. поезия и действителността.

Босев, Росен. Отговорността на младите [в бълг. литература]. — Лит. фронт, № 29, 19 юли 1979, 1,5.

Бояджиева, Ваня. Иронии на поетичната зрелост. — Пламък, 1979, № 10, 148—150.
Творческият път на поета Иван Николов.

Брадистилова, Маргарита. Комедиографската специфика в драматургичното творчество на Станислав Стратиев. — Пламък, 1979, № 4, 131—133.

В талвега на съвременността — постижения и надежди. Обсъждаме дебютните белетрист. книги, излезли през 1978 г. — Нар. младеж, № 50, 11 март 1979.

Вандов, Иван. Към нови постижения. Алексей Сегренски на 60 години. — Пламък, 1979, № 12, 155—156.

Вандов, Иван. С утвърдено място. „Дъга“ — месечно приложение на в. „Отечзов“ (Враца), 1979 г. — Бълг. журналист, 1979, № 9, 54—56.

Василев, Димитър. Властта на клишето. — Лит. фронт, № 42, 25 окт. 1979, с. 2.
За творчеството на младите бълг. поети.

Василев, Михаил. В защита на яркостта. — Лит. фронт, № 13, 29 март 1979, с. 3.
По повод крит. ст. на Климент Цачев „Случайно отношение към животрептящи проблеми“, Лит. фронт, № 9, 1 март 1979, за романите на Георги Алексиев.

Василев, Михаил. За ярка моралистична извисеност. — Пулс, № 23, 6 ноем. 1979, с. 6.
Наблюдения върху творчеството на някои млади белетристи.

Велева, Лидия. Романист на целеустремената мисъл. — Септември, 1979, № 4, 215—221.
Проблеми и образи в романа на Дико Фучеджиев „Зеленатa трева на пустинята“

Великов, Димитър. Верен усет за етичните ценности. — Лит. фронт, № 18, 3 май 1979, с. 2.
По повод 50-год. на Богдан Митов. Съдържа и поздрав. телеграма от СБП.

Великов, Димитър. Подстъпи към историческата проза на Стефан Дичев. — Аспирантски сб. Великотърн. унив. „Кирил и Методий“, 5, 1978, № 1, 189—197.

Великов, Димитър. Самобитен творец. — Лит. фронт, № 42, 25 окт. 1979, с. 2.
По повод 50-год. на Димитър Вълев. Съдържа и поздр. телеграма от СБП.

Велчев, Петър. В търсене на съвременния герой. Дон Кихот в съвр. бълг. поезия. — Лит. мисъл, 1979, № 5, 43—63.

Велчев, Петър. Как ще живея с тоя скитник — сърцето". — Септември, 1979, № 4, 222—231.

Поетическото творчество на Борис Христов.

Вучков, Юлиан. Драматургията — успехи и въпросителни. — Лит. фронт, № 14, 5 апр. 1979, с. 3.

Вучков, Юлиан. Шести национален преглед на българската драма и театър. За и по повод на заключ. етап. — Театър, 1979, № 9, 9—30.

Гайдаров, Кънчо. Певец на колибарските химни. 70 г. от рождението на Атанас Смирнов. — Лит. фронт, № 38, 20 септ. 1979, с. 5.

Ганчев, Марко. Последна или първа равносметка. 70 г. от рождението на Атанас Смирнов. — Пламък, 1979, № 9, 172—174.

Георгиев, Пламен. Остава безсмъртието на завещанието. — Родна реч, 1979, № 7, 48—51. Творческият път на Емилиян Станев.

Генов, Кръстьо. Писател и общественик. Атанас Душков на 70 години. — Читалище, 1979, № 11, 19—20.

Генов, Тодор. Спомени за Ламар. — Хоризонт, 1979, № 2, 99—102.

Гетов, Георги. Младата личност в съвременната проза. — Пулс, № 12, 5 юни 1979, с. 4.

Гешев, Чавдар. По-внимателно при обобщенията! — Лит. фронт, № 14, 5 апр. 1979, с. 2.

По повод ст. на Георги Цанков „Пазете се — светеща гибел" във в. „Лит. фронт", № 11 от 15 март 1979, посветена на творчеството на Петър Бобев.

Гранитски, Иван. „Втората реалност". — Лит. фронт, № 29, 19 юли 1979, с. 2. Най-добрите белетрист. дебюти през 1977—1978 г.

Гранитски, Иван. Дървото, което изкачваме. — Нар. младеж, № 92, 9 май 1979.

Творчески портр. на Димитър Шумналиев.

Гранитски, Иван. Писател на жизнената правда. — Лит. фронт, № 5, 1 февр. 1979, с. 6.

По случай 50-год. на Коста Странджев. Съдържа и поздрав. телеграма от СБП.

Гранитски, Иван. Поезия и действителност. — Пулс, № 1, 2 ян. 1979, с. 5. Тенденции в развитието на най-младите поетеси у нас.

Гранитски, Иван. Със своя следа. — Лит. фронт, № 40, 4 окт. 1979, с. 2.

По повод на 70-год. на Васил Каратеодоров. Съдържа и поздрав. телеграма от СБП.

Григоров, Георги. М. Георги Джагаров. — Нар. армия, № 9349, 18 авг. 1979. Творчески портр. на поета.

Григоров, Георги М. Димитър Методиев. — Нар.армия, № 9292, 31 май 1979.

Григоров, Георги. М. Ефрем Каранфилов и неговата книга „Българи". — Родна реч, 1979, № 1, 46—50.

Григоров, Георги М. Неспокоен и търсещ поет. [Божидар Божилов]. — Простори, 1979, № 2, 128—131.

Гулев, Димитър. Неизчерпаемото богатство на съвременността. След месеца на бълг. разказ. — Веч. новини, № 130, 3 юли, 1979.

Гьорова, Севелина. Националното в съвременната българска драма. — Театър, 1979, № 5, 3—7.

Давидов, Буко. Близо половин век. — Септември, 1979, № 3, 167—180. Спомени за живота и творчеството на Чудомир.

Данчев, Пенчо. Идейно-тематична последователност [в литературното творчество на Николай Христозов]. — Пламък, 1979, № 2, 104—114.

20 години от смъртта на Пеньо Пенев. — Лит. фронт, № 19, 10 май 1979, с. 5. Съдържа: Кирил Масларски. „За комунизма". — Христо Медникаров. Краткотрайни срещи.

Димитрова, Блага. Поет на преводаческото изкуство [Григор Ленков]. — Родна реч, 1979, № 6, 35—41.

Димитрова, Блага. С любов и дълг. — Нар. култ., № 9, 2 март 1979, с. 6.

Преводаческото дело на Елисавета Багряна

Динчев, Петър. Отечествената война в нашата поезия. — Нар. армия, № 9239, 16 март 1979.

Добрев, Чавдар. Ангажираност. Съвременност в бълг. драматургия. — Нар. култ., № 28, 13 юли 1979, с. 4.

Добрев, Чавдар. Диалектиката на историята. — Септември, 1979, № 5, 196—205.

Впечатления от Петия нац. преглед на бълг. истор. драматургия и театър.

Донков, Калин. Нравствената мисия на [съвременната българска] литература. — Лит. фронт, № 19, 10 май 1979, 1, 5.

Евтимов, Евтим. „Записвай го просто и честно. . .“ — Раб. дело, № 274, 1 окт. 1979.

По повод празникът на поезията.

Еленков, Константин. [Българският] роман '78. — Лит. фронт, № 19, 10 май 1979, 1—2.

Жеков, Светлозар. Значимото в поетичните дебюти. — Лит. фронт, № 28, 12 юли 1979, 1—2.

Жечев, Тончо. Към върховете на прозаическото изкуство. — Раб. дело, № 26, 26 ян. 1979.

Творческият път на Павел Вежинов.

Жотев, Добри. Бягството. — Турист, 1979, № 4, 3—4; № 5, 10—11; № 6, 24—25.

Спомени за бягството му от затвора през авг. 1944 г.

Забоева, ярко партийна литературно-художествена критика. — Раб. дело, № 73, 14 март 1979.

Захариев, Луко. В света на социално-нравственото. — Лит. фронт, № 41, 11 окт. 1979, 1, 5.

Нравствената проблематика в съвр. бълг. поезия.

Захариев, Луко. Да бъда просто жена. . . — Лит. фронт, № 30, 26 юли 1979, с. 3.

По повод 50-год. на Станка Пенчева. Съдържа и поздрав. телеграма от СБП.

Зарев, Пантелей. Венко Марковски-поет на миналото и съвременността.— Сп БАН, 1979, № 6, 76—80.

Зарев, Пантелей. Литература на социалистическото съзидание. — Раб. дело, № 46, 15 февр. 1979.

Зарев, Пантелей. Поэзия мысли и синтеза. — Обзор, 1979, № 46, 12—14.

За Любомир Левчев.

Зидаров, Камен. Ходене по мъките. — Септември, 1979, № 8, 95—129.

Спомени за Людмил Стоянов.

Иванов, Александър. С интерес към съвременната литература. — Пламък, 1979, № 11, 166—167.

Творчески път на лит. критик Иван Руж.

Иванова, Ана. Създряване на драматичния герой. — Нар. култ., № 13, 30 март 1979, с. 4.

Образът на съвременника в бълг. драматургия.

Игнатов, Рангел. Тревожният Орлин Василев. 75 г. от рождението му.— Лит. фронт, № 51, 20 дек. 1979, с. 5.

Игов, Светлозар. Отвъд бариерата. — Пламък, 1979, № 11, 42—48.

Творчеството на Павел Вежинов, по повод новата му повест „Измерения“.

Инджева, Невяна. Драматургия, личност и общество. — Раб. дело, № 145 25 май 1979.

Йорданов, Александър. Променливост и постоянство. Аспекти от развоя на лириката на Дора Габе. — Септември, 1979, № 5, 173—195.

Йорданов, Александър. Фантастиката на Любен Дилов. — Родна реч, 1979, № 2, 38—41.

Йосифова, Катя. В голямата битка за художествена правда. — Лит. фронт, № 52, 27 дек. 1979, с.3.

По повод 60-год. на Алексей Сегренски. Съдържа и поздрав. телеграма от СБП.

Йосифова, Катя. Костадин Кюлюмов. — Нар. армия, № 9301, 13 юни 1979.

Кабаиванска, Стефка. Някои психологически и нравствени проблеми на мемоарната проза за антифашистката борба в Пловдивския край. — Науч. тр. Акад. общ. наука и соц. управл. на ЦК БКП, 111, 1979, 121—155.

Рез. на рус., нем., и англ. ез.

Калчев, Камен. Към по-мащабно претворяване на съвременността [в българската социалистическа литература]. — Нар. култ., № 8, 23 февр. 1979, с. 7.

Каназирска, Маргарита. Естетическите идеи на Леонид Леонов и драматургията на Георги Джагаров. — Лит. мисъл, 1979, № 8, 111—121.

Каназирска, Маргарита. Наблюдения над типологията и поетиката на Емилиян Станевите повести „Когато скрежът се топи“ и „Легенда за Сибин“ (в съпоставителен план с повестите на М. Пришвин и Л. Леонов). — Тр. Великотърн. унив. „Кирил и Методий“, 14, 1979, № 1, 73—127.

Рез. на рус. и фр. ез.

Караангов, Петър. Празник на поезията. — Нар. култ., № 39, 28 септ. 1979, 1, 7.

Каракашев, Владимир. Герои — носители на идеалите [в съвр. бълг. драма]. — Лит. фронт, № 10, 8 март 1979, с. 3.

Каракашев, Владимир. Драма '79 — Пламък, 1979, № 10, 164—169. Впечатления от шестия нац. преглед на бълг. драма и театър.

Каранфилов, Ефрем. Герои в шинели [в съвременната българска литература]. — Патриот, 1979, № 12, с. 33.

Каранфилов, Ефрем. Диалектика верности. — Обзор, 1979, № 47, 16—18. Творчеството на Павел Матев.

Каранфилов, Ефрем. Задачи на литературната критика. — Лит. мисъл, 1979, № 3, 3—7.

Каранфилов, Ефрем. С огъня на съвременността. — Раб. дело, № 61, 2 март 1979.

Творчески портр. на поета Любомир Левчев.

Караславов, Слав. Г. По-внимателно с критическия барут! — Лит. фронт № 18, 3 май 1979, с. 3.

За книгата на Петър Бобев „Светещата гибел".

Караславов, Слав Хр. За земята и „селската тема" [в литературата ни]. — Нар. култ., № 16, 20 апр. 1979, 1—2.

Каролев, Стоян. Движение, движение, непрестанно движение. — АБВ, № 20, 15 май 1979, с. 4.

Творческият свят на Емилиян Станев.

Каролев, Стоян. Димитър Талев. — Септември, 1979, № 11, 218—236. Образи и стилно-худож. похвати в лит. му произведения.

Каролев, Стоян. Повели на таланта и самосъзнанието. — Септември, 1979, № 1, 198—219; № 2, 188—212.

Творческият процес у Емилиян Станев.

Каролев, Стоян. Хармонията. . . — Пламък, 1979, № 1, 142—153; № 2, 186—197.

За героите на Емилиян Станев.

Кирова, Лилия. С търсеща мисъл. Вера Мутафчиева на 50 г. — Пламък, 1979, № 3, 145—147.

Коларов, Стефан. Мъжествена вяра и нравствен патос. В творческият свят на Хр. Радевски. — Лит. мисъл, 1979, № 4, 43—55.

Колева, Вергиния. Богомил Райнов за някои страни от творческия процес на писателя. — Аспирантски сб. Великотърн. унив. „Кирил и Методий", 5, 1978, № 1, 207—215.

Колева, Дора. Раждането на разказвача. Ранните творби на Илия Волен. — Тр. Великотърн. унив. „Кирил и Методий", 14, 1979, № 1, 41—72.

Рез. на рус. и нем. ез.

Колева, Дора. Съвременните внушения в историческата повест „Цената на златото" от Генчо Стоев. — Аспирантски сб. Великотърн. унив. „Кирил и Методий," 5, 1978, № 1, 199—206.

Колевский, Васил. Болгаро-советские литературные взаимоотношения на современом этапе. — Болг. русист., 1979, № 5, 3—9.

Колевски, Васил. Дали нещата са така прости? — Лит. фронт, № 13, 29 март 1979, с. 3.

По повод крит. ст. на Климент Цачев „Случайно отношение към животрептящи проблеми", Лит. фронт, № 9, 1 март 1979, за романите на Георги Алексиев.

Колевски, Васил. Скромно и всеотдайно. — Септември, 1979, № 12, 239—242.

Литер. критич. творчество на Иван Руж, по повод 70-год. му.

Коняров, Делян. Съхранено жизнелюбие. — Лит. фронт, № 18, 3 май 1979, с. 2.

Творчески портрет на Крум Пенев.

Коруев, Тодор. По пътината на храбростта. Писателят Коста Странджев на 50 г. — Веч. новини, № 28, 9 февр. 1979.

Костов, Кирил. Младежката тема в новата ни драматургия. — Театър 1979, № 4, 10—13.

Кръзнов, Георги. С гражданска обреченост. — Лит. фронт, № 29, 19 юли 1979, с. 3.

По повод 50-год. на Милко Милков. Съдържа и поздрав. телеграма от СБП.

Кунчев, Божидар. Да не изоставаме от времето. — Пулс, № 11, 22 май 1979, с. 6.

Преглед на дебютните стихосбирки през 1978 г.

Кунчев, Божидар. Едно младо дарование. — Родна реч, 1979, № 9, 56—58.

Поетическото творчество на Борис Христов.

Кунчев, Божидар. Непресекваща магия на поезията. 75 г. от рождението на Атанас Далчев. — Лит.фронт, № 27, 5 юли 1979, с. 5.

Лазовски, Атанас. Историческа достоверност и писателски интерпретации [на богомилството]. — Пламък, 1979, № 11, 152—158.

Ламар. С отворени очи за правдата. Споделено в последните години на поета.— Отеч. фронт, № 10617, 13 юли 1979.

Подпис: Нели Дечева.

Лачева, Цилия. Трайно място в българската култура. — Септември, 1979, № 12, 236—238.

За личността и лит. дело на Анна Каменова, по повод 85 г. от рождението ѝ.

Ленков, Григор. Началото. — Пламък, 1979, № 7, 144—146.

Размисли върху преводите му на поемата „Едисон" от Витезслав Незвал и романа „Евгений Онегин" от А. С. Пушкин, запазени в неговия архив.

Летописци на историческото дело на партията. — Раб. дело, № 252, 18 дек. 1979.

Тържествено събрание в чест на 50-год. на парт. организация на бълг. писатели. Съдържа и реч на Тодор Живков, произнесена на събранието.

Любенов, Любен. Без криволици и приумици. — Септември, 1979, № 6, 222—230.

Творчески портр. на поета Иван Цанев.

Манов, Божидар. С поезия и мъдрост. — Нар. култ., № 32, 10 авг. 1979, с. 6.

Творческият път на Валери Петров в киното.

Манов, Емил. Антифантастика или антикритика. — Лит. фронт, № 1, 4 ян. 1979, с. 3.

По повод кн. „Не стреляй дори на шега" от Тошо Лижев и ст. на Н. Карик „Не издавай дори на шега" във в. „Орбита".

Манов, Емил. Литературни мераци. [Спомени]. — Пламък, 1979, № 10, 117—137.

Манолова, Наташа. „И нему казвам — Ето ме! Води!". . . — Лит. фронт № 8, 22 февр. 1979, с. 7.

Поетическото творчество на Димитър Методиев.

Манолова, Наташа. Изненадите на Драгомир Асенов [в белетристиката]— Лит. фронт, № 35, 30 авг. 1979, с. 2.

Мартинов, Иван. Нестригани спомени. — Септември, 1979, № 5, 157—171.

Участието на бълг. писатели като военни кореспонденти по време на II световна война.

Мартинова, Лили. „Моето първо стихотворение за свободата. . ." Спомени на поетите Младен Исаев, Ангел Тодоров и Александър Геров. — Нар. култ., № 28, 13 юли 1979, с. 3.

Медникаров, Христо. По следите на един Емилияностанев герой. Д-р Христо Момчилов — прототип на д-р Янакиев. — Пулс, № 22, 23 окт. 1979, с. 8.

Месечков, Недялко. Скитническа кръв. — Лит. фронт, № 15, 12 апр. 1979, с. 2.

По повод 80-год. на Златка Чолакова. Съдържа и поздрав. телеграма от СБП.

Митев, Захари. За приятеля и поета [Владимир Башев]. — Пулс, № 24, 20 ноем. 1979, с. 13.

По повод 12 г. от смъртта на поета.

Михайлов, Михаил. — „Крадецът на праскови" Э. Станева в русском переводе М. Михелевич. — Болг. русист., 1979, № 5, 79—82.

Муратов, Александър. Спомен за приятеля [Атанас Далчев]. — АБВ, № 30, 24 юли 1979, с. 8.

Мутафов, Енчо. Днешната ни проза: вертикалата сменя хоризонталата.— Тракия, 1979, № 1, 180—189.

Мутафов, Енчо. Тема и жанр в младата (българска) проза. — Лит. фронт, № 44, 1 ноемв. 1979, 1—2.

Наумова, Тереза. За античните сюжети в драматургията на Людмил Стоянов. — Ез. и лит., 1979, № 3, 64—71.

Неделчев, Михаил. За „градската проза" на писателя. — Лит. фронт, № 20, 17 май 1979, с. 3.

По повод 80-год. на Владимир Полянов. Съдържа и поздрав. телеграма от СБП.

Николова, Лилияна. Съвременен прозаик. — Лит. фронт, № 35, 30 авг. 1979, с. 3.

По повод 50-год. на Иван Остриков. Съдържа и поздрав. телеграма от СБП.

Ничев, Боян. Современный болгарский роман и национальная жизнь.— Обзор, 1979, № 46, 48—51.

Ничев, Драган. Краеведът Чудомир. — Пламък, 1979, № 4, 116—126.

Ничев, Драган. Откриване на творческа територия. Бел. за ранното изграждане на писателя Чудомир. — Септември, 1979, № 4, 203—213.

Ничев, Драган. Поетиката на Чудомир. — Лит. мисъл, 1979, № 3, 70—89.

Ничев, Драган. Преди да се роди белетристичното произведение. — Учит. дело, № 42, 13 ноем. 1979, с. 8.

По някои проблеми на съвр. бълг. разказ.

Ничев, Драган. Ранният Чудомир. — Хоризонт, 1979, № 1, 85—90.

Пантелеева, Нина. „Не ми е жал за нищо сторено". 50 г. от рождението на Станка Пенчева. — Септември, 1979, № 7, 244—246.

Пантелеева, Нина. Съвременност и литература. — Пулс, № 5, 27 февр. 1979, с. 6.

Пантелеева, Нина. Философски мотиви в лириката ни. — Съвременник, 1979, № 3, 431—443.

Пенчев, Георги. Измерения на нравствената красота [в българската драматургия]. — Раб. дело, № 271, 28 септ. 1979.

Пенчев, Георги. Критика и литературен процес. — Ново време, 1979, № 6, 61—74.

Пенчев, Георги. От позициите на комунистическата правда. Аспекти на на съвр. тема. — Лит. мисъл, 1979, № 4, 8—16.

Петев Николай. Любомир Левчев. — Нар. армия, № 9400, 30 окт. 1979.

Творчеството на поета на военно-патриот. тематика.

Петров, Васил. Общественик, учен, писател — Турист, 1979, № 2, 13—14.

По случай 100 г. от рождението на Павел Делирадев.

Petrov, Emil. Ces formes fragiles. — Obzor, 1979, № 45, 9—11.

За творчеството на поета Петър Караангов.

Петров, Емил. Доминантите на живота. — Лит. фронт, № 16, 19 апр. 1979, с. 2.

Проблеми на съвр. бълг. литература.

Петров, Здравко. Вдъхновен преводач. Стоян Бакърджиев на 50 г. — Лит. фронт, № 11, 15 март 1979, с. 7.

Петров, Здравко. Класическата възраст на поета. — Нар. култ., № 4, 26 ян. 1979, с. 7.

Идейно-художествен анализ на поезията на Елисавета Багряна.

Петров, Здравко. Отговорността на критиката. — Лит. мисъл, 1979, № 3, 8—9.

Петров, Мильо. Проблеми и образи в „Цената на златото" от Генчо Стоев. — Год. Висш. педаг. инст. Шумен, 3, 1978, 227—226.

Рез. на фр. ез.

Повече сред народа, по-близо до живота! Нац. писателска конференция [на тема „Социалистическият начин на живот и литературата"]. — Лит. фронт, № 8, 22 фев2. 1979, 1—4.

Съдържа: Пантелей Зарев. Соптимизъм и вяра в идеалите — Андрей Гуляшки. Социалистическият начин на живот и литературата. — Слав Хр. Караславов. С трудовите завоевания на нашия съвременник. Из отчета за дейността на СБП. 1977—1978 г. Богомил Райнов. Единство с метода на социалистическия реализъм. — Николай Хайтов. „Разживяване" — история — литература. — Йордан Радичков. Писателското дело да продължава. . .

Попиванов, Иван. Димитър Бозаков. — Нар. армия, № 9252, 4 апр. 1979.

Военно-патриотичната тема в творчеството на писателя.

Попиванов, Иван. Ефрем Каранфилов. — Лит. мисъл, 1979, № 7, 25—33.

Творчески порт. на лит. критик.

Попиванов, Иван. За боева, партийна, художествена критика. — Парт. живот, 1979, № 14, 77—82.

Попиванов, Иван. Израз на сложна душевност. — Пламък, 1979, № 8, 175—178.

Поетическото творчество на Нино Николов.

Попиванов, Иван. Като самородно злато. . . — Пулс, № 14, 3 юли 1979, с. 6.

Самобитността в творчеството на младите бълг. писатели.

Попиванов, Иван. Критиката — нови тенденции и явления. — Лит. фронт, № 20, 17 май 1979, с. 2.

Попиванов, Иван. Прозрения за човека и времето. Творчески портр. на поета Евтим Евтимов. — Дружба, 1979, № 3, 149—154.

Попиванов, Иван. Художествен превод — ярко творческо дело. — Лит. фронт, № 45, 8 ноем. 1979, с. 2.

Бележки за превода на „Евгений Онегин“ от Григор Ленков.

Поптонев, Стефан. Благословено бягство. — Петър Славински на 70 г.— Пламък, 1979, № 3, 142—144.

Радев, Христо. К. Всеотдайно служене на литературата. Димитър Добрев на 75 г. — Лит. фронт, № 7, 15 февр. 1979, с. 3.

Руж, Иван. Младите романисти и социалната проблематика. — Лит. фронт, № 6, 8 февр. 1979, 1, 3.

Rusev, Pen'o. La communication litteraire bulgaroroumaine dans les conditions de mass-media developpes. — Etud. ba'k., 1979, № 1, 119—123.

Савов, Младен и Кирил Назъров. Анастас Стоянов. — Родна реч, 1979, № 4, 34—38.

Савчев, Савчо. Поезия в настъпление. — Лит. фронт, № 3, 18 ян. 1979, 1, 5.

Обликът на младата бълг. поезия.

Савчев, Савчо. Под знака на съвремието. — Нар. младеж, № 190, 24 септ. 1979.

Белетристичните творби на Владимир Зарев.

Сарандев, Иван. Писателите през собствените си очи. Междуиздателската библ. „Литературни анкети“. — Учит. дело, № 6, 13 февр. 1979, с. 8.

Сатира, но от позициите на оптимизма. — Лит. фронт, № 4, 25 ян. 1979, с. 3.

За пиесата „Човекоядката“ от Ив. Радоев.

Свиленов, Атанас. Жива връзка с миналото. 90 г. от рождението на Гьончо Белев. — Лит. фронт, № 24, 14 юни 1979, с. 2.

Свиленов, Атанас. Между ентусиазма и скепсиса. Павел Вежинов и киното. — Пулс, № 19, 11 септ. 1979, с. 12.

Свиленов, Атанас. Присъствието на силната личност. — Лит. фронт № 15, 12 апр. 1979, с. 3.

По повод 50-год. на Вера Мутафчиева. Съдържа и поздрав. телеграма от СБП.

Свинтила, Владимир. Писател на юга. — Септември, 1979, № 10, 243—249.

50 г. от рождението на Димитър Вълев.

Свинтила, Владимир. Символ на трудолюбие. — Лит. фронт, № 20, 17 май 1979, с. 7.

Преводаческото дело на Любен Велчев, по повод 50-год. му.

Свинтила Владимир. Христофор Тзавелла — поет и фолклорист.— Родна реч, 1979, № 5, 44—46.

Северин, Стефан. Като необикновен приключенски роман. — Лит. фронт, № 10, 8 март 1979, с. 3.

По повод 70-год. на Никола Маринов. Съдържа и поздрав. телеграма от СБП.

Северски, Цветан. Разказва мъдростта. Писателят Александър Карпаров на 75 г. — Веч. новини, № 45, 5 март 1979.

Серафимов, Иван. Опорните точки на белетриста. Богдан Митов на 50 г.— Пламък, 1979, № 4, 177—178.

Серафимов, Иван. Рисковете на публицистичния дебют. — Пулс, № 10, 8 май 1979, с. 11.

Някои проблеми на съвр. худож.-докум. лит.

Спасов, Иван. Българската проза от последните години и социалистическият реализъм. — Пламък, 1979, № 3, 124—141.

Спасов, Иван. „Да оставиш жива дума“. — Септември, 1979, № 5, 216—223.

Творческото развитие на поета Анастас Стоянов.

Спасов, Иван. За днешната ни селска поезия. — Хоризонт, 1979, № 2, 94—98.

Спасов, Иван. „И тази битка вечно продължава. . .“ — Септември, 1979, № 3, 208—218.

Поетическото майсторство на Евтим Евтимов.

Спасов, Иван. И усещам как в мен кръв на българина блика. Творчески портр. на писателя Слав Хр. Караславов. — Дружба, 1979, № 1, 141—146.

Спасов, Иван. Идейно-естетически акценти в съвременната ни проза. — Съвременник, 1979, № 1, 73—92.

Спасов, Иван. Познаваме ли съвременната ни поезия и вълнува ли ни тя?— Лит. фронт, № 39, 27 септ. 1979, 1—3.

Спасов, Иван. Полезно и трайно присъствие. — Лит. фронт, № 51, 20 дек. 1979, с. 3.

По случай 70-год. на Иван Руж. Съдържа и поздрав. телеграма от СБП.

Стайков, Николай. Паулина Станчева. — Читалище, 1979, № 11, 22—23.

Станева, Надежда. Дневник с продължение. — Нар. култ., № 14—18, 20, 21, 23—25; 6, 13, 20, 27 апр., 4, 18, 24 май, 8, 15, 22 юни 1979.

Спомени за Емилиян Станев. Следва.

Станева, Надежда. Дневник с продължение. — Септември, 1979, № 6, 11—78; № 7, 64—154.

Спомени за Емилиян Станев. Следва.

Стефанов, Христо. Българинът в историята. — Септември, 1979, № 7, 226—233.

Анализ на романа „Битието" от Владимир Зарев.

Стефанов, Христо. В средата на пътя. — Пламък, 1979, № 5, 149—152.

Творчески портр. на поета Георги Константинов.

Стефанов, Христо. Да намериш корена. Творчески портр. на Димитър Яръмов. — Дружба, 1979, № 5, 138—141.

Стефанов, Христо. Делниците и празниците на [съвременната българска] поезия. — Септември, 1979, № 10, 115, 120.

Стефанов, Христо. Интерес към съвременната проблематика. — Пулс, № 4, 13 февр. 1979, с. 12.

Творчески портр. на писателката Лада Галина.

Стефанов, Христо. Наблюдения над развитието на младата белетристика.— Септември, 1979, № 3, 181—207.

Стефанов, Христо. Поезията през 1978 г. Доклад. — Лит. фронт, № 22, 31 май 1979, 2—3.

Стефанов, Христо. Раздвоението на лирика [Марко Ганчев]. — Лит. фронт, № 30, 26 юли 1979, с. 2.

Стефанов, Христо. Сред младата поезия. — Лит. мисъл, 1979, № 2, 23—40.

Бълг. поезия през 1975—1976.

Стоянов, Румен. Дългогодишният труд на преводача. — Отеч. фронт, № 10669, 25 септ. 1979.

Жак Битев на 65 г.

Стоянова, В. И. и Н. А. Ангелова. О некоторых функциональных свойствах и особенностях передачи топонимов художественного произведения на другом языке. На материале перевода романа Ст. Дичева „Пътят към София" на русский язык.— Аспирантски сб. Великотърн. унив. „Кирил и Методий", 5, 1978, № 1, 97—110.

Стоянова, Людмила. Фолклорно-фантастичното и белетристиката. — Септември, 1979, № 8, 189—205.

Странджев, Коста. Писателски и граждански дълг [на нашите творци].— Лит. фронт, № 26, 28 юни 1979, с. 5.

Стъпов, Петър. Любов към трудовия човек. — Лит. фронт, № 45, 8 ноем. 1979, с. 5.

Поезията на Димитър Гундов.

Табакова-Василева, Даря. С доверие в доброто. — Лит. фронт, № 12, 22 март 1979, с. 3.

По повод 70-год. на Петър Славински. Съдържа и поздрав. телеграма от СБП.

Танев, Димитър. Възвисяване на антифашистката съпротива и героите ѝ [в белетристиката ни]. — Пламък, 1979, № 9, 164—171.

Танев, Димитър. Натрупвания и надежди. За творческата смяна в белетристиката. — Раб. дело, № 215, 3 авг. 1979.

Танев, Димитър. Някои аспекти на съвременната проза на антифашистка тема. — Септември, 1979, № 9, 188—202.

Танев, Димитър. Поглед върху съвременната [българска] историческа проза. — Лит. фронт, № 42, 18 окт. 1979, 1, 4.

Тасев, Златко. Евтим Евтимов. — Родна реч, 1979, № 1, 38—42.

Тасев, Златко. Владимир Голев. — Родна реч, 1979, № 9, 36—40.

Творчески портр. на поета.

Тасев, Златко. Ярък и самобитен творец [Евтим Евтимов]. — Пламък, 1979, № 6, 86—91.

Тахов, Георги. Прощално. — АБВ, № 10, 6 март 1979, с. 6.

По повод смъртта на писателя и публициста Никола Ферманджиев.

Тенев, Любомир. Задача не само за една година. — Лит. фронт, № 23, 7 юни 1979, с. 3.

Лит.-крит. анализ на пиесата „Рицарят на печалния образ" от Ст. Цанев по повод поставянето ѝ в Нар. театър за младежта, режисьор Ц. Матева.

Теофилов, Иван. За Цветан Зангов. — Пулс, № 16, 31 юли 1979, с. 12.

Т о д о р о в, А н г е л. В развитие и усъвършенстване. — Лит. фронт, № 9, 1 март 1979, с. 1, 5.

Задачи пред съвр. бълг. литература.

Т о н к о в, П е т ъ р. Павел Матев — творческа диалектика. — Хоризонт, 1979, № 2, 56—64.

Т о п а л о в, М и х а и л. Срещи с писателя и твореца. 70 г. от рождението на Ганчо Краев. — Лит. фронт, № 8, 22 февр. 1979, с. 6.

Т о п ч и е в а, К а т я. Правдата на документа. — Пламък, 1979, № 11, 113—118.

Развитие на докум. проза в бълг. лит.

Т о ш к о в, М и х а и л. Автографът. — АБВ, № 47, 20 ноем. 1979, с. 4.

Автографи на Борис Делчев, дадени от писателя на Иван Сестримски и Стефан Попвасилев.

35 г о д и н и Литературен фронт. — Лит. фронт, № 39, 27 септ. 1979, 1, 5.

Съдържа: С правдата на живота. — К и р и л Б р а т а н о в. Любим спътник. — Й о р д а н Р а д и ч к о в. С малко думи. — Поздрав. телеграма от СБП.

Ф и л к о в а, Ф е д я. Вярност към лирическото аз. — Пламък, 1979, № 7, 162—164.

За превода на нем. ез. на сб. „Стихове“ на Атанас Далчев, Лайпциг, 1975.

Ф и л ч е в, П е т ъ р. Драматургия '78. — Театър, 1979, № 7, 7—13.

Х а д ж и к о с е в, С и м е о н. Жакито или оптимизмът на босоногото детство. — Простори, 1979, № 2, 132—135.

Образи в трилогията „Жакито“ от С. Таджер.

Х а д ж и к о с е в, С и м е о н. Жанрово богатство и разнообразие [в прозата]. — Раб. дело, № 236, 24 авг. 1979.

Х а д ж и к о с е в, С и м е о н. Младост, традиции, новаторство [в съвременната ни поезия]. — Пулс, № 4, 13 февр. 1979, с. 6.

Х а д ж и к о с е в, С и м е о н. Проблеми на съвременната българска новела. — Септември, 1979, № 4, 181 — 201.

Х а д ж и к о с е в, С и м е о н. Проблеми на съвременния хумор и сатира [в българската литература]. — Пламък, 1979, № 4, 107—112.

Х а д ж и к о с е в, С и м е о н. Творец с оригинална физиономия. — Септември, 1979, № 3, 234—244.

50 г. от рождението на писателката Вера Мутафчиева.

Х р и с т о з о в, Н и к о л а й. Воин на комунистическата правда. — Лит. фронт, № 51, 20 дек. 1979, 1—2.

Доклад по повод 50-год. на парт. организация на бълг. писатели.

Х р и с т о з о в, Н и к о л а й. Литературата — неделима от народното, от партийното дело. Отчетен докл. на парт. бюро за дейността на парт. организация на СБП. — Лит. фронт, № 14, 5 апр. 1979, с. 1, 6.

Ц а н е в, С т е ф а н. За хигиената на боя. — Лит. фронт, № 26, 28 юни 1979, с. 6.

По повод статиите на Севелина Гьорова „Националното в съвременната българска литература“ в сп. „Театър“, 1979, и на Любомир Тенев „Задача не само за една година“ във в. „Лит. фронт“, № 23 от 7 юни 1979.

Ц а ч е в, К л и м е н т. А имаше и белетристи между нас. [Спомени].— Пламък, 1979, № 12, 136—144.

Ц а ч е в, К л и м е н т. Да убиеш прощъпулник. Спомени [за лит. живот у нас след 9 септ. 1944 г.]. — София, 1979, № 1, 31—35.

Продължж. от № 13, 1978.

Ц а ч е в, К л и м е н т. Наливане на основите. [Спомени]. — Лит. мисъл, 1979, № 3, 112—128.

Ц а ч е в, К л и м е н т. Началото на пътя. — Септември, 1979, № 1, 127 — 178.

Спомени за лит. живот у нас от 40-те г. до днес.

Ц а ч е в, К л и м е н т. Под крило [Спомени за писателите Христо Радевски и Георги Караславов]. — Хоризонт, 1979, № 1, 90—98.

Ц а ч е в, К л и м е н т. Случайно отношение към животрептящи проблеми. — Лит. фронт, № 9, 1 март 1979, с. 7.

По повод ст. на Васил Колевски „Творческо овладяване и развитие на социалист. реализъм“, сп. Пламък, 1978, № 11.

Ц в е т к о в, И в а н. Неугасимият огън на поезията. — Отеч. фронт, № 10673, 1 окт. 1979.

По повод празника на поезията.

Ц в е т к о в, Р а д о с л а в. Марий Ягодов. — Родна реч, 1979, № 6, 31—34.

Ц в е т к о в, Р а д о с л а в. Храбростта да живееш. Писателят Коста Странджев на 50 г. — Родна реч, 1979, № 3, 54—55.

Черняков, Георги. Петко Братинов. — Родна реч, 1979, № 2, 42—45.

Чолаков, Здравко. Критическа оценка и морал. — Лит. фронт, № 11, 15 март 1979, с. 3.

Шурбанов, Александър. Шекспировед със световна известност. — Лит. фронт, № 31, 2 авг. 1979, с. 6.

По повод 70-год. от рождението на проф. Марко Минков.

Юхас, Петер. И талант и характер. 1 г. от смъртта на Атанас Далчев. [Прев.] от унг. Димитър Марковски. — Лит. фронт, № 6, 8 февр. 1979, с. 4.

Янев, Кирил. История, написана от творците ѝ. — АБВ, № 37, 11 септ. 1979, с. 2.

Развитие на мемоарната книжнина в България след 9 септ. 1944 г.

Янчев, Тодор. Новото в лириката на Атанас Далчев. 75 г. от рождението му.— Пламък, 1979, № 6, 122—125.

Янчев, Тодор. С очи към човека и природата. — Септември, 1979, № 3, 231 — 233.

70 г. от рождението на писателя Петър Славински.

Янчев, Тодор. Социално-нравствената проблематика в съвременната литература. — Лит. фронт, № 5, 1 февр. 1979, с. 2.

Янчев, Тодор. Съвременността — позиция и критерий. — Простори, 1979, № 2, 121—127.

Лит.-критическата дейност на Иван Спасов.

90 години от рождението на Стоян Загорчинов

Георгиев, Здравко. Новаторско присъствие на българския исторически роман. — Септември, 1979, № 12, 230—232.

Давидов, Нешо. Бележникът на Стоян Загорчинов. — Лит. история, 1979, № 4, 63—76.

Съдържа подбрана част от втория бележник на писателя.

Давидов, Нешо. Писателят и историята на народа. 90 г. от рождението на Стоян Загорчинов. — Пламък, 1979, № 11, 140—144.

Йорданов, Христо. Дневникът на Стоян Загорчинов. 90 г. от рождението му. — Лит. мисъл, 1979, № 10, 117—137.

Съдържа и откъси от „Дневник“ на писателя.

Чернева, Мария. „Ден последен — ден господен“ — трето издание. — Ез. и лит., 1979, № 2, 98—103.

75 години от рождението на Георги Караславов

Авджиев, Желю. Неоправдано премълчавана творба. — Лит. фронт, № 3, 18 ян. 1979, с. 2.

Лит.-критични бел. за повестта „Параклисът на св. Петър“ („Измама“) от Георги Караславов.

Вапцарова, Бойка. Приятелство в трудни години. — Антени, № 2, 10 ян. 1979, с. 6.

Връзките между Н. Й. Вапцаров и Г. Караславов.

Дишев, Атанас. Бележит майстор на художественото слово. — Раб. дело, № 15, 15 ян. 1979.

Игов, Светлозар. . . . И една блага грижа и добра надежда. — Поглед, № 4, 22 ян. 1979, с. 5.

Каранфилов, Ефрем. Мащабно и многостранно творческо дело. — Лит. фронт, № 3, 18 ян. 1979, 1, 2.

Караславов, Георги. В народа и партията са мечтите на целия ми живот. [Интервю]. — Отеч. фронт, № 10487, 15 ян. 1979.

Караславов, Георги. Вечер в дома на класика. [Интервю]. — Веч. новини, № 16, 23 ян. 1979.

Караславов, Георги. Из самите недра на народа. [Интервю]. — Антени, № 2, 10 ян. 1979, 1, 6.

Караславов, Георги. Какво искат „обикновените хора“ от вас, другарю Караславов? [Интервю]. — Труд, № 15, 22 ян. 1979.

Подпис: Тодор Ризников.

Караславов, Георги. „Като войник в сражение. . .“.— Лит. фронт, № 4, 25 ян. 1979, 1, 7.

Интервю за мястото на София в живота и творчеството на писателя.

Караславов, Георги. Моите герои — хората от народа. [Интервю].— Нар. армия, № 9203, 24 ян. 1979.

Караславов, Георги. Откакто се помня. . . [Интервю]. — АБВ, № 2, 9 ян. 1979, с. 3.

Караславов, Георги. Певецът на тракийското село. [Интервю]. — Кооп. село, № 17, 25 ян. 1979.

Подпис: Никола Делчев.

Караславов, Георги. С жизнена сила и мащабност. Разговор с Георги Караславов по случай 75-год. му. — Пламък, 1979, № 1, 24—30.

Караславов, Георги. С жизнена сила и партийна правда. — Хоризонт, 1979, № 1, 57—66.

Интервю за творческия път на писателя по повод 75-год. му.

Караславов, Георги. Творческият огън на писателя. [Интервю]. — Пулс, № 2, 16 ян. 1979, с. 4.

Коларов, Стефан. Публицистиката на Георги Караславов. — Бълг. журналист, 1979, № 5, 21—23.

Коларов, Стефан. С мащабността на националния живот. Георги Караславов на 75 г. — Читалище, 1979, № 1, 18—19.

Ничев, Боян. Крупен творец-реалист. — Зем. знаме, № 16, 20 ян. 1979.

Спиридонов, Александър. Класик на социалистическия реализъм. 75 г. от рождението на Георги Караславов. — Септември, 1979, № 1, 221—227.

Спиридонов, Александър. Крупен социалистически реалист. — Лит. мисъл, 1979, № 2, 3 —12.

Тахов, Георги. Георги Караславов: житие и литература. — Лит. мисъл, 1979, № 2, 13—22.

Тодоров, Ангел. Крупен писател-комунист. — Нар. култ., № 2, 12 ян. 1979, с. 6.

Крум Григоров на 70 години

Авджиев, Желю. Сред народа. Автобиогр. повести на Крум Григоров. По случай 70-год. на писателя. — Ез. и лит., 1979, № 6, 30—43.

Григоров, Крум. В сърцето си е скътал природата. [Интервю]. — Зем. знаме, № 150, 27 юни 1979.

Григоров, Крум. Верен на жизнената правда. — Пулс, № 16, 31 юли 1979, с. 11.

Интервю за творческия път на писателя.

Григоров, Крум, За думата и за фразата [в езика на писателя]. Септември, 1979, № 3, 219—223.

Григоров, Крум. За творческото състояние и за някои други неща. — Пламък, 1979, № 6, 130—134.

Подпис: Людмила Григорова.

Григоров, Крум. Обичам селяните. [Интервю]. — Кооп. село, № 125, 26 юни 1979.

Подпис: Невен Копанданова.

Григорова, Людмила. Разговор у дома. По повод 70-год. на Крум Григоров. — Лит. мисъл, 1979, № 5, 28—42.

Димитров-Рудар, Петър. От пословична беднота — към писателска висота. — Веч. новини, № 125, 26 юни 1979.

Йорданов, Христо. Няма смисъл да се остарява. Крум Григоров на 70 г. — Читалище, 1979, № 12, с. 22.

Руж. Иван. Правдив и силен писател. — Лит. фронт, № 27, 5 юли 1979, с. 3.

Съдържа и поздрав. телеграма от СБП до юбиляря.

Тодоров, Ангел. Писател на новото село. — Раб. дело, № 177, 26 юни 1979.

Янчев, Тодор. Крум Григоров на седемдесет години. — Родна реч, 1979, № 8, 28—29.

Янчев, Тодор. Певец на съвременното село. — Отеч. фронт, № 10609, 3 юли 1979.

Янчев, Тодор. Сърцевед на новото българско село. 70 г. от рождението на Крум Григоров. — Септември, 1979, № 6, 242—244.

Стоян Ц. Даскалов на 70 години

Георгиев, Любен Като жилав самораслек. . . —Пулс, № 22, 23 окт. 1979, с. 12.

Григоров, Георги. М. Героите ми са в самия живот. Стоян Ц. Даскалов на 70 г. — Читалище, 1979, № 8, 18—20.

Григоров, Георги. М. Стоян Ц. Даскалов — Нар. армия, № 9355, 26 авг. 1979.

Творчески портр. на писателя.

Даскалов, Ст. Ц. Ако не бях кооперативен деятел. . . — Нар. кооп., 1979, № 9, 8—9.

Даскалов, Стоян Ц. Докато има земя. . . — Кооп. село, № 190, 25 септ. 1979.

Интервю за творчеството на писателя.

Даскалов, Ст. Ц. Приказка за младите. — Труд, № 214, 29 окт. 1979.

Спомени за една среща с Елин Пелин през 30-те години.

Попиванов, Иван. С конфликтите на времето. — Лит. фронт, № 34, 23 авг. 1979, с. 6.

Съдържа и поздрав. телеграма от СБП.

Спасов, Иван. Проникновен изобразител на съвременния живот. — Раб. дело, № 289, 16 окт. 1979.

Таджер, Салис. Само животът ражда живот. Ст. Ц. Даскалов на 70 г. — Пламък, 1979, № 8, 66—67.

Донев, Светозар. Неспокоен, трезв реалист. — Отеч. фронт, № 10688, 22 окт. 1979.

Янчев, Тодор. С остро чувство за актуалност. — Септември, 1979, № 8, 241—245.

70 години от рождението на Димитър Димов

Базова, Цветана. За някои особености на романа „Тютюн" от Д. Димов. — Библиотекар, 1979, № 4, 6—8.

Георгиев, Любен. Отново за романа „Тютюн". — Лит. мисъл, 1979, № 6, 3—20.

Георгиев, Любомир. Примерът на Димитър Димов. 70 г. от рождението на писателя (1909—1966). — Библиотекар, 1979, № 4, 1—5.

Димов, Димитър. Писмо от Испания [до проф. Моско Москов]. — Нар. дело (Варна), № 113, 13 юли 1979.

С бел. и коментар от Екатерина Иванова.

Доспевска, Нели. И всеки път откривам нещо ново. . . [Интервю]. — Труд, № 129, 2 юли 1979.

Подпис: Дарина Герова.

Доспевска, Нели. Следа върху страниците. — Лит. фронт, № 27, 5 юли 1979, с. 4.

Иванова, Екатерина. Димитър Димов в Испания. 70 г. от рождението на писателя. — Пламък, 1979, № 6, 106—113.

Иванова, Екатерина. Димитър Димов и Яне Сандански. — Отечество, 1979, № 18, с. 20.

Иванова, Екатерина. Една задгранична оценка на романа „Тютюн". — Поглед, № 34, 20 авг. 1979, с. 5.

Съдържа и писмото на гр. писател Димитриос Фотиадис до Д. Димов.

Иванова, Екатерина. Някои прототипове на романа „Тютюн" в текстове, снимки и рисунки. — Отеч. фронт, № 10637, 10 авг. 1979.

Иванова, Екатерина. Родово преклонение и граждански дълг. Яне Сандански в творческите планове на Димитър Димов. — Пиринско дело (Благоевград), № 80, 24 апр. 1979.

Иванова, Екатерина. С мащабите на световната литература. Неизвестен док., свързан с романите „Осъдени души" и „Тютюн". — Веч. новини, № 142, 20 юли 1979.

Иванова, Екатерина. Търсеше тишина и спокойствие. По Димитър Димовите места в София. — София, 1979, № 8, 24—26.

Коларов, Стефан. Голям романист и психолог. — Пулс, № 15, 17 юли 1979, с. 6.

Коларов, Стефан. Майстор-психолог и романист. 70 г. от рождението на Димитър Димов. — Читалище, 1979, № 6, 18—19.

Коларов, Стефан. Публицистиката на Димитър Димов. — Бълг. журналист, 1979, № 11, 26—28.

Кунчев, Божидар. Голямото изкуство да живееш. — Нар. младеж, № 126, 26 юни 1979.

Куюмджиев, Кръстьо. Мъдрите уроци на писателя. 70 г. от рождението на Д. Димов. — Септември. 1979, № 6, 231—237.

Л и к о в а, Р о з а л и я. Епична широта и интелектуално проникновение. — Отеч. фронт, № 10616, 12 юли 1979.

М а р к о в а, Д и т а. Произведенията на Д. Димов у нас и в чужбина. — Библиотекар, 1979, № 4, 8—10.

С библиогр.

Н и ч е в, Б о я н. Един от първомайсторите на българския роман. — Раб. дело, № 176, 25 юни 1979.

П е т р о в, М и л ь о. Романът „Тютюн. — Родна реч, 1979, № 4, 7—12.

П е ш е в а, Р а д к а. Идейност с голямо естетическо въздействие. — Учит. дело, № 26, 3 юли 1979, с. 5.

П о п и в а н о в, И в а н. Майстор на монументални художествени изображения. — Зем. знаме, № 160, 8 юли 1979.

70 г. от рождението на Димитър Димов. — Лит. фронт, № 26, 28 юни 1979.

Съдържа: Т о н ч о Ж е ч е в. Романист от голям стил. — К р у м Р и з о в. От дълбокия извор. — К о н с т а н т и н В а т р а л о в. Разговори с колегата и писателя. — Е к а т е р и н а И в а н о в а. Къде и как е създаден романът „Поручик Бенц".

Ц в е т к о в, Р а д о с л а в. Все по-жив и обаятелен. — Нар. армия, № 9321, 11 юли 1979.

Я н к о в, Д и м и т ъ р. Като кръговрат на водата. — Кооп. село, № 133, 6 юли 1979.

Александър Геров на 60 години

Б е н ч е в, М и н к о. Докосване до твореца. — Лит. фронт, № 21, 24 май 1979, с. 3.

Съдържа и поздрав. телеграма до юбиляра.

Г е р о в, А л е к с а н д ъ р. Духовен порив и силна вяра. — Раб. дело, № 23, 23 ян. 1979.

Интервю за творческия път на поета.

Г е р о в, А л е к с а н д ъ р. Дълбока вяра в хубавото. [Интервю]. — Отеч. фронт, № 10583, 28 май 1979.

Г е р о в, А л е к с а н д ъ р. Много ценя човека. [Интервю]. — Труд, № 93, 11 май 1979.

Подпис: Дарина Герова.

Д а в и д о в, Н е ш о. С горенето на епохата. Александър Геров на 60 г. — Пламък, 1979, № 5, 158—160.

К у н ч е в, Б о ж и д а р. Александър Геров. — Лит. мисъл, 1979, № 1, 105—113.

Творчески портр. на поета.

К у н ч е в, Б о ж и д а р. И бе истински моят живот. . . — АБВ, № 22, 29 май 1979, с. 5.

М у т а ф о в, Е н ч о. Поетическото слово като поведение. — Септември, 1979, № 5, 229—240.

С т е ф а н о в, Х р и с т о. Вярата на поета. Александър Геров на 60 г. — Пулс, № 12, 5 юни 1979, с. 6.

Я н е в а, К а т я. „Неспокойно съзнание" — бележки за художествената идея и нейната реализация. По повод 60-год. на Александър Геров. — Лит. мисъл, 1979, № 5, 64—84.

Богомил Райнов на 60 години

Б а л а б а н о в, И в а н. Един строг и малко тъжен човек. Размисли след юбилея. — Веч. новини, № 127, 29 юни 1979.

Д о б р е в, Ч а в д а р. Поезията на Богомил Райнов. — Лит. мисъл, 1979, № 9, 3—22.

Е л е н к о в, К о н с т а н т и н. Философът-поет. — Нар. младеж, № 119, 15 юни 1979.

З а р е в, П а н т е л е й. Богатството на един творчески свят. — Лит. фронт, № 25, 21 юни 1979, с. 2.

И г о в, С в е т л о з а р. От „невъзпитаната" поезия до „възпитателния" роман. Богомил Райнов на 60 г. — Пулс, № 14, 3 юли 1979, с. 4.

П е т р о в, З д р а в к о. По пътя на Санта Крус. Богомил Райнов на 60 г. — Пламък, 1979, № 6, 114—121.

П е т р о в, З д р а в к о. Пътят към Санта Крус. . .60 г. от рождението на Богомил Райнов. — Септември, 1979, № 6, 238—241.

Петров, Здравко. С вдъхновението на партийния идеал. — Раб. дело, № 170, 19 юни 1979.

Попиванов, Иван. Извисен интелектуализъм и духовност. — Септември, 1979, № 6, 203—217.

Попиванов, Иван. С проникновен хуманизъм. — Зем. знаме, № 148, 24 юни 1979.

Свиленов, Атанас. Богомил Райнов и криминално-приключенската литература. — АБВ, № 21, 22 май 1979, с. 4.

Свиленов, Атанас. Да се движиш напред. . . — Лит. фронт, № 25, 21 юни 1979, с. 3.

Стефанов, Христо. Новата проза на Богомил Райнов. — Лит. мисъл, 1979, № 9, 23—29.

Христов, Венко. По възходящата спирала на времето. — Нар. култ., № 25, 22 юни 1979, с. 7.

Николай Хайтов на 60 години

Анчев, Панко. Щастлива писателска съдба. — Нар. култ., № 37, 14 септ. 1979, с. 7.

Бояджиева, Ваня. Красотата на първичното и неговата съвременна интерпретация. — Лит. фронт, № 39, 27 септ. 1979, с. 3.

Съдържа и поздрав. телеграма от СБП.

Великов, Димитър. В безкрайния свят на човека. 60 г. от рождението на Николай Хайтов. — Лит. мисъл, 1979, № 10, 21—32.

Еленков, Константин. С цветовете на надеждата. — Септември, 1979, № 9, 229—237.

60 г. от рождението на Николай Хайтов.

Зарев, Пантелей. От регионалното към всенародното. Николай Хайтов на 60 г. — Лит. фронт, № 41, 11 окт. 1979, с. 2.

Захариев, Луко. Покорителят на Родопа. — Пулс, № 20, 25 септ. 1979, с. 6.

Кадиев, Марин. Мащабите на един художествен свят. — Нар. армия, № 9376, 26 септ. 1979.

Константинова, Елка. „Хубост ако няма — тоя свят за какво ти е?“ — Зем. знаме, № 217, 14 септ. 1979.

Маркова, Дита. Време на творческа зрелост. Николай Хайтов на 60 г. [Библиогр. справка]. — Библиотекар, 1979, № 7—8, 64—66.

Пашев, Георги. Николай Хайтов на 60 години. — Тракия, № 4, 146, 149.

Попиванов, Иван. С проникновението на народопсихолог. — Веч. новини, № 184, 18 септ. 1979.

Първанова, Анастасия. Под щастлива звезда. . . По случай 60-год. на Николай Хайтов. — Родна реч, 1979, № 4, 36—39.

Свиленов, Атанас. Николай Хайтов и българското кино. — Пламък, 1979, № 9, 127—130.

Сиврие в, Станислав. От върха на шестдесетте. — Лит. фронт, № 39, 27 септ. 1979, с. 3.

Хайтов, Николай. Букет от 60 габърови шумки. [Интервю]. — Нар. младеж, № 183, 14 септ. 1979.

Хайтов, Николай. За мандрата в планината и. . . в живота. — Кооп. село, № 183, 14 септ. 1979.

Интервю за писателския труд.

Хайтов, Николай. Истинският живот е в творчеството. [Интервю]. — Пламък, 1979, № 9, 122—126.

Христов, Венко. Своя позиция, свой свят. . . — Отеч. фронт. № 10662, 14 септ. 1979.

Цветков, Иван. Да се бориш за по-хубав свят. . . — Раб. дело, № 258, 15 септ. 1979.

60 години от рождението на Веселин Ханчев

Божилов, Божидар. Няколко думи за Веселин Ханчев. — Антени, № 15, 11 апр. 1979, с. 6.

Голев, Владимир. Последния сняг на поета. [Спомени]. — Хоризонт, 1979, № 1, 81—82.

Гранитски, Иван. Веселин Ханчев. Щрихи от поетиката му. 60 г. от рождението на поета. — Лит. мисъл, 1979, № 6, 21—29.

Йосифов, Веселин. И наистина остана. . . — Раб. дело, № 94, 4 апр. 1979.

Кунчев, Божидар. И мислите да правят в тебе рани. . . 60 г. от рождението на В. Ханчев. — Септември, 1979, № 4, 233—239.

Кунчев, Божидар. Не мога да си го представя стар. — Пулс, № 8, 19 апр. 1979, с. 17.

Пондев, Петър. Искам рождества, не искам смърт! — Лит. фронт, № 14, 5 апр. 1979, с. 4.

Първанова, Анастасия. Аз бях човек, преди да се родя. — Родна реч, 1979, № 3, 14—17.

Рахнева, Силва. Търсещ, неспокоен поет. 60 г. от рождението на Веселин Ханчев. — Библиотекар, 1979, № 3, 41—43.

Свинтила, Владимир. Труженик на перото. 60 г. от рождението на поета Веселин Ханчев. — Младеж, 1979, № 4, 28—30.

Стаев, Стоян. Неизвестна творба за родния град. В. Ханчев на 60 г. — Пламък, 1979, № 4, 170—172.

Стаев, Стоян. Пътят към поезията на пресътворения живот. — Хоризонт, 1979, № 1, 71—80.

Тонков, Петър. „За да останеш, за да си потребен. . ." — Нар. младеж, № 67, 4 апр. 1979.

Тончо Жечев на 50 години

Василев, Йордан. Биография на една книга. „Българският Великден". — Поглед, № 30, 23 юли 1979, с. 5.

Захариев, Луко. Синтез на епос и история. —Пулс, № 15, 17 юли 1979,с. 10.

Игов, Светлозар. Национална съдба и критически идеи. — Лит. фронт, № 28, 12 юли 1979, с. 3.

Съдържа и поздрав. телеграма до юбиляря.

Каранфилов, Ефрем. Към философия на културната ни история. — Септември, 1979, № 7, 234—243.

Константинова, Елка. Въздействието на критическото слово. Тончо Жечев на 50 г. — Читалище, 1979, № 9, 22—23.

Ликова, Розалия. Критик със съвременно мислене. — Нар. култ., № 29, 20 юли 1979, с. 7.

Неделчев, Михаил. Социалното битие на критическите идеи. — Лит. мисъл, 1979, № 8, 87—95.

Николов, Владимир. Тончо Жечев като народопсихолог. По случай 50 г. от рождението му. — Родна реч, 1979, № 10, 35—38.

Свиленов, Атанас. Проникновението на критика. — Пламък, 1979, № 8, 166—168.

50 години от рождението на Минко Николов

Еленков, Константин. Критик по призвание и дарба. 50 г. от рождението на Минко Николов. — Лит. мисъл, 1979, № 8, 81—86.

Игов, Светлозар. Зрелостта на търсещия дух. 50 г. от рождението на Минко Николов. — Лит. фронт, № 17, 26 апр. 1979, с. 5.

Пейковски, Иван. Чистота на духовните пориви. Спомен за Минко Николов. — Лит. фронт, № 19, 10 май 1979, с. 7.

Цветков, Иван. Спомен за Минко Николов. 50 г. от рождението му. — Пламък, 1979, № 4, 173—176.

Йордан Радичков на 50 години

Анчев, Панко. Загадката. Йордан Радичков на 50 г. — Пламък, 1979, № 11, 160—163.

Генов, Илиян. За героя в творчеството на Радичков. — Родна реч, 1979, № 9, 32—35.

Динеков, Петър. Йордан Радичков. — Септември, 1979, № 10, 234—242.

Игов, Светлозар. Магьосник на словото. — Пулс, № 22, 23 окт. 1979,с. 10.

[Йордан Радичков на 50 години]. — Лит. фронт, № 44, 1 ноем. 1979, с. 3.

Съдържа: Дико Фучеджиев. Вярност на таланта. — Огнян Сапарев. Радичков или парадоксите на етноцентризма. — Георги Марковски. Вълшебникът от Калиманките хълмове. — Позд. ав, телеграма от СБП.

Канушев, Димитър. Радичков — „Лазарница". Опит за анализ. — Септември, 1979, № 2, 164—187.

Попиванов, Иван. Ярки художествени внушения. — Зем. знаме, № 250, 24 окт. 1979.

Радичков, Йордан. Красиво е, че човек не е самотен. . . — АБВ, № 38, 18 септ. 1979, 1, 4.

Интервю по повод издаването на том с творби на писателя в СССР.

Стоянов, Анастас. Сърцето бие за хората. — Раб. дело, № 305, 1 ноем. 1979.

Стоянова, Людмила. Елементът на фантастичното в прозата на Йордан Радичков. По повод петдесетгод. му. — Лит. мисъл, 1979, № 9, 46—57.

Топалджикова, Ана. Йордан Радичков — драматургия и митотворчество. — Пробл. изкуството, 1979, № 4, 54—58.

Рез. на рус. и нем. ез.

Фучеджиев, Дико. С чиста народна сила. — Веч новини, № 209, 23 окт. 1979.

Христов, Венко. Да се довериш на тенеца. — Отеч. фронт, № 10696 1 ноем. 1979.

Янев, Йордан. Не спирай, човеко! — Труд, № 222, 9 ноем. 1979.

Лиляна Стефанова на 50 години

Григоров, Георги М. Лиляна Стефанова. — Родна реч, 1979, № 3, 35—39.

Евтимов, Евтим. Когато сме на двадесет години. — Лиляна Стефанова на 50 г. — Пулс, № 13, 19 юни 1979, с. 4.

Коларов, Стефан. С гражданска изповедност и нежност. — Дружба, 1979, № 2, 135—138.

Коларов, Стефан. С неспокойствие и нежност. — Отеч. фронт, № 10611, 5 юли 1979.

Матев, Павел. Посветената. — Лит. фронт, № 17, 26 апр. 1979, с. 3. Съдържа и поздрав. телеграма от СБП.

Мутафов, Енчо. Порив за път. — Нар. култ., № 31, 3 авг. 1979, с. 7.

Пантелеева, Нина. „С вечна тревога венчана". 50 г. от рождението на Лиляна Стефанова. — Септември, 1979, № 4, 240—243.

Петров, Здравко. Лиляна Стефанова. — Лит. мисъл, 1979, № 7, 34—40.

Стефанова, Лиляна. Дръзновен порив за красота. — Раб. дело, № 107, 17 апр. 1979.

Интервю за творческия път на поетесата.

Тодорова, Мариана. В магнитното поле на поезията. — Пламък, 1979, № 7, 96—100.

Тодорова, Мариана. Жизнена и творческа биография. — Простори, 1979, № 1, 128—134.

Христов, Венко. Ярко творческо присъствие. 50 г. от рождението на нар. деятелка на изкуството и културата Лиляна Стефанова. — Веч. новини, № 85, 29 апр. 1979.

Емилиян Станев, 1907—1979

Герова, Дарина. Прощаване с човека. — Труд, № 54, 17 март 1979.

Динеков, Петър. Човекът и писателят. — Раб. дело, № 75, 16 март 1979.

Емилиян Станев. [1907—1979]. — Раб. дело, № 75, 16 март 1979.

Некролог, подписан от видни парт., култ. и лит. дейци.

Емилиян Станев. — Лит. фронт, № 12, 22 март 1979, с. 1, 5.

Съдържа: Пантелей Зарев. Един от най-достойните. — Любомир Левчев. Вълшебен ловец на красотата. — Ивайло Петров. Искам те жив! — Атанас Мандаджиев. Никога няма да си го простя. — Светлозар Игов. Встраната на безсмъртието. — Снежина Панова. Премъдро ли е това, което не познаваме?

Емилиян Станев и младите писатели. — Пулс, № 7, 27 март 1979, с. 4.

Среща-разговор с писателя, организирана от Кабинета на младите писатели на 16 апр. 1973 г.

Калчев, Камен. Изконно български. . . — Зем. знаме, № 63, 16 март 1979.

Калчев, Камен. Прощаване с Емилиян Станев. — Поглед, № 12, 19 март 1979, с. 5.

Марков, Георги. Непомръкващата сила на таланта. — Веч. новини, № 53, 16 март 1979.

Попиванов, Иван. Завинаги сред нас, завинаги с България. — Отеч. фронт, № 10532, 19 март 1979.

Сарандев, Иван. Прощаване с Емилиян Станев. — АБВ, № 12, 20 март 1979, с. 3, 4.

Свиленов, Атанас. Ще бъде с нас. — Нар. култ., № 12, 23 март 1979, с. 6.

Станев, Емилиян. Песни или стихове. — Нар. култ., № 12, 23 март 1979, с. 7.

Последно интервю, взето преди смъртта на писателя.

Анкети, разговори, интервюта

Авджиев, Желю. Нов свят, нова литература. — АБВ, № 43, 23 окт. 1979, с. 4.

Интервю за т. 2 на кн. му „Литература, класа, народ" — социалистическата литература 1928—1944.

Ангелов, Ботьо. Устои на живота. — Антени, № 32, 8 авг. 1979, с. 6.

Разговор с Димитър Яръмов за творчеството на писателя.

Ангелов, Цветан. Вярвам в утрешния ден на българската детска литература. [Интервю]. — Учит. дело, № 15, 17 апр. 1979, с. 8.

Андреев, Веселин. Отрядът, бригадата, народът. Интервю [за литературнотворческата му дейност]. — Септември, 1979, № 1, 179—189.

Андреев, Веселин. Тревога в умовете, неспокойствие в сърцата. — Тракия, 1979, № 3, 145—151.

Интервю по проблемите на лит. му творчество.

Арнаудов, Михаил. „Народът ни е прекрасен, трудолюбив, честен. . ." Мисли на големия учен, записани в продължение на години. — Отеч. фронт, № 10481, 5 ян. 1979.

Подпис: Любен Ст. Маслинков.

Асенов, Драгомир. Критичност към себе си, към света. . . —Труд, № 207, 19 окт. 1979.

Интервю за образа на съвременника в бълг. худ. лит.

Атанасов, Герчо. Осмислената пъстрота на живота. — Антени, № 35, 29 авг. 1979, с. 6.

Интервю за творчеството на писателя.

Багряна, Елисавета. „Чрез поезията на Анна Ахматова разбрах сама себе си". [Интервю]. — Лит. фронт, № 10, 8 март 1979, с. 4.

Белев, Гьончо. Писателят трябва да бъде етична личност. — Пламък, 1979, № 6, 126—129.

Разговор с Г. Белев през 1959 г.

Бобев, Петър. Приключения — фантастика — съвременност. [Интервю]. — Орбита, № 28, 14 юли 1979, с. 14.

Босев, Росен. Литература — идейна и значима. — Нар. младеж, № 172, 30 авг. 1979.

Интервю за дейността на Кабинета на младия писател.

Вежинов, Павел. Всичките ми герои са реални, съществуващи хора. — Нар. армия, № 9426, 5 дек. 1979.

Интервю за кн. на писателя, посветена на Втората световна война.

Вежинов, Павел. Като чета и препрочитам. — Нар. култ., № 10, 9 март 1979, с. 1, 7.

Интервю за ролята на книгата в живота на писателя.

Вежинов, Павел. — Най-успешно се плува в родни води. — Труд, № 45, 5 март 1979.

Интервю за труда му като писател.

Вежинов, Павел. Удоволствието да сътвориш. — Лит. фронт, № 37, 13 септ. 1979, с. 7.

Интервю за творчеството на писателя в криминално-приключенческия жанр.

Величков, Михаил. Като чета и препрочитам. — Нар. култ., № 30, 27 юли 1979, с. 7.

Интервю за ролята на худож. книга в живота на писателя.

Гамара, Пиер. Народ, който създава поети, е щастлив народ. — Лит. фронт, № 22, 31 май 1979, с. 1, 4.

Интервю за бълг. лит. творби, изд. във Франция.

Германов, Андрей. Делникът — това е моят празник. Интервю. — Септември, 1979, № 2, 129—137.

Германов, Андрей. Като чета и препрочитам. — Нар. култ., № 22, 1 юни 1979, с. 7.

Интервю за ролята на книгата в живота на поета.

Гуляшки, Андрей. За несвоевременните оценки и за дълга на критиката. [Интервю]. — Лит. фронт. № 16, 19 апр. 1979, с. 1, 2.

Гуляшки, Андрей. Ценя идеите и майсторството. . . — АБВ, № 18, 1 май 1979, с. 4.

Интервю за ролята на книгата в живота на писателя.

Дамянов, Дамян П. 35 години от моя живот.—Зем. знаме, № 208, 4 септ. 1979.

Дилов, Любен. Фантастиката подготвя съзнанието на човека за бъдещето.— Труд, № 75, 14 апр. 1979.

Интервю за творчеството на писателя.

Евтимов, Евтим. Новаторството е диханието на утрешния ден. — Отеч. фронт, № 10649, 28 авг. 1979.

Интервю за револ. тема в творчеството на поета.

Жечев, Тончо. Научна и творческа отговорност.—Раб. дело, № 96, 6 апр. 1979.

Интервю за дейността на Инст. за литература при БАН.

Жилото и медът на живота. — Родна реч, 1979, № 1, 56—57.

Интервю с писателя Димитър Вълев по повод 50-год. му.

Жотев, Добри. [Интервю по проблемите на поетичното му творчество].— Съвременник, 1979, № 1, 147—164.

Жотев, Добри. Обичам младите, те търсят. . . Интервю. — Младеж, 1979, № 7, 51—52.

За класово-партийна принципиалност и високи идейно-художествени критерии [на литературната критика]. — Лит. фронт, № 11, 15 март 1979, с. 1, 2, 3.

Разговор, организиран от ред. на вестника.

Зидаров, Николай. Късият молив ми е по-скъп и от най-дългата лата. [Разговор]. — Пламък, 1979, № 4, 138—140.

Злиднев, Виталий. България ми е близка и по дух, и по сърце. — Лит. фронт, № 21, 24 май 1979, с. 7.

Интервю за работата му върху българ. лит. и култура.

Иванов, Вичо. Откъси от анкета с писателя. — Поглед, № 21, 21 май 1979, с. 11.

Подпис: Йорданка Стефанова.

Иванов, Мирон. Сатиричното в публицистиката. Интервю. — Бълг. журналист, 1979, № 8, 10—11.

Исаев, Младен. Поезията е мъдрост, дълг, красота. . . — Септември, 1979, № 11, 5—15.

Интервю с поета за живота и творчеството му.

Исаев, Младен. С порива на революционния устрем. — Хоризонт, 1979, № 2, 39—49.

Интервю с поета за жизнения му и творчески път.

Йорданов, Недялко. Писател и съвременност. [Интервю]. — Жената днес, 1979, № 12, с. 4, 9.

Калчев, Камен. За романа, за творческото преображение, за младите. Разговор. — Пламък, 1979, № 9, 30—37.

Калчев, Камен. Като чета и препрочитам. — Нар. култ., № 20, 18 май 1979, с. 7.

Интервю за читателските интереси на писателя.

Караславов, Георги. Битката за „РЛФ". [Интервю]. — Поглед, № 50, 10 дек. 1979, с. 5.

Подпис: Паун Цонев.

Караславов, Георги. Животът — неспокоен, драматичен, величав.— АБВ, № 29, 17 юли 1979, 1, 4.

Интервю за творческия път на писателя.

Караславов, Георги. Майсторството се постига чрез всеотдаен труд и висок идеал. Интервю. — Септември, 1979, № 9, 8—21.

Като чета и препрочитам. — Нар. култ., № 16, 17; 20, 27 апр. 1979.

Разговори с Емил Манов и Николай Хайтов за ролята и значението на книгата в живота им.

Коруджиев, Димитър. Като чета и препрочитам. — Нар. култ., № 12, 23 март 1979, с. 7.

Интервю.

Критика и литература. — Тракия, 1979, № 2, 177—193.

Дискусионен разговор, организиран от ред. на сп. в Пловдив.

Левчев, Любомир. Истинската поезия е постоянно откривателство. . . [Интервю]. — Септември, 1979, № 5, 7—19.

Литература и критика. — Тракия, 1979, № 4, 180—207.

Дискусионна среща с писатели, организирана от ред. на списанието.

Маринов, Никола. Пътеката на обичта и доверието. — Пламък, 1979, № 2, 183—185.

Интервю по повод 70-год. от рождението на писателя.

Марков, Георги. Нова история на българската литературна критика [Интервю]. — АБВ, № 50, 11 дек. 1979, с. 4.

Марковски, Георги. Творчеството? — Изход, съхранение, борба... [Интервю]. — Антени, № 24, 13 юни 1979, с. 6.

Подпис: Ботьо Ангелов.

Мартинов, Иван. Защо и с какво ви вълнува темата за борбата? [Интервю]. — Отеч. фронт, № 10638, 13 авг. 1979.

Мартинов, Иван. Извор за творческо вдъхновение. — Нар. армия, № 9430 11 дек. 1979.

Интервю за участието на писателя в Отечествената война и влиянието, което тя оказва върху творчеството му.

Мартинов, Иван. „Не зная какво бих бил без книгата. . .“ [Интервю]. — АБВ, № 31, 31 юли 1979, с. 4.

Матев, Георги. Поет на пречистените светлини. Срещи и разговори с поета Иван Хаджихристов. — Хоризонт, 1979, № 1, 101—105.

Младостта на духа — оптимистична елегия. Интервю с Веселин Андреев. Читалище, 1979, № 7, 22—23, 38.

Подпис: Атанас Звездинов.

Мочуров, Атанас. Съвременна тема и художествена реализация. [Интервю]. — Пламък, 1979, № 8, 179—180.

Муратов, Александър. Като чета и препрочитам. — Нар. култ., № 46, 16 ноем. 1979, с. 7.

Интервю за ролята на худож. кн. в живота на писателя.

Обретенова, Юлия. Емил Манов. Из лит. анкета. — Лит. мисъл, 1979, № 9, 58—67.

Пенчева, Станка. Писател и съвременност. [Интервю]. — Жената днес, 1979, № 7, 10—11.

Пенчева, Станка и Иван Николов. Съвременна тема и художествена реализация в поезията. [Интервю]. — Пламък, 1979, № 9, 141—146.

Петков, Любен. Като чета и препрочитам. — Нар. култ., № 42, 19 окт. 1979, с. 7.

Интервю за мястото и ролята на худож. кн. в живота на писателя.

Петров, Валери. Работя над превода с живо удоволствие. — АБВ, № 15, 10 апр. 1979, 4—5.

Интервю за преводаческата му работа върху драматург. творчество на Шекспир.

Попов, Васил. Непреходното в публицистиката. Интервю. — Бълг. журналист, 1979, № 4, 20—21.

Радевски, Христо. Като чета и препрочитам. — Нар. култ., № 2, 12 ян. 1979, с. 7.

Интервю по проблемите на естетич. възпитат. въздействие на лит.

Семоционална впечатлителност и търсене на собствен глас. — Нар. младеж, № 95, 13 май 1979.

Разговор на млади поети и лит. критици за дебютните поет. книги, излезли през 1979 г.

Свиленов, Атанас. При Вера Мутафчиева. — Съвременник, 1979, № 4, 167—188.

Интервю по някои проблеми на лит. й творчество.

Северняк, Серафим. Преодоляване на гравитацията. — Антени, № 15, 11 апр. 1979, с. 2.

Интервю за книгата му „Когато розите стават звезди“.

Севов, Кольо. Работническата тема в съвременната българска литература. [Интервю]. — Нар. култ., № 44, 2 ноем. 1979, с. 7.

Сиврие в, Станислав. „Жица на гола дъска и. . . още нещо“. — Бълг. журналист, 1979, № 9, 27—30.

Интервю за публицистичните изяви на писателя.

Сиврие в, Станислав. Изравнен с братята си. — Тракия, 1979, № 3, 151—154.

Интервю за антифашистката тема в бълг. литература.

Стойков, Рашко. Ваня Петкова и Петър Андасаров. Съвременна тема и художествена реализация. [Интервю]. — Пламък, 1979, № 7, 101—105.

Странджев, Коста. На линия сме! — Пламък, 1979, № 2, 175—182.

Писателят за своето творчество по повод 50 г. от рождението му.

Съвременна тема и художествена реализация. — Пламък, 1979, № 5, 140—144.

Разговор с Димитър Гулев и Лиляна Михайлова.

[Състояние и задачи на младата българска художествена проза]. — Септември, 1979, № 4, 6—29.

Изказвания на бълг. писатели и лит. критици на разговора, организиран от ред. на сп.

Тенев, Драган. Най-голямата радост. — АБВ, № 15, 10 апр. 1979, с. 6.

Интервю по повод 60-год. на писателя.

Фалкович, Елена. Синтез на две тенденции [в българската драматургия. Интервю]. — Нар. култ., № 27, 6 юли 1979, с. 4.

Хайтов, Николай. Героят е сред нас. — Нар. култ., № 21, 24 май 1979, с. 6.

Интервю по повод филмирането на „Черешова градина".

Христозов, Николай. Няма справедливост извън човека. [Интервю]. — Антени, № 34, 22 авг. 1979, с. 6.

Чолаков, Здравко. Актуален повод за размисли. — Учит. дело, № 19, 15 май 1979, с. 8.

Интервю по проблемите на съвр. лит. критика.

Юхас, Петер. Категоричната позиция на фактите. — Лит. фронт, № 1, 4 ян. 1979, с. 8.

Интервю за работата му върху бълг. лит. и история.

Детска литература

Босев, Асен. Крила на детството. Беседи, образи, срещи, есета, възпоминания. С., Нар. младеж, 1979. 140 с. с ил. 20,5 см.

Детско-юношеска художествена литература. 1944—1978. Библиогр. указател в помощ на ръководството на детското четене. (Ръководство и общ. ред. Лора Рибарска. Ред. Божанка Константинова). С., Нар. библ. „Кирил и Методий", 1979. 202 с. 23, 5 см.

Касабова, Благовеста. Калина Малина. (Лит.-крит. очерк). С., Отечество, 1979. 96 с. 8 л. ил. 16,5 см (Бълг. писатели за деца и юноши).

Константинова, Божанка. Ангел Каралийчев. (Лит.-крит. очерк). [С.] Отечество, 1979. 107 с. 8 л. ил. 16,5см (Библ. Бълг. писатели за деца и юноши).

La littérature bulgare pour enfants et adolescents. [Сб. материали]. (Trad. [от бълг.] par Suzanne Gorinova). [С.] Sofia-Presse, 1979. 64 с. с ил. 21, 5 см.

Русафов, Георги. И те са били деца. Биогр. разкази за бълг. писатели. (Худож. Иван Кьосев) [С предг. от Ангел Каралийчев] (2 изд.) (С., Отечество, 1979). 303 с. с портр. 19,5 см.

За Ив. Вазов, Ст. Чилингиров, Г. Райчев, Д. Габе, Р. Босилек, Д. Калфов, Е. Багряна, В. Лазаркевич, В. Паспалеева, М. Грубешлиева, А. Каралийчев, Н. Фурнаджиев, Хр. Радевски, Г. Караславов, Е. Коралов, М. Исаев, Кр. Григоров, Ст. Ц. Даскалов, Ас. Босев, Н. Зидаров и Цв. Ангелов.

Христоматия по детска литература за институтите за начални учители. С., Нар. просв., 1979. 415 с. с портр. 22 см.

Авт.: Жечо Атанасов, Георги Веселинов, Надежда Ковачева и Тодор Янчев.

Янев, Симеон. Българска детско-юношеска проза. Осн. насоки в развитието ѝ до 9 септ. 1944 г. С., Нар. просв., 1979. 128 с. 20 см.

Янков, Николай. Любимата книга. Разкази и случки за и около „Под игото". С., Отечество, 1979. 112 с. 8 л. ил. 20,5 см.

Янчев, Тодор. Спътници на детството. (Статии и очерци). Кн. 2. С., Нар. младеж, 1979. 304 с.

Портрети на П. Р. Славейков, Ив. Вазов, Ц. Церковски, К. Величков, В. Попович, Чичо Стоян (Ст. М. Попов), Ст. Русев (Дядо Благо), Е. Попдимитров, Д. Габе, О. Василев, Е. Станев, К. Калчев, Калина Малина, М. Грубешлиева, Ст. Ц. Даскалов, Цв. Ангелов, Л. Милева, П. Стъпов, Ив. Милчев, Н. Соколов, Кр. Станишев, К. Божилов, Н. Драганов, Й. Друмников, П. Йорданова, М. Бежански, Ив. Рудников и Ив. Тренев.

* * *

Арабаджиев, Генчо. Необходимата крачка. Мисли за детско-юношеския печат и нерешените му проблеми. — Бълг. журналист, 1979, № 5, 7—9.

Атанасова, Надежда. Тематични и стилови особености на най-новата куклена драматургия. — Театър, 1979, № 4, 34—36.

Баева, Магдалена. Йордан Радичков на 50 години. — Деца, изкуство, кн., 1979, № 5, 16—21.

Литературното му творчество за деца.

Божилова, Жени. Отражението на света в детската книга — какво да бъде? — Деца, изкуство, кн., 1979, № 2, 36—38.
XVI конгр. на Междунар. съвет по детската книга, ФРГ, Вюрубург, окт. 1978 г.
Бойчев, Янко. Възпоминание за Богдан Овесянин. — Родна реч, 1979, № 1, 59—60.
Поетическото му творчество за деца.
Босев, Асен. Българската книга за деца — с международен авторитет.— Нар. култ. № 3, 19 ян. 1979, с. 6.
Босев, Асен. Поезия на дудучето. — Деца, изкуство, кн., 1979, № 3, 5—8.
Спомени на поета за детските му години.
Босев, Асен. Свят на мечти и красота. — Раб. дело, № 108, 18 апр. 1979.
За ролята на детската книга.
Бошнаков, Димитър К. С Ян Бибиян по света. — АБВ, № 43, 23 окт. 1979, с. 8.
Преглед на бълг. детско-юношеска лит., издадена на чужди ез.
Вдъхновена литература за малките граждани. — Нар. култ., № 15, 13 апр. 1979, с. 7.
Съдържа разговори с Георги Струмски и Цветан Ангелов.
Вълева, Надежда. Поет на детството. 70 г. от рождението на проф. Георги Веселинов. — Учит. дело, № 10, 13 март 1979, с. 8.
Вътов, Върбан. Стилно-езиково своеобразие на Разцветниковите детски творби. — Ез. и лит., 1979, № 2, 62—80.
Гетов, Георги. Атанас Душков на 70 години. — Деца, изкуство, кн., 1979, № 5, 13—15.
Поетичното му творчество за деца.
Давидов, Нешо. Чародей. — АБВ, № 35, 28 авг. 1979, с. 4.
Спомени за Александър Спасов по повод 100-год. от рождението му.
Джонджорова, Калина. За да има песен. — Нар. младеж, № 177, 6 септ. 1979.
Творчески портр. на дет. поет Георги Струмски.
Димитров-Рудар, Петър. Година на детето — година на хуманизма в действие. — Деца, изкуство, кн., 1979, № 1, 2—5.
Димитров-Рудар, Петър. Незаличима диря. — Лит. фронт, № 46, 15 ноем. 1979, 1, 3.
70 г. от излизането на сп. „Теменужка“ и 60 г. от излизането на сп. „Другарче“.— Комунист. период. изд. за деца.
Димитров-Рудар, Петър. Страници из историята на печата за деца.— Бълг. журналист, 1979, № 11, 35—40.
Зидаров, Николай. Водеща, направляваща. — АБВ, № 16, 17 апр. 1979, 1—2.
За мястото и значението на детската литература.
Йорданов, Юлиан. Биография на едно пристрастие. — Лит. фронт, № 33, 16 авг. 1979, с. 2.
Мястото на Николай Янков в детското литературознание.
Йорданов, Юлиан. Нещо ново в приказката? — Септември, 1979, № 8, 177—188.
Йорданов, Юлиан. От росното биле на фолклора. — Деца, изкуство, кн., 1979, № 3, 21—24.
Фолклорът и творчеството за деца на Й. Радичков и Атанас Стоянов.
Йорданов, Юлиан. Преводната детска книга — днес и утре. — АБВ, № 44, 30 окт. 1979, с. 4.
Йорданов, Юлиан. С нови мерки по нови пътища. — Лит. фронт, № 2, 11 ян. 1979, 1, 3.
Проблеми на детско-юношеската лит.
Касабов, Александър. „Сладкопойна чучулига“. Цоню Калчев — един от първите детски поети. — Зем. знаме, № 92, 19 апр. 1979.
Касабова, Благовеста. Петър Славински на 70 години. — Деца, изкуство, кн., 1979, № 2, 21—24.
Творчеството на писателя за деца.
Киров, Максимилиян. Илюстрацията на детската книга — основна грижа. — АБВ, № 10, 6 март 1979, с. 6.
Ковачева, Иванка. Жанрова специфика на българската авторизирана приказка. — Лит. мисъл, 1979, № 10, 88—103.
Ковачева, Надежда. Поетичното творчество на Асен Босев за най-малките. — Предуч. възп., 1979, № 9, 37—40.

Ковачева, Надежда. 70 години от рождението на Георги Веселинов. — Деца, изкуство, кн., 1979, № 1, 18—21.

Поезията му за деца.

Ковачева, Надежда. Седемдесет години от рождението на Георги Веселинов. — Предуч. възп., 1979, № 2, 30—34.

Поетическото му творчество за деца.

Коларов, Стефан. Проникновен тълкувател на детската душа. [Г. Караславов] носител на наградата „П. Р. Славейков". — Деца, изкуство, кн., 1979, № 4, 14—17.

Константинова, Божанка. Коста Странджев на 50 години. — Деца изкуство, кн., 1979, № 1, 25—27.

Литературното му творчество за деца и юноши.

Константинова, Божанка. Стоян Ц. Даскалов на 70 години. — Деца, изкуство, кн., 1979, № 4, 18—21.

Литературното му творчество за деца.

Коруджиев, Димитър. С полета на детската фантазия. — Нар. култ., № 21, 24 май 1979, с. 2.

Впечатления от нац. преглед на дет. лит. творчество, състоял се от 17 до 19 май в София.

Митева, Донка. Иван Остриков на 50 години. — Деца, изкуство, кн., 1979, № 4, 22—25.

Теми и идеи в приказките и драмите му за деца.

Михайлов, Александър. Стихотворната шевица на поета. — Учит. дело, № 1, 9 ян. 1979, с. 8.

Детско-юношеската тематика в творчеството на Божидар Божилов.

Незнакомов, Петър. Една фантастична мечта, която днес в космоса носи и българско име. — Антени, № 18, 30 апр. 1979, с. 15.

Книгата на Елин Пелин „Ян Бибиян на Луната" — първото бълг. произведение на косм. тема.

Павлов, Николай. Крум Григоров на 70 години. — Деца, изкуство, кн., 1979, № 5, 10—12.

Литературното му творчество за деца.

Парашкевов, Петър. В преддверието на детската литература в Европа и у нас. Опит за успоредици. — Лит. мисъл, 1979, № 6, 38—56.

Петров, Здравко. Детството като вълшебство. — Лит. фронт, № 33, 16 авг. 1979, с. 3.

За ролята на приказките в света на детето.

Петров, Янаки. Малко известен, но вечен поет. . . — Лит. фронт, № 20, 17 май 1979, с. 6.

Литературното наследство за деца на Стоян Русев (Дядо Благо).

Петров, Янаки. 110 години от рождението на Цанко Церковски. — Деца, изкуство, кн., 1979, № 6, 22—25.

Поетичното му творчество за деца.

Попова, Койка. П. Р .Славейков и началото на българския периодичен печат за деца. — Аспирантски сб. Великотърн. унив. „Кирил и Методий". — 5, 1978, № 1, 217—225.

Рачев, Кольо. Книгата в живота на детето. Със съкр. — Библиотекар, 1979, № 9, 24—27.

Серафимов, Иван. Проблемът за доброто и злото в детството [отразен в литературата за деца]. — Лит. мисъл, 1979, № 6, 30—37.

Серафимов, Иван. Тежненията на времето и детската искреност. — Деца, изкуство, кн., 1979, № 5, 29—31.

Славински, Петър. Трябва ли и децата да се борят за преобразяването на света? — Нар. култ, № 47, 23 ноемв. 1979, с. 7.

Задачите на социалист. лит. за деца.

Славова, Маргарита. За някои жанрови особености на приказката в българската детска литература. — Предуч. възп., 1979, № 6, 13—18.

Спасова, Мария. Духовният свят на младия съвременник и поетичното творчество на Леда Милева. — Предуч. възп., 1979, № 5, 30—38.,

Струмски, Георги. Адрес — бъдещето. — Лит. фронт № 18, 3 май 1979, 1, 4—5.

Значението на детската книга за оформяне личността на детето.

Табакова, Даря. Децата — това е чистота на душите. Срещи на Дора Габе с писатели и журналисти. — Нар. култ., № 32, 10 авг. 1979, с. 1.

Табакова, Даря. Светлината на „Светулка". 100 г. от рождението на Александър Спасов. — Лит. фронт, № 33, 16 авг. 1979, с. 6.

Труфешев, Николай. Илюстрацията на детската книга — една забравена грижа. — АБВ, № 6, 6 февр. 1979, 1, 6.

Филипова, Ваня. Неподправен лирически свят. — Пулс, № 17, 14 авг. 1979, с. 11.

Творчеството на Петя Йорданова за деца и юноши.

Филчев, Петър. Приказката. — Театър, 1979, № 11, 13—17; № 12, 5—8.

Христова, Гергина. Българската детска литература по света. — АБВ, № 16, 17 апр. 1979, с. 8.

Ченешева, Галина. Първото детско комунистическо списание. — Нар. младеж, № 196, 3 окт. 1979.

60 г. от излизането на сп. „Другарче".

Чолов, Петър. Васил Александров на 70 години. — Деца, изкуство, кн., 1979, № 1, 22—24.

Библиографска и крит. дейност в областта на дет. лит.

Янев, Симеон. В приказния свят на Ангел Каралийчев. — Пламък, 1979, № 8, 146—153.

Янев, Симеон. Зараждане и основи на българската детско-юношеска проза. — Лит. мисъл, 1979, № 3, 23—42.

Янев, Симеон. Ран Босилек в детската проза между двете световни войни. — Деца, изкуство, кн., 1979, № 3, 37—40.

Янков, Николай. Вазов и младите. — Родна реч, 1979, № 1, 6—11.

Янков, Николай. Животът на детето в книгата и книгата в живота на детето. — Нач. образ., 1979, № 7, 32—39.

Янчев, Тодор. Богдан Митов на 50 години. — Деца, изкуство, кн., 1979, № 2, 25—28.

Творчеството на писателя за деца.

Янчев, Тодор. Детството — символ на поезията. — АБВ, № 16, 17 апр. 1979, с. 2.

Характерни черти на съвр. детска поезия у нас.

Янчев, Тодор. Докрай верен на детската литература. 70 г. от рождението на Георги Веселинов. — Лит. фронт, № 16, 19 апр. 1979, с. 3.

Янчев, Тодор. За съвременната ни поезия за деца. Със съкр. — Библиотекар, 1979, № 9, 20—23.

Янчев, Тодор. Завоевания и трудности по пътя. — Лит. фронт, № 32, 9 авг. 1979, 1—2.

Преглед на поет. книги за деца, излезли през 1978 г.

Янчев, Тодор. Изтъкнат детски писател. — Лит. фронт, № 47, 22 ноем. 1979, с. 3.

По случай 70-год. на Атанас Душков. Съдържа и поздрав. телеграма от СБП.

Елена Цветанова